

3 A. H. TAMMISAARE

A. H.
TAMMISAARE

*Kogutud
teosed*

3

A. H.
TAMMSAARE

Kogutud
teosed
3. köide

„EESTI RAAMAT“ • TALLINN 1979

A. H.
TAMMSAARE

Miniatuurid,
jutustused,
novellid
(1909–1921)

„EESTI RAAMAT“ • TALLINN 1979

E
T18

Väljaande kolleegium:

K. Itra, P. Kuusberg, H. Puhvel, E. Sõgel, E. Teder,
J. Toomla, A. Vinkel.

Koostaja E. Teder, tekstikriitiline toimetaja L. Uustalu.

Kunstiliselt kujundanud R. Pangsepp.

4702700100

T 70305-113 123-79
M901 (16)-79

© Kirjastus «Eesti Raamat», 1979

1915

MINIATUURID
KOGUST „POISS JA LIBLIK“

Ühele noorele neiule

(Impromptu)

Naer, aga teed vanaks;
naerad, aga teed tõsiseks;
mõnus, aga teed kurvaks;
kergemeelne, aga teed raskemeelseks;
hüa, aga teed kurja;
helde, aga annad vähe;
ei luba midagi, aga loodetakse kõike;
ei mõtle, aga ajad mõtlema;
luuleta, aga ajad luuletama;
raagid kui laps, aga kuulatakse kui mõttetarka;
kõlm, aga soendad;
näen sind esimest korda, aga igatsen
rohkem kui paremat sõpra, —
ja õnnelikud, kes kunagi sulle lähedale ei pääse,
sest need ei tea, mis on pettumus.

Kärbes, prussakas ja ämblik

Kärbes ärkas jaanuarikuus laeprao vahel talveunest üles: magamiseks oli tuba liig soe.

Ta ronis peiduurkast välja, mõtles, hõõrus esimesi jalgu, kratsis uimast pead, tõusis siis lendu, lõi segase otsaesise paar korda vastu lage, juhtus lampi nägema, tegi mõne virru selle ümber ja kukkus, palavusest rabadud, lauale selili.

Seal ta nüüd lamas: tiivad korralikult selja peal koos, jalad püsti.

Natukese aja pärast tõusis tal tahtmine ennast jalule ajada; katsus, ei saa. Ta võttis tiivad abiks, laskis kümme korda kordi pirinal ringi, kuid asjata. Tiivad vurisesid, aga ikka alles lamas ta, jalgu lae poole siputatades.

Tiibade vurin puutus prussaka kõrvu. Uudishimu tuhinas jooksis ta laual olevate paberite alt välja ja ruttas otseteed kärbe juurde.

Imelik! Niisugust looma polnud ta veel kunagi näinud, aga ometi oli ta juba nii mõndagi tundma õppinud. Ta tundis kassi, kes tema sugulasi sõi; väikest koera, kes mõnikord, kui tal iseäranis hea tuju oli, neile mängides käpa peale pani; tütarlast, kes neid lambitulega või suitseva peeruga põletas, mille eest nad teda öösel ilmarmuta närisid, ja perenaist, kes sugugi nalja ei mõistnud. Ta teadis ka seda, kus veeämbrid, pesemata söögiriistad, märjad jalanõud, pliit särisevate pannidega, sahvri uks, kartulipada, kohvikann ja palju teisi huvitavaid asju seisis. Mõnedele neist võis ligi pääseda, teiste lähedus aga maksis elu. Nii paljud tema

meeltesel pildid teadushimus ja ühiskonna aadete eest kinnistades kangelaena siit ilmast lahkuma.

Teda kõike teadis prussakas, aga siiski ei tundud ta kartust. Bellepärast astus ta, asja tunnistades, samm-sammult ikka ligemale, kuni kärbes viimaks jalgadega ulatas tema kurgu alt kinni haarama. Välgu tühjusel põgenes peletatud prussakas lähema ajalehe serva alla, kuna aga kärbes enese põgeneja abil jalule oli ajanud.

Ta seisis ja mõtles. Prussakast paistsid ainult liikuvad katabaarved. Kärbes katsus kõndida; pea oli ikka alles ulmane ja silmad unised.

«Kes sa oled?» küsis prussakas ja pistis julgemaks seaduse pea lehe serva alt välja.

«Oled sa politseinik?» küsis kärbes vastu.

«Ei ole.»

«Tuleksid kõik peaksid mind tundma.»

Prussakas vaikis ja mõtles vastuse üle järele. See võis ta isik el olnudki nähtavasti nii suur barbar, nagu tema eaduse oli arvanud. Paar sammu ligemale astudes kuulis ta viisakamal toonil:

«Kust sa tuled?»

«Magamast,» vastas kärbes.

«Magamast?» imestas prussakas.

«Jah, olud on niisugused.»

«Olud! Tuleb siis uni oludest?»

«Kõik tuleb oludest. Või on teie juures teisiti?»

«Mete elame seaduse järele,» vastas prussakas ise-teenvalt ja uhkelt.

«Mille magate teie ka seaduse järele?»

«Mete seaduses on ainult üks punkt.»

«Ja see on?»

«Tehke nagu ja teid saagu palju.»

Kärbes ei uskunud oma kõrvu. Missugust lollust küll prussakas võib rääkida!

«Kas ka talvel see seadus maksab?» küsis kärbes imestanult.

«Alati: suvel ja talvel, kevadel ja sügisel, sest seadused on pühad, neid peab alati täitma.»

«Ukumata,» ütles kärbes pead raputades ja kukkus jällegi selili. Ja kui ta pirisemise pärast jutuka prussaka sõnu ei kuulnud ja see oma häält kõvendas, virgus ämblik oma alidipesas. Ta tuli välja, pidas pisut aru, tõmbas alla kõleotsa vöö vahelt, kinnitas selle pesa talale ja

laskis enese ettevaatlikult alla, et järel vaadata, mis lahti on. Lühikese vaatlemise järele oli tal olukord selge: ta hakkas vanu võrkusid parandama ja uusi juurde punuma.

*

Paar päeva läks mööda. Prussakas rändas laual ja seintel ümber. Tal oli pisut igav ja sellepärast otsis ta kärbest: targa isikuga on lõbus ajaviiteks juttu vesta. Viimaks leidis ta tema ämblikuvõrgust. Vaevalt suutis kärbes ennast liigutada: siid seob ju kõvemini kui terastraat.

«Kas sa võiksid mind aidata,» palus kärbes alandlikult.

«Eks katsume,» vastas prussakas suusoojaks ja puutus ettevaatlikult võrku.

«Sikuta kõvemini, võta kõik jõud kokku,» palus kärbes hingehädas.

«Ei või, pean enesega õrnalt ümber käima, muidu venitan kõhu, olen ju peenikeselt kasvatatud. Pealegi näed mind esimest korda õnnistatud olekus!»

«Siis olen kadunud!» ägas kärbes.

«Veel on üks pääste-abinõu,» vastas prussakas.

«Missugune?»

«Kõige lihtsam ja kindlam: ma süüa su ära.»

Ja ilma et ta kärbe nõusolemist oleks oodanud, asus ta tema kallale: otse kurgu alt hakkas ta peale.

Kärbes pirises:

«Sa ei talita olude kohaselt!»

«Aga ma täidan seadusi,» vastas prussakas.

«Niisugust punkti pole ju teie seaduses.»

«Meie tegime uue punkti juurde — edu nõudis.»

Ja prussakas näsis edasi, kärbest isalikult õpetades:

«Elu on üleüldse hädaorg, aga mis sinna parata. Ainus abinõu: kannata ja täida seadusi.»

Kärbes protesteeris pirinal, kuni jõud rauges.

«Ja veel!» lisas prussakas mõttetarga rahuga juurde, «ära kunagi hädalda, see ei huvita kedagi, rikub ainult korralikkude elanikkude rahu ja erkusid.»

Õnne kätte nägi ja kuulis ämblik. Ta pidas targu aru, mis teha. Viimaks ronis ta pesast tasakesi välja ja heitis prussakale tugeva siidiköie kaela. Prussakas tegi ehmatuse ettevaatamata liigutuse ja sattus jalgupidi võrku. Küll kiikus, küll katkestas! Ämbliku põliselt ehitatud võrk lülis tal tapla ja tabas nagisema. Aga üks uus kõis teise järel panuti prussaka ümber, kuni tal igasugune lootus vabanemiseks kadus. Siis sai ta ämbliku peale kõlblist viha täis ja ta karjus:

«On see õigus, mis sa teed?»

«Mis on õigus?» küsis ämblik vastu.

«Või on see seaduslik?»

«Mistavla peaks see seaduslik olema?»

«Aga mille järel sa siis elad, barbar?» karjus prussakas pühast paatoses, kelle paremaid tundmusi ämbliku õnnad haavavad.

«Mina elan ainult südametunnistuse järele,» vastas ämblik otsakohele.

Ja kui ta prussaka küllalt kõvasti kinni oli mässinud, puges ta rahuliku meelega oma siidipessa magama.

Kaaren ja pojad

Kord olid kõik vanad koos ja kurtsid oma poegade halbuse üle. *

«Nad on sõnakuulmatud ja kangekaelsed,» hädaldas üks.

«Nad ei armasta mind,» ohkas teine.

«Nad on tänamatud,» kaebas kolmas.

«Nad põlgavad mind,» kurtis neljas.

Ja ikka uusi hädasid tuli juurde. Mitte ainustki kiidusõna.

«Ja ometi oleme neid sigitand!» ütlesid isad.

«Ja sünnitand,» nutsid emad.

Viimaks võttis üks vana sõna ja ütles:

«Kaarnal oli kaks poega. Nad puhkasid pesas, mis pika ja lageda puu otsa oli ehitatud. Puu aga seisis suure ja laia jõe ääres, mille teisel kaldal paks mets põliste puudega kasvas.

Ja kui jõgi kevadel voogavates lainetes hiilgas, palusid kaarnapojad ema:

«Vii meid üle jõe metsa, siin lagedal üksiku puu otsas on igav.»

Ema oli rõõmus, et ta pojad midagi tahta mõistavad, ja uhke, et ta nende soovisid võib täita.

Ja kui ta kõik valmis oli pannud, võttis ta esimese poja pesast ja hakkas temaga üle jõe metsa poole lendama.

«Mis sa lubad mulle selle eest, et ma sind nõnda kannan?» küsis ema pojalt, kui nad kesk jõge olid jõudmas.

«Ma armastan sind surmani ja kannan vanaduses sinu eest hoolt. Kõige paremad raipetükid tootan ma sinule

muu, kõige hüljavamad leitud asjad panen ma sinu kinnuvate silmade rõõmuks särama ja millestki ei pea sul puudu olema,» vastas poeg.

Aga vaevalt oli ema need sõnad kuulnud, kui ta poja lasti last, teda jõkke pillates, kus ta ära uppus. Voogav veepind kandis surnukeha mere poole ja see oli ainuke muu tüüp hüljavatel lainetel.

Vana kaaren lendas ujuvale surnukehale pisut järel ja silmitses teda viimast korda; siis tegi ta oma noka latist, et paar korda haledalt karjatada.

Kui ta pesa juurde tagasi tuli, küsis temalt teine poeg:

«Ema, miks sa karjusid?»

«Ma hülitsesin su venda, et tal igav ei hakkaks,» vastas ema.

Teine sõnadega võttis ta teise poja ja lendas metsa poole.

«Mis sa lubad mulle selle eest, et ma sind nõnda kannan?» küsis ta pojalt.

«Taiban? Sinule?» küsis poeg vastu. «Sinule mitte midagi. Aga mul on kord omal pojad ja nendele teen ma sedaama, mis sina minulegi.»

Ja vaata, selle poja kandis kaaren üle suure jõe ja seal kasvatas ta tema ilusaks ja suureks ning õpetas targaks.

Ja pidi ootama hiiri püüda ja raiska tema magusa liha järel ka kümne versta tagant üles leida.

Ja pidi ottevaatlikuks saama, alati kõrgelt lendama ja pesa lageda puu latva ehitama, et karjapoiss temale ka siia ligi ei pääseks, kui ta omad käed ja püksid vaiguse võtab.

Ja pidi haraka edevat sabapildumist ja kädistamist ning varese kohatut kraaksumist põlgama õppima ja omaid vaikuses harjutama nagu kanakull või kotkas.»

Vanamees vaikis.

«Tul pole omal vististi ainustki poega, muidu ei räägiks sa nõnda,» hüüdsid kõik nagu ühest suust.

«Ei ole,» vastas vanamees kurvalt, «neid oli kaks-kolme kümne, aga kõik on surnud.»

Ja see sündis, et Tõel maa peal halb hakkas. Teda vintsutati ühest ilmaotsast teise ja kusagil ei antud talle rahu. Endistest asupaigust, mida kõik juba igaveseks hakkasid pidama, peletati ta välja ja asjata otsis ta uut elukohta.

Kui Tõde nõnda lausa taeva all ümber hulkus, sai ta meel nukraks ja ta ütles:

«Mis kurja olen ma inimestele teinud, et nad mind nõnda taga kiusavad!»

Ja ta hakkas maalt taeva poole minema.

Aga kui inimesed seda nägid, ütlesid mitmed:

«Tõele on ülekohut tehtud, sellepärast jätab ta meid maha.»

Kuid need, kes Tõele lähemal olid seisnud, tema kui eluõnne järel igatsenud, temale pühalikult igavest truudust töötanud ja temale oma nooruse, meheea, kogu elu ohvriks toonud — need ütlesid:

«Tõde on kõige ilusam kõigist ilusatest neitsidest, aga missugune ilu on igavene? Tõde on oma valguses pimestav kui päike, aga kas päike ikka ja kõiki pimestab? Tõde on vanaks saanud, tema on neitsilikkuse kaotanud, aga missugune eidetudi paneks veel armastajate südamed kiiremini tuksuma? Tõde on petlik kui ilus naine, sellepärast lendab ta Jumala juurde.»

Kolmandad aga ruttasid seletama:

«Tõele on aujärjepärija sündinud, sellepärast põgeneb ta.»

Aga kui Tõde taevavärava taha jõudis ja sinna pihta koputades sisselaskmist nõudis, küsis Peetrus:

«Kes sa oled?»

«Ma olen Tõde,» vastas koputaja.

Ja kui Peetrus seda kuulis, tuli ta meelde Issanda sõna: «Enne kui kukk kaks korda saab laulnud, saavad sina mind kolm korda ära.»

Ja ta kattis omad silmad kinni ja nuttis kibedasti.

Et ajal lipsas Tõde taevaväravast sisse.

Esimesena vastu tuli talle tark Saalomon. Aga ka tema ei tunnud Tõde ära. Ta hakkas omist paljuist võõrannaa nalatest rääkima, kellest Jehoova oli öelnud: «Hõimad ei pea mitte teie sekka tulema, sest nemad otsivad tõesti teie südamed oma jumalate poole käärtas.» Ja lisas lõpuks Tõde nime kuuldes juurde:

«Vaata, see kõik oli tühi töö ja vaimu närimine! Kõik on tühi asi, selge tühi.»

Ja seiad astus Tõde, kuni ta Jumala ees uhkelt seisatama jäi.

Aga mees, kes Issanda jalge ees istus, ütles Tõele:

«Sina seiad kui roomlane, aga miks tuletad sinu nägu barbarit meelde?»

«Ma olen Tõde,» kõlas suureline vastus.

«Mis on tõde?» küsis mees vaikselt.

Nüüd sai Tõde kurvaks ja ütles:

«Armuline Issand! Maa peal kiusatakse mind taga ja taevast ei tunne mind keegi, kuhu pean ma minema?»

Ja Jumal vastas:

«Araneetud on maa sinu pärast; kibuvitsu ja ohakaid peab ta kandma, kuni sa ühes inimesega jälle mullaks saad, kuigi sa oled võetud. Sest sina oled põrm ja pead jälle põrmuks saama.»

Ja veel kurvemaks sai Tõde meel.

Aga see, kes Jumala paremal käel istus, ütles temale:

«Armastus teeb elavaks. Aga ei ühelgi ole suuremat armastust, kui et ta oma elu jätab sõprade eest. On sul sõpru?»

«Ma mäletan ainult vaenlasi,» vastas Tõde.

«Sina sure vaenlaste eest, sest surmas on elu, ja taevale on vaenlased kõige armastusväärilisemad sõbrad.»

Ja Tõde suri...

Et ajast saadik ütlevad inimesed, kes Tõde otsivad ja teda maa pealt ei leia:

«Tõde elab Jumala juures.»

Süütu armastus

Sellest ajast on palju aastapäivi mööda. Vanemuine käis siis veel oma rahvale kannelt löömas, Murueide tütreid lilledel tantsimas, vikerkaar ammutas raudvankri müriinal merevoogudest vett ja Koit ning Hämarik unistasid kevadel teineteisele lähenedes kokkusaamisest hõõgavil palgil.

Nüüd on see kõik igavikku vajunud. Isegi allik, mis siis mäenõlval vulises, on kuivanud ja põline tamm kummardab kurvalt suikudes rohuga kaetud augu serval. Hommikuti, kui kerge tuuleõhk ta öörahust äratab, puistavad ta poolkuivanud oksad arvuta pisaraid endisse allika-avausse. Aga siiski on see sagedasti nii kuiv, et konn vihma igatsedes tema põhjas krooksuma hakkab, mille peale vihmikass metsast haleda kiunumisega vastab. Muidu on ümberringi vaikne ja surnud: siin elutsevad veel ainult eluta elanikud.

Aga see kõik oli teisiti, kui allikas alles vulises ja kui ta külmkarsked vood salatungil maapõhjast ülespoole hoovasad, nagu tahaksid nad noorusjõust käharaid tammeoksi palaval ajal jahutada.

Allikale käis siis kaks jalgteed: ühte sõtkus neiu, kes paindub kui pilliroog ja kerge ning karmas nagu noor hirm; teist tüse ja tugev noormees, kelle samm raudne ja raske nagu vanataadi taevavanker.

Juba kolm aastat olid nad vett võttes üheskoos omad kruusid allikasse surunud, aga veel sõnagi polnud nad teineteisele lausunud. Ja neiu oli nii häbelik, et noormees talle ainult allikapeeglis silma võis vaadata. Aga kui kolm aastat ja kolm päeva täis said, ei suutnud noormees enam vaikida, vaid ütles:

«Väata, ma olen tubli ja tugev kui põline tamm ning olen paindub ja peenike nagu pilliroog, siiski löön värisema kui allika põhjas su silmi näen. Sellepärast ütle mulle: armastad sa mind?»

Aga neiu täitis sõnalausumata oma veekruusi ja kadus talle sammul jalgteed mööda õitsevate toomingate poole. Noormees vaatas talle tardunud pilgul järel ja ta ei siin norus peaga koju.

Järgmisel päeval oli ta jällegi allikal, ja kui ta selle allika neiu allini nägi, kordas ta oma eilast küsimist. Neiu pidi aga veevõtmisega allika virvendama ja varjas oma omad silmad nooremehe eest.

Täna korda sammus noormees norus peaga koju.

Aga kui ta kolmandal päeval oma küsimist allikal kordas, täitis neiu omad silmad üles ja vastas:

«Ma olen peenike ja paindub, sina aga tüse ja tugev, tui siiski lööd sa minu silmade ees värisema: ma armastan sind. Tule homme jälle, siis küsin sinult midagi.»

Mööda sõnadega lahkus ta allikalt.

Üheksal ja kõrgel hoitud peaga sammus noormees talle. Alles siis märkas ta, et ta veevõtmise oli unustanud.

Kui ta järgmisel päeval neiu vastas allika kaldal seista, ütles ta:

«Tüse, oh tugev noormees, missugune on su armastus?»

Ja noormees vastas:

«Minu armastus on puhas ja kindel kui surnurüü ja selge ning põhjatu nagu su silmade vaade.»

«Sis tule ja suudle mind otsa ette, kuid ära aja mu lootsid lokke segi.»

Ja noormees astus üle allika, suudles neidu otsa ette ning ei ajanud tema lokke mitte segi.

«Homme näeme jälle,» ütles neiu ja kadus veekruusi jalgteel.

Noormees pidi koduteelt tagasi pöörama, sest ka täna oli ta unustanud vee võtmata.

Kui ta teisel päeval allikale läks, ütles talle neiu:

«Sa tugev noormees, kui su armastus ikka veel puhas ja kindel on kui surnurüü ning selge ning põhjatu nagu sinu silmade vaade, siis tule ja suudle mu hõõgavaid lilli, aga ära puutu neid valgeid lilli, millega ma oma lootsid olen ehtinud.»

Ja noormees täitis neiu soovi, suudeldes tema koidu-punalisi palgi, kuna ta valged lilled puutumata jättis.

Kolmandal päeval ütles neiu nooremehele:

«Ma usun su armastuse puhtust ja põhjatust, sellepärast tule ja suudle mu silmi, millesse sa tänini ainult allikapõhjas võisid vaadata ja mis sind värisema panevad. Kuid hoia, et sa seda pärga ei mulju, mis ma peas kannan.»

Ja ettevaatlikult võttis noormees neiu pärjalise pea oma käte vahele ning suudles neid põhjatuid silmi, mille pilk luupainajana tal hinge oli ähvardanud kinni matta.

Uhkena ja rõõmsana oma armastuse puhtuse üle astus ta teisele poole allikat endisele paigale tagasi. Neiu aga langes oma neitsilikkuses pakitsevate rindade peale maha ja nuttis, nuuksus...

Tummas mõistmatuses seisatas noormees ja vaatas nutjat. Siis astus ta üle allika...

Sel kolmandal päeval läks neiu raske südamega ja kerge veekruusiga kodu, sest rinnas puudus süütus ja kruusis vesi. Tema kuldsed lokid olid sasitud ja neid ehtinud pärg jäi allika kaldale muljutuna närtsima...

Aga see kõik oli ammu, väga ammu. Ainult Koit ja Hämarik teavad sellest kevade lõpul tummal pilgul teineteisele jutustada. Kurvalt kummardub põline tamm kuivanud allika rohtunud kaldal ja valab ööunistustest ärgates arvamata pisaraid ilmsüütuse aegade üle, kus selged silmad teineteist veel allikapeeglis leidsid.

Kuningas ja ööbik

...od... kuulud kuningas.

...rahvad ja riigid oli ta rüüstanud, ...paigad rüvetanud, viljapõllud ja taime- ...sõjavankritega sõtkunud ja inimesed ...maale vangi viinud. Naiste seast oli ...need, kes ilusad näost ja kenad kasvu ...ära annud sõjameeste kätte, et nen- ...tööd; ja neitsilikkus sai naeruks ...ei pandud mikski.

...kõrgete mägede ja tuli ilmapiirile, kus on ...meri. Ja ta käis maad läbi, mis ula- ...kuni päikseloodest saadik, ning ta ...kes temale oleks võinud vastu seista. ...laskis ta ilmaotsadesse üles seada ja ...panna iseenese auks igavesest ajast ...Jumalale tänukiituseks, et ta tema käsivar- ...annud. Ta laskis härgi tappa, kes olid ...määrusel mäerohul, ja valitud pudulok- ...palju, et Jumalale tuua maguslõhnalist ...ajaks.

...võidetud, kes olid kuidagi oma hinge ...sõjakirve tera eest kaugetele ...küdade taha, istusid nüüd külade ja lin- ...varemeil ja nutsid.

...võid ja jumalakartlik kuningas ehitas ...vangimaja ning keegi ei mäletanud, ...oleks seisnud.

...kevadest pärast vangimaja valmis- ...ees sanglepa otsas ööbik.

...teatasid sellest kuningale.

...kuis see.

«Vabadusest ja armastusest, kõigearmulisem valitseja,» vastasid sulased maani kummardades.

Silmapilguks jäi tark kuningas mõttesse. Siis tegi ta oma suu lahti ja ütles:

«Elu on vangipõlv ja ülekohus oleks vabadusest laulda. Elu on kätemaksmine ja kuritegu oleks armastust ülendada. Mina, teie kuningas, ei tea, mis on vabadus, sest mina olen orjade ori. Mina, teie käskija, ei tea, mis on armastus, sest minul on ainult kohused. Sellepärast võtke minu tigidam jahikull ja laske ta ööbiku kallale.»

Sõnalausumata täitsid ustavad sulased oma valitseja käsu.

Järgmisel õhtul võisid nad temale teatada:

«Kõigearmulisem käskija, vangimaja juures valitseb vaikus.»

Kuid järgmisel kevadel laulis vangimaja akna all sanglepa otsas uus ööbik ning jällegi lasti kuninga kurjem kull lahti, kes lauliku suu igaveseks sulgus.

Nõnda kordus see igal kevadel, sest igal uuel kevadel laulis ka uus ööbik sanglepa otsas.

Aga see sündis, et see kõige vägevam ja targem kuningas üles tõusis sõdima rahva vastu, kes tuli sealt poolt ilmaotsa, mis seisab kaugete mägede taga, ja teda võideti ära. Tema ustavad sulased löödi maha ja tema omad silmad pisteti peast välja, ning et ta nälga sureks, heideti ta sinna suurde vangimajja, mis ta ise omas tarkuses ja vägevuses oli lasknud ehitada.

Igavene pimedus valitses tema ümber.

Ülevaalt laest läbi akna vilkusid tähed, aga kuningas ei võinud neid näha. Vangimaja nurkade ümber ulus tuul, aga kuningas ei kuulnud seda, sest müürid olid liig targasti ja tugevasti ehitatud. Tema endises kojast prassisid võõrad mehed ja naljatasid tema noorte tütardega, kelle kuldseid lokke ehtisid kalliskivid ja pärlid, aga kuningale ei toodud sellest sõna, sest tema sulased olid surnud.

Aga kui nälg ja janu teda valusalt piinama hakkas, siis hüüdis ta ahastuses oma Jumala poole.

Ja Jumal läkitas ingli ja laskis teda oma igavestesse hoonetesse kutsuda. Aga sel silmapilgul, kus kuningas Jumala sõnad ingli suu läbi oli kuulnud ja ennast paradüüsi minemiseks valmis pani, kõlas vangimaja vaikusse ja pimedusse lauluhääl.

Laulavana ja kuulatades unustas ta oma vanu jaan. Sellepärast pööras ta palves Jumala poole.

Armuline Issand! Valgusta mind, kuningat, et mõista, mis on elu. Lähel mu kõrva heliseb, ja et aru saada, millest ta laulab, siis tahan kohe sinu juurde minna.

Ja Jumal läkitas oma ingli ja laskis kuningale kuulutada:

«Oo ööbik, kelle lauluhäält sa kuuled. Ta istub vangimaja ees sanglepa otsas ja laulab vabadusest ning armastusest.»

Ja kuningas palus teist korda:

«Heldi Jumal! Luba, et veel ainuski silmapilk seda laulu kuulan, siis tulen kohe.»

Aga enne kui Jumal kuninga sõnade peale sai vastata, ütles laul. Sellepärast ütles kuningas Jumalale:

«Võõrda mu ahastust, oh Issand, ja ütle, miks ööbik ei laula?»

Ja Jumal vastas talle ingli suu läbi:

«Oo kõige vägevam ja armulisem kuningas, kes su ustavad sulased maha löi, sinu omad silmad peast välja pisteti ja sa vangikotta heitis, et sa nälga sureksid, saadagi tigidama jahikulli ööbiku kallale, sellepärast ei laula ta enam. Aga järgmisel kevadel tuleb uus ööbik, kes laulab jälle vabadusest ja armastusest, kuni kull ta surmab.»

Nüüd palus kuningas kolmat korda:

«Armuline ja kõigevägede taeva ja maa valitseja! Olen sinu tahtmise järel elanud ja sinu kaskusid täitnud. Sinu nimekõla olen kannud riikide radadele ja ma olen õnnelik. Sellepärast oh kuule mu viimast palvet ja lahenda mu elupäivi uue kevadeni. Pane täna oma vangimaja ukseid minu ees lukku ja ava nad alles aasta pärast. Kui aga nälg mind piinab, mu keel suulakke kuivab ja kui ahastuses sinu poole hüüan, siis tee, oh Issand, oma kõrvad kurdiks, löö oma süda kõvaks ning lase mu hingeksed minu palvete ees kinni, kuni ma veel kord saan kuulnud laulu vabadusest ja armastusest.»

Ja Jumal kuulis kuninga palvet ning pikendas tema elupäivi uue kevadeni.

Aga et kuningas öö ega päeva, suve ega talve, sügise ega kevade vahet ei teadnud, siis pidi ta oodates terve

aasta ärkvel mööda saatma, et ööbiku laul teda magades ei tabaks. Ja kui siis viimaks igatsetud üürike laul vabadusest ja armastusest uuesti kõlas, palus kuningas jällegi Jumalat, et see tema elupäivi veel üheks aastaks pikendaks.

Nõnda palub pime kuningas igal kevadel uuesti ja ikka täidab armuline Jumal tema alandlikku palvet, sest kuninga elu on püha ja tema palve Jumala meele pärast.

Endine sanglepp on juba ammugi kõdunenud ja tema asemel seisab täiskasvanud noor, aga ikka veel kannatab kuningas nälga ja janu ning ootab kannatliku meelega ärkvel olles, et veel kord laulu vabadusest ja armastusest kuulda.

Ööbik ja lilled

Ühel kevadel laulis koplis ööbik. Samal kevadel hakkasid ka lilled õitsema.

«Kui ööbik neid ilusaid lilli nägi, mõtles ta:

«Need õitsevad ainult sellepärast nõnda ilusasti, et minna laulda.»

Ja ööbik laulis veel ilusamini.

Aga lilled, kes ööbiku laulu kuulsid, mõtlesid:

«Ta laulab ju ainult sellepärast nõnda ilusasti, et minna õitsema.»

Ja nad õitsesid veel ilusamini.

Armastus

Kord elas kuningapoeg. Tema oli kuulus oma tarkuse poolest. Tervest ilmast tulid teised kuningapojad ja kuningatütred teda kuulama.

Aga seesama tark kuningapoeg ei teadnud, mis on armastus.

Ja see sündis, et ta kuningatütart nägi, keda ta tahtma hakkas.

Ja ta astus tema juurde ja ütles:

«Tahad sa mulle naiseks tulla?»

Aga kuningatütar sai väga kurvaks ja vastas:

«Kuidas peaksin sulle naiseks tulema, kui sa mulle sõnagi armastusest ei räägi?»

Ja kuningapoeg ütles:

«Kõik tean ma, aga seda mitte, mis on armastus.»

«Siis mine ja õpi seda tundma,» vastas kuningatütar.

Ja kuningapoeg läks.

Kõigepealt tuli talle vastu kevade. Ta kandis vee-kruusi käes ja ta oli kui noor naine, kes omad lokid pärjaga ehtinud.

«Mis on armastus?» küsis temalt kuningapoeg.

«Armastus on joovastus,» vastas kevade raugel häälel, oma rammestunud liikmeid sirutades.

Edasi astudes sai kuningapoeg suvega kokku. Kui ta sellelt armastuse järele küsis, kehtas see oma rasket koormat ja vastas:

«Armastus on valu.»

Suve kannul sammus sügise. Aga tema ei lausunud kuningapojale sõnagi; ta puistas ainult kollaseid lehti vinguvasse tuulde ja silmis seisis tal lugeda:

«Armastus on nukrus.»

Ja kui kuningapoeg lõpuks talve juurde jõudis, mässis ta end valgesse rüüsse ja hangunud õhus helises tühikellana:

Armastus on surm.»

Ja kui pööras tark kuningapoeg kuningatütret juurde tagasi ja ütles talle säravail silmil:

«Palju nägin ja kuulsin armastusest, aga kõik nad ütlevad ühte ja sedasama: armastus on õnn ja elu. Tahad sa nüüd mulle naiseks tulla?»

Ja kuningatütrest sai kuningapoja naine.

Laulik

Kord hakkas inimestel ilmas väga raske elu. Taevase Jumala kõrvu kostis ainult kaebamine ja nutt.

Ja kui Jumal ära tüdines seda kuulates, ütles ta laulikule:

«Mine maa peale inimeste juurde ja õpeta neid oma lauluga elumuresid unustama.»

Ja laulik läks.

Noortele kuulutas ta joovastaval keelel igavest armastust, mis aga elus ainult silmapilgu kestab. Täiskasvanute rinnas sütitas ta võitlushimu ja julgeid püüdeid. Vanadele surus ta kortsud kulmudele ja pani neid elutühjuse üle sügavamalt järel mõtlema. Kurbadele laulis ta nukrameelsuse imelisest luulest, rõõmsatele elunalja üllatavast kaasakiskuvusest, elust-tüdinenuile ja ilmapõlgajatele avas ta aga looduseväravad ja õpetas nõnda neile uuesti, mis on naeratus.

Kõik kuulasid laulikut ja ununenud oli elutüdimus ning hingevaev. Jumala kätte ei kostnud enam ei hädamist ega ohkeid.

Sellepärast kutsus ta oma ingli ja ütles temale:

«Rutta maa peale ja too mulle sõnumeid, kuidas inimeselapsed elavad. Juba ammugi pole ma nende suust palveid ega kiidulaule kuulnud.»

Ja kui ingel maa pealt tagasi tuli, ütles ta:

«Vägede Jehoova! Inimesed on sinu unustanud. Nad käivad lauliku järel ja kuulavad teda.»

Ja Jumal ütles inglile:

«See on halb, et ma lauliku ilma olen saatnud. Sellepärast rutta maa peale tagasi ja vii talle sõna, et mina teda paradiisi ootan. Siin kõrgel pilvistel troonidel, mis

olgu teie õhtupäikse särava peavad kuldama, olgu need igavene asupaik.»

Ja ingel ruttas ja tõi lauliku üles Jumala juurde.

Aga kui Jumal teisel päeval meelt lahutades jalutama

ja kui taevaväed talle kuldpasunatega kiitust puhu-

tasid ta laulikut tähele, kes üksipäinis istudes alla

«Jumala valtis ja pisaraid valas.

«Mõeldud ei laula sa?» küsis temalt Jumal.

«Mõeldud peaksin paradiisis laulma?» vastas laulik.

Ja kui Jumal mõttes lauliku ees seisma jäi, palus see:

«Armuline Issand! Luba, et ma tagasi lähen inimeste juurde, seal igatsetakse minu järel.»

Aga Jumal vastas:

«Minu ei pea sa mitte tagasi minema, oh laulik, sest need kuulavad võõrduvad inimeselapsed minust.»

«Luba luba, et ma põrgu lähen ja seal laulan, sest kui need laulikuks oled loonud, siis pead sa ka kõrvad kuulama, mis mind kuulaksid.»

Ja Jumal sai väga kurvaks, et laulik temalt niisugust «põrgu» Siiski ütles ta:

«Minu ukseid olen käskinud sinu ees, oh laulik, tukku panna, aga taeva- ja põrguväravad olgu sulle igati avatud. Sellepärast mine alla ja laula pimedusrii-

«Kõik inimesed tõttas laulik teele, et kannatajate meelt lahutada»

Ja kui ta seda piina nägi, mis põrgu pimedust täitis, ta meel väga haigeks. Ta istus vaevatute lähedale ja tema hingest voolas imeline laul. Kohe selgisid valus tõhuvad silmad, tasanesis kannatusest kortsunud pal-
«d, ununesid igaviku hirmsad mälestused. Kõik vaikis
«laulab, ainult laul voogas, elas, paisus.

Ja kui viimnepäev kätte jõudis, saatis Jumal oma poja, et ta kõike, mis kannatab, pidi lunastama.

Aga kui Kristus põrguväravate taha astus, siis kopu-
«ta ta ajata sisselaskmist nõudes: ükski ei läinud vära-
«tul avama, sest kõik kuulasid laulikut.

Asustatuhanded on viimsestpäevast mööda, aga ikka
«el laulab Kristus ja koputab. Kõrgete väravate taga
«oli aga kõik endiselt vaikseks, ainult laul voogab ja
«laulab»

Kandlemängija

Ta oli vana ja hall, aga tema rinnas loitis noorustuli ja tema hinges asusid unistused ja vaimustus.

Terve elu oli ta ilule pühendanud ja temale oma varanduse ja au ohvriks toonud.

Ta keha oli nälga ja janu kannatanud, aga oma hingeihasid ei unustanud ta siiski.

Terve ilma rändas ta läbi ja otsis kõige kuulsamad meistrid üles, et nende kunsti iluallikal juua.

Kunst sai talle jumalaks ja ilus otsis ta elulunastust. Kunst oli kannatus ja ilu — elumõtte ilmutus. Kunst tundus patust pöörmisena, ja kui ta lapsepõlve süütuse järel igatses, siis tõttas ta ilu juurde.

Siis kutsus teda Looja ja ütles:

«Ilm on vanaks saanud, aga ainult lastest on midagi loota; ilm on tuimaks läinud, aga ainult kannatus annab vilja; ilm nõuab jällegi lunastust, aga mul on ainult üks poeg, — sellepärast mine sina inimeste sekka ja kuuluta uut armuõpetust, nagu ma seda sulle kandlekeeltesse olen pannud. Ja vaata, mina olen sinuga ilma otsani.»

Ja kandlemängija võttis Looja häält kuulda ja läks välja inimeste juurde.

Ta käis mööda suuri teid ja nägi suuri linnu, suurt rikkust ja pillavat toredust. Aga kui ta mängima hakkas, vaatasid inimesed tema halli habet ja tema kortsu-
palgeid, ja nii mõnegi hädameelse silmis paistis kaastundmus ja halatsemine. Ja nad pistsid käed tasku, võtsid rahatükid välja ja heitsid nad kandlemängija jalge ette.

Ja igal pool linnades ja rahvarikkais paigus, kus ta kannelt lõi, kogusid uudishimulikud tema ümber, imes-

... tema sõrmede väledust ja andsid temale sandi-
...

Ja mul panid väga pahaks, kui nad nägid, et kandle-
mängija nende anded tolmu jätab. Ja nad naersid, mõni-
id ja noinasid teda.

Etikatel meelel tõttas kandlemängija linnast linna,
... paika, aga igal pool võeti teda sandina, kerju-
...

Ja juba hakkas tema ihuliikmeisse väsimus kiinni, kui
... rändajat puhkamas nägi. Ja ta astus tema
... mängis tema ees.

... ta sai mänginud, tegi rändaja oma suu lahti

... rõõmus, et sa mulle kannelt mängisid, aga
... et mul midagi pole sulle tasuks pakkuda;
... mu päralt ka kõik maailma kuningriigid ja
... ja nende varandused oleksid, siiski tunneksin
... Olin kurb, ja sina rõõmustasid mind; mul
... ja ma unustasin nälja; mul kuivas kurk,
... oleks nagu janu kadunud. Kandlemängija,

Ja kandlemängija läks rändajaga.

Poiss ja liblik

Metsaga põhjatuulte eest varjatud aasal kasvas ilusal kevadel palju lillesid. Aga asjata ootasid nad noppijat ja nii mõnigi oli oma õilmed enne oodatava tulemist poetanud. Sumises küll mesilane, aga see ei noppinud, lendles liblik, aga see ei murdnud.

Ja juba hakkasid lilled lootust kaotama ning nurisesdes pöörasid nad Jumala poole. Ja Jumal saatis nende juurde poisi, kes lilli armastas ja neid healmeelel noppis.

Ja kui poiss aasale astus, tuli lilledesse suur rõõm ja nagu ühest suust hüüdsid nad:

«Nopi mind! Nopi mind!»

Ja nende magus lõhn täitis õhku.

Joovastuses lähenes poiss esimesele lillele. Ja juba sirutas ta käe, et seda murda, kui liblik lendu tõusis: tükk siidi, teine sammetit, ja siis nagu kalliskivi säde-med, lumehelbe petlik helk — niisugune oli liblik, kui ta tiibu lehvitas.

Ja ainult pisut lendas ta edasi, jällegi lillele laskudes, kus ta omad tiivad päikesepaistel laiali ajas.

«Lase, ma võtan su kinni,» ütles talle poiss, lillesid unustades.

«Püüa,» vastas liblik.

«Ega ma haiget tee, vaatan ja lasen jällegi lahti.»

«Püüa.»

«Ma ei puutugi, ainult vaatan lähedalt,» rääkis poiss härdalt.

«Võta kinni, siis võid kõik.»

Ja poiss hakkas püüdma

Esiteks hiilis ta salaja liblikale lähemale; aga vaevalt

ta noppu aasamu astunud, kui liblik juba teisele lilledele ja nagu narrides oma ilusaid tiibu lehvitas.

«Ma ei kätseituks.»

«Ma jooksin, püsimata tagaajamine: samm siia, samm, liipe paremale, teine pahemale poole, üle to ja väikeste põõsaste, ikka põiklejale liblikale kord kord lõunasse, seitsamast põhja, kord mada-tillude sekka, siis üles päikese poole virvendas. Nad tormasid poiss ja liblik; üks oma painduvail, teine jälgel, teine — tiibadel, siidina, sammetina, kal-melena siravail. Ei väsinud põgeneja ega jätnud jälgi.

Liblik tõusis liblik kõrgele ja lendas üle metsa, mis põhjatuulte eest varjas.

Alles nüüd jäi poiss hingeldades seisatama ja vahtis edasi, palavikupuna palgil, liblikale järelle, nagu ta oma tagasitulekut.

«Kui poiss nõnda seisis ja üksisilmi metsa taha — ta ei võinud talle joovastavat lõhna ninasse:

«Nad ununenud lilled, mis noppijat ootasid.

«Lõhnuna, ärritatuna pöördus poiss ja oli val-

«Nad poole kummardama, aga jahmatades jäi

«Nad ja ta palgilt kustus leegitsev jumi: liblikat ei olnud ta kõik lilled ära tallanud.

«Nad latus poiss maha ja hakkas kibedasti nutma: «Nad ju lillesid nii väga ja oleks neid healmeelel

Kuulus karsklane

Ja see sündis, et inimsugu maa peal ikka rohkem hakkas igatsema joovastust, mis sünnitas lõbu.

Lõbutsemiseks võeti naisi ja ihati mehele, lõbutsemi seks loodi ihasid ärritav kunst, lõbutsemiseks suitsetati uimastavaid rohtusid ja lõbutsemiseks maitsti kibedaid ja magusaid jooke.

Ja kui seda nägid need, kes inimsoo suurtest ülesannetest unistasid, said nad väga kurvaks ja ütlesid:

«Lõbutsemine viib inimsoo hukka.»

Aga teised vastasid neile:

«Inimsugu on hukkamine, sellepärast hakkab ta lõbutsema.»

Ja sel vaidlusel ei olnud lõppu.

Seda kõike nägi ja kuulis Jumal taevas ning ta läkitas mehe maa peale, kes pidi inimestele nende pühasid kohuseid meelde tuletama, neile elukarskust õpetama

Ja see mees rääkis ning kirjutas palju ja ilusasti
Varsti liikus kõigi huulil tema nimi.

Joodikud heitsid rõõmsas tujus tema üle nalja oopiumisuitsetajad sonisid temast, Veenuse preestrid pilgutasi tema nime kuuldes kelmikalt silmi ja prassi ja panid käed kõhule risti, emad valasid tänupisaraid kuna parajuslased rahuldunult naeratasid:

«Eks ta ole ükskõik, millega leiba teenitakse. Aga ilusasti räägib ta! Kes piiblit pole lugenud, võiks uskumata hakata.»

Aga ikka kaugemale tungis elukarsklase kuulsus. Haritud inimestel oli häbi tema raamatute sisu mitte tunda ja koolides pidid lapsed juba esimesel õppeaastal tema kõrget paleustega tutvunema. Isegi Jumalast sead

See muusikaline juht tuleksid tema nime meelde riigi eel-
e hõldekandmisel.

[illegible]

...pandi ilusaima keele ilusaimad sõnad ja
...ile vaieldi kaua.

...kui see rahva läkitatud saatkond jõudis

... Tema ees põlvitades nuuksus õnnetu ja
... vananenud naine, kuna nälginud lapsed tum-
... juures seisis: nende isa oli öösel oma elu-
... hinge heitnud.

Näkk

Olime palju käinud, otsides kõrgel nõmmel seeni ja marju. Ikka mäest üles ja mäest alla, nõnda läks me tee. Ja kui läbi saledate mändide all orus mõnes kohas vilkus vaikne järvepind, jäime türikeseks teineteise kõrval seistama, et vaadelda tummalt, virvendaval pilgul. Siis piilusime teineteisele silma, naeratasime ja astusime edasi õitseva kanarbikuga kaetud pinnal.

«Kas me ei istuks pisut?» küsin ma.

«Olete väsinud?» vastab ta veidi muigavail huulil, tõmbab nisukõrrekollase juuksepatši rinnale ja vaatleb seda, nagu kardaks ta roosade lintide sõlme harunemist.

«Ah ei!» vastan, sest ma ei taha enne teda väsida. «Muidu, niisama, hea oleks vahel istuda. Istume kuhugi mäenõlvakule, kust kaugemale näeb.»

«Aga mina tahan orgu istuda,» vastab ta isemeelikult pead selga visates.

«Siis istume orgu, minugi pärast.»

«Nüüd ma enam ei taha orgu istuda.»

«Noh, siis istume mäele.»

«Ka mäele ei taha.»

«Ronime siis teine teise puu otsa.»

Ta vaatab mulle naerdes silma ja ütleb:

«Lähme näkile.»

«Näkile?» küsin ma.

«Teie ei tea näkki?»

«Ei.»

Me lähme. Tema on teejuhiks ja ta on iseteadvalt uhke, et ta teejuhiks oskab olla. Me ronime paarist mäenõlvakust üle ja laskume järve kaldale, kus ta mu vana lootniku juurde viib, mille otsale istume.

«Kas me tule näkk?» küsin ma.

«Näkk,» vastab tema.

«Ma olen ainult lootnik, esiisade lootnik, valmistatud...» ta lausub, tahutud kahest jämedast pakulõmest... kirvega õõnsaks raumist puupulkade... lõhki lõdetud. Kahe poole vaheline pragu on laialt... ja lga uerutaja lähaks selle sõiduriistaga armuta...

...laotatku päras ja ninas arvan pussilõikeid aima... ja ma olen, ehk tabab silm kusagil ehtekirju. Aga... ja lga midagi. Paadi ümber kasvavad nõres kased...

...laotatku kuused ning nende juurikaid katab pikk... tuukaga rohi, pehme sammal ja jalgade all ragi... molenenud risu. Järv on ära kuivanud, virvenda...

...võtab liimendava muda keskel ainult kitsad... taltad ojad, mis laisalt uitavad lääne poole, kus... ja lga Juba ajavad üksikud rohutatid podiseva,

...muda seest üles ja mõne aasta pärast on nad... vedateks tihenened, et silm enam liimen... elata pardi jälgi. Ohku täidab kääriva... rohum huumuse ja tuulukese õõtsutatud...

«Ma olen...»

«Ma olen ju lootnik,» ütlen natukese aja pärast.

«Näkk.»

«Kas te teate?»

«Ma olen mimesed räägivad.»

«Räägivad?»

«Ma tean, ei mäleta, aga see on hale lugu.»

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Kas te teate seda?»

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ma mäletan,» sõnan endamisi.

«Ammu, väga ammu kasvas siin suur, suur mets, palju suurem kui nüüd. Puud tärkasid, kasvasid, said pikaks ja jämedaks, nii et seitsme mehe sülipäts mõõtmiseks ei küündinud, ja ükski ei raiunud neid ega klaasinud nende oksti, sest igal puul oli oma kaitsevaim, ning mida suurem puu, seda suurem vaim. Kevadel kukkus nende ladval kägu, aga keegi ei teadnud, kellele ta kukkus; all okstes laulis lepalind, ja ükski ei teadnud, kellele ta laulis. Järv oli siis alles hõbeselget vett täis ja tema virvendused helkisid kaugele mäenõlvakule. Sumedail kevadööl, kui juhtus, et kütt kusagil kuuse all lõkke leiguses väsinult silmad sulus, äratas teda sagedasti vali huikamine või hele püsimata naer, nagu lööksid poisid küla vainul pillerkaari. Mindi aga otsima, siis ei leitud kedagi, ainult oksad ragisesid jalge all ja hirmunud lind krobistas lendu tõustes puis.

Sel ajal elas siin järve ääres näkk. Veel minu vanaisa mäletab suurt õonest puud, mis tal eluasemeks olnud. Näkk see oligi, kes metshaldjate huikamistele naerulaginaga vastas ja väsinud küti öörahu heidutas. Tema'p see oligi, kes selle lootsiku sepiates ja järvel aerutamise käis, nagu oleks ta mõni kalapüüdja! Talle tegi nalja inimeste talitust toimetada ja elada kui metsamees. Aga kui ta tembutamistest tüdines, hüppas ta lootsikust järvepinnale ja traavis hirnudes nagu tore täkk ning tema kabjad tagusid veevirvest tuld. Ja ta tõmbas pea selga, kaela rõngasse, ajas oma kähara saba püsti, norskas ja puhus ninasõormeist auru, nii et päike ja tähed tumenesid. Sestamast laskus ta veepinnale, muutudes pardipojaks, kes prääksub ja prääksub, nagu oleks ta ema kulli küüsi jäänud. Vahel õõtsub ta valge laastuna järvel, aga siis kargab ta uuesti lootsikusse ja sõuab nagu täismees. Oõseti, kui udu tõuseb, piilub ta järvekaldal pimedas puude vahel ja liugleb ajuti ühest järvesest vast teise, nagu oleks vesi jaanipäevalgi kiilasjääs. Ja veel palju muid tempe tegi näkk, aga ükski inimene polnud teda nägemas ega tema tegusid tähele panemas.

Kord juhtusid siia järvele noormees ja neiu. Noorel mehel oli pikk kasv ja neiu sinised silmad. Valkjaskollased juuksed lehvisid pihal ja nad ulatasid niueteeni...

«Kui pikad!» imestas kuulaja, «minul ei ulata sinna maale.»

«Aga kui nad lahti teha?»

«Siis... ma ei tea.»

«Jättes palmisin tema juuksed lahti, aga... seda tähele, sest ta rippus silmega mu... tema juuksed tema lokkidega ning rääkisin:... nõnda seisatasid, — neiu oli paljust käitunud, kuigi ta seda ei tihanud tunnistada —,... järvel selili lootsikus lamamas ja jalaga...»

«Aga seda kalameest, ehk võtab ta meid sõitma,»

«Aga...»

«Aga...» kutsus... «Aga...» oli neid juba ammugi tähele pannud. Ta... nooremehe sirget kasvu ja neiu siniseid silmi... kollaseid juukseid, mis ulatasid niue... värises rõõmu pärast, kui ta vana... poole sõudis.

«Aga meid sõitma?» küsis neiu.

«Aga...» vastas näkk. «Aga...» on vaike, ta ei kanna kolme,» vastas näkk. «Aga...» meid kahekesi minna ja jääte ise...»

«Aga...» on ümmarguse põhjaga ja petlik, usaldan... enese hooleks.»

«Aga...» mind sõidutaksite?»

«Aga...» oli näki lühike vastus.

«Aga...» näki lootsikusse ning noormees jäi üksijärvekaldale.

«Aga...» kui lootsik kesk järve oli jõudnud, kadus... kalamees ja tema asemel istus uhke noor-... vool, kiiver peas ja kannuksed jalas. Näost... kuningapoeg ja tema keha rääkis kangelasest.

«Aga...» suust, ta rippus ainult nooremehe... et see midagi ütleks. Aga näkk jäi tum-... ainult neiu siniseid silmi. Viimaks hak-... liikuma ja neiu kuulis joobnustavaid

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

«Aga...»

näen, et veel nii palju on uusi tundmata lilli, mis ootavad ja lõhnavad, siis saan nukraks ja heidan kesk lilleaasa rohu sisse maha, nuuksun, nuuksun, nagu oleksin mõni inimene, kes joobnud õndsuse härdusest.»

Ja ta küsis neiuult:

«Oled sa kevadeti kuulnud mu nuuksumist, kevadeti, kui kõik hõiskab ja lõõritab?»

«Olen kuulnud, üksi olles olen kuulnud,» vastas neiu.

«Oh jaa! Sa pidid mind kuulma, sul on ju nii sinised silmad. Aga sügisel, kui mets on vaikinud, tean laanemürgas varjatud sooja paiga, kus kasvavad toomed. Siia hiilin ma ja ootan, kas vast nende õienupud teist korda ei pakata. Ja kui esimest valget õilmekest silmitsen, jään ma tummaks selle päevani, kus viimased helbed pudenevad varase külma rüppe... Nii olin, kui sind igatsetesin, mu ainuke, mu türiku. Mul on kaugel, kaugel tuttav metsasalu ja seal kasvab tamme seas suur vaher. Sügise, kui esimesed hallad tulevad, tõmbuvad laiad vahtra lehed helekollaseks, nagu oleksid nad nisukõrrest taotud, mis päikese pleekimisest varjatud tupega. Seda vahert mäletan, kui vaatlen sinu lokkisid. Aga sinu silmadesse vaadates pean ikka oma Sinijärve peale mõtlema — ta on üle nõmmenõlvakute kõrgete mägede vahel, kuhu tuuluke kunagi ei pääse. Kui tema pinnal naljatades ühel jalal keksin, põgeneb viirg viiru järel kalda poole, vesi lööb kires sädelema ja mu silmis süttib leek, mis takistab nägemast. Õudne tundmus täidab rinna, võdinad jooksevad üle keha ja ma tahaksin nagu imestades või palvetades põlvile laskuda, sest mu Sinijärveke tundub põhjatuna ja mina ise väiksena, väetina, armetuna. Ja mul on, nagu peaksin nõres pilgul kellegi kätt otsima, et huultega puutuda tema sõrmeotsi.»

Ja näkk heitis lootsikus põlvili, võttis neiu värisevad käed ja puutus huultega tema sõrmi, vaat nii, nii, nii. Tema suudlused olid õudsed ja jahedad, nagu tundmata metsajärve vood, aga neiu kehasse võdisesid palavad iilid ja meeleliigutuse pärast ei saanud ta sõnagi suust.

Aga kui noormees kaldalt seda nägi, tõstis ta häält ja hüüdis valjusti. Neiu ehmatas, tahtis püsti karata, aga lootsik oli ümmarguse põhjaga ja petlik ning tema läks ümber.

Järv neelas näki ja neiu.

Kurvalt käis noormees mööda kallast, hädaldas ja karjus, aga ei olnud ühtegi, kes temale appi oleks tõta-

mul teid tüdustanudki. Kui tuul viimaks lootsiku järve-
vee ääres, tõmbas noormees ta kaldale ja istus pärasse,
ta ääres, kus meie praegu istume. Ja et ta järve
vee ääres lahkuda, siis unustas ta kodu, omak-
suse, pimedat ema ja väeti isa ja asus elama selle
vee ääres, kus varemalt oli asunud näkk. Ta sõu-
tas järvel ja kandis kaasas terasvibu hõbe-
vibu, pudli tasuma näki teo. Ja iga õhtu vedas ta
sõuduritega kaldale, lootes, et ehk näkk
sõudurist tuleb tarvitama. Ja kui ta viimaks
sõudurid leidis rikutuna, jäi ta järgmisel ööl val-
mis. Ja ta nägi näkki järvest tulevat, lootsikut vette
sõudvat, kus ta neiu voogudest
sõudurisse istuma pani, et tema ees nagu
põlvitada ja huultega puutada tema sõrme-

Aga juba pingutati nööri, juba virises vibu, juba sihtis
 an ja hõbenool laks lõhkuma aurust õhku,
 naki südant. Metsast kajas karjatus, hele
 järvel solises vesi ja kadunud olid neiu, näkk
 , mille noormees hommikul koiduvalgel hari-
 pangalt leidis, ainult salamärgid olid segatud.
 Noormees hakkas kaevama suurt kraavi, sest ta
 ve kuivaks lasta, et leida näkki ja neidu. Ta
 hommikupuhtel, kaevas palaval lõunal ja vilul
 kund magi jõe pool oli kõrge ja kivine ning
 tahtnud paigast liikuda. Ta kaevas oma nooruse,
 meheea, kaevas tüdimata ka siis, kui juba juuk-
 lideksid ja silmad enam hästi ei seletanud. Aga
 vumaks valmis sai ja järve vesi jõkke voo-
 hakkas, oli mees täiesti pimedaks jäänud ning tal
 lagi, kes oleks aidanud otsida näkki ja neidu.
 ja hüüdis, aga tema kurk oli kumeduse kao-
 ja tema kutset ei kuulnud keegi. Käsikaudu
 ta õõnta puu juurde, istus nukral meel paadi
 meletades läinud päivi, tööd ja askeldust. Ja
 ta teinapäevani, kes ta oli, kust ta tuli, millal ta
 ta maha mattis, aga kõik teavad, et ta oli,
 ja matt.

palju nootid läks mööda. Keerdtorm murdis õõnsa
 ... tappis ta palju noori, nii kole suur oli
 ... ei klaasinud keegi ja tema jämedus jäi
 ... teadmata. Aga kui rähn tõukusid peletades
 ... vasardas, kõmises ta nagu määratu tõrs ja

nõmmemännik kajas temale vastu. Esimesed metsatõelised on tema peal istudes tulel silguvarrast pööranud ja nemad raagivad temast imelugusid. Järv on juba siis kuiv olnud ja pardid teinud tema liimendaval mudal jälgi. Lootsik seisnud sealsamas, kuhu vanamees ta jatanud, ja kellelgi pole vaja olnud tema asupaika tänapäevani muuta.

Aga kui mehed jälle kord õõnsal puul istudes silku küpsetanud, tormanud põder metsast raginal kuivanud järvele, nagu oleksid tal tagaajajad kannul või nagu meelitaks teda magus silgulõhn, ja hullus tuhinas traavinud ta otseteed järve, müterdades tugevate kootidega lendavat muda.

«Ei sel põdral pole õiget aru,» sõnanud üks mees.

«Ei see pole õige loom,» lausunud teine.

«Lähme talle appi!» kiirustanud kolmas püsti karates.

Läksidki ja aitasid põdra välja, kuid abi tasuks võtsid talt sarved ja naha. Aga kui nad looma lõhki lõikaksid, leidsid mehed tema südamest hõbenoole ja imestades jäid nad ammuli suul vahtima.

«Sellepärast ta jooksis,» ütles esimene mees.

«Eks ma öelnud kohe, see pole õige loom,» tähendas teine.

«Kes saab noole omale?» küsinud kolmas.

Ja nüüd kahmanud kõik kolm noole järele ja kiskunud selle looma südamest ning rüseledes läinud mehed järvemudasse, kust nad hiljuti põdra päästsid. Aga sel silmapilgul kuulnud nad suurt mühinat ja nagu seitsmepäevase talle haledat määgimist, ja kui nad ümber pööranud, olnud põder kadunud, ainult kollasetüveliste mändide vahelt välgatanud midagi kärmast, nagu jookseks seal valkjās emahirv. Kaldal maas olid ainult sarved ja nahk. Jahmatades pillasid mehed hõbenoole järvemudasse ja keegi pole teda seniajani leidnud, ehk küll kõik teavad, et ta seal olema peab. Meeste peale aga tuli suur hirm ja nad jäid eluksajaks keeletuks, nii et keegi neilt teada ei saanud, kust võtsid nad sarved ja naha.»

Nõnda jutustasin, kui neiu silmega rippus mu huulil. Ja ma ei tea, miks, millal või kuidas ta minu sülle oli saanud, aga praegu istus ta mu põlvil. Vaatasin tema paljaid jalgu ja leidsin tema varvastel kenad külmud ja tema pahkludel ilusad piirded. Aga kui püüdsin tema varbaid puutuda ja kui hakkasin katsuma, kas mu

«...» ulatavnd ümber tema jalaääre, võdises roosa-
nagu tahaks ta naeratada.

«...» küsisin.

«...» vastas tema.

Ma vaatasin tema siniseid viirsilmi, kust kadunud ja tundliku petlik muutlikkus, ja tema veidi pondunud silmad katsid verevad päikse ja tuule lõhestatud. Vaatasin ja vaatesin, aga mu huuled ei lähenud suudlusteks, mängisin ainult tema nisukõrrekollaste lokkidega.

«...» oli juba, kui näkilt läksime, korvid käsivar-
... mehele liigi. Sahisev rohi ulatas üle põlve,
... mehele ragises jalge all ja hirmutas lendu mõne
... linnu. Ohku täitis mädaneva muda ja
... kaskede niiske lõhn.

«...»

«...» kord, kus me kahekesi siin lootsikul
... ja mina oma näkiloo jutustasin. Enne kui ka
... üksteisele üksteisele kõrgel nõmme, ja kui
... väsivad, laskun harjunud viisil alla
... juurde ja istun tema pärasse, nagu
... veel siit mingisuguseid muistseid ehte-
... Istudes kordan endamisi vana näkilugu,
... meelde tuleb, aga ma kardan, et mäles-
... mind petma, muutes lugu ja tooni. Olgu
... mäletan ometi kindlasti: tal olid sinivii-
... ning tema valkjaskollaste lokkidega
... vildvikuni.

1917

JUTUSTUSED

Varjundid

Lund andas, paksu, laia lund. Ma kõndisin vaikselt metsale, mis siiraviira noorte mändide vahelt läbi
metsa kuhugi suurema tee poole, kus möödasõitvad reed
metsale nagisesid, hobused puristasid ja meeste jutu-
mäng kantis

Armastan lund, kui ta veebruarikuu päikese paistel
vihkades helvetes sätendab — siis viibin lumelagendi-
kui lilleaias; aga ma armastan lund ka siis, kui ta
metsale langeb ja mu riinetele, silmalaugele,
mulle peatama jääb: nõnda puutub ta mind õrnema
lumi, kuhustades, vaeva unustama pannes, äratades
peetud kaugteid ja lähedaid. Jalg tippab jala ette har-
va ajal ja mul on ükskõik, kas ta kuhugi jõuab või
te, kõige parem, kui ta mind ümber talutaks miski-
metsa rõõmaringis, kus ei oleks lõppu ega äärt, ei vastu-
tuleid ega möödaminejaid, vaid kus oleks ainult üksik
lumi tee ja langevad lumehelbed nõtkete mändide
lehtedele

Oli juba videvik, kui ma koju hakkasin minema.
Lumi mändid kõige nõtkemad, oli okstel lasuv lumi
looken vajutanud: valgerüüliste palverändajatena
mändid nad üle kitsa tee üksteise poole ja nende
võet puutusid kokku, võlvides loodesse viiva lumise
kaugel, kaugel, otse selle võlvi avause kohal,
mändid mustad tondipilved, näidates videvikul kuu-
davalt lälinetaevast mingisuguse kõrge mäena, mille
lumi kaetud harja loojenenud päike veel kullaga
tah, kuna aga all orus juba ammugi sumenevad var-
juvad. Ja mulle näis, nagu ei kõnniks ma üksikul
metsale, vaadeldes mändide vahel liuglevaid lumehel-

beid, ja nagu poleks männid sugugi männid, vaid painduvad küpressid kuskil lõuna pool, merirannal, üksiku kivimaja ees, kust alla viiv trepp juhatab kohades vahutavate lainete lähedale.

Ja meelde tuli mul kõik, nagu oleks see alles eila olnud, nagu poleks vahepeal midagi tähelepanuväärilist sündinud — ainult väike uinak lahutab mu sellest aastatetagusest.

5. aprillil.

Juba laeval, jaheda merituule puhangute peale vaatamata, tundsin ma kehas midagi rasket, unist, sumedat, mis pani jala laisalt astuma ja kuhugi paigale sundis, et omaette vahtides suikuda või pilku heita kaugemale merele, kus ajuti nähtavale tuli parv mängivaid delfiine, kellest üks või teine laevanina ette ruttas, et sellega võitu joosta, tema ees kukerpalli lasta ja ikka ühes edasi noolida läbi roheka, selge vee. Paari nädala jooksul on sellest esialgsest tundmusest saanud imelik raugus, mille sarnast ma varem kunagi pole tundnud. Mul tuleb meelde, et ma kodust välja sõites lõunapoolsest päikesest unistasin ja tema õlul kasvavast loodusest midagi ennetundmata, varemaimamata uut lootsin. Kas see raugus vast üks neist unistatud eelaimdusist ei ole? Kas ei tunnista seda valjem südame peksminegi, kuigi arstid just tema rahustamiseks mind soovitasid siia?

Vaene süda!

Ja nüüd viibin loiuult laia pärna varjatud rõdul nõjatoolis või laman suletud silmil suures, valges toas, aknad pärani lahti, et ma kuuleksin niiske ja mere-mühatiine tuule sasitud tammede ja vahtrate kohisemist, kuristiku põhjas keerleva mäeojakese sadudel mõirgavaks mürinaks muutuvat vulinat, arvamata kärististe sarnast konnakrooksumist ja et ma tunneksin akna all õitsvate rooside uimastavat lõhna. Ainult hommikuti, puhtel, või päikese loojenemisel, kui roosaks ja purpursiks värvitud lumemägede poolt karske maine õhk ulatab merirannani, virgun ma pisut ja sammun mööda mäenõlvakut siiraviirasel rajal mere äärde, kus tean olevat kalda roosipuuteedega, mida varjavad põlised sinaarid valdaval hiiglusel. Armastan neid lõhnavaid teid nende kainematel, karskematel silmapilkudel — hommikuti kastest vabanemisel ja õhtuti kaste

... sest siis jahutavad ja karastavad nad; need päiksepäeval immitseb neis uimastus ja süda ei lasku unustada peksma nagu hirmuahastuses või tundmatu tõul. Langeval niiskusel näib vähenev lõhn muutuvat, magama uinuvat ruttu pimeduseks, mis pidevikus või maha langevat lopsakale rohule, et kogu maapind, isegi liivased kõnniteed, näivad muutuvat lohnavaiks. Hakkad pelgama, nagu võidaks sellega kedagi segada, kellegi unistavat rahu rüüsta, ja laskud kuhugi roosidevarjulisele pingile, kuulata värskenevat õhku ja kuulata viimiste lindude tühjavat laulu.

8. apr.

... kestab edasi; suurenedes muutub taloiduseks, unustuseks, ükskõiksuseks. Saan osavõtmatuks ja külma kõige vastu, unustades oma lähemaid, ja hakkan muutuma üksikuna, ilmast lahutatuna. Põhja ja lõuna silmad ja süda, kus leidub minule ainult head ja õnust, aga see kipub ununema, ma ei tunne seda enam terve hingega, vähemagi kehakoekiuga. Loen ma alati kirja, siis lööb minus midagi endist hõõguma, doob nagu kustumata kollet; aga vaevalt olen kirja lõpetanud, kui juba kõik muutub segaseks, uneks. Ja ma unustan vastuse, unustan, et nukker hing teeb iga sõna, iga tähe järele, vähemastki suletud silmadest aimata püüdes, kuidas ja missugune ma

... mingisuguse pisitillukese põhjuse hukutuvaldub mind iseäraline tujukas tundmuste õrnus ja talutaksin kogu hinge välja valada salgamata, võltsimata lehekülje lehekülje järele katan siis tihedate sõnadega ja sõnadevoolule ei taha lõppu tulla, kuni lõpuks, meeltes korraga seisak tundub ja ma kirjutasin uuesti läbi loen. Nüüd kaob endine hingeline rõõm, ma leiän kõik asjatuna ja lõpuks hävitan kirjutuse, nagu oleks ta mõni kardetav süüdistus minu enda vastu laisal käel ja tardunud meelil vean mõne kehva, mõne sõna paberile, et seda endise kirja asemel ära jätta ja lõpuks juurde lisada: järgmisel korral pikemalt. Aga ma jätaksin ka need kuivad sõnad saatmata, kui mitte nundijaks poleks mingisugune kohusetunne või loomutunnistuse argus, ehk küll mõistus mulle ütleb,

et ma nõnda ühe kuritöö teise järel korda saadan Parema meelega lamaksin nõjatoolil või istuksin kõrgel rannal roosipõõsaste all, lõhnast joovastatuna, oma silmadele puhkust andes vahelduvail värvidel, mis hakka vad tulipunasest ja lahtuvad kõige õrnemates varjundites helevalgesse. Just seal, kus kahvatu roosa lõppemas, et valgele maad anda, peatub mu pilk iseäralise püsivusega, nagu tahaks ta paiga leida, kus roosa lõppenud, aga valge alles hakkamata: otsin ja otsin ning unistan nukruses, mis nagu asjatu ja olutu, mis ei millestki teki ja mida millegagi ei või kaotada.

10. apr

Oli haruldaselt selge ja vaikne hommik, varjates eneses midagi karsket ja elustavat, mispärast vististi minagi tundsin kehas ootamata värskust, kui ma rõdule istusin lugema Maeterlincki «L'intelligence des fleurs». Juba ammu olin selle raamatuga hakatust teinud, aga ikka veel seisis ta oodates minu aseme ees väiksel laual, kus ta oleks hommikuti ärgates esimesena käepärast. Vaevalt sain lugenud paar lehekülge, kui kõrvald kiindusid tuttavasse linnulaulu: isalepalind laulis — siin on tal rohkem lugusid kui põhja pool — rõdu ees pärna oksal, vidistades üht viisi teise järel, nähtavasti kuulavale emale, kes istus kiikuvaks oksasagaras pesal. Seda pesa nägin juba siis, kui puud olid alles hiirekõrvul ja kui nad ei suutnud veel lehtedega varjata oma saladusi. Raugena uneta südaööl, kui väljas lõõtsus hooglik tuul ja kui läbi klaasukse helkiv tule torn joonistas pärnaoksad tumedate, uduste varju triipudena valgele toaseinale, püüdsin mõnikord leida seda päeval nähtud oksasagarat, ühes lepalinnu pesaga. Aga enne kui eesmärgile jõudsin, vajusid silmad kinni ja hommikul ei teadnud ma kunagi kindlasti, kas olin unes või ilmsi otsinud liikuvalt pärnavarjult linnupesast.

Linnulaulu kuulates peatusid silmad piki küpressi-alleed paistvatel kaugetel lumemägedel, mille jahedat hõõgust arvasin tundvat. Nüüd valendasid mäed tipuliste põuapilverankadena ja neist immitses minusse imeline rahu, mis oleks nagu aimdusrikka merirahu sarnane, kui oodata ägedat tormi. On aga sadu käimas ja ulub torm, muutes mere kumera, lumise mäeseljandiku

tuulteks, siis paistavad kauged lumemäed sinava taeva allpool kohisevaid metsi.

Itaenutut kaasa võttes läksin alla randa, et istuda tavalisel varjulisel pingil.

Mere oli kui määratu peegel. Möödasõitev aurulaev nabi libisevat kiilasjääl, maha jättes valkjat, servade poolt tumenevat joont. Hiilgaval veepinnal võiks nagu leida tumedaid varjusid väikeste purjukate kõrval, mida kalameestega ööviivuks välja sõitnud kaugele sõitnud silmaringi varju kadudes, ja nüüd ootavad nad, et tema ajul tagasi pöörduda randa. Aga tuul on muutunud teisel pool laia merd, võib-olla kuskil mõnede jutulises kaljukoopas kaugete valendavate keldrite vahel.

Tulevõrk kubises inimestest. Istuti ja kõnniti paari- toa karjakaupa, käidi lõbusal jutuvestmisel, heledasti rääkides, armatsedes. Elustav läige paistis ka nende sil- mist, kelle näod kandsid pikaldase ja kurnava haiguse jälgi.

«Miks nii vaikne?» küsis minu ette seisma jäädes üks, umbes neljakümneaastane mees.

«Vaikne,» vastasin mina.

«Ma tahtsin teid jalutama kutsuda, meie omade mees.»

«Jätame selle teiseks korra, süda peksab.»

Ma tundsin juba nii mõndagi Lanini omadest, tema sõpradest. Seal on Ida-Siberist N. linna poliit- icalder, kes alguses armastas rääkida oma arvatavast ühiskonnast, traavlitest ja naistest ja kes mängis kaasa- tulud kahereaga lõõtsapilli (sellepärast hüüti teda linnuorikuks): ikka üht ja sedasama lugu, mingisugust tunde, tund hommikul ärgates, teine öhtul uinutuseks, ja hommikul ja mänguriista kõhul hoides. Nüüd on tal tunde ja mängimiseks vähem aega, sest ta peab val- dama oma noore, ilusa ja edeva naise järele; see on Ida, Baltimaalt pärit, ja räägib oma kodumaast nii- iga kerguse ja himutsemisega, nagu oleks see mõni unustatud maiusroog või kena siidipluus.

Seal on kõhn ja vimmas helilooja — peente jalgadega, avajunud rinnaga, mullakarva näoga ja mustade, pikult klavate ja nagu hingeni vaatavate silmadega. Ta räägib ta muusikast ja muusikameestest, sattudes mõnikord, nagu näeks ta üksikuid toonikudesid sel- 1 lüüritatud joontena. Ta tahaks ise mängida või teiste

mängu kuulata, aga arstid on talle selle ära keelnud. Ta tahaks muusikalistele unistustele anduda ja uusi teemasid üles tähendada, aga sellest kuulutatakse talle surma. Talle soovitatakse rahu, rahu ja ikka rahu. Esi- teks elas ta minu läheduses, kuskil kõrgel mäekallakul üksikus majas, kust tore vaade mägedele ja merele, aga sealt põgenes ta, sest seal mõtles ta ainult muusika ja iseenese peale. Ta põgenes üksindusest, iseennast pida- des oma suurimaks vaenlaseks. Ta otsis inimeste seltsi, lootes kerget, lõbusat ajaviidet; aga inimesed piinavad teda kõiksuguste tühiste asjade ja asjakestega. Kui ta mõnikord vaikselt iseenesesse süveneb ja nagu ilmast lahutatuna viibib, tahavad nad teada, mis ta mõtleb; läheb ta aga nende juurde iseenese eest varju otsima, siis jutustavad nad võidu talle oma haigustest, teiste hai- guste üle pilkavalt naeratades, neid ei mikski pannes, või nad esitavad talle halba muusikat. Nõnda põgeneb ta tagakiusatud metsloomana mere äärest pansioni ja sealt klaveriklimberdamise ning politseimeistri marsi eest meriranda.

Seal on pisut iganud Moskva kaupmehe proua, insti- tuudikasvandik, kes heidab võrku noorte meeste järele. Ta usub, et tal ilusad jalad ja kenad sääred, ja selle- pärast leiab ta alati põhjust siidist kahiseva kleidisaba kergitamiseks. Kui tal ometi julgust jätkuks plikariiete kandmiseks!

Seal on veel noor üliõpilane, üksik poeg, kes põeb teravat rinnahaigust ja saab leselt emalt õrnusest ja hirmust nõretavaid kirju, aga kaupmehe proua veab teda hommiku vara ja õhtu hilja taga ja noormehe sil- mad langevad ikka enam auku.

Neid ja palju teisi tunnen ma, aga ma ei tunne veel seda noort neidu, kes ainult harva puiestikku ilmub ja kellest kõik nagu kahkvel või aukartuses eemal hoidu- vad. Ta ei seltsi kellegiga, peale vanaldase naisterahva, kelle käele ta enamasti toetab, kui ta pikkamisi, nagu lõdvul liikmeil, roidunud sammul astub. Mingisugune sisemine ärevus on mind ajanud tema eest kõrvale põik- lema, nagu kardaksin salajaste unistuste hävinemist. Aga tema on Lanini kõrval ainuke, kelle järele ma mõni- kord igatsen. Teda nähes hakkavad võdisema peenemad hingekeeled ja ma püüan kuulatada nende helinat, mis annaks vastuse seal, kus ka kõige varjundlikum sõna saab valeks. Tema erutab, Lanin rahustab mind. Juba

lõdvul, kui Laniniga tuttavaks sain, tundsin tema lähe- tuse mõnusat kindlust, kui ta jutustas, et Doni ääres meeltemärgis sündinud, varemalt mitu aastat Kaukasuses olnud, kauge ida sõjast moonamuretsejana osa võtnud, seal elanud, huvi pärast kreeka ja saksa keelt õppinud, kuni ta armastuse pärast koju tulnud, ulespidamist nõutades poeselliks ha- lutsinud ja nüüd ärijuhina kuskil Lääne-Siberi linnas elades. Musta mere randa, tulnud ta ühes naisega kogu päikest, pehmemat ilmastikku ja puhkust otsima – rinnahaiguse parandamiseks.

«Mida kopsud teevad?» küsin temalt täna.

«Elame,» vastab lühidalt. «Olen kümme konda tervemaks läinud.»

«Ja Marja Aleksandrovna omad?»

Mõni neid teab. Naistega, nagu ikka, on asi kahtlane. Arst arvab, et tal polegi tiisikust; ainult närvid ja veel midagi muud.»

Ah nii!»

«Arst ütleb, et meil peaks lapsi olema. Aga ütlege, kas olen mina, kui rinnas rõgiseb. Hilja, pole midagi muud.»

«Mõnest korda arvasin nägevat tema silmis nõutut ja mingi varjatud nukrust, kui ta hakkas rääkima «muhest, kes ihkab lapsi.»

12. apr.

Ma ei näen teda, seda üksikut, istumas roosipuude kahvatuna, nagu sama rauguse paelus, mis mindki loobuda ei taha. Mitu korda käisin temast mööda, aga ei näinud midagi või nagu oleksin kärbes, kes ei taha ennast püsida kõrvetavast leegist; aga ikka nägin «kita» nägu, õhukesti huuli ja silmi, mida katsid tumedad ripamed, heites pruunikat varju silmaalustele. Silmad oleksid nagu hirmuahastusest liigunud ja tunduksid liig tõsistena ja tarkadena, kui neid ripamete heidetud pruunikas vari näo kahvatu naha kõrva seistes ei annaks neile iseäralist armsust ja meeldivust. Tõtt öelda, ma ei vaadanudki silmi, ma nägin ainult neid ümbritsevat varju, mis hoolsamal vaat- mel kippus omandama mingisuguse määramata, adaliku helgi.

Ja nüüd käin meelteuimas mööda tuba või laman roidunult nõjatoolil ning peas tuikab midagi, mis veel sõna desse pole selgunud. Iga natukese aja pärast kordan ma: «mis siis?» nagu paneksin selle küsimuse kellegile teisele ette; aga ei ole vastajat minust enesest ega arvata-vast teisest. Ja lõpuks tunnen raugust, mis võtab jõu söömiseks, isegi magamiseks.

15. apr

Torm sasib tugevaid tammi ja painutab nõtked küp-resse ajuti maani; aknad lõgisevad ja tuba on tuule valul. Meri mõirgab, kattes puude kohinat ja kõike, mis tormil häälitseb.

Ruttasin rannale vaatlema lainete mängu: muinas-jutuliste hiiglaelukatena, kes kannavad valgeid kroone, heidab torm nad rannale, hoolimata nende vastupuikle-misest, veerlemisest ja põgenemisekatseist, ja vihaselt sisisedes purskavad nad vormita lõugadest kivisõmerale valget vahtu. Taganedes pörkavad nad kokku rannale-rühkijatega ja hävitatult langevad mõlemad alla, järele jättes loksuvat ja vulisevat voogu, mida paiskab kaugel kaldale uus tormi vintsutatud valgeharjaline vee-elukas. Ei raage tormi jõud ega leia püsi laial merel lained: ikka tulevad nad üksteise järel korralikul hulgal ja purunevad ähkides veerevatel kivikestel, võriseval rannarihval. Ja kui ma tuulevarju otsides seisatan hõbedase kuuse taga, mille okste vahelt ainult paiguti väl-gatavad valendavad lained, paistab veemäng veel suure-pärasemana: nagu lööks kõikuma kõrge rand ja nagu ulataks kobrutava vahu sadu üle roosipöösaste hiigla-sinaarideni.

Lainete villitud liiva tulevad vedama kaukaaslased kaherattastel kärudel, mille ette rakendatud paar talt-sutatud metshärga, kes unustanud esivanemate vaba põlve ja alandlikult painutavad oma kõverate, tugevate sarvedega pea ja võimsa turja orjaikkele. Hooglikud, vahutavad veejoad uhuvad meeste pruune sääri ja tuuleiilid sasivad nende katmata päid. Pärast, koormaga minnes, kui härjad vaevalt viitsivad tõsta jalga jala ette, istuvad mehed nende ühisel ikkel, silmad koorma poole, vibutavad laisalt mängides pikki vemblaid ja jorutavad mingisugust viisita laulu, mis ajuti muutub metsikuks ja kaasakiskuvaks kisaks, meelde tuletades kajakate

kooguketjumist taeva all või ägeda tormi ulumist süga-
võõr kaljukuristikas.

«Tõugu on merirand hingeta. Puiestikus välgatab ajuti
kõik kordaja ja kaob sügavamale lehestiku varju. Kui
ju mõtlen minna, näen Laninit tulemas ühes naisega.
«Tõugu tormi ei karda?» hüüab Lanin juba eemalt.
«Kandun küll, näe, hoian kuuse varju,» vastan mina.
«Mõle omad istuvad toas, täidavad arsti käsku. Mina
on suure surmaga silmapilguks välja, aga mitte ilma
tululveta.»

Ma ei usalda teda küüneväärtki, seletab Marja
Alkandrovna, «temal on kõik muu tähtsam kui ter-
vise.»

Ja ta vaatab oma meest, nagu oleks see mõni õrn ja
hea vana, mida tormipuhang rikkuda, purustada võib.
«Ta hakkab ta rääkima niiske meretuule kähjulikku-
d ja tuletab meelde, et aeg olevat koju tagasi minna.
«Ilmapilgul lähenevad rannale kaks naisterahvast.
«Tunnen neid väga hästi, tunnen neid sellest, kuidas
ne teha kae najale toetab ja astub, nagu oleks ta mõt-
leval nagu veetaks teda tahtmata kaasa. Ta on enesele
«... ja aja ajanud ja pea villase rätikuga mässinud,
et vaevalt võib märgata silmadele jäetud pilu.

«Anna Ivanovna on arust ära,» ütleb Lanin endamisi,
«maailma naisterahvast tähendades. «Mis ohule talutab
tema tema randa.»

«Aga mis ta peab siis tegema, kui Sonja mangub,»
tub naine talle tasakesi, «sa tead ju, tema oma jonni
«...»

«Nüüd hakkavad nad võidu mulle jutustama Son-
ja, «... haigest, isemeelikust tüdrukust, kes on sün-
hoidud kuskil Lõuna-Venemaal mõisnikutütrena ja el-
... Moskvas, kus tema isa arhivaariuseks. Alles vaevalt
«... kolmekümmend aastat vana, aga juba on ta lõpe-
... pühkumise ja astunud kõrgematele kursustele
... kirjandust ja keeli. Ja nad kiidavad ta tarkust
... imestades tema teravat keelt, mille eest
«... pögenevad pakku. Isa saatnud ta tädi
... alla, aga tüdruk sunnib vanainimest iga oma
... ja alla andes, nagu iseenese vabanduseks,
... teistele, et Sonja olevat niikuinii pääst-

«... ja südames tekib iseäraline ärevus, mis
... kehapinnani, muutes teda õrnemaks, hel-

lemaks, nii et riiete puutumine tuulehoos peaaegu valusana tundub.

18. apr.

Roidus, raugus hakkaks nagu kahanema, aga tema asemele tuleb midagi muud. närvlikkus, mis mulle kuskil rahu ei anna. Täna võisin vähemalt paigal püüdes aja mööda saata, olgu rõdul, akna all, asemel lamades või rannal istudes, põlvil avatud raamat, mille lugemise ma unustanud. Aga nüüd vintsutab mind mingisugune tundmata aje paigast paika — kodunt mere äärde, sealt koju tagasi või mägedele, kuhu mul keeldud ronida südame pärast. Ja ikka nagu ootaksin, otsiksin midagi. Ka siis, kui lõunalauas istun, tunnen mõnikord tungivat tarvidust üles tõusta ja akna alla astuda, nagu oleks seal midagi iseäralist näha. Isegi südaööl, kui väljas peale käriskonnade kõik puhkusele on läinud ja kui viimased öökarbsed vilgutavad oma laternaide põõsastikus hilise tee valgustamiseks, tõusen ma uneta asemelt, mässin enese vaipa ja lähen rõdule tähtise taeva alla või seisan rahutult peksval rannal, nõjatades vastu klaasukse piita. Heidan ma uuesti asemele, siis kiinduvad silmad neisse valkjaisse, liikuvaisse laigesse, mida toaseinale maalib tulitorni valgus, paistes labi pärna paksu lehestiku. Ja ma vahin ning vahin neid virvendavaid valguslaike, nagu peaksin siit põhjuse leidma, miks mu närvid pingul, süda rahutu ja valutavad silmad uneta. Hakkan lugema laual oleva taskukella tikslemist, püüdes koguda mõtteid ühisesse punkti; pööran kinnised silmad mõttes sissepoole vaatlema peaaegu ja tema seipitsemist — nõnda olen võinud enese ikka magama uinutada; kordan nagu nõiutades, needes üksisõnu: uni, uni, uni, aga tähelepanemata saab unest con, mis muutub õrnaks, paitavaks Сон'ks. Ja selle asemel, et närvlikkuse põhjust otsida uuest ümbrusest, toidust, ilmastikust, päikesest, nõrgast südamest ja kurnatud kehast, hakkan süüdlaseks pidama teda, seda tundmatut, tagasihoidlikku, keda ma nii harva näen.

Imelik, miks ta nii vähe puiestikus käib! Ons ta tõesti nii haige?

23. apr.

Õnnetusel asju sünnib ilmas, näiteks täna minuga. Aga ma ei tunne imestust ega kahetsust, tunnen ainult, et teinud olla ei võinudki.

Ma olen huna, pikkamisi astudes mööda mäeküljel, et teed ja tundes iseäralist lõtvust liikmeis ning et morkust rinnas. Teeääraste suvimajade esisel, et õpuhangute eest varjatud suurte puudega, puna- ja kolladendrad roosid, mille lõhna tuulekeerutused mulle meenid, segades teda tõusva tolmuga. Ei tea miks, aga hakkasin tundma iseäralist õrnust ja hellust, mis tõusis tahtmine kellegile teha head. Ja kui ma hakkajuseni, jalutu meheni, keda omaksed toonud, et arvestada, et ta ootaks lahkeid andjaid, siis tuli mul taskus ainukeseks rahaks kümnerubla- ja kolme rubla. Mul on raske sandi väljasirutatud käest võtta raha ja ma ütlen talle trööstiks:

«Ma ütlen tagasi, siis annan, praegu ei ole.»

Ma ütlen edasi minna mõtlen, näen teda sõitmas ning ta tõuseb tõuke ajal kahman rahakoti taskust, võtab ainukese kuldtüki ja annan selle kerjusele, et ta läbimeeletul pilgul silmitsema räpasel peopesal võtaks metalli ja siis kummardama maani.

Ma võtan rahus, nagu poleks midagi tõsisemat sündinud, pööran oma käiku, kuni minust mööda vuranud on kurnutav vanker, mille poole selja pöörasin, nagu ta tõusis vaade merele. Seisatades turgatab meelde, et ma ei ole meele asjata, sest mul puudub ju raha. Ja ma pööran selja poole tagasi. Et mitte kerjusega enam kokku puutuda, valin teise tee. Aga vaevalt jõuan mõne samuti minna, kui hakkab tundma ägedat südamepeksmist, mis meelekohtades ja virvendust silmis ning suure rõõmu tunnib mu jõud lähema pingini, kuhu hingeldades lungen.

«Kas see on?» küsin eneselt.

Ma ütlen küll nii lihtne näib, teen siiski näo, nagu ma ei ole arusaamatuses. Südamepeksmise vaibu- ja rõõmu enese uuesti jalule ja siis sõnan nagu min-
nust rõõmusest tõeks tunnistades:

«Võit nii kaugel olen juba!»

23. apr. õhtul.

Pärast lõunat ei tahtnud ma kuhugi minna. Enneaimata rahulik rõõmujoovastus uimles kogu kehas ja huuled kippusid naeratama nagu õnnelikkudele silmadele. Süda peksis ja peksab veel praegugi kärsitult; tema tippamised paneksid nagu kogu rinnakasti võdisema ja siit suriseb midagi elektrivoolu taolist mööda nahapinda laiali, otsides üksikuis liikmeis vabastavat väljapääsu.

Näib, nagu oleks midagi avalikuks saanud, mida sündimisest saadik sisemuses kaasas kantud, oodates, kellele seda pakkuda, otsides altarit, kuhu teda panna. Ja ma tunnen: veel palju on minus saladusi, veel palju on minus andeid ja varandusi, mis ootamas parajat silma pilku. See ongi, niiis mu rõõmsaks teeb, see'p see ongi, mis rahutunde tekitab. Aga iga kord, kui näen avaldumas oma sisemuse varjatud jooni ja varjundeid, tean ma, et jälle on mind tabanud sündmused, mis ähvardavad vapustada põhjani.

Sina aga, mu üksik, mu tagasihoidlik ja vaikne, nägid sa mu heldust, mõistsid sa mu andmist? Mina ise ei mõista midagi, ma olen ainult rõõmus ja naeratan ning naeratan, istudes lambivalgusel ja vahtides kottpimedasse orgu. Seal pole midagi, ainult kargeveeline mäe ojake vuliseb, aga tema vulinat ei vahetaks ma hõbekellukeste helinaga; seal pole midagi, ainult lehestik kohiseb, aga mina ei tahaks tema asemele hõõgavat armusosinatki; seal vilguvad ainult pisitillukesed kärbsed, aga ma ei ihaldaks nende asemele välkudegi sinakat leeki. Ma ei taha praegu midagi, kui aga seda lambivalgust ja aknatagust kottpimedat ööd, millesse võin pärani silmil vahtida, ilma et midagi seletaksin, mis uimlevat heledust võiks segada. Ka sule panen kõrvale, sest ta krabiseb paberil ja tindijooned sunnivad pilgu peatuma. Üks unistus teise järele ilmub meelte tumedast aelemisest ja peaaegu helgist läbi lipsates kaovad nad jällegi teadvusläve taha pimedusse, otsatusse.

24. apr.

Tana ajas mind iseäraline tung puiestikku, kus tahtsin leida vaikse paiga juurdlemiseks, oli mul ju tundmus, nagu peaksin nõnda mingisugust magusust maitsma

aga muud tähtsa küsimuse otsustama. Aga ootamata ei tulnud mu just täna rahu. Kui halb on mõnikord paljude tutvust! Ja alguses ei tulnud mul kuidagi pähe, et kõik inimesed, kellega paarikordsel kokkupuutusel tutvusteta lahku mindud, äkki minu vastu tähelepanu liikuda muutuvad.

Kõik politseimeister oma abikaasaga.

«Vabandage,» ütleb ta, «me ehk tülitame, aga lõbus mõnikord nii-öelda oma inimestega kokku saada: mu naakis, teie olete Baltimaalt pärit.»

«H, Soomest,» vastan ma rõõmustades, et ennast mõnuseks olin tutvustanud.

«Aga see on ju ükskõik, kaugel see Soomegi sealt on,» räägib proua murtud vene keeles, mis tema plikalisele, tõelise tegumoele teatud uuduspitseri vajutab. «Ma olen Helsingis käinud,» lisab ta juurde ja hakkab kergetult lõbusalt lobisema Tallinnast, Helsingist, Tartust jne, nagu mõistetakse seal igal pool ühetasa tema räägitud vene keelt ja sellesse segatud saksa sõnu.

«Tallinnas on kõige ilusamad naised,» tähendab politseimeister asjatundvalt abikaasa sõnade vahele ja suudab minna poole vaadates maialt oma sõrmeotsi.

«Muidugi, teie olete Tallinnast pärit?» küsin mina üllatunud.

«Ma olen seal sündinud,» vastab see.

«Tallinnas sündinud, Tartus kasvanud ja Riias elanud,» ütleb politseimeister.

«Hing Helsingis käinud,» lisan mina omalt poolt üllatunud.

«Kuidas ma seda maad armastan!» ohkab proua üllatunud tähendades ja ilusaid, luulelikke silmi tehes.

«Aga ei ole seal niisuguseid hobuseid nagu Siberis,» ütleb politseimeister. «Mäletad seda musta määra, kas kuula?» pöördub ta naise poole.

«Aga mis nõiul tõttavad nad mulle seletama, missugune on nende must määra olnud, kes aga kuidagi oma musta, musta ruuna vastu pole saanud. Siis räägivad nad mulle veel raudjast ja kõrvist, seletavad nende sõnu ja viisisid ning naine lõpetab küsides mehelt, kas ta ei vool üle Riia ja Tallinna Piiteri kaudu kaugele minna ei võida. Mina kuulan ega saa kuidagi aru, mis tähendavad need asjad minusse, ning äkki vabandun kiiresti, põgenedes nende juurest kuhugi pingi

poole. Aga vaevalt istuda jõudes näen Anton Petrovitši, noore helilooja, lähenevat. Ma põgeneksin ka tema eest, aga juba on ta liig ligi jõudnud.

«Mis teie süda teeb?» küsib ta minult.

«Ikka pumpab veel,» vastan lühidalt.

«Mina olen kolm naela raskemaks läinud, käisin arsti juures.»

Oma haigusest pikalt ja laialt seletades satub ta muusikasse ja hakkab arvustama vene heliloojaid. Ta nimestab Glinkat, ta imestab Tšaikovskit, ta kahtleb ja otsib Skrjabinis, aga kuskilt ei leia ta seda põhjatust, seda patoloogilist vaimutiirasuse religiositeeti, mida ta aimab Dostojevskis ja mis olevat omane ainult venelasele, sellele logedale lagendikulapsele. Sellest uuest, kättesaamatust unistab tema, aga haigus on valvajakaks keerubimiks selle avamata evangeeliumi ees. Ta räägib niisuguse lapseliku vaimustuse ja võltsimatusega, et mina ühes temaga soenen ja temale kaasa hakkan tundma lepitatult. Aga nagu ta ootamata hüppas haigusest muusikani, niisama lipsab ta muude asjade juurde, otsides uut objekti, millega vaimustuda ja joovastuda. Ja kohtlasena ütleb ta viimaseks:

«Mul on üks palve.»

«See oleks?» küsin mina.

«Kas te võiks mulle pisut raha laenata?»

«Mitte punast krossigi pole praegu taskus,» vastan mina otsekoheselt ja olen valmis seletama, kuidas ma täna sain korteriperemehe võlgnikuks, et põhja poole telegrafeerida — raha saamiseks; aga sõnad tarduvad mul keelele, sest ma näen tema mahalöödud silmi, kust huljub nukker uskmatuse. Nukraks saan ka mina ja ma tahaksin põgeneda puestikust, kus liiguvad inimesed, tahaksin teiste salaja ronida mäele või pugeda oma tuppa. Minnes tabab mind Lanin, kes on, nagu ikka, rahulik ja rõõmus.

«Teie olite meil eile õhtul üldiseks kõneaineks,» ütleb ta varsti.

«Mispärast?»

«Teie olevat põhjatu rikas.»

«Soo, või nõnda.»

«Eile annud te jalutule kümme rubla, M-lle Piratova näinud seda möödasõidul.»

Silmi maha luues tundsin, kuidas veri mul näkku valgus, nagu oleks mind mõnelt häbiteolt tabatud.

«Ah nii,» sõnasin ma osavõtmatult ja lisasin juurde: «Mul on Soomes mõis.» Miks ma ennast laeval Laninile meenutades tutvustasin, ei tea ma veel praegugi; küll ma mõeldaksin seletada, miks ma enese korruga mõis-
tunde luuletasin. Ja küsimata hakkasin jutustama, kui palju mu mõisal on põldu, heina- ja karjamaad ning
kuidas — metsa, põlist männikut.

«See ei aita midagi,» tähendas Lanin naerdes, «minu erutust näis märkavat, kahtluse all olete
te.»

«Kuidas nii?»

«Politseimeister vangutab umbusklikult pead ja tahab teid kas või valerahategijaks pidada.»

«Lõepoolest?»

«Ilma naljata. Ja Nadežda Pavlovna, mäletate, see ilus
te julgudega kaupmeheproua, peab teid tundlikuks
ühiseks...»

«Lugu paremaks!»

«Ning Anton Petrovitš loodab teilt raha laenata.»

«On tal nii puudus?» küsisin mina, ilma et oleksin
mõtelnud oma tänaseid juhtumisi.

«Vististi küll. Minu käest võttis ta paari nädala eest
kõik hõlmend, aga ma olen selle juba korstnasse kirju-
tanud.»

«Nii oleksid mu päkad õige palavaks köetud,» püüan
hõlpsalt ja uuesti tunnen tarvidust üksinduse järele.
Hõlpsate varjundite peale vaatamata põimleb asjas
hõlpsa kiuline tõeniidike, mida tahaksin haru-
seda otsani... Ja kui ma korterini jõuan, lähen temast
mööda, nagu oleks siin mõni võhivõõras maja, ja tä-
hta silma sulguvate süraväärastel mäeteele kõrgemale, kena-
tult villadest mööda, ümarikule mäenukile, kus on laste
mänguplats ja avaneb vaba vaade merele ning kitsas
vaade linna mäetipule. Aga mina istun kõrvalisse
metsa, põõsaste vahele, kuhu ei paista ei merd ega
metsatipu, vaid kuhu välgatavad ainult muretult kisat-
avad lapsed. Lootuseta sõnan endamisi:

«Nähtis nägi ta... ja rääkis teistele.»

Ma mul on, nagu oleks meie ainuke ühine saladus laia
metsa kookesse ilma kantud.

Aga kui kauem mõtlen, hakkab ennast teadmise-
ga teostama, et ükski millestki aru ei saa, ka tema mitte;
nõnda olen alles üksi oma saladusega, teised kõik on
jäänud pealtvaatajad. Ja nõutult annan temale ta mõt-

lemata teo andeks, tundes, et ma teisiti ei või, ning veel enam saan ärevaks, sest ma olen ju oma esimese õrnuspandi kannud armualtarile ja teda pole miksiki pandud.

27. apr.

Need päevad püsisin mereäärsest puiestikust eemal — nagu kellegi kiuste tegin seda. Aga täna ei suutnud ma enam, pidin jällegi nägema seda kõrget rannanurka lõhnavate roosipuudega, pidin minema alla kivisõmerale, kuhu kannavad loksuvad lained merevee jahedat hõõgust.

Kõige enne tabasin teda rooside lähedal, suure sinaari all pingil vilus joonistamas. Mu süda hakkas hirmunult peksma ja segaselt seisatasin lähema roosikobara juures, et tema lõhna haistmisel aega oleks aru pidada, kas edasi minna, temast mööda, või tagasi pöörduda tulnud teed.

Läksin tagasi.

Ja nagu rahustamiseks laskusin kõrgel rannaserval pingile, kuhu paistis läbi lehestiku ja poolpuhkenud roosinuppude tsipake valget kübarat ja käsi, mis liikus vaevalt arusaadavalt.

Natukese aja pärast kostis sealtpoolt järgmine kahekõne, mis mu kõrvu kikki ajades südame jällegi valjemalt peksma pani:

«Tohin ma teie kunsti vaadata, M-lle Piratova?»

«Ei, Anton Petrovitš.»

«On see siis mõni saladus?»

«Kes teab.»

«Te olete naljakas.»

«Seda olete mulle juba ammugi öelnud.»

Vaikus.

«Tohin ma muidu siia istuda või ehk segan?»

«Olete jällegi õnnetus meeleolus?»

«Vabandage, ma lähen.»

Ja liivasel kõnniteel kuulsin krägisemas kaugenevaid samme.

Nähtavasti oli Anton Petrovitšil üks neist viletsuspäevadest, kus ta paigast paika põgenedes varju otsis iseenese eest ja kus ta sai tüütavaks kõigile oma nukra rahuldamatusega. Ei leidunud ühtegi, kes temale oleks kaasa tunnud, teda haletsenud, tema närvlikku kaebamistki kuulanud, sest kõik olid ise haiged ja pidasid oma

enda tähtsamaks, huvitavamaks. Nad kõik rääkisid oma haigusist, nagu oleksid need ainukesed selletaolised ilmas ja nagu oleks jumal või loodus mõnesugusel armuõul neid valinud kandma seda eraldavat, peenelavat, suursugustavat tunnust. Haigused on saanud elatamiseks, uhkustamiseks, haigused on saanud avatavaks mõjundiks armatsemises; haigused on kui omalt krabisev leinaloor, mida kannab nii mõnigi mehi võrgutav naine; haigused on süvenemise sümboliks ja nagu olemasolemise tõestuseks. Ja tervena hakkad hahatama, et sul puuduvad inimese ainukesed tõsised tunnused — haigused, ja meelil heldununa jääd kuuatama, kui mõni valituist hakkab sulle jutustama kas ol puljastaval intiimsusel oma hädast.

Leidsin pingilt, et Anton Petrovitšit otsima minna. Minul silmapilgul lahkus ka M-lle Piratova omalt paigalt, mulle vastu tulles. Püüdsin talle otsa vaadata päris rahulikult pilgul, aga tema ei pöörnud kordagi silmi minu poole, vaid vahtis tardunult otse oma ette. Pärast et mullanud ma tagasi vaatamata edasi minna: ta seisis kõrgel rannaserval, silmad mere poole, pea pikal, lillevarre-na murdlikul kaelal pisut ettepoole, teravate huulte joon katkestatuna, avatuna. Ka mina jäin peatuma, et sündsamat võimalust luua tema vaatlemiseks; aga nagu oleksin seega teda seganud, hakkas ta pikka-aegselt edasi astuma nõrkeil jalul, parema käega tehes liigutusi, mis tuletasid meelde midagi ammu ununenud oma t

Anton Petrovitši leidsin puiestikust üksi, pingil kõnnivajununa ja kustunud silmil.

«Vabandage, et tülitän,» ütlesin ma, «aga ehk tohik- on teie mõne päeva eest avaldatud soovi nüüd täita? Praegu oleks mul võimalik.»

Ta vaatab mulle esiteks arusaamatuses pärani silmil otse, taipab siis korraga kõik ega leia vastamiseks kohas- sed sõnu. Nõutult teeb ta ärevaid liigutusi ja lööb siis kukuvajunud silmad häbelikult maha, sest need hakka- vad niiskelt kilama ja neisse kipuvad valguma pisarad. Tema meeleliigutus hakkab ka minusse ja ainult jõu pinguldamisel suudan end talitseda, et ma ei pistaks temale pihku kogu oma raha, sest ma tunnen valda- mata tungi andmiseks, maitset andes mingisugust keha- likku magusust ja joovastust, mis hukutab mõttetusteni.

Vilmaks ometi leiab Anton Petrovitši keel erutusest

nõretavaid sõnu, mis abitult karglevad asjast asja, kuni nad peatlevad, nagu ikka, tiisikusel ja muusikal. Ühte neab, teist jumaldab ta; üks on kurjuse ja pettuste urgas, teine ainuke headus ja tõde ilmas; aga haigused on nad tal mõlemad ja mõni teab, kumb rohkem kurnab tema nõrka keha ja tundlikku hinge.

Mäletan, et ta juba esimesel kokkupuutumisel paar siledat rannarihva-kivi taskust võttis ja nendega mängida lõgistas. See oli tal lõbusaks ajaviiteks. Lähemal tutvusel ütlin kord:

«Te armastate kive?»

«Jah, nad vaikivad, ei tee halba muusikat,» vastas tema.

Mõne aja pärast kuulsin teda kivide tekkimise üle pead murdvat ja nüüd hakkas ta juba sihikindlalt neid korjama ja valima, hoolega vaatlema, uurima; mõned viis ta peagi tuppa lauale, teisi kandis ta kauemat aega taskus. Ta otsis uusi mõtteid, uusi huviseid, et muusikast pääseda. Aga kuhu põgened armastatu eest ja kes mõistab jumaldatu küüsisist teed leida!

Ka täna olid tal kivid taskus ja neid välja võttes hakkas ta oma uut leidust, uut teooriat seletama — segaselt, kuid tuliselt ja vaimustatult. Ta rääkis muusika imelisest mõjust haigete ja tervete, kahe- ja neljajalgiste peale. Isegi roomajad ei suuda temale vastu panna: maod tõusevad vilemängul püsti ja tantsivad kui joobnud. Aga ka puu ja metall lasevad helisid oma peale mõjuda, muidu ei saaks ju viiulile häält sisse mängida ja pasunat häälest ära puhuda. Kes võib öelda, mis sündis võdisedes heliseva viiulikaanega, kui Paganini poognaga keeli puutus! Või arvate, et kiviriik on muusika vastu kurt? Riputage liiv õhukesele platile ja mängige poognaga plati serval, küllap siis näete, mis liivaga sünnib. Missuguses imelises rütmis ta liikuma hakkab, nagu seaksid üksikud terakesed end mõneks keeruliseks ringtantsuks ritta! Aga mis on meie maakera ilmade seas, kui mitte pisitilluke poripisake — liivaterake, mis muusikahelidel tantsima tõttab? Või mis on ruumi otsatuses päike, põhjanael, sõel, vanker, valendav linnutee, kui mitte samasugune liivakübemeke või tolmuterakeste kogu? Miks ei peaks siis nemadki helidele alluma, kui aga nende sinfoonia, nende muusika — kosmiline muusika kõlab, mis paneb rütmilisse, arvupärasesse võdinasse kogu taeva laotuse ja kõik, mis

tema leida: palavad ja külmad kehad, eluta ja elulise alluma, hingelised ja hingetud, vaimud ja vaimutud. Ei ole muupinnal ainustki vingerdajat, ainustki taimelaju ega vähematki kivikest ookeani rannal, mis ei tunne kosmilise muusika igaviku helisid. Ainult muusikaga, tema peenuse ja vaheldusrikkusega, tema arvamata varjudega seletub nähtava looduse lõpmata mitmekesisus, kordumata kirevus minu peol olevates kivideski. Muusika helises ilmaruumis juba siis, kui meie maakera oli alles sündimata, ja ta heliseb veel mõõtmata aja pärast seda, kus inimene ühes oma eluasemega juba ammuugi ilmaruumist hävinenud, päike jahtunud ja põhjanael paigast nihutatud...

Nõnda oli ta muusika eest kiviriigis varju otsides kosmilise muusikani jõudnud, mis igast kivikesestki talle vastu helises. Vaimustushoog ajas ta viimaks väsinult bohlma, ja kõhas näis ta hariliku meeoleolu tagasi võitvat. Püüeldes lausus ta:

«Vabandage, et teid oma rumalustega tülitän. Olen üha kõik ära tüüdanud, ükski ei või mind kannatada. Kõige hullem, et ma mõnikord ühtki inimest ei usu. Mitte et ma otse valet aimaksin, vaid ma nagu laseksin sõnad kõrvust mööda, kuulates ainult häälevarjundeid, mis ikka räägivad mingisugusest hingelisest pettemängust ja põiklemisest, mingisugusest tagamõttest, mis tundub tingimata sälvab ja silmi iseäralise helgi süütab. Andke andeks, aga ma tunnistän otsekoheselt, ka teid ei uskunud ma, kui te siis ütlesite, et teil punast krosimist taskus pole. Aga nüüd usun. Русский человек задумал умом кренок. Just see uskmatust teebki mu võimatuks, tahab ju isegi Nadežda Pavlovna, et tema sõnu võiks peetaks. Alles hiljuti ajas M-lle Piratova mu enese juurest ära: teda haavasid varemalt uskmatust näoilme. Aga tema oli ainuke, kellega läbi sain.»

«Ka tema on ju haige,» tähendasin mina.

«Väga.»

«Ikka on ta üksik.»

«Ta ei salli teiste flirti.»

«Joonistab teine.»

«Aga ükski ei tea, mis või kuidas.»

«On ta juba ammu siin?»

«Erve talv.»

«Soo.»

«Sõidab vist Šveitsi, arstid soovivad.»

Ma nõksatasin küsides:

«Millal?»

«Ei tea, nii — paari nädala pärast.»

Ja kui mul sõnad keelele tardusid, küsis Anton Petrovitš:

«Olete temaga tuttav?»

«Ei.»

«Aga ta räägib sagedasti teist.»

«Või nõnda.»

«Ta tahtnud teid kord joonistada, aga te läinud eest ära.»

«Millal see oli?»

«Ei tea, mõne päeva eest rääkis ta.»

«Pole aimugi.»

4. mail.

Need päevad olen elanud nagu kuskil muinasjutulises uduriigis, kus on sumpas ja soe ja kus ei paista heledat valgust ega tundu ükski asi selgejoonelisena, vaid määramatuna, ebakindlana, varjukujuna, mis muutub tuulepuhangul või lahtub veeauruna päiksepaisel. Saad uskmatuks oma meelte vastu, aga ulatad siiski millegi kättesaamatu järele, sest unistustes põimleb alaline aimdus, nagu peaks kuhugi tõttama või midagi tegema, muidu kartes hiljaksjäämist.

Ja ma tammun väsimuseni lainete naabruses rannarihval, puestikus või siiraviirastel mäeteedel, kuni tundmus hakkab, et ma just nõnda selle eest põgenen, mida otsin ja millele ma kuidagi järele ei jõua. Nüüd ruttan ranna nurgale, kus on lõhnavad roositeed palmide, plataanide ja kuhiliste elupuupõõsaste vahel, et vaibuda rauguse uinakusse, tundes kogu kehas surisevat, kihisevat voolu. Lõhn on kui suigutav muusika, mis sinna juhatab, kuhu varemalt rada ei leidnud. Aga ei viitsi oimugi liigutada, ei tihka silmigi pilgutada, kartes kedagi peletada. Ja siis kaoks nagu äkki udu ja kõik hakkab paistma päevaselgena, nii et sõnadega tahaksin nimetada nägemusi. Aga meeldetuletatud sõnad vilksatavad nägemusist mööda või muudavad nad endiselt tumedaks, uduseks, ebakindlaks; õiged sõnad kibelevad rinnas, koputlevad meelekohtades või piirlevad pakitsedes kurgulaes, ajades pääsetee ummistunud jälgi. Ilm omandab uue kuju, uued värvid ja viimaks kuuleks nagu eluta asjade väljendeid, mida esiteks otsinud

tundul meelele: lained laovad sõnu vooi ja õhuvirvendused heletavad viise.

Aga merelt näkku tsuskav tuuleil hirmutab nägemusi liblikatena või hirveparvena ja nagu fatamorgaana laovad nad sädelev-roheka mere taha. Virgunult lased alla õlme käära, nagu peaks mu läheduses olema keegi, kel on ühised nägemused minuga, ja ma ei imesta, kui teda näen esimesena.

Ikka veel pole me teineteisega sõnagi vahetanud, aga omelt oleksime nagu vanad tuttavad. Me aimame ühiselt huviseid, ühiseid tähelepanekuid; meil on ühised talutuspaiad, puhkepingid, kõnniteed. Kuidas ja millal see hakkas, ei tea, aga ma tunnen, et me elame nagu kokkuräägitult.

Kord joonistas ta roosialleed, mis viib vastu hiiglaste; aga mina oleksin tahtnud näha teda joonistamas kõnniteed, mis lõpeb kõrgel rannaserval pikkade, pehme okastega ja pisut lünga vajunud männi juures, kust alla klvisõmerale viib looklev kitsas jalgte, ning endamisi mõnasin ma, nagu oleksime kahekesi: «Homme jõuab sulle.» Ja ma pidasin iseenesestki mõistetavaks tema järgmisel päeval näha seda tegemas; aga rõõmus, loomata rõõmus olin ma! Teinekord istus ta raamatut lugedes, natuke maad eemal, silmad minu poole. Ma oleksin tahtnud teda profiilis vaadelda, mispärast ütlesin: «Pöördu pisut; sa võid ju, kui tahad, ja sa tahad, sest et mina tahan. Vaata, ma palun ja ootan ning sa tuled mu palve, mu esimese palve, sest sina oled hea.» Ja silmi raamatult tõstes nihutas ta ennast pingil, nagu ma teda palunud.

Hakkasin tundma, nagu peaks tema minu, õigemini — minu tema juurde minema, et rääkida millestki päris lihtsast ja igapäevasest. Nägin isegi unes, et me tutvustena kõrvu istusime, aga millest meil jutt oli, seda hommikul enam ei mäletanud. Ja mõtted tammusid peanägu ning otsisid temale öeldavaid esimesi sõnu, nagu oleks juba kindlaks tehtud, et temaga rääkima pean. Ja kui pean olin korraldanud kõik ilusasti ja lihtsalt, piilusin silmapilku, kus midagi pidi sündima teiste salaja.

Täna olin puistikus — lõunani. Tundsin iseäralist põnevat ärevust ja iga ootamatus pani mu närvlikult nõksatama, sünnitades seljal sibelevat võdinat. Kella poole kahe paiku, kui mereäärne haigutas juba lõunatundest tühjusest, istus tema alles sinaaride all pingil.

Ja nagu mingisuguse tundmata ülivõimu sunnil sammusin sinnapoole, mõttes hulk ilusasti korraldatud sõnu, kehas taltsutatud värin, rinnas peksev süda ja käes — poolpuhkenud punane roos. Ta ette seisma jäädes tahtsin oma suu avada rääkimiseks, aga peas ei leidunud taipu ega keelel sõnu, ainult silmad löid niiskelt virvendama. Tummalt, kohmetuna sirutasin väriseva käega pikal varrel kiikuva roosi tema poole ja tummalt, nagu pakutudki, võttis ta roosi vastu, huulil nagu tardunud ehmushüüe või võdisev naerujoon. See viimane tuletas meelde hiljuti nähtud noore luuletaja, kes rahvale oma teoseid esitas, käega vibutades lõhnavat lille nõtkel varrel. Ja rahvas naeris pisarateni, krampideni, ehk küll luuletaja hääles voogas vaimustus ja huulilt voolasid igaviku sõnad. Mälestus tõstis mu nõutuse piinlikkuse, otse hirmuni; ma pöördusin ümber ja oleksin tahtnud põgeneda, kas või maa alla vajuda, aga minuga sündis nagu unenäos: küll tõttad, küll hingeldad, aga edasi ei saa ja kohutavad tagaajajad on kannul. Peas sähvisid mõtted läbisegi, kõrvus kohises, süda põrutas vasarana ja kogu keha raputas lödin, nagu oleks mind äkki tabanud külmtoibi. Säaeramarjad oleksid nagu logedalt luie ümbert lahti löönud ja nõtkuvad jalad tabasid tahtmata paika. Liikmeis surises valu, pistes üdini, nagu ärkaks liha liigutusel surnust.

5. mai homm.

Minevik on mõistatus ja tulevikust aiman ootamatusi. Mul on õudne ja häbi. Eile õhtupoolikul ei läinud ma randa, vaid kumerale mäenukile, kus lapsed, poisid ja tüdrukud, pidasid rõõmupidu. Nende kilkamine immutas minusse iseäralise õrnuse, ühendades mind nende huvide ja naljadega. Nagu oleksin ise mingisuguse ime läbi uuesti lapseks saanud ja katmata peal jooksmas hakanud ühes omasugustega: päike kõrvetab roosaid pondunud jalakesi ja käekesi, nagu õhetab ja kõrvad punetavad helendavalt, aga ei malda paigal püsida, ei läbe varju otsida, sest maa on täis rõõmu ja õhus hõljub muretus...

Täna kui ka lähemal päivil hoidun temaga kokku puutumast; varsti sõidab ta ju ära, siis on kõik möödas ja ma olen vaba.

5. mai õhtul.

Ma ei pidanud oma sõna — läksin pärast lõunat randa. «Keela ma kardan, kes võib mind keelda,» sõnasin minuga, ja nagu ammu, ammu poleks ma enam tundnud rooside lõhna, mida hooglik meretuul kannab kõrgele mäenõlvakule, teelegi. «Ma tahan ja ma lähen,» lisasin järele. Aga ma kartsin siiski, nagu võidaks mind keelda, ja mu kartus tõusis hirmuks, kui mulle vastu tuli Lanin ja M-lle Piratova. Ümber pöördada? Kõrvale poole? Ei, ma läksin neile vastu.

«Tõhn ehk tutvustada,» ütles Lanin, kui ta mulle kätt ulatas: «M-lle Piratova, herra Thomander.»

Ma kummardasime vaikides.

Ja jõudes lähema pingini, kaebas M-lle Piratova väsimust ning istus hingeldades. Ka meie Laniniga võtsime teed. Tema rääkis, aga ma ei mäleta millest: kõrvus mürmis ja huuled kippusid kohtlasele naeratusele. Alles siis, kui Lanin natukese aja pärast ütles, et tema peab minema, ja M-lle Piratovat kaasa kutsudes sai eitava vastuse — tema tahtis veel istuda, aga tädi ei pidavat minema, ta tuleb varsti —, hakkasin tundma meelte-õhku kahanemist.

Jaane kahekesi

See oli silmapilk, millest ma mitmes teisendis unistatud, aimates vähemategi peenusteni meie seisakut, liigutust ja sõnu. Lootsin seda selget, heledat rahuldustunnet, mis vangistab kõik meeled ja saab tasuks kauastele ootustele, kangekaelsetele püüetele. Olgugi üüri-koos, aga ometi pääsed sa nõnda igapäevsusest, aimaldavad võimaluspiire ja hõljud mingisuguses eeterlikus fluüidi vallas, kus ei rõhu sind maised tinglikkused. Aga ei sündinud midagi sellesarnast. Kui ma lähedalt vaatasin ta kõhnu, kahvatuid palgeid, tema nagu loig lõhikest ja lõtva alumist ning ettetükkivat, teravat peadulst huult ja kramplikult tõmblevaid suunurki, nägin seal tumm nuutsumine; kui ma nägin ta kõrge kulme ja pikki, tihedaid ripsmeid laugudel, nägin nagu liig sügavalt katavad terashalle silmi; kui tõusis mu pilk hõrenevaise, metalliselt läikiva, abalokkidesse tõmbunud juustesse, mis vilaja palmilõuna langevad ahtakeste, ettepoole surutud õlgade kohalt nääpsukesele, peaaegu muredale pihale; ja kui tõusis tihedalt marmorklikke luisseid käsi peente sinakate

soontega, ta pikki, nagu lõtvu sõrmi, mis lõpsid tibatil-lukeste, otstest allalaskunud küünekestega, — kui kõike seda nägin, oli mul äkki tundmus, nagu ei istuks me esimest korda kõrvuti, vaid nagu saaksime kaua aja tagant muutunud tingimustel uuesti kokku; nagu oleksime mil-lalgi teineteisest põgenenud, tõtates otsima õnne ja rahuldust mujalt, ja nüüd alistunud ja nukralt tulnud ütlema, et meil järele jäänud ainult pettumused.

Jahmatades nõksatasin, kuuldes madalal, hääbuval häälel öeldud sõnu:

«Täna roosi eest.»

Ma ainult naeratasin ja kummardasin pisut tema poole.

«Panin ta vette, seal elab ta kaua,» rääkis ta edasi, ja silmi minu poole tõstes lisas juurde: «Kõik imestasid, kuidas ma korraga roosi koju viisin: tänini pahandasin teistega, kui nemad neid mürdsid.»

«Andke andeks,» palusin ma, «see on ainuke roos, mille ma murdnud.»

«Te läksite nii ruttu ära, ma ei saanud sõnagi lau-suda.»

«Ma kartsin.»

«Mina ka,» lausub ta tasa ja naeratab piineldes. «Juba ammugi tundsin, et te tulete, ja kartsin, ootasin ja kart-sin. Kui te ära läksite, tahtsin teid kutsuda...»

«Ma poleks tulnud, ma arvan, ma poleks.»

«Ootasin teid juba sest ajast, kui te jalutule selle raha andsite.»

«Millest te kodus rääkisite.»

«See tuli rumalusest, te peate mind vabandama.»

«Pole põhjust.»

«Muidugi on! Alles pärast, kui juba hilja, märkas-in, mis ma teinud.»

Jutulõng rebenes. Sõnad nagu puutuksid haigeid, helli kohti, kuhu nad langevad vaikselt helinal.

«Pean koju minema, päike on madalas, tädi ootab,» ütles ta vabandaval toonil.

«Tohin ehk teid saata?»

«Täna.»

Nähes ta nõtkuvate jalgade astumist, tahaksin talle kätt pakkuda toetuseks, aga ei tihka, ei sõanda, nagu kardaksin ta lõtvade liikmete puutumist.

Liikumisel lahtub endine surutud, kinnine meeleolu ja ma saan öelda:

«Teie olete ikka üks!»

«Ma ei kannata teisi, olen tige.»

«Hauke uskuda näo järele.»

Ta naeratab, kui minu poole vaatab rääkides:

«Küll te pärast näete isegi,» ja lisab tõsiselt: «Haigus on mu tige-daks teinud, ta on mu silmigi muutnud; kõik tahavad haigusega tige-daks. Ja kadedaks, jonnakaks. Nagu saaks enneaegu vanaks. Nad tüütavad mind oma sõnakirjaliku haletsemisega. Neil on ju ükskõik, mis minust saab, aga ikka teevad nad näo, nagu oleksid val-mid mind kätel kandma. Ma olevat lootusetu, päästmata. Nagu ma ise seda ei teaks! Tean väga hästi. Ja kui nad nõnda silmakirjalikult viireldes mu eest hoolitsevad, annan kangekaelseks ja tujukaks ning teen kõik vastu-olku, teen iseenese ja teiste kiuste, tulgu mis tuleb. Nad ütlevad, ma olevat isemeelik ja hellitatud. Aga miks laulu seda ei ütle? Miks ma tema sõna kuulan? Ta ei saa muudki paotada, kui juba ta tahtmist täidan. Ka isal ja tädil pole niisugust mõju. Aga üks ei jäta minu pärast ühtki vana dokumenti tolmust pühkimata ja teine ühtki liblikat püüdmeta. Ema suri noorelt, teda mäle-ton ainult nagu läbi udu.»

«Vendi-õdesid pole?»

«Kaks venda, aga neil on omad asjad.»

Jumalagajätmisel kutsub ta mind sisse, seletades:

«Tädi armastab noori, ta on valmis nendega päevad öö-d ja öö-d tellerdama, ronides kas või mägedele. Ja kui pool püüab ta liblikaid, toob nad koju ja tipib nõel-tema lauale kuivama. Suur kirju kari teisel juba. Teie ehk olete ka loodusteadlane?»

«Minul on ametiks haigused ja elukutseks laiskus,» juttu-n naljatada.

«Tein jäävad kõik laisaks,» vastab tema tõsiselt.

Ta juba hakkame arutama selle üldise soojamaalise haiguse põhjusi, liikudes vaatlemisel Gangese kallaste ümbruses, kus puudub tahtmine ja liikumine ja kus kõik ainult olemine. Jahmatades palun viimaks vaban-dada, et teda nii kaua kinni pidanud, sest varsti hakkab puhuma jahemägede tuul, ja me lahkume pisut häbe-likul tundmusel, nagu jätaksime midagi ütle-mata, mida ei oleks tingimata pidime ütlema. Üksi jäädes tunnen ime-likku kergust rinnas, mis hõiskel pakatamas. Hakkan kiiresti klüüma, nagu peaksin kuhugi tõttama, aga mar-

kagi, et randa pöördun, kus loojenev päike värvimas vaikist vett.

«See on sündinud,» sõnan endamisi ja kogu keha täidab sisemine õnnenaeratus. «Aga ta pole sugugi niisugune, mitte sugugi,» räägin edasi ja mul on, nagu tunneksin tõepoolest alles nüüd tema lähedust. «Homme saan temaga jälle kokku; nüüd ma teda enam ei karda, ei, nüüd mitte.»

Ja istun pingile rahulikult süvenedes iseendasse ja maitstes verevalt punetavate kiirte mängu mereveel.

Otse vastu päikest, kalda lähedal, nagu sinakas kiilajää metalliläikes, kaugemal piirlev joon ja joone taga kollakas krobeline pind, mis särgab silmaringini. Eemal hommiku pool saab kollasest violett, mis omandab peagi sinihalli varjundi, ja see kaob tema kohal hõljuvasse, mänglevate valguskiirte sünnitatud tumedasse uttu. Sealt tulevad purjed mustadena, tontlikkudena, nagu muljuks neid mure tuule pärast ja teda oodates pilluvad sõudvad mõlad kerkimisel elektrisädemeid, kirgavasse vette pillates surtsatavaid tilku, ning pingutavad kollasel ja violetisel pinnal sädelevaid kardkiukesi, mille otsad köidetud päiksesse. Vaadeldes löövad silmad virvendama, sünnitades ikka uusi ja uusi võdisevaid pettevärve, ja sulgemisel teevad nad palavat valu, nagu poleks ikkagi veel kustunud värvide heitlev mäng. Loodus on muheldes tukastama jäänud, nõjatades millegi lähedase vastu ja oodates lumemägede peatset, virgutavat puhangut: see segab värvid, katkestab päikse kuldlõngad ja heidutab aerude süüdatud karglevad sädemed. Aga varsti vaibub tuuleil ja üksikud värvid teisenevad varjunditesse, millele pole antud nime. Ainult meeled uimlevad joobunult ja süda hakkab valjemini peksma, nagu aimaks ta lähenemas midagi suurt ja kallist.

Üksik pilverank on hõõgumas päikse ruttukahanevast kuumendusest. Palmioksad sipsatavad pehmel kahinal tukkumas roose ja lauluräästas rõkkab puuladval lugude lõppu.

Vaiki, mu armas, on lähenemas õndsuse viiv!

11. mail.

Neil on õigus, kes räägivad kahesugusest ajast: üht näitab kell, öö ja päev, aastaajad, teist ei saa millegagi

... on määramata. Mõned tunnid, isegi silmapilgud võivad igavikuna tunduda ja aastakümned kaovad lahulise ulnakuna. Aga mis elades näib lõpmata pikk, peabub tagasi vaadates kaugel unenäona, peaaegu ei tundu mekudagi, et ta kunagi olnud.

Kuhu on viimased päevad saanud? Olid nad nii lühikesed, et ma neid tähelegi ei pannud? Et ma aega ei saanud sõnagi kirjutada? Oh ei! Kes suudaks mõõta selle ahnusega silmapilgu pikkust, kus ta esimest korda muutis mu käevart toetust otsides. Ehk kuidas peaksin mõelduna kõigi nende päevade vältust kuni eile õhtuni, kus kuulsin, et ta täna-homme sõidab? Või millega võrdlema lüüdnud uneta ööd ja tänast päeva, kus pean koju peama palaviku pärast? Tema sõidab täna-homme, aga mina pean olema siin, nelja seina vahel, võib olla, ka siis kui ta asetatakse lootsikusse, mida türklased, manade vaadama keelil, hakkavad aerutama merel ootava auriku poole.

Istun uimasel peal ja lõdvul liikmeil laua ääres, vedades kurbisevale paberile karglevaid tähti. Meelteuimas tundub, nagu ei krabistaks minu oma käsi paberit, vaid nagu teeks seda keegi teine — nagu istuks tema minu kõrval, mäletades tüürikest minevikku, mis on tiine loomendamata pantidest tulevikuks.

*

... liiku kaugemast otsast ringkäigul tagasi jõudes ... juba sinaarialusel pingil, sealsamas, kus ta minult vastu oli võtnud mu häbeliku ja meeletu roosi. Meeltes tundsin iseäralist kihvatust ja olin valmis temast mööda astuma, aga tema pilk otsustas teisiti. Ehk ma ei pldingi mööda minema, olin ju tema pärast siin! Aga ei saanud tema möödupuuks kõigele mu tegevusele? Tõttu ühinusin lapsena, kes palli pildudes või kepiga ratastundes päeva otsa paljajalu ümber kilganud, ja hommikuti virgusin imestanult, et öö nii ruttu mööda läinud. «Tema tahab, et ma hästi magaksin,» kordasin voodil heites, «tema ootab mind ja armastab, et ma varsti ja rõõmus oleksin,» ütlesin hommikuti ärgates.

Täna, sel esimesel päeval, oli ta valges riides — harilikult kandis ta halli ülikonda — ja nüüd paistis ta veel muhutama, muredamana: see on nääpsuke liilia, mille

elumahla imenud mingisugused kurjad vampiirid, ja nõnda on saanud tast lajuke, mida ei tihka puutudagi, sest vaata — juba lööb ta värisema ja närtsima hoolimata pilgustki.

Avatud raamat lamas tal põlvedel, aga ta ei lugenud, nagu sellepärast, et käed olid oimetunud selle hoidmisest.

«Täna olen varane,» ütles ta mulle, kui ma tema kõrval aset võtnud.

«Loete?»

«Ah ei, muidu niisama; hakkasin, aga ei jaksa.»

«Midagi rasket?»

««Униженные и оскорбленные». Tunnete seda?»

Jaatan küsimise ja vististi pidi minu pilgust midagi lugeda olema, sest ta tõttab seletama:

«Tean, et ma sõrnaseid asju praegu ei peaks lugema, aga — ma tahan,» lisab ta tujukalt juurde, «see äiutab mind. Mõni lehekülg kuskilt — ma olen teda enne lugenud — ja juba istun joobnuna. Vasitab hirmus ruttu, varemalt ei märganud ma seda. Ehk on teil midagi muud, kohasemat?»

«Vaevalt,» vastan ma meelde tuletades ja lisan siis juurde: «Aga ehk soovite Kiplingi «Jungle Book'i»?»

«Ah seda! Olen sellest kuulnud, aga ise pole lugenud. Tooge pealegi.»

Ja takistamata, otsimata libiseb jutt ühest asjast teise, kuni pingilt tõuseme ja sinneri poole sammume, kust urnidega kivitrepp viib alla rannarihvale. Teel tabame Anna Ivanovnat, kes kahele poisile midagi lilledest seletab, ja tutvust tehes ütleb ta:

«Ega te alla lähe?»

«Mõtlesime minna,» vastab Sonja.

«Vaadake ette, merelt puhub tuul.»

«Me tuleme kohe tagasi.»

Enne lahkumist poõrdub Anna Ivanovna minu poole ja ütleb:

«Eks astuge mõnikord meile sisse; ta on mul ju niisugune tõre, ei seltsi kellegiga, ehk oskate teie temaga läbi saada.»

Ma tänan ja meie läheme oma teed.

«Mitte nii ruttu,» keelab Sonja, nõjatades trepi käsi-puule.

All seisatame otse lainete ulatuse piiril; vaht puutub tema pruunikaid kingi.

Kaotab jalad,» hoiatan.

«Nõnda on hea! Mul on, nagu tunneksingi juba jaheda vee kergel puutumist, ja judin jookseb üle keha — muula kelga peanahani.»

Markungi ta liikmeis kergel värinat, näen ninasõõrmelt tiluvad laienevad ja võdisema löövat, nagu liigutatakse need meretuul; huuli mängatab teadvusetu naeratu ja raske on aimata, kas saab see osaks liival lohisevate laineile, tuulepuhanguile või mõnele muule asjale.

Aga korraga oleksid nagu kõik ta soovid täidetud ja ta lausub rahuldunult:

«Lahme nüüd.»

Lahmesel trepiastmel võtab ta sõnalausumata mu käe alt kinni, ja nagu oleks mulle morfiumi käevarde pritsitud, tungib sumestav vool kehasse; isegi põlvis ja all põlvitades loob miski surisema, ulatades varvasteni. Puhub väriseks nagu kauge sinine õhk, mis hõljub vahel õilmitseva rukkipõllu kohal. Aiman mingisugust sisemist helinat, mis laguneb piirita kaugusse: ta hõljub tuulepuhang, helisevad lokslevad lained, heliseb rannarihv jalge all. Nõrk käsi otsib minu käelt tuge ja kerged riided, mis katavad kõrendlikku keha, kahisevad mind puutudes, kui suu sosistab nagu õhatud sõnu:

«Tasa, tasa, ma ei jaksa.»

Oh taevast! Kui tohiksin, kui sõandaksin sind sülle võtta ja kanda kätel, mu vaev oleks ju nii väike ja mu koorem nii kebja. Aga meid on valvamas ilma silmad ja seal sähvataks kuri pilge ning huulil laieneks kaval nauramine.

«Täna,» sõnab ta üles jõudes ja vabastab mu käe, nagu mulle näib — viivitades, kõheldes. Tahaksin teda vastu tänada, tahaksin öelda, et ta mulle sugugi raskust polenud, vaid et kahekesi palju hoogsam on astuda, kui ta ei paindu sõnadeks ja valusatena neelan nad pilgust alla.

«Istume,» ütleb ta pingini jõudes ja laskub rammestumalt puhkama, hinge tagasi tõmbama. Ka mina istun ja me mõlemad jääme sõnatuks tükiks ajaks. Aga ma ei tunne seda sõnavaesuse piina, mis mind mõnikord kaheksa olles piitsutanud ja sundinud rääkima, kuigi peaksin avaldama oma kallimad saladused.

«Nüüd saadate mu koju,» ütleb ta pingilt tõustes ja me hakkame läbi pargi minema, kus Laniniga kokku juhtume.

«Aleksander Ivanovitš,» ütleb Sonja, «ma käisin täna all.»

«Aga teie ei lubanud ju minna.»

«Andke andeks...» tahab Sonja vastama hakata, aga mina räägin kärmesti vahele:

«See on minu süü, mina avatelin.»

«Seda poleks ma uskunud,» vastab Lanin.

«Mina ise ka mitte.»

«Olge ettevaatlikud. Ja nüüd saatke M-lle Piratova ilusasti koju, see parandab pisut pattu.»

«Mina tahtsin ju alla minna, mitte teie,» seletab Sonja, kui me kahekesi jäänud.

«Just nii,» vastan mina, «teie tahtsite minna, aga mina olin süüdi.»

Me hakkame naerma, aimates süüta sõnades mingisugust salajast mõtet.

Läbi rõdu minnes, mida ümbritsevad ikkarohelised väätkasvud, jõuame esisesse, kus ta mulle nagu vabandades ütleb, et ta teisel korral elab. Ja jälle puutub ta käsi minu oma, jälle tõendab kergete riiete kahisemine ta lähedust ja ma tunnen jalges sama lõtvust, mida aiman kogu ta olevuses. Toas palub ta mind istet võtta ja heidab ise nõjatoolile, silmad avatud klaasukse poole, mis juhatab rõdule, siniste glütsiinide elavate vanikute keskele.

Natukese aja pärast ütleb ta:

«Ehk võiksite mind pisut aidata.»

«Kui oskan.»

«Tõstke mu jalad kesk tooli ja katke nad vaibaga.»

Lähenen pisut kõheldes, tundes erutust teadmisesest, et teda pean puutama. Aga kui tunnen nende nääpsukeste jalgade ootamata raskust, tahaksin imestust avaldada, saan aga vaevalt öeldud: «nõnda?» mille peale tema vastab:

«Täna, nüüd võtke toolilt vaip ja pange neile peale, nad külmetavad mul alati.»

Olen kõik teinud, siis küsin:

«Ons teil nüüd hea?»

«Väga,» vastab ta ja tema põsenukkidesse hakkab valguma petlikku puna.

«Tahate ehk uinuda? Ma segan?»

«Ei, istuge.»

Ja tasakesti, nagu kardaksime kuuljaid, hakkame rääkima — kes jõuab mäletada, millest! — kuni lõuna lähe-

tuks, tädi koju tuleb, oma liblikalaua valja toob ja mind loomakeste ilu imestades mind püüab kaasa kis-

luda.

Lõplikumisel ütleb Sonja:

«Pärast lõunat toote «Jungle Book'i»?»

«Aha,» vastan ja tunnen üllatavat magusust sellest, et tema seda võõrakeelist sõna hääldab.

«Ma mind puiestikus ei ole, siis astuge siia sisse, ma olen küll.»

«Ma ei taha toit maitsta ja pärast ei tea ma, kui kaua tund viita, et temale puhkamiseks aega anda.»

«Tahame kirjutada, aga sulg on nūri; hakkame lugema, aga ei ole seleta.»

Ja viivitades arvan lõpmata minuteid, mis langevad mulle veetilgad täie ämbri uurdest.

«Tädi, viie paiku ma teda rannast ei leia ja nõnda ei leia teda kodust otsima, kus ta endiselt lamab nõjatoolil,» värskenenud naeratusel mulle ütleb:

«Ta ei olnud, ei viitsinud puiestikku tulla. Istuge siia... tulebale... Raamatu tõite?»

«Olge head.»

«Tahame selle lauale, tähendades:

«Pärast lõunat, kui ükski olen. Nüüd lobiseme.»

«Tahame sõna võtta, nagu vidistaks linnuke, hakkame rääkima, kuhu tädi läinud ja kelle ta kaasa võtnud. Sõna veab sõna ja mõte tuikab mõtte järele, kuni ta jõuab kodukoha legendikkudeni, kus tukkumas haruldused, lohkamas piirita viljapõllud, ägamas saakid, viljapuud ja roomamas verstased külad kuivade põrsangide kallastel. Ta jutustab kevadöödest, kui kuulsad häälitsema suured ja väiksed loomad.»

«Ma või nuta, aga und ei ole,» lõpetab ta, «nagu nüüd, haiguse ajal. Siiski — täna pärast lõunat magasin terve tunni, tädi imestas aina.»

«Aga ootel?»

«Ei, ma ei.»

«Ole et peate niisama magama.»

«Ja teie?»

«День да ночь, сутки прочь,» naljatan.

«Magame võidu!»

«Magame.»

Ja nagu oleksime mõni teab missuguse lepingu teinud, naeratame rahuldunult mõnusal tundel.

«Nõnda hakkaksin varsti kohenema,» ütleb ta oma käsi vaadates ja lisab siis juurde: «Näete, kui kondised nad on, katsuge.» Ta ulatab oma sõrmevibalikud mulle pihku. «Aga enne olid kaeseljal nukkide kohal lohukesed, kui sõrmed sirgu ajasin. Käevõru ulatas parajasti randme ümber, aga nüüd logiseb.»

«Külmad,» tähendan, tasakesi ta sõrmi muljudes ja nagu kerget rudinat tundes, mis niristab liikmeisse helastava surina ja liigub kehapinnal vaevalt märgatava virvendusena vaikselt veel. On tundmus, nagu püüaks ta oma sõrmi vabastada, aga arusaamatul viisil nihkuvad nad mulle ikka sügavamalt pihku.

«Nõnda on nad ikka, jalad niisama,» vastab ta minu tähendusele.

Kui õhtu eel minekut teen, ütleb ta:

«Homme tulete? eks? jah?»

«Tulen.»

Oli see tööpoolest kõik esimesel päeval? Kes teab! Ehk olen nii mõndagi unustanud, ehk olen päevad seganud, kuigi need sündmused paistavad selgetena, nagu oleks neile vajutatud aastasadade reljeeflik pitser. Aga eks ole ükskõik, kas see sündis päev hiljem või varem, peasi, et see nõnda oli ega mitte teisiti.

Aeg kadus vahuna, mida merre taganev laine jätnud rannarihvale. Meil oli ikka tegemist, ikka käimist, vaatlemist ja arutamist, seisatades tundmata puude, põõsaste ja lillede ees või mäletades mõnd meeltesse kiindunud vaadet merele, mägedele või helerohelisele aasale metsaga varjatud orukallakul.

Ühel karastaval hommikul, pärast öösist vihma, mis oli siledalt kiviteelt uhtunud tolmu, sõitsime kümme-kond versta välja kuhugi mõisa parki, mis mere ääres mäenõlvakul. Tee viis järskude kaljude alt läbi, mille irtakil rahnude vahelt jasmiin oma kollakasvalged õied oli sirutanud, nagu pakuks neid möödasõitjatele või meretormidele, kui need tulevad vahutavalt lainel kihutades.

«Näete!» karjatas Sonja kätt sirutades lõhnavate õite poole, nagu ulataks ta nende järele.

Lasksin voorimehe ümber pöörda, et kaljude alla tagasi sõita, ja pukile püsti tõustes küündisin kikivarvil õisi murdma.

«Jätke muist järele,» palus Sonja, «see on nii tore siin kõrgel kaljulõhes.»

Aga mina murdsin nad kõik, murdsin palvest hoolimata, ega jätnud ainustki õilmitsejat ootama uusi möödasõitjaid ega tujukaid meretorme.

«Ah teid ka!» hüüdis neiu lilli vastu võttes ja ta hääle ning pilgus tundus etteheide, et ma ta palvet polnud mureki pannud, aga seal huljus ka rõõmulik andeksandmine, sest tema pärast olin ju kaljupraolt röövinud viimased õied.

L'argis istusime kaktuste perekonna ette, kust avanes rikk merivaatega puiestee hõbedaste kuuskede, kulmate kadakate, plataanide, palmide, roosipuude, eukaalptuste ja araukaaridega. Me ei lausunud sõnagi, vaatleme ainult. Tasakesi liigutas ta oma käes jasmiini õied ja lähendas aeg-ajalt lõhnavad õied silmnäole, nagu tahaks ta kerget häälipuna varjata. Tähelepanemata võtsin ühest õiekobarast, ei, ühest ainsast õrnakesest õielehest kinni ja kohe peatasid oksad liikumises, nagu kartes, et muidu võib õieleht rebeneda. Kui ma natuke aja pärast pilgu tema poole heitsin, oli tal pea juba viltu vajunud, õhukesed huuled avanesid ärevale hingusele ja paksud ripsmed varjasid pooleldi suletud silmi, kuhu kippus valguma häduspisarate niiskus. Unustasin iseenese, unustasin, et õielehekest sõrmede vahel hoidsin, ega märganud, millal juba terve õie, õiekobara ühes oksaga pihku olin võtnud, sest minusse hakkas valguma sama unelev elevus, mida aimasin temagi seisakus ja silmis...

Mõnikord tuli meie juurde istuma Anton Petrovitš, ega kunagi ei püsinud ta kauemaks ajaks, tundes ennast võõrana meie seltsis. Vaevalt sai ta mõne ahtra sõna lausuda, kui meie juba lobisesime oma asjust; olid ju meil ühised elamused, ühised mälestused.

«Ta vaeneke kannatab,» ütles Sonja kord Anton Petrovitšil äraminekul.

«Muusika ei anna rahu,» vastasin mina.

«Mitte seda ei mõelnud ma, vaid Lucie'd,» ütles ta üldiselt prantsuskeelselt hääldades. Ja kui küsida tahtsin, kas see Lucie on, tõttas ta seletama: «Politseimeistrinna, teie tunnete teda? Meil hüüavad teda kõik Lucie'ks.»

«Ah see on tema kannatus!» imestasin mina.

«Ta kaevanud Anton Petrovitšile, et ta abielu olevat õnnetus ja ta elu õnnetus. «Ja ma tunnen enese alles nii noorena,» öelnud ta. Nüüd on Anton Petrovitšil Lucie kahtluse südamel ja ta murrab pead, kuidas teda päästa.»

Aga Cerberus — sellega tähendas ta politseimeistrit ega nimetanud teda mitte lõõtsmoorikuks — on valvamas, et need kaks kokku ei saaks.»

«Lucie Filippovna õnnetu,» imestasin uskmatult.

«Vähe tõenäoline, eks?»

«Neil on ju Siberis head hobused.»

«Teile on nad ka neist rääkinud?»

«Kuidas muidu; ühine kodumaa lähendab siin kaugel.»

«Teil on ju Soomes mõis, Lucie on aga Baltimaalt pärit, sakslane.»

«Mul pole mingisugust mõisa.»

«Aga kõik räägivad, et on.»

«Mu isal on väike talu ja seegi võlgu.»

«Issand, kuidas kõik segi aetakse!»

«See on mu enese süü.»

«Mõistan: teie ei tahtnud uudishimulistele otsekohe-
selt vastata.»

«Võib olla.»

«Vahest ei ole te soomlane?»

«Muidugi mitte.»

«Kui kahju! Ma olen Ahot lugenud, ta meeldib mulle väga. Aga mis te siis õieti olete?»

«Tõtt öelda, ma pole midagi,» lausun vastusest kõrvale põigeldes. «Häbi on tunnistada, aga isa on mu peale terve oma varanatukese kulutanud, ilma et ta sellest kunagi rõõmu oleks tunnud. Ma ei kõlba millekski.»

Ja nüüd hakkasin jutustama oma koolipõlvest, koolivendadest, suvivaheajadest, emast, isast, õest. Üllatavalt märkasini peagi, et tõtt ebatõega põimin. Ma rääkisin, et mu isa tudike ja et tal talu minu pärast võlgu, aga tõepoolest olen pea ainuüksi poissmehest onu kopikaid pillanud ja isa on alles õige tunnakas vanamees (hiljuti võttis ta noore naise); rääkisin, et mu ema elab ja õde surnud, aga ometi on lugu otse ümberpööratud: õde elab ja tal on kaks mudilast; seletasin, kuidas kõigil minu koolivendadel teatud terake, üdinatuke oli, mis parastises elus neile kindluse ja julguse andis, kuna mina eneses mingisugust peatust ei leidnud; aga ma pole kedagi enesest paremaks pidanud.

Veel palju muid vipatusi tabasin oma sõnades.

Ka varemalt olen eneses midagi sarnast tähele pannud, isegi siis, kui mul kindel tahtmine oli otsekoheks ja avalikuks jääda nagu praeguselgi silmapilgul. Seda

tõelane ja meelde tuletades ei saa küsimusest lahti: miks ma küll nõnda talitan? Rahuldab mind tõeline, reaalne elu oma kirevusega nii vähe, et ikka pean ettekujutusele meelevaldalla andma, et pean luuletama? On siis meele-
mangu fantoomid mulle midagi olulisemat kui igapäe-
vased lihtsad tõsiasjad? Aga ometi olen ikka neile tea-
dustele eesõiguse annud, mis küsimusi vastavad mõõdu-
ga kaaluga. Või on teadusel ja elul teineteisega nii vähe
ühendust?

Itaalkides aimasin ta silmis, huultes ja ninasõõrmete
vahepeavas laienemises haletsevat hellust. Viimaks pani
ta kätt minu käele ja ütles julgustades:

«Peab enese kokku võtma; inimene võib kõik, kui
ta seda tõsiselt tahab.»

Nõikellukesena helisesid need ja teised tõsised, elu-
tõelised sõnad ta lapselike huulil. Tundus nagu üksikute
laulike veerlemine, kuni nad viimaks sulle kõrvu
puurduvad kõlavamal küljel. Ja uskuma hakkasin teda,
uskuma hakkasin iseennastki, kuigi oma sõnades leid-
sin valdusteid.

Ta rääkis püüete ilust ja paleuslikust vaimustusest
ning sellest, mis tema küll teeks ja kuhu tema küll
lähleks, kui ta oma haigusest võitu saaks. Ja mulle sel-
gus, et ta oma lootusetu, pääsmata seisukorda sugugi ei
oleks ununud, ehk ta küll mõnikord seda sõnadega näis tõen-
davut: olevuskiukestes hingitses unistusist pakitsev elu
ja seipitses plaane, millest üks kaasakiskuvam kui teine.

Veel järgmistelgi päevadel kaldusime sellele kõne-
lele tagasi ja ma aimasin, et tema seda meelega püü-
dis. Teda vaevas mu räägitud saamatus; ta oleks taht-
nud mind tõsta, mulle usku anda oma võimisesse, mind
tõraks, paremaks teha, magusust imedes teadmisest, et
toda kellelgi eluliselt tarvis läheb, et tema veel kedagi
auidab aidata. Aimasin teda sama ainumõtte paelus,
milles Anton Petrovitški siples, haududes mõtteta
plaane Lucie päästmiseks. Mul turgatas meelde ka see
puhas, rõõsk üliõpilane, keda Nadežda Pavlovnaga sage-
dusti näinud: kas temagi ei tee lunastustööd, lootes elus-
tulpluud naist pöörda karskele teele, kuni liha ideaalid
lahvatab ja lunastaja langeb kavala võrgutaja kenaduste
võimusesse. Kõik tahaksid olla teiste lunastajad, iseära-
selt kui nad oimetuks saanud enese lunastamiseks.
Nagu laheneva hukatuse unustamiseks mõeldakse aina
tõlato peale, püütakse ainult ilma lunastada. Aga ilma

lunastajaid on juba palju olnud, kui keegi ometi iseenda lunastaks!

Need mõtted tulid mul veel pärastki meelde, kui ükskord palaval päeval roosidevarjulisel pingil istusime, kus kuumendatud lõhn valdas meid imeliku raugusega. Meil oli «Jungle Book» kaasas ja juhtumisi avasin peatüki loomade jookst. Sonja nihkus mulle pisut lähemale, heitis pilgu raamatusse ja lausus:

«Ah see! Lugege, ma kuulan, see on imeline.»

Ma hakkasin vaikselt häälel pikkamisi lugema. Aga juba mõne lehekülje järel sibeles ta kehas kerge värin ja ta suu seadis nagu külma pärast võdisemisele: veel pisut ja kuula, juba lõgisevad hambad.

«Küll, jätke järele,» ma ei või enam, see erutab. Tahaks ühes, tahaks lennata iga nelja tuule poole.»

«Küllap tuleb koord aeg!»

«Ärge rääkige! Lähme siit ära.» Ja kramplikult minu käest kinni haarates lisab ta juurde: «Lõhn hakkab pähe... ja lugemine... hää... aga neist asjust peab vaikima.»

Mis oleksin küll sel silmapilgul annud, et teda uskuma panna kord tõesti tulevat aega!

Vaikides läksime kodu poole ja ta harilikust kärmem samm tundus põgenemisena millegi kohutava eest. Aga kus on peidu-urgas uskmata ja kes annab varjupaika abitule?

Viimaseil päivil hakkas ta kalduma mingisuguse mõistatuslikkuse poole. Silmad tahtsid nagu midagi iseäralist usaldada, aga huulilt heljusid harilikud sõnad, mis sagedasti hääbusid nukraste vaikimisse. Ma ei tihanud põhjust küsida, ei sõandanud seal rääkida, kus oli tärkamas, võib olla, ootamatuse idu. Aga kui üles tõusin, et minna, haaras ta ajuti lapseliku abitusega kas või mu kuuehõlmast kinni, rabades sõnade järele:

«Teie ei lähe veel... ei, ei, istuge... siia... lähemale... nõnda.» Ja jälle tuksatas huulte ümber võruna salalik mõte, kui ta vaikis mulle silma vaadates.

Eile õhtul ta juurest välja astudes tabasin Lanini ja Anna Ivanovna rõdul.

«Millal te sõidate?» küsis Lanin juttu jätkates.

«Homme või tunahomme õhtul, nagu telegramm käsib.» vastas Anna Ivanovna.

Äkki tundsin meelekohtades valjenevat tuikamist, jätsin jumalaga ja põgenesin puiestikku.

«Või nõnda!» hüüdsin seal endamisi. «Ilma et minule annugi lausuks! Tähendab — kõik on eksitus... pettus!»
Ja hilv ragises mu kiirenevate sammude all, kui hakkasin mõtlema, mis on eksitus ja pettus.

12. mai homm. kl. 2.

Ma ole und.

Käin mööda tuba või istun rõdul vaadates, kuidas kühmed oma laternad vanuval videvikul süütavad ja kühkoo lähenemisel kustutavad, vilksatades nõiatuledega, mis hukutamas hiljaksjäänud rändajat rabaaukude või kaljukuristikesse. Merel sõidab mööda tuledes valuv aurulaev; ta puhub vilet undavalt, aga ei peata, sest lainetus on vali. Konnad krooksuvad, nagu viidaks hulk poisse oma aega käristitega. Üle oru tejselt mäe-ühtlaskult vilgub üksik leegitsev tuluke ja sealt kannab tuulehoog ajuti metsikut, sõjakisalist või jahisarvelist laulu meeste suust, kes on öökorteris põlise sinaari all. Kui oleks nagu pistetud kauge mäe tippu, kust ta rõõsa vaatlusliniku ilma üle laotab.

Vahin pimedasse orgu, nagu püüaksin seletada midagi nägematut; kuulatan kohisevaid puid ja ajan kõrvaid kühmekordselt kikki, lootes tabada midagi iseäralist ja uut.

Oleks nagu kõik üle pea kasvanud. Mõtted tormavad niisugusel hulgal ja kiirusel, et vaevalt suudan mõnda neist üürikeseks peatada. Aga juba on uus asemel, põgenedes oma järeltulija eest. Ajuti pöördub üks või teine mõte muudetud kujul uuesti peajärgi tagasi, nagu oleks ta mõni taevakeha, mis liigub kindlal teel. Ja ikka keerlevad nad ainukese keskkoha ümber, nagu kisuks neid ümber mingisugune tõmbejõud...

Istusin alles laua ääres, kuivanud sulg käes, kui tema astus — tasa, vaikselt, nagu tahaks ta kuulmata minna kõrvale istuda ja lugeda, mis ma kirjutanud. Olin tuukinges ja punastes sukkades — miks just sukkade värvi nii selgesti mäletan, ei tea — ja üllatatult temale vastu tõltes lipsas esimest korda mu huulilt tema kuul-

«Sonja!»

Tundus, nagu mõistaksin alles nüüd selle sõna tähendust.

Ma mõlemad häbenesime, võib olla, selle nimetuse,

võib olla, uue ümbruse pärast, kus teineteise ees seisime. Huuled värisesid tal ja ta hingas raskesti.

«Ära vasistas,» ütles ta

«Ehk heidaksite nõjatoolile või...»

Ma ei sõandanud lauset lõpetada, aga tema oli pilgust mu mõtte lugenud ja ütles naeratades, nagu teeksid talle ta oma sõnad nalja:

«Kui lubate, siis asemele.»

«Ega te ometi jalgsi tulnud?» küsisin ma, kui ta juba lamas.

«Ei, sõitsin.»

«Imelik, et mina tähele ei pannud.»

«Ma sõitsin teiselt poolt, ringi, meie omade pärast... Kas te ei kohendaks pisut mu jalgu... nõnda... ja nüüd riidet peale ka, ikka kipuvad nad külmetama.»

«Ehk on peaalune madal?»

«Ei, nüüd on väga hea, tunnen terves kehas... näe, kui läheb... soo, juba on jalus... hakkas rinnast... Sõitsin pisut mere ääres, tädi ja Laninid läksid välja, koskedele, tädi kutsus... viimist korda... homme sõidame...»

Soo, nüüd oli see saladus väljas, aga ma tegin, nagu ei paneks ma seda tähelegi, nagu poleks ma räägitud sõnu kuulnudki; tegin asja paari sammu astumiseks ja tõin endale tooli.

«Ei, ei, istuge siia,» patsutas ta käega voodiservale, «tahan seda... nõnda on hea... ah, mul on nii hea!» Istusin sinna.

Vaikisime.

«Ka kodus on mul parem, kui teie sinna tulete,» sosistas ta pilusilmil.

Ja kui mina ikka alles vaikisin mingisuguse sisemise tõreduse sunnil, mille tekitanud teenimata nukrus, kordab tema:

«Homme sõidame. Tahtsin enne veel teie juures olla, mere ääres sõites tundsin seda, tahtsin teie ootamata tulla ja teiste teadmata minna.»

Tunnen, kuidas endine tõredus hääbuma hakkab, aga ometi hõljub veel hinge ümber vinge vine.

«Ikka Šveitsi?» püüan rahulikult ja tagasihoidlikult küsida, aga oma hääles aiman varjatud värinat.

«Esiti Krimmi, seal saan isa ja vendadega kokku, ning siis edasi — Šveitsi.»

Ma vaatan aknast välja ja lausun:

«Nii min homme.»

Homme.»

«Sõna heliseb meie huulil nagu kuskil võlvialuses. Tulekame rääkida, nagu seda varemalt teinud, aga ei ole tühjad ega mõtteid. Ikka kipub korduma üks ja sama homme homme homme...»

«Teie olete täna iseäraline... võõras...» lausub ta vaitbalt, areldi.

Kuidas nii?»

«Et te, aga ma kardan, nagu oleksite pahane.»

«Ei, olen.»

«Ma kardan?»

«Ei, ei.»

«Ja veel midagi muud... Eks? Aimasin kohe.»

«Oleksite võinud varemini öelda.»

«Ah sellepärast! Ärge olge pahane, ma, tahtsin ju öelda, aga ei saanud, ei osanud. Te nägite isegi, et tahtsin...»

«Aga iga kord tuli härdus... olen kord juba niisugune. Olge täna hea! Tulingi sellepärast, et te ikka olete vastu hea olete olnud. Andke andeks...»

«Ja ta sirutas mulle oma käed virvendavil silmil, mulle pilgust aimasin, et kogu ta olevus oli ainult jalg ja ta raskendatud hingamine tagasisurutud ohkamine.»

«Te kirjutate mulle?» ütlen hellelalt ja hakkam mändama ta pikkade, nõtkete sõrmedega, mis tunduvad nii pöördumatuna, et neid võiks palmida vinnutatud paju-õhustena.

«Ta ei vasta mu küsimusele, vaatab ainult raugel, joobnud pilgul mulle otsa, nii et mu silmis virvendama lööb, ja vaikides surun ta sõrmed huulile. Aga tema kätes tunnen vaevalt märgatavat tõmmet, mis nagu kutsuks, meelitaks. Suudlustega katan ta käsi, randmeid, käevarsi, ta hõlmed riideid, mis varjavad tuksatavaid õlgu, tema rannepidi avanevaid huuli, kuni ta hingeldades meelitatavalt etteheitel kurjustama hakkab ja ennast vabastada püüab.»

«Te ilmumatate ju mu ära,» saab ta hõõgvel sosistatud.

Tunnen otse kehalist valu ta sõnadest, hakkam teda tundma, vaevalt puudutades ta paotatud huuli, petlikke roosipalgeid, silmi, ainult ripsmeid. Tunnen teda tunde naeratavat kogu olevusega ja aiman, et ta on mulle lõpmata hea. Enesele ootamata hakkavad mu huuled mõistama mingisuguseid joobnud sõnu, mis esiteks

mu enesegi kõrvust kerge kohinaga mööda vilksatavad, kuni viimaks markan ütlusi:

«Tahaksin sind naha... nagu sa oled. Sa söidad ju homme... alatiseks... me ei saa enam kunagi kokku... tahaksin sind mäletada... kõike... tervelt... Seda ometi võib? kas? eks? lubad? jah?»

Aga ta ainult hingab raskelt, ta vaene rind võitleb õhupuudusega ja avatud huuled ei saa ainustki sõna räägitud. Kui ta silmad üürikeseks paotab, tunnen seal häbelikku naeratust ja mu käsi hakkab ta liikmeid vabastama kattest.

«Ma ei tohi ju ennast ärritada,» kuulen nüüd lihtsat vabandust, aga see ei pista mulle aru pähe ega lahuta meeleuima, sest ikka alles katan teda suudlustega ja sosistan õrnu, kurbusest vettinud palvesõnu, kuni temas vähemgi vastupuiklemine raugneb.

Kui mu käsi nõutuses peatama jääb, kurdan nagu andeks paludes:

«Ma ei mõista ju... ei tea, kuidas see käib.»

Pisut märgatavalt tuksatab ta näos naeratus ja ta tõstab mind hädast päästma, jättes mind pärast jällegi enese hoolde, sest minu puutumisest tunneb ta iseäralist magusust, joovastavat õrnust. Mitu korda peab ta mulle appi tulema ja iga kord, kui mu suu abipalvet sosistab, tuksatab kogu ta keha, nagu mõistaks ta, mis see tähendab, et ma ta kehakatte saladusi ei tunne.

Ei tea mispärast, aga kurvaks sain, väga kurvaks, kui vaatlesin neid suletud silmi, värisevaid huuli, petlikult hõõgavaid palgeid ja ihuliikmeid, mis kui elevandiluust voolitud saledaks, nõtkeks. Härduses langesin aseme ette põlvili, sõandades ainult huultega puutuda tema võdisevaid jalgu.

«Sul on külm,» lausun nagu vaikust kartes.

«Ei,» vastab ta suletud silmil.

Nagu ringutama valmistades tõstab ta käsi, aga ainult minu järel ulatavad nad, kuni võivad end mäsida mu kaela ümber.

«Tõsta mind,» sosistab ta siis.

Aga kui ma ta sülle võtnud, sirutab ta liikmeid lapsena, kes ema põlvil istumisest tüdinud ja põrandale kibeleb roomama ja katsuma, kas jalad juba kuulavad sõna. Ettevaatlikult lasen ta jalule ja langen nagu imestuses või aukartuses ta ette maha, tihates ta poole vaevalt tõsta silmi. Ta aimab mu vallatud vaimu ja

noomustades selle üle astub ta mõne painduva sammu, nagu tõuseks tal korraga tuju mu ümber tantsima hakata, et näidata mulle oma raugenud lihaste liikumist. Aga ta samm läheneb minule ja ta kummardab, minud kuudeldes otsaette, kuna ma ta huuli kuulen laulvat.

Mu hea, mu armas.»

Ja ma tunnen ta sõnadesosinat kui tuleleeki ning ta puutuvaid sõrmeotsi pildumas sädemeid. Joovastav muin voolab läbi keha ja meelteuim tõuseb segaduseni. Puutan käsivarred, et nendega ahmida ta niudeid, ulatades huuled ta nagu arenemises peatanud rinnamukula poole. Aga ta kehas vilksatab kartlik tuksatus ja puutudes emale nihkudes kummardab ta veel kord minu otsaette, seda suudlusega puutudes, kuna ta suuril, laulul silmil ütleb:

Kunagi ei tohi need imetada.»

Ja ma kuulen ta häält, mis oleks nagu tuulehoo kantud ekasija hüüe või uppuja viimne kaebus — inimeste, puutlute, kogu ilma poole. Ma näen suu ümber nukrusust, mis mangumas minus mälestusi. Isegi siis, kui ta mu alabasterliikmeid hakkab katma hiljuti võetud ilutega ja naeratust ei saa tagasi suruda minu oskamatat aitamise üle, arvan ta huulil nägevat mingisugust tülitavat nukrusviiru...

Viimaks lamas ta endiselt kaetud jalul mu asemel, kuulas nagu küsimine ja palve. Aga ma ei osanud muud teha kui ta külmi sõrmi suudlustega soendada. Tundus, nagu oleks ta silmadelt tõmmatud hiljutine loor, nagu oleks ta imelisest unistusilmast äkitselt sattunud igapäevasesse, kus on kidurdajad haigused ja laiad mered ulatavad kauged mäed, kuhu ta peab sõitma. Näib, nagu noomataks ta korraga seda kohutavat, meelisegavat birmust, seda looduse mõtteta, hullustavat mängu, mis puutub võdisema vähemagi kehakiukese unistuses ja puutuma kedagi teist lunastusena ka siis, kui sult võetud rahulduse lootus ja kui sulle kaasa antud ka pühakutele, unustavamatele elu silmapilkudele varitsev teadmine, et ei või, ei tohi olla igatsetu, ihaldatu oma võt kunagi. Huultes tõmbleb, nagu tahaksid nad avaldada pilguvirvenduse salavalu, aga ei — nad ainult tabutavad suudlusel, nagu oleks neil juba nutt varaks.

Ah, kuidas suudleksin kohutavad valeroosid su palvet ja kuidas teeksin, et ikka juua su silmade vaadet!

Su silmade pruunikast viirust ei jaksa oma pilku lahti kiskuda ja su hinguse puutumine niriseb mul läbi keha.

Sa silitad mu pead ja su nääpsukesel suul mängib unistav naeratus, mida himustan kui viina, mis tuleb kaugete mägede orgudest.

Oi seda hääle sulavust, oi seda pilkude nõidlikkust, mis mind ära teevad kauaks ajaks!

Oi seda õndsuse valu, oi seda kenaduste magusust, mis hingele haigust annavad mitmeks päevaks.

Tead sa, et su rinnal on ihumärk, mille suudlemiseks himu ei lõpe ega lõpe?

Tead sa, et su rindade pead on kui koidikul päikse karratud lumised mäetipud, kuhu tõttavad mu igatsused?

Ja ometi — nägid sa, et mu meel sinu läheduses hädaks läks ja hinges pakitsesid pisarad?

Mõistsid sa, et sind kui tedrepojukest tahtsin huulile tõsta ja palaval hingusel sussutada?...

Uuesti joovastume teineteise lähedusest, aga sellest joovastusest nõrgub seletamata nukrust, mida tunneks nagu kogu keha, ja tummaks jääme oma hädas meelteuimas, kuni ta mingisuguse mõtteassotsiatsiooni kaudu jõuab sõnadeni:

«Nüüd hakkad sa uut elu, võtad jõu kokku; sinust peab midagi saama, pea meeles — mina tahan seda. Lubad sa?»

Esiteks ei mõista ma teda, aga siis turgatab mulle meelde mu luuletatud saamatus, mis oleks nagu muutunud tõsiseks, ja ma tõttan talle töötama uut elu, uut jõudu, puudmist.

«Ma töotan, ma vannun..., kõik, kõik... mu tibatilluke... mu...»

Ei mäleta, mis rääkisin, aga ma tean, et rääkisin, nagu ripuks selle küljes kellegi elu, hingeõnnistus. Tema aga tahtis naeratada ja ta käte puutumine muutus emalik-hellaks, kui ta nad mu meelekohtadele pani, et lähendada mu huuli suudlemiseks.

Lahkudes laseb ta silmad taas ringi käia, nagu tahaks ta iga asjakese jäädavalt meelde panna, ja lausub:

«Siin on ilus.»

«Rõdul on veel ilusam,» vastan ma ja viin ta sinna.

Al, kui lähedal!» imestab ta, nähes lumemägesid ja küpressialleed.

Mine või praegu liugu laskma,» vastan talle, ja korraga tundub, nagu mõistaksin, miks ma laste mängu oleval mäenukil nii heal meelel vaadelnud.

Juh, mine või liugu laskma,» kordab ta vaikselt ja lumvalt ning lahkub rõdult, nagu pelgaks ta siin midagi.

Loobaksin teda koju saatma minna, aga tema hoiab mind tagasi, nagu sooviks ta täna mind näha ainult sin toas, selles ümbruses. Jumalagajätmisel toetab ta end tapuvarrena minu näjale, peites oma pea mu hõlma ja jattes juuste lõhna mu riitele. Rammestuna, rauaga andub ta minu viimistele õrnustele, aga ta õndlikul naeratusel arvan nägevat ta suu ümber hiljutest nukrusviiru, mida ei saa ega saa unustada.

Homme siis... ma ootan,» lausub ta ennast minu kättest vabastades.

Homme,» vastan talle suudlusega.

Aga kui ta oli ära läinud ja kui kogu tuba, ka mina, näis lõhnavat ainult temast, seisin keset põrandat ja tummusin, urgitsesin peaaegu ta huulte nukrusvina riite, meelde tuletades, kus küll enne olin näinud nii õrnusvalust nõretavat kurba joont. Ja äkki seletati vaevast ja kannatusest kortsunud nägu, aukunud nukraid silmi ja kuivanud, kahvatanud huuli, mille ümber piirles täna nähtud viir. Aga see oli juba mõni, aastate eest, teistel tingimustel, teises ümbruses.

Olin paha teinud ja isa tuli mind vitsaga karistama — tühilisi tegema, nagu ta ise ütles, sest muid pükse ma veel ei kannud, nii väike pidin alles olema. Ema püüdis mind andeks paluma, «pai isa» ütleva, aga ma ei võtnud, ei saanud, kui isa käes nägin vitsa ja silmis tõrjuvat kalki helki. Pugesin ainult ema ligi, peites end ta illetesse, ja ta võttis mu sülle, püüdis mind katta oma paljaste käsivartega (ta oli käised kõrgele üles kääritanud ja käed sooja vee ja seebiga pesnud leiva sõtkumiseks), kui isa vitsa tõstes käskis mind maha panna. Aga kui ema mu katmata jalgu veel paremini püüdis varjata, vingus vits ja rapsas paljaid käsi ning jalgu — tühik, kuks, ah, ma ei mäleta mitu korda! Mäletan ainult, et karjusin ja et ema mind vaigistas, näidates oma käsi, mida katsid punased, verevad vöödid.

Miks sa ei palu, sa näed, isa on kuri,» rääkis ta,

«nüüd ei saa ma enam ise leiva sisse minna, pean tüdruku ajama, jätab jallegi jahutükid taighasse.»

Ja ta huultes tõmbles midagi, mis tahtis saada naeruks või nutuks...

Seda mäletades langes mu pea longu ja nii paljugi hakkas paistma uues valguses. Aga neid kustunud silmi ja tuttavat joont kandvaid kahvatanud huuli ei olnud enam; juba ammugi olin nad maha matnud, nagu õnnelikuna, et nad eluvaevast pääsnud. Nüüd seisis jälle kõik elavalt silme ees, aga ma ei saanud aru, kas nägin ema või kedagi teist; tundsin ainult, et midagi armast ja õrna igaveseks kaduma on läinud. Keha hakkasid kiskuma kramplikud tõmbed ja käsi ringutades puhkesin nutma. Aseme ette langedes, kus ma suudelnud ta värisevaid jalgu ja kus ikka veel tundus tema ihu puutumine, nuuksusin jõuetuna, murtuna. Oli see mõni eelaimdus või rahuldumata joovastus? Või leidsin alles nüüd ema kurtmiseks pisaraid? Ma ei tea, tean ainult, et nutsin, nuutsusin ja aseme eest alles siis tõusin, kui teenija einet tuues ukse taga koputas.

«Issand halasta!» hüüdis ta sisse astudes.

«Ema surnud,» vastasin talle, langesin asemele kummuli ja uued krambid vapustasid keha.

12. mai lõunal.

Enne päikesetõusu valdas mind raske uneleitsak: ärgates tundsin rinnas rõhumist, nagu oleksin luupainaja tallermaaks, ja keha oli üleni märg. Riietusin ruttu, kärsitult, ülepeakaela ja tõttasin randa, kus Lanini tabasin.

«Kas te M-lle Piratovat vaatama ei lähe,» ütles ta, «tal oli öösel verejooks.»

«Kopsust?»

«Kopsust.»

Rinnas tundsin tarretust, mis valgus kogu kehasse, hangutades ja kangestades liikmeid. Puud oleksid nagu valjemini kohisema hakanud, nii valjusti, et ma Lanini sõnadest aru ei saanud, kui ta rääkis tõsisest hädaohust, telegrafeerimisest ja rahust, segamata rahust.

Varjuna, nagu unenäos kobasin mööda laia kivitreppliteisele korrale ja koputasin seal tuttavale uksele — tasa, tasa. Avama tuli Anna Ivanovna nutetud silmil.

«Te teate juba?» küsis ta vaevalt kuuldavalt, kuna ta

... kikkivarvul koridori astus ja ukse oma järel sulgus.

«Minu rääkis,» vastasin.

«Ta küsis teid mitu korda. Nüüd uinus teine silmapilguks, uni ehk kosutab... Issand, et ma just eila pidin... «Õilma!» hakkas ta hädaldama «Minu äraolekul oli ta ju mere ääres käinud; vististi külmetas ta seal, ja tõmbas läbi...»

«Ta kahetses ning haletses iseennast, hädaldades,» ütles Sonja omaksed nüüd ütlevad. Et aga verejooks... olnud ja haigel elulootust vähe, see näis kõrva-... olevat. Sonja surm oli loomulik, iseenesest mõistatav, looduse õigustatud tõsiasi, aga miks pidi ta nõnda tulema, et Anna Ivanovna südametunnistuse piina kannatab ja et ta lähedate silmist loeb ehk tumma ette... Sure, aga ära riisu teiste, eriti vanade rahu, sest... on vahe aega üle jäänud, mispärast iga silmapilk... Ah! Iga ta sosistatud sõna kõhises mao susinuna mu kõrvus ja paisutas minus sappi ning viha. Kui emeti kellegi nägematu käed ta oleks lämmatanud, et ta oleks pääsenud kurdetud hädast, vaevavast südametunnistusest...

«Lähtsin tупpa, haige juurde, aga Anna Ivanovna ajas... loomusunnil hirmunult käed ukse ees laiali, et... eest teed sulguda.

«Ma ei luba, kardab erutamist, mitte kedagi ei luba... Peab mõni aeg ootama, kuni näeb, missuguse pöörde... võtab. Homme, võib olla, tulge homme, tulge ka... õhtupoolikul, tulge ikka meid vaatama...»

«Pöördusin ümber, et minna, sest ma tahtsin kas... maga või üksi olla, teiste lähedus, nende hääl,... pilgud, hinguski tegi mulle otse kehalist valu. Anna Ivanovna tuli minuga mööda koridori kaasa... jutustas, seletas, hädaldas ta saladuslikult vaik... l... nagu tahaks ta midagi varjata või nagu pel... ta kedagi. Ma ei kuulnud ta sõnu, liig palju oli mul... sisemusega tegemist.

Trepil kohtasime kedagi vana härrat, keda Anna Ivanovna mulle kui arsti tutvustas, kes paari päeva... Moskvas siia puhkusele sõitnud ja nüüd M-lle... ravitsemise eest hoolitses.

«Kuidas on?» küsis ta Anna Ivanovnal.

«Mugab,» vastas see.

«Väga hea, siis astun natukese aja pärast uuesti sisse,» ütles arst.

«Jah, paluksin väga,» rääkis Anna Ivanovna ja hakkas hädaldades kurtma: «Mis see ometi on, et see häda just noori võtab! Ja andekaid! Nägite seda noortmeest, Anton Petrovitši, ka temal pole ju lõpp kaugel.»

Vanahärra kehitab õlgu ja lausub siis alistunult ja elutargalt:

«Mis parata, ikka on see nii: vaimukad, võiks öelda paremad, peenemad, õrnemad, suursugusemad jäävad võitluses elu eest alla. Nad tahavad liig palju ja neilt nõutakse veel rohkem, nõuavad just need, kes neid armastavad...»

Viimaseid sõnu kuuldes otsisin trepi käsipuelt tuge, sest süda tegi äkki haiget ja jalus tundsin nõrkust. Vanahärra rääkis veel edasi, aga seda tabasid mu kuulmed enam mehaaniliselt kui teadlikult.

«Erk hobune jookseb jalad vigaseks,» jatkas ta, «laisk aga viib oma tõmbikud tervelt mulda. Just neid paremaid, suursugusemaid peaks kaitsma, just nende vastu peaks vähenõudlik ja hell olema, aga loomakaitsjadki näevad ikka kõigepealt laisku, sest neid piitsutatakse.»

Rohkem ei ulatanud mulle vanahärra sõnadest kõrvu, sest tummalt, endale aru andmatagi tuigerdasin mööda treppi alla ja läksin puiestikku. Kuulmeis ja keelekoikudikuis tammusid mul muljuvad sõnad: «... nõuavad just need, kes armastavad». Arvan, et ma neid sõnu endale valjusti kordasin, sagedasti kordasin, kui kõndisin tundide kaupa rannal, roosipuuteil, mäenõlvakuil, rannarihval, isegi ei tea, kus just, aga ikka nõnda hii- lides ja vaarudes, et paistaks puie vahelt tuntud maja nurk, katus, tuntud aken, glütsiinidega varjatud rõdu või midagi muud, mis kõneleks igatsevale pilgule ain- sama lähedusest.

Valgusest sai pimedus, pimedusest uuesti valgus, aga minu silmalaud ei leidnud puhkust, ikka olin jalul, ikka soigusin piinavais mõtteis ja vaevavais elamuis.

Vahetevahel kobasin mööda tuttavat ja armast treppi üles, aga seal tõrjuti mind ukse alt tagasi, soovitades tulla pärast.

Vaevalt andsin endale aru, kui kaua see nõnda kestis või missuguses järjekorras kõik sündis, aga ometi näib mulle, nagu oleksid minu toleaeagsed mõtted ja elamu- sed ajahambale vastupidavasse metalli raiutud, nii sel- geina seisavad nad ikka veel minu ees.

Nagu kehas tundsin tumedat soiguvat valu, nagu olek- tin noort kui ka väljaspoolt kaetud ponduvate paise-

Alguses oleks nagu ainult veidi soe, aga soojus muutub kuumuseks, sähvatades ajuti tsuskava tuksatu- mise, mille paika ei saa kindlaks määrata. Vahetevahel muutub külma veega huuli, lootes sellest karastust ja tugevust, aga ikkagi pakitseb endine valu ja paisuvast rõõmusest saab piinav kõrvetus, mis näib täitvat õhugi, nagu ümbruse. Aineti vahtivad silmad tunneksid nagu tühjete tursunud laugude leeki ja virvendavas pilgus tundub võdisema kauguste sinetav kuma.

Mul kahju? Nagu poleks. Olen ma kurb? Nagu ei ole. Südame-tunnistusepiin? Ei tea! Ainult harul- duse tühjus on rinnas ja see rõhub tinaraskelt; rinnas on ükskõiksus ja see teeb oimetuks; seal on külm loo- tuetus, mis hukutab hulludele mõtetele, sest hing on välja pigistatud, ainult peaaegu on omal paigal, töötades mõnuses rahu.

Ah seda peaaegu, ah seda halastamata mõistust! Ometi olen sinust kui uppuja õlekõrrest kinni haa- ranud, aga paljude oled mind aidanud elu raskematel hetkedel? Eks ei ole sa nüüdki väärastata tõestus- teta ni mitu ja mitugi korda väitnud, et südame- piin on tühjusepiin on põhjendamata ja kurbus asjata, sest miks tähendab ilmalaotuses üksiku inimese elu? Eks ei ole kõige tervemadki päev hiljem või varem surema ja mis maksavad igaviku ees mõned päevad, aastad, aastatuhandedki? Absoluudi ja igaviku ees on ilm ja inimene naeruväärt tühised asjakesed.

Aga ometi — miks ei oska sa rinna tühjust mille- tki teha, miks ei oska sa sinna midagi asetada, mis avaldaks elumärki? Võimetu mõistus! Iga elustuskatse lõppeb marjaminekuga ja tühjuse surnud vald kipub võtma ikka laiemad piirid. Esteks tahtsin randa minna, aga hirmunult pöörsin teerajalt tagasi: rooside närvas- tolmud lõhn näis rippuvat õhus ja tuulepuhang ei leid- nud puulehist pääseteed.

Ma ei laskin uuesti — aga ikka sama. Ei tukkunud loodet lohnatiine õhustik, vaid ka kõik muu mu üm- bruses ja minus eneses. Kõik soib. Mul hakkas tund- ma, et asjata jala jala ette tõstan — ei saa ega saa elada, tammun paigal. Ja endamisi arutan: mis on edasi-

jõudmine ja mis paigalpüsimine, mis tähendab, et sammu sammu järele mõõdan tolmusel teel? Kas tahan kuhugi jõuda, kas oodatakse mind kuskil või otsin kedagi? Ei, mind ei oota keegi ja mul pole keegi vajaka. Aga kuhu siis nõnda jõuan? Kas jõuan üldse kuhugi? Kas võib edasijõudmist olla, kui puudub eesmärk? Kas on liikumisel väärtust, kui pole sihti? Kuigi välguna ümber maakera vilksataksin, aga kui teeksin seda otstarbeta, kas oleks sel siis tähendust? Maakera on ju ilmade laotuses pisitilluke suurus. Isegi kui ühes mõttega võiksin sähvatada mööda virvendavaid valguskiiri kuuni, päikseni, kaugemate tähtedeni, mis oleksin sellega võitnud? Oleksin lõpust niisama kaugel nagu siin maakeralgi, kus tuimalt surisevat jalga tõstan jala ette. Olen roomav maoke, — olen siledaks ihutud kivike rannarihval, mida liigutavad lokslevad lained või rujuk käija jalg; olen kahisevais lehis nuttev tuuleke, mis ei tea, kust tuleb või kuhu läheb või miks ta peab püsimatult tõttama kord merelt mägedele, kord mägedelt läbi orgude merele. Mõtteta on teadvusega liikuda, kui on kadunud eesmärk.

Aga mis ajab mu siis välja, mis tekitab tundmuse, nagu jõuaksin liikumisega kuhugi, mis immutab petteaimduse peaaaju, nagu läheneksin mingisugusele otsitud või otsimata lõpule? Ma ei leidnud vastust ja nõutult seisatasin kõrgel rannaserval. All sädeles, kiirgas meri. Pikas reas lendasid pardid veepinnal läänest idasse, laskusid ajuti merre, nagu tahaksid jahedas vees oma sulgi niisutada, tõusid siis uuesti õhku ja kadusid viimaks silmapiirilt. Aga endistele järgnesid teised ja minejail ning tulijail ei näinud lõppu. Hakkasin neid lugema ja lugesin kuni saja neljakümne seitsmeni, aga läänest tulev mustendav rida saatis ikka uusi ja uusi lendajaid silme ette. «Millal lõpeb küll rodu?» küsisin iseendalt ja jätsin lugemise. Ja siis turgatas meelde, et Must meri on ju ümmargune ning pardid võivad mööda kalda äärt ringi lennata ja mina, kes ma ainult ringi üht külge näen, ei jõuaks kunagi lõppu oodata ega lendlevate partide arvu üles lugeda. Ja ometi oleksin tahtnud lõppu näha, sest lõpu olematus ähvardas peaaaju sama eluta seisakuga, mida tundsin rinnas ja aimasin ümbruses. Nõutult istusin pingile ja jäin tuimalt enese ette vahtima, unustades ruumi ja partide lennu. Kui aga mõne aja pärast sil-

maadli merele heitsin, oli pardirida kadunud ja särav pinda ei seganud ainuski vari. Eemal paistsid tumedad purjed, aga need olid valged ja õhksed nagu valge ning nendes mängisid võidu lainete sädelus ja valge kiirgus. Ja ma tundsin rinnas ootamata kerget, meeltes ihatud rahuldust ning peaaaju välga-
lõpust mõte: mõistsin, miks eesmärgita paigast palka ei saa ja miks nii tungivalt ootasin pardirea lõppu.

Ma sammu järele astudes ei tahtnud ma tõepoolest jõuda, vaid tahtsin ainult aega võita, taltsutada hommikust lõuna ja lõunast õhtu teha, tahtsin lohutada päikse tõusu ja loode vahet. Ka ei lugenud ma merel selleks parte, et teada saada nende arvu — ma puutub minusse merepartide lugu? —, vaid iga linna sürgaval veepinnal ühendasin pimeduse ja valguse vahelduse, päeva ja öö, muutliku, kuid siiski kindla jaava aja, millest iga loetud pardiga tibatillu-
tada oma hävitasin. Isegi nüüd, kus neid ridu paberile kirjutades, tundub, nagu poleks mul tungi oma mõtteist teha teisele aimu anda, nagu poleks mul püüet neid elavaks teha kui kõndija jälg tuiskavas lumes või sõidujuga vahutavais laineis. Mul pole kedagi, kelle kaasteadmise mind huvitaks, mul pole ka midagi, mis alalhoidmise väärt, kirjutan ainult seks, et aega viita, aega võita.

Ruumilt ajani jõudes oli mul alguses hea meel; oleksin nagu mõnesugusele tüütavale ja tuikavale küsimusele vastuse leidnud. Aga varsti avan ka siin lõpmatuse ja hakkasin pead mürdma piiride üle, arvates ainult piiride leidvat elumõtte. Piiride leidmatus teeb mu uuesti meelseks ja rinna tühjuses tunnen pitsitust, mis nagu kitsukesse aukku libistab, kus vähemgi liigutus on ohtu. Sirutan lõtvu käsi, tahtes nagu oma asukohta muuta, suruda või sõrmeotstega küündida rõhuva rõõmuse piirideni. Naeruväärsena tunduvad ajavõit-
lused, lapselikult kergemeelsed on peaaaju tarku-
sused, kui soiguv õhetus piinab keha. Mis annab kella kummine, mis toob päikse tõus ja loode, kui on ikka sama hoõgus, ikka sama tukslev valu, olgu aelede uneta unel või sealt tõustes kibedail, pondunud silmil? Ehk peatavad pardid ometi ringiratast ümmargusel merel ja ei jätta loodan mustendava rea kadu? Ehk peatavad nad praegu ainult üürikeseks ja algavad siis uuesti ring-
lõpust, lennates kevadest sügiseni ja sügisest kevadeni?

Võib-olla lendasid nad nõnda mullu, tunamullu, saja aasta eest, püramiidide ehitamisel, templite raiumisel India kaljudesse, pimedal esiajal? Ja nõnda poleks algust ega lõppu. Ehk mis tähendab algus, kui puudub lõpp? ... Alguses lõi jumal taeva ja maa ... Aga kes lõi alguse? Mis oli enne seda? Ei, ei! Alguks pidi enne kõike olema, algus pidi juba siis olema, kui polnud inimest ega jumalaid; siis pidi ajarüpp raskejalgseks jääma ja maha saama ilmadega ja kõigega, mis roomab ja siblib, lendab ja ujub. Aeg on sünnitajate sünnitaja, aeg on loojate looja ja ta kulumata hammas pureb viimsed luud. Hoidke endid, püramiidid, värisege kivised jumalad kaljustes templites, kõikuge graniitsed mäed, sest aeg astub vääramata sammul! Mina aga, inimene, kui ma enam kuskilt pidet ei leia, kui saab pilkeks igasugune trööstisõna, kui vintsutab mind tundmata jõud, nagu oleksin laastuke voogaval veel või kaeralibleke tuulisel rehealusel, tõttan sinult abi otsima, sa kaastundeta, tüütav, nukker aeg!

Rannaservalt läksin sügavamale puiestikku, et ehk seal «surnuks lüüa» peatanud aega; otsisin mulle üksikõikseks jäänud inimeste seltsi, et nõnda liikuma nihutada viivude ratta. Aga kui Lanin hakkab rääkima oma naisest, kes käib tema salaja usutamas arsti elujõulise sigivuse pärast ja kes ei tihka oma saladust varjata, kui ta kuuleb lootustandvaid teateid, vaid tõttab hingeldades, häbipuna palgel, kuulutama mehele rõõmustavat uudist, — tunnen ma veel piinavamalt mind ümbritsevat seisakut: kõik liigub, ainult mina tammun paigal. Ja ma põgenen Laninist, nagu oleks ta mu kuri südametunnistus või siunatud võitmata pahede meelde-tuletus.

Anton Petrovitšiga kokku puutudes ja ta hõõgel kilavaid silmi nähes loodan sealt lausumisi, mis rebestaksid nõiaringi ja vapustaksid pea soiguvast tuikamisest; aga tema hakkab kaudseil sõnul rääkima Lucie Filippov-nast, sellest arvatavast kurduvast hingest, kel pole päästjat. Tunnen, kuidas ükski kannatus minus vastukõla ei leia, kuidas mingisugune kaastunde-laju minu hingeni ei küüni, ja mul tõuseb tahtmine teda riivata, talle haiget teha.

«On teil ta aitamiseks küllalt raha?» küsin.

«Me teeksime tööd,» vastab tema.

«Olete teie nii terve?»

Küll paranen.»

Aga kui ei?»

«Paranen tingimata ja minu varal saab ta hakkama; muremad sammud on rasked, kuid siis ... siis mäletab ta juba ta mind kogu eluaja.»

«On see nii tähtis?»

«Küll nii?» küsib ta arusaamatuses vastu.

«On see nii tähtis, et ta teid mäletab?» kordan küsimust. «Kui ta terve eluea teid mäletaks, kas on see siis nii vähe aeg, et sellepärast midagi teha, liiatigi veel teha ei ole maksab? Eks ole need mõned viletsad aastad teie elu väärt väike silmapilk igavikus? Ühes ainukeses elu loodud akordis aga peitub ehk igavik?»

«Küll ja mõtleb; ta ei mõista hästi, mis ütelda tahab, aga ta rinnas idaneb juba kahtlus ja ta peaaegu tunneb tegevuse tühjuse aimdus. Ja nagu poleks mul veel küll, ütlen talle:

«Ehk võin teid aidata?»

«Küllaga?»

«Küllaga,» vastan otsekoheselt, aga tunnen, et mu meelelõks midagi vaevalt märgatavalt heliseb, mis nagu meelde tuleb vana võlga. Anton Petrovitš alms surtsatab ja tema suunurkades tõmbleb jalg, joon ning juba lähemal silmapilgul lahkume võhikõrnestena, kuna tema mulle jahmatanud pilgu mälestuseks jatab ...

Tunnen lõhnavatele roosipuuteedele, istun varjulise parkidele, aga seal sosistab minevikust ja mälestustest iga asjake, mida puutunud loitud liikmed või kummutunud kustunud silmadki, ja tardunud rinnal põgenud paikadest, mis kõnelevad temast.

Tunnen oma silmalaud ja kõrvaluugid mätta kõige suureva eest, sest see tuleb meelde liikumise ja aja; see lööb pealuus helisema mingisugune hää: see tuleb tolletaolist, nagu tuletukid teevad, kui nad jooksevad sinaka, harakasule karva leegi vingudes ja ohku. Algvingumine laieneb, omandab maisema, laieneb varjundi, meelde tuleb juba üksikult kandlekeelt, mida kogemata puutunud lennukid kurbes. Aga kuula, esimesele keelele hakkab vastama teine, vaikselt, vaikselt ja tumedalt, mitu oktaavi tagant, kostes nagu pealae kummilt. Hääled teisevad ja paisuvad, kuni nad kokku sulavad ühiseks hääleks. Nüüd märkan, et nendest mingisugune viis hak-

kab harguma, lihtne, tuntud viis, mida ma juba ammugi kuulnud ja mil peaksid olema vastavad sõnad: ja ma püüan neid sõnu meelde tuletada, ajades mälestuste ummistunud radu. Mul on aimdus, nagu oleksin neid sõnu millalgi ammu kuulnud, vististi varases lapsepõlves. Võib-olla laulis neid ema, võib-olla ka õde enne meheleminemist, kui tal vaheldusid vallatuse ja nukruse hood. Siblin ja otsin mineviku korratus virnas, püüan järjekindlalt kõiki elusündmusi hoolega silmitseda, aga varsti märkan, et mälestused tammuvad mingisuguses nõiaringis, pöördudes ikka algaika tagasi, nagu leegitseks nende ees rabas uitlev pettetuluke, mis neid eksitee-urgastel ümber talutab. Lõpuks puutuvad mu kuulmeid sõnad: «ei tohi ärritada», aga viimane sõna jääb i-s pooleli ja ainult mõttes teda täiendades mõistan, mida öelda tahetakse. Ja iga kord, kui seda pikka venitatud ja vinguvat i-d kuulen, ruttan poolitatud sõna täiendama, et sekski korraks lahti pääseda kõrvadesse tükkivast tüütavast häälikust. Nagu ütleks keegi vaga palvetaat laulusõna ette, mida ta lõpetada ei malda, kartes, et keegi teine enne teda laulma võiks hakata.

Aga ei poolitata ainult sõnu, vaid ka arenev ja paisuv viis katkestatakse. Helisevad keeled pöörduvad ikka ja jälle hakatud algusele tagasi, nagu piinaks mind mõni tõnts õppija, kes ei saa ega saa edasi paarist esimesest noodist. Kärsituse närituna tahaksin põgeneda selle helina eest, aga siis kuulen resigneeritud häält rääkivat:

«Jah, nii see on: mängime mis mängime, laulame mis laulame, rahul pole sa ikkagi.»

Ja nad ütlevad sõna ning plõnnitavad, plõnnitavad ning ütlevad sõna — hakkavad, peatavad ja hakkavad uuesti ning ikka jääb viimane sõna pooleli ja i venib lõikavaks vingumiseks. Ainult õhtul, kui tule süütan ja asemele heidan väsinud, roidunud liikmeid sirutama, tundes peapatja alles lõhnavat ta juuste puutumisest, ja kui võtan väikselt laualt ainukese raamatu, «Jungle Book'i», kust mu silm otsib nõrga küüne vajutusi, — vaikib üürikeseks pealuust tüütav undamine. Aga juba varsti kuulen uuesti esimesi tõmbeid, mis valjenevad, kuni kõlamas endine viis ja endised poolitatud sõnad, mil pole lõppu. Nagu sepitsetaks mingisugust helide mosaiiki, mille iga jaoke langeb peajumerre vaikselt sulpsatusega, laiali pildudes silisevaid

oluktu. Ja helisedes näivad kuumenevat keeled ning nende palavad võdinad nirisevad rinnakoopasse, mis kutab lõõmavaks kogu keha — läbi öö, läbi päeva, vahetpidamata, ikka ja alati. Ja ma kargan asemelt ning põgenen toast, et otsida jahutust kuumendavale kehale.

Ma ei tea, mis teha või kuhu minna või kuidas tühjusest ja ükskõiksusest lahti saada, ja nõnda sattusin mööda. Pöörsin siiraviiraselt teerajalt kõrvale ja tõmbasin hingeldades puude ja põõsaste varal mööda metsku mäekülge üles, kuni kaelas hakkasin tundma alusaid südamelööke, pea segaseks läks ja silmad kirkaks löid, nii et jõuetult puujuurele langesin.

Tõmbudes nägin üle laia oru midagi valendamas. Ah, seal See seal on ju kosk: kõrgelt kaljuservalt langevad rasked veehulgad kõrvulukustaval mürinal alla nurgetele kivirahnudele ja pisarduvad uduseks auruks, paisudes sinitaevasse vikerkaarikangaid. Kosele viib kivi kivitee ja seda mööda sõitsime kord — Laninid, Emma ja Sonja. Millest rääkisime sel korral? Kas rääkisime üldse midagi? Ei mäleta, aga niipalju tean: Emma istus sammaldanud kivil ja joonistas, meie Laninillega lamasime põõsa vilus. Vesi mühises ja vahutas; raskudes pidi huulte liikumist tähele panema, muidu ... annud sõnadest aru.

Täna panin käed kõrvade äärde ja peatasin hingamist, et ehk tabab nõnda kuulmeid miski, mis annaks mulle paistvast veemängust, aga ma ei märganud muud kui aga südame löökide tujukast hoogu. Ometi ei muutunud ma seisakut ja viimaks näis, nagu kuuleksin üksikute veepiiskade langemist, mitte kobrutavasse ja heitlase voogesse, vaid kuhugi tühja tammisesse tünni, mis võib kõlisema. Aga varsti tundub, nagu poleks minna kuulmeid veepiisku, selle asemel sulistavad tünni põhjas, paaris ämbris sooja vees, mänglevad lapsed ja mina ise olen nende seas — rõõmus, vallatu, muretu. Ma ootame ema, kes tuleb, pehme villase riide lapp kaela, meid küürima, sundides silmi kõvasti, kõvasti kinni pitsitama kibeda seebi eest. Aga kui lapsed siiski labematult silmad avavad, tõnnevad nad kipitust ja nutavad ning karjuvad, kuni ema seebi välja luutsutab ja ütleb: «Nüüd on valu läind.» Siis hakkab uus rõõmukilkamine, roosad käekesed läigutavad loksle-

vat vett ning tünn heliseb ja kõmiseb kandlekeelena, mis huugab veel praegu, paljude aastate pärast, kõrvus, pealuus. Ma ei taha seda helinat kuulda, mind piinab undav kõma, sest ta kipub kalduma kuuldu vingu-misele, ja sellepärast hakkab nagu loomusunnilise hirmu ajal uuesti ronima mäetipu poole, kuni süda kaotab jõu ja pea meelemärkuse. Mõne silmapilgu laman arutult, aga siis virgun ja kohe tõttab peaju targutama: üle oru ei valendagi kosk, vaid seal istub väsinult tukkuma jäänud vanaeit, kes koonla tegemisel kaljule laotanud pehmeks soetud ja peos krussitud linapeod, mis valge kahlakana kaljuservalt alla ripnevad. Oota veidi, peagi ärkab eit uinakust ja keerutab koonla valmis ning siis ei seleta silm enam muud kui kõrget kaljuseina ja pikki, kondiseid sõrmi, mis heietavad peent lõnga. Aga kui linad on halvad või halvasti soetud, takistab mõni takutomp lõnga peeneks venitamist ning siis katkeb ta ja vurav värten jääb seisma.

Kitsik ja umbne hakkas lamades; keha kattis hooti väljatungiv higi. Oimetud liikmed ihkasid kevadepäikse kõrvetavaid kiiri ja paitavat lõunatuult ning nagu teadvuseta püüdsid lödvad käed paljastada uniselt surisevat ihu, et niiske nahk võiks imeda uimastavat valgust. Iga liige, mille jõuan vabastada kattest, lööb muhelema ja helendavad päiksenooled süstavad luuni. Nagu läbi une, läbi äiutava, sumeda udu kuulen lehestiku kohisemist, näen lindude lendlemist ja nende kevadmängu. Panen tähele mulluste lehtede krabisemist — seal toimetab mõni putukas, valmistades armupesa või pojukestele aset! Vaatan liblikaid — nad liuglevad puude vahel teineteise kaenlas! Aga alles mõne päeva eest nägin üht neist langevat armujoovastuses teele, ainult pisut suutis ta veel oma nõrku liikmeid sirutada. Ettevaatlikult korjasin ta käijate jalust ja paigutasin varjulisse kohta laiale lehele, et tal aega oleks uimastusest toibuda ja siis uuesti lendama minna õnne- ja elutaevaste poole. Käisin teda pärast vaatamas, kuid ta jäi hingetuks; puutusin tema õrnu katsesarvi, aga ta ei liigutanud oimugi, ning viimaks olid temast järele jäänud ainult tiivad, mille imeilusad värvid pleegitab kevadine päike, uhub kõuevihm...

Imeline päike! Sinu helendusel valjeneb mu ajudes tuikamine ja metsakohinast tekib huugav ajmdus, et

unetatud tammine tünn pole midagi muud kui minu uinakamber, mille seinu vasardamas vaene, õnnetu tüdruk ja tüdruk tippab ta, üürikeseks peatub, oime-nab, nagu kikkis kõrvul kuulates, et pärast veel tujukamalt virutama hakata, sundides mind valuoigel roomama põõsa varju. Ei ma kuule enam laste muretu klambsemist tammises tünnis ega oota ema, kes suudleks muust kipituse, vaid pealuus hakkab tüütav undamine, nagu tõmbaks seal mõni vallatu poiss vurri: uu-uu, uu-uu... Ajan kärmesti riided selga ja põgenen mägedelt randa, kus sooja merevanni lähen.

Liivil vaatlesin rohekas vees oma kõhnenud lõtvu. Aga kui vesi hingates virvendama lõi, näis, nagu liivid ihuliikmed vonklevate ussidena mööda heledat vannipõhja ja nagu tunneksin seda roomavat liikumist säärtes, puusades, selgroos, rinnaluudes, kaenla- ja peas: kogu keha muutub vilajaks mäoks ja mind hakkab õudne hirm. Ajan silmad pärani ja katsun jalga ette, et peletada pealetükkivat meelteuima, aga veepinnale kerkides muutub jalg korraga tinaseks ja tule- ja meelde kellegi teise peened, painduvad jalad, mis jalg tõstes ootamata rasked. Ja ma mäletan neid var- ja põlveketru, niute nõtkust, puusade vooljaid jooni ja rindade häbenemata neitsilikust ja kuulen hõõgust sosinat kõrva ääres; aga sosin muutub vihisemiseks ja vihin kaldub sinakalt leegitseva tuletuki viin- ja viinuks. Raputan pead ja vehklen käega, nagu tõr- juk enesest tüütavat kárbest, ning korraga tabab minn valgelt seinal liivakella, mis varsti maha käib: liiv- ja juba kõik allapoole toruotsa sirisenud. Kella kül- le tulevad nõõrid vannislama ja juurde ja nõnda võib tulla uuesti üles tõmmata, ilma et seks muud vaja oleks kui aga väikse sõrme liigutus. Seda teengi ja sõnan endamisi: «Aga nõnda võib see ju lõpmata, igavesti kesta,» ning siis turgatavad meelde endised piinavad mõtted ruumist, ajast, merel lendlevast pardireast...

Jätsin liivakella ta lõpmata pöördkaiguga ja põge- an vannist.

Nõõrid tunnen enese lödvana, loiuna ja ikka rahutu- muna läheb süda, ikka hooglikumaks muutuvad higis- need. Vahemastki liigutusest, pisemastki jõupingutu- sest on seks küll, et kogu kehale ilmuks hernesvesi. Ja kõrvus huugab ning huugab! Nagu oleks mu pealuu kinnitatud metall ja nagu pinnitaks teda sitkemaks,

painduvamaks. Isegi sulevarre käeshoidmine läheb raskeks ja kirjatahtede silmitsemine hakkab väsitama.

Laninid on ikka kahekesi, nagu peaksid nad mingi-sugust salanõu. Et nende jutt ükskord otsa ei lõpe, on nad ju kümmekond aastat vestnud! Tahaksin teada, millest nad eneste keskel räägivad, aga kokku puutudes katkestavad nad viimase ütluse ja Marja Aleksandrovna pöördub minu poole küsimisega:

«Teie olete kõhnaks jäänud, olete haige?»

Ja ta püüab näo teha, nagu võtaks ta mu saatusest osa, aga ta hääletoon on pealiskaudselt libisev, nagu mõtleks ta ajaviiteks, ainult suusoojaks öelda: meri on täna vaiksem kui eila või, — näe, alles tunaeila puhkes see roos, aga juba täna hakkab ta pudenema

«Süda,» vastan talle nagu möödaminnes ja püüan teist juttu teha.

«Pole teid ammugi näinud,» tähendab Lanin

«Käisin mägedel, rand on juba villand»

«Süda haige ja käite mägedel,» imestab Lanin.

«Mis teha, tahan.»

«Minu mees on hästi kohenenud, eks,» pöördub Marja Aleksandrovna minu poole, «tervelt kolmkümmend seitse naela on ta raskemaks läinud. Kopsud paranevad jõudsasti.»

Ja naine mööda oma meest õrnal pilgul, nagu nõutaks ta enesele kindlustust, et räägitud sõnad tuulest pole võetud.

«Häda on riietega, ei lähe selga, nõobid ei anna kinni,» räägib Lanin ise ja hakkab üksikasjalisel intiimsusel seletama, missugused riided kitsaks on jäänud, missugused on juba lõhki kärisenud ja missugused nõobid pakatanud, nii et naine nad serva poole pidanud õmblema. Marja Aleksandrovna muheleb häbipunas ja puutub mehe kätt, nagu tahaks ta teda takistada, öeldes, et sarnaseist asjust rääkida ei kõlba, aga tõepoolest tundub ometi, et ta kõrvalestad rõõmust helendavad ja et ta meest ainult sellepärast puutub, et ta teda puutuda tahab.

Seda nähes lausun iseeneses: «ehee!» nagu oleksin mõni teab missuguse tähtsa asja jälile saanud, aga «ehee» muutub peagi «ihii'ks», mis meelde tuletab

mõnd: «ei tohi ärrida —»... Ja nüüd ei mõista ma enam, mis on minul tegemist kärisenud riietega, pakatanud nõopidega või punetavate kõrvalestadega.

Idusin pingil, kui kergeid samme liivasel kõnniteel tundin. Silmi pöördes näen Lucie Filippovnat. Liik-mine tundus tal tume loidus, vinnutatud pajuviitsa nõt-tu ja naoilme avaldab mõnusat rahuldustunnet, nagu ta hiljuti midagi suupärast maitsnud. Vaatlen ta suu, mis on puhkenud huuli ja ootan ta väikese suu liikumist, selle järele aimata tahtes, mis ta igemeid kõditab. Me teretame ja tema hakkab saksa keeli rääkima, aga mina vene keeles vastan, sest mulle meeldib see vana, kuidas tema seda keelt haaldab: nagu oleks tal aeg-ajalt sulamas šokolaadipala, mida väle keel maialt paigutatakse paika liigutab, lastes ainult vahetalitusena libiseda võõralt kõlavaid sõnu üle huulte.

«Kas te minu meest ega Anton Petrovitši pole näinud?» küsib Lucie Filippovna näol, nagu oleks tal aeg-ajalt tõi taga. Tõepoolest aga küsib ta ainult seks, et põhjust leida rääkima hakata.

«Ei, madam,» vastan mina.

«Kas on nad supelusmajas.»

«Kas Anton Petrovitš?»

«Jah. Meil on merevannid moodis. Teil mitte?»

«Ei, ei luba.»

«Võtsed südamed! Kõik noormehed on südamega täidetud.»

«Ilutundlus,» lausun.

«Seesama, mis Anton Petrovitški: tema ei saavat kunagi terveks, ilmas olevat liig palju ilusat.»

«Iseloomis naistes.»

«Ma palun...»

«Ei, ei, juuresolijad on ikka välja arvatud.»

Lucie Filippovna hakkas naerma ja näitas, et ta põs-keedel ikka veel plikaliste lohukeste asemel leiduvad. Nõnda vaatan teda heal meelel, sest on naisi, kes ainult ei meeldivad, kuni neis midagi plikalikku leidub

«Olen teid ikka väga tõsiselt pidanud,» ütles ta siis.

«Oo, seda ma olengi! Kerge-meelsed ei heida kunagi nalja.»

«Tulge vahel meid vaatama, aitate ehk Anton Petro-»

vitši meelt lahutada, meie oleme temaga püsti hädas, ta on otse arust ära. Nüüd komponeerib ta ja teate, kellele?»

«Teile muidugi.»

«Mispärast muidugi minule?»

«Kellele siis? Ega ometi M-lle Piratovale?»

«Kas ta siis nii väga selle ümber lipitseb?»

«Madam, praegu on ju maikuu,» põiklen vastusest kõrvale, «ja Anton Petrovitš on noor. Mäletate neid päivi kodumaal?»

Lucie Filippovna tegi ilusad silmad.

«Millal te oma mõisa tagasi pöörate?» küsis ta siis.

«Minu naisel on mõis, minul pole midagi.»

«Olete teie siis abielus?»

«Iseenesestki mõista, või õigust öelda — mitte enam: minu naine leidis omale parema.»

«Issand, kui lihtsalt teie seda ütlete!»

«Ja ometi pole see sugugi nii lihtne. Kui sellest teada sain, andsin kohe sandile kümnerublalise kulla.»

«Siis on see ikkagi õige! Tänini ei uskunud ma... Teie ei armastanud oma naist?»

«Otse vastuoksa: tema ei armastanud mind.»

«Siiski andsite sandile kuldtüki?»

«Naised kõlbavad ainult emaks ja armukeseks: meil ei olnud lapsi.»

«Kui hirmus! Anton Petrovitš on ka naistepõlgaja.»

«Aga kellele ta siis komponeerib?»

«Ah see on muidu, niisamuti, ajaviiteks. Ma palusin, et ta niisuguse tüki teeks, mida minu mees pilliga võiks mängida, siis oleks tutvuse mälestuseks.»

«Mina sepiitsesin kord salmikuid mälestuseks.»

«Teie olete luuletaja?»

«Mitte enam, aga kui ma armastan, siis võin ma luuletada.»

«Kui kena! Minul on ka albumis palju luuletusi.»

«Mõttes austan teid põlvitades.»

«Ah ei! Teie mõistate mind võõriti: luuletused on ju teiste kirjutatud, mälestuseks minule, mõttesalmitud.»

«Minu austus on seda suurem... Salmid on muidugi enne meheleminemist kirjutatud?»

«Fui, kuidas te küsite!»

«Vabandage, aga eks ole imelik: ma arvan, teie härra abikaas pole teile ainustki salmi luuletanud.»

Tähepoolest ei ole. Ta naerab alati, kui talle teiste aluse ette loen.»

Olen viibinud, pean minema,» — ütlesin jutulõnga lõpetades ja põgenesin. Ei jõudnud kauemini kannata pealesunnitud lobisemist. Puiestikust teele saades olin lähema voorimehe ja käskisin teda võimalikult kiiresti minna kihutada, nagu oleks mul seal kibedaid toimetusi. Sinna jõudes maksan voorimehele sõiduraha, lähen minimest põikuulitsast läbi, teen käigul mitu banki, nagu tahaksin kellegi eest oma jälgi kaotada, lähen siis uuele vankrile ja sõidan oma asukohta tagasi, sõidameest ikka suuremale kiirusele sundides. Teel mõeldes hakkan vilistama, pärast laulma, nii et inimesed kõnniteel seisatama jäävad ja imestanud näol vaatavad. Aga mina ei pane seda tähele, näen kõik ümber endal sumeda auru, ainult nüüd, kodu foolil istudes mõtlen, mis ma teinud, ja meeltes tärkab tülgaust — iseenese, oma lobisemise, sõitmise, vilistamise ja laulmise vastu. Vastiku tundmusega mõtlen ka voorimeeste kohta, kes mõne kopika eest oma väsinud loomi peksid, ja tulevad meelde sõnad: «nõuavad just need, kes armastavad». Seljal sibeleb joosta külm judin ja suhu tekib läige maik, mida alguses ainult hommikuti tähele panen.

Elirvides sähvatavad pisted, silmad löövad virvendama, kõrvad hakkavad kohisema ja loomusunnil teen mõtteid tegusid, millest ainult tagantjärele aru saan. Inimeste silmis aiman küsivaid, uurivaid pilkusi, ja nagu oleks mul mõni teab mis nende eest varjata, põgenen kostvate sammude lähenemisel. Kui ometi niisama ei ole maha jätta iseenese, oma tüütavad mõtted, sõnad ja meeled ja pinnitava pealae-kummi. Kui võiksin tunnikski uinuda nõnda, et mu jalg libiseks sinnapoole ja teine vasel! Aga ei! Mida rohkem teistest eemale hoiutan, seda enam lähenen iseendale ja ikka sügavamale peaaegu oma tumedas töös; ta on kui uudishimuline laps, kes ei saa ega saa enne rahu, kui ta oma silmaga näinud, mis peitub kõriõeva mängukanni sisemuses.

«Härra, kas tohin rääkida,» küsis teenija, emalikult jutukas väikevenelane, keda mõne päeva eest olin palunud talitusel vaikida.

«Mis on?» küsisin vastu.
 «Mul hakkab hale meel»
 «Mispärast?»

«Nõnda surete ju nalga, härra. Ja öösel ei maga teie ka. Vaadake ometi kord peeglisse, missugune nägu teil on. Issand halasta! Ka minul suri ema ära ja ma nutsin kas või silmad peast, aga kes siis nõnda... Ei söö, ei maga. Ja linad on hommikuti higist ligedad. Läheksite arstigi juurde, ehk annab tema midagi. Teie olete hea härra, mul on kahju, hukcate enese ära, teete pattu.»

«Kes siis siin ilmas patuta läbi saab,» vastan talle.

«Just nagu minu kadunud vanamees — issand halastagu ta patuse hinge peale! Tema ütles ka nõnda. Kuldaväärt mees oli ta, ah, missugune mees ta oli! Tark ja hea, aga jõi, jõi kõik ära, minu viimse särgi ja seeliku laskis kurgust alla. Esmalt riidlesin, pahandasin, võmmisingi teist, aga tema kannatas kõik ilusasti ära ja ütles: sa oled kuri nagu mõni jumalakartlik»

«Nojah, nõnda see on: jumalakartus on kurjuse haka-tus.»

«Härra, ärge rääkige nõnda, mõtelge oma hingeõnnis-tuse peale. Issand, miks on kõik head mehed niisugused! Nagu minugi oma, kullake, kui hea ta oli! Aga mis mina vaene tema pärast kannatasin! Härra, ka teie teete oma naise tingimata õnnetuks, nii hea olete teie.»

«Seda ütles mu mõrsja ka ja nüüd ei võtagi ma naist.»

«Armas aeg, kuidas siis muidu saab. Terve eluaeg siis ükski. Aga kuhu tema jääb?»

«Tema sureb ära»

«Siis ei surnudki ema?» küsis teenija huvitatult, ilma et ta mu sõnade mõtet õieti oleks mõistnud.

«Ikka ema, aga mõrsja...»

«Mõlemad korraga?» päris teenija kärsitult.

«Ei, ema mõni aasta varem, mõrsja aga, õigust öelda, oleks võinud elada, kui mitte mina poleks...» Jätsin lause pooleli, sest ma ei teadnud, millega teda jätkata, aga mu näoilme ja kõnetoonist pidi võima midagi hirmsat aimata.

«Armuline jumal, missugust koledust te räägite!» hüüdis teenija ja taganes kohkunult ukse poole, kus ta pärani silmil jäi mulle otsa vahtima. Vaatasin talle kohtlaselt naeratades vastu.

«Jallegi heidate minuga paha nalja,» ütles ta julge-maks minnes ja uuesti lahenedes.

«Ja teie juba uskusite?» vastasin endiselt naeratades. Kes võib härraste asju teada. Kudrutavad, kudrutaval, siis korraga himu täis või armukadedus lahti — muut pimm, põmm. Eks meil olnud mõisas...»

Ega mina siis armukadedusest. Ei, vaid puhtast armastusest. Me olime nagu linnukesed taeva all — ei kadedust ega viha, ei pattu ega paha!»

«Tema oli noor?»

«Kas ta noor oli! Nii noor oli ta! Ja ilus!»

«Ja armastas?»

«Ja armastas... Õigust öelda, ma ei tea, me ei rääkinud sellest kunagi, unustasime. Siiski — armastusest ta surebki, puhtast armastusest, kui ta sureb. Ta armastas nii, et ta surema peab.»

«Siis ta polegi veel surnud?»

«Võib-olla polegi veel, kes teab,» laususin ma nuk-ralt.

«Härra, te pilkate mind. Ma tulen lihtsalt, aga teie pole venelane, räägite jumal teab mis.»

Ta urvas, et temast tahan lahti saada, ja haavatult lahkus ta toast. Ma ei keelnud teda, ei lausunud sõnagi. Aga hea on ta ja head soovib ta minulegi. Mul on valus, nii valus on mul, aga tema ei näe seda, ei saa sellest aru, nagu ta ka seda ei mõista, miks ma teda keelasin padja-pööri vahetamast, ehk küll seks juba aeg oleks olnud. Ja muretseb mu tervise eest ja arvab sellega midagi taltsat tegevat, aga ta pole kunagi märganud, et terve tuba temast lõhnab ja et mul peaaegu mingisugune valguv mõte asub, mille hävitamiseks ma ei otsigi arsti. Ainult mu plõnnitajad, mu ihiitajad, millal väsite küll teie ja millal vabastate mu piinavast kõmast?

Kuulsin arsti juures. Ta oli ükskõikne ja rahulik ning see haavas mind. Ütlesin, et end hästi tunnen ja et kõik on korras, ainult ajuti tulnud ennast näitama. Aga tema kukus mind niisama vähe, nagu mina teda sallisin, ja ta mõttis mind küsiva pilguga, kui ta kaaludes nägi, et ma abitaulekust saadik kolmkümmend üks naela kergemaks jäänud.

«Kuidas söögiisu on?» küsis ta.

«Pole viga,» vastan lausa valetades
 «Ja kõrahu?»

«Nuisama.»
 «Imelik!» lausub ta endamisi.
 «Mereõhk,» tähendan, et tema kahtlust vähendada.
 «Ja süda?» küsib ta tuiksoont katsudes.
 «Nagu näete.»
 «Nörk ja korratu.»
 «Läheb üle.»
 «Ega te mägedele roni?»
 «Ei.»

Ja ta soovitas mulle rahu, keelis mägedele minemast ja sooje merevanne võtmast. Aga nagu kiuste käin ma ainult mägedel ja kannan ikka revolvrit kaasas, seda pisitillukest musta riista. Kella unustan sagedasti koju, aga revolvrit mitte kunagi; nähtavasti olen araks läinud ja kardan kutsumata tulitajaid. Kuid tänini pole mul teda tarvis olnud. Selgesti mäletan veel, kuidas esimest korda teda tasku pistes endamisi laususin: «Kes teab» ja vene keeli juurde lisasin: «Неповный час.» Mulle valmistab iseäralist kõledat, judistavat lõbu seda külma terast oma taskus katsuda, teda tunda oma ihu ligi, ja istudes võtan ta mõnikord päiksepaistel välja, vaatlen ta kalki läiget ja näitaksin nagu teda kellelegi teisele, tähendades: «Näete, pidage meeles.» Nõnda on mul ajuti päris hea, sest hakkab eneses tundma teatud kindlust, vääramatust, nagu oleksin igasuguste juhtumiste vastu ette valmistatud. Ainult — kui võiks millegagi vaigistada kõrvade huugamist, kui saaks seisu panna pealuu pinnimist, kui võiks vähendada kasvavat hirmu, mida tekitab tibatillukeselt kahanev meloodia algus!

Nägin imelikku und.

Oli kottpime. Ja soe, sumpjas ja soe, ei paistnud kuud ega tähti. Ettevaatlikult liikusin käsikaudu koblates mööda kitsast, kitsast kaljuserva põhjatu kuristikku kaldal. Ja keegi tuli mulle vastu, keegi suur, piiritu, määratu. Katsusin teda kätega, aga ei oska sõnadega seletada, missugune ta oli. Tahtsin tast mööda minna, aga ei pääsnud, püüdsin ümber pöörda, tema oli ees.

«Kust sa tuled?» küsis ta minult.

Ma ei teadnud vastust.

«Kuhu lähed?» küsis ta siis.

Olin keeletu

Nüüd võttis ta ahulikult, nagu nopiks ta marju, mu

pea ja heitis selle alla kuristikku. Aga kukkumise müra ei kuulnud ja sellepärast mõtlesin: on's pea nii kerge või kuristik nii sügav?

Aga mis sa nüüd teed?» küsis määratu kolmat puhku.

Vastamata hüppasin kaljuservalt alla, et otsima minna oma pead, aga enne kui põhjani jõudsin, ärkasin unest, sest langedes ei tundnud ma õhu vuhinat, mida aga oma arvates tingimata tundma pidin.

Mind hüüdis Lanin, aga ma kiirendasin sammu ja loisin, nagu ei kuuleks teda. Kuid ta ei jätnud mind, tõttas mulle järele ja puudus vähe, siis oleksin ta eest pükki põgenenud.

«Teate, Anton Petrovitš on kadunud,» ütles ta.

«Kadunud?» küsisin mina vastu.

Juba kolmat päeva.»

Üksi?»

Kes siis veel?»

«Ma mõtlesin Lucie Filippovnat.»

Minge ikka! See pidi juba mõne päeva eest oma lõõtsmoorikuga ära sõitma, aga meile tuli uus panolonär, keegi ratsaväe ohvitser, ja teda nähes jäi Lucie kohe haigeks, nii et ärasõidu pidi edasi lükkama. Ah juul! Veel midagi. Sel päeval, kui Anton Petrovitš ära kadus, löigati politseimeistri pillil lõõts katki. Tahtis teine õhtul mängima hakata, aga ainult vuhka, vuhka! Oli seda naeru! Naised käisid kõveras ja kiilusid.»

Vaikisin ja püüdsin mõtteid kuhugi ühisesse punkti koondada.

«Ja mis kõige huvitavam,» rääkis Lanin edasi: «Politseimeister otsib või aimab pilli lõõtsa lõikamises ja Anton Petrovitši kadumises salasidet!»

«Ehk on tal õigus.»

«Mitte märkigi. Lõikaja on üliõpilane, teate, see noor plimahabe, keda Nadežda Pavlovna jalad elektriseerivad. Muidugi ei teinud vaene poiss seda oma peast — mis puutub temasse lõõtsmooriku pilli! — vaid kõik on selle naise töö. Sel on ju politseimeistriga midagi krõbedat juhtunud.»

Ja Lanin hakkas jutustama seda keelepeksmise lugu.

«Anton Petrovitš on leitud,» peatas teda jutus vana arst, kes M-lle Piratovale ravitseb.

«Kus ta on?» küsis Lanin.

«Meres. Tunaela läinud ta paadiga sõitma.»

«Kes seda ütleb? Anton Petrovitš kartis ju vett kui marukoer»

«Aga ometi on ta sõitnud. Üürinud türklastelt paadi ja vana türklane ühes poisiga läinud teda sõidutama. Ikka kaugemale ja kaugemale sundinud ta mehi aerutama, ja kui pimedikus tagasi pidi pööрма, hüpanud ta paadipäralt vette ja kadunud. Türklased arvavad, et tal paati minnes kivid või midagi muud rasket taskus olnud.»

«Tähendab?» küsis Lanin järel dust oodates.

«Tähendab — uppumine,» vastas vana härra lihtsalt.

«Meelega?»

«Mis siis muud.»

Lanin vilistas ainult.

Seisime kesk teerada ja ükski ei tahtnud enam rääkida, nagu oleksid kõik jutud lõpetatud.

«Kaldale ei ole ta veel tulnud?» küsis Lanin natukese aja pärast.

«Ei tulegi vist, ehk olgu siis Väike-Aasias, lainetus uhub ta sinna poole,» vastas arst.

«Õige,» oli ka Lanin nüüd nõus, «eile ja täna puhub tuul merele.»

See oli hommikul, kui seda kuulsin, ja nüüd on juba südaöö ligi, aga ikka veel ei pääse ma mõtetest Anton Petrovitši peale. Näen ta kilavaid silmi, kuulen ta rinnahaiget häält, mäletan üksikuid liigutusi ja sõnu, kui ta rääkis muusikast, oma armastatust, jumaldatust. Aga kuhu on see armastus lõpuks ta viinud? Kuhu kisub armastus selle rõõsa üliõpilasegi, keda Nadežda Pavlovna kenadused unistavate ihade keerdlabürindis ümber talutavad? Nägin teda alles täna ega kahtle, et ta sammub kõige maise saatustlikul rajal, et ta on teel sinnasamasse, kuhu see liblikki läks, kes armujoovastuse kõrgemas uimas langes sinisest õhuriigist tolmusele tee le. Ta armastab, kuni ta sureb; ta armastab, et surra; ta sureb, sest et ta on julenud kõige hingega armastada. Armastus ei tähendagi muud kui surma, armastajad kannavad ikka surmamõtet kaasas. Üks tapab enese, teine oma armastatu; üks tapab ise, teine laseb ennast tappa, sest surm on magus; üks ihkab surma ennast, teine surmaga ilma lunastada.

Eks tea lillenoppija, et ta surma külvab, aga ta ei

looli sellest, öeldes: ma armastan lillesid. Või ei teadnud mina, et teda võib ainult vaadata, eemalt imetleda, ainult joobnud pilkudega ta kurduvaid kenadusi püütuda? Eks tundud ja aimanud ma, et lähedane palav hinguski ta elukardetavalt värisema paneb ja et maiste kirgede vapustus võib saada viimseks sammuks tunda?... Ja nüüd käib kiusaja mu kannul, astub kitad metsateel mu ees, nagu oleks ta mu juhtija, põikab õppitades vargsi üle ummistanud jalgraja ja kükitab paksude põõsaste taga. Tunnen sind, mõistan su sajad vlgurid, tuhanded tembud, ainult su nägu pole ma veel näinud. Aga miks talitad kui häbelik koer ja miks on sul ara verejanulise murdja eluviisid? Tule ja astu kui mees mulle vastu, paneme rinnad kokku, eks näe, kes on isand ja kes ori, kes peab elama ja kes surema, kellele helistatakse kumedit matusekella ja kes kuulab võidupüha pidulikku muusikat!

Ah, muusika, muusika! Kus on nüüd Anton Petrovitši jumaldatult unistatud muusika, kus on see uus evangeelium, mida ta tahtis ilmutada maailmale? Lained õõtsutavad pondunud ja kolletanud surnukeha ning mereloomad ümbritsevad vaimutempli lahtuvat jäänust kühiseva hulgana — see on maailma evangeelium! Lucie Filippovna on haige ratsaväe ohvitseri pärast, Nadežda Pavlovna näitab endiselt oma ilusaid jalgu ja politseimeister laseb kahtlemata pilli lõõtsa ära parandada, et mängida oma ainukest lugu — see on muusika maailmale! Aga Anton Petrovitši ei ole enam ja keegi ei tunne tõsisemalt ta kadu, varsti ei tuletata teda enam meeldegi.

Kuidas ütles Lanin? «Anton Petrovitš kartis vett kui marukoer.» Jah, just neid sõnu tarvitas ta, mäletan seda nii selgesti. Siiski sõitis ta merele ja pani enne kivid (vast ehk needsamad kivid, mis teda kosmilise muusikani avatelid) või midagi muud omale tasku, nagu teda türklased seletavad, kes olid ainukesed tunnustajad tema viimastel elusilmapilkudel, kui ta viis merele oma muusika, oma maailmaevangeeliumi ja unistatud valmütiirasuse religioositeedi.

Sul oli siiski julgust, sul leidis mehisust, Anton Petrovitš, sa veearg marukoer!

Kord mängisid sa klaveril iseendale — maja oli ju tühj, ainult eemalt seinte tagant kostis köögiriistade kolin ja tüdrukute vada —, kui ma tasakesi sisse astu-

sin, ilma et sa seda oleksid tähele pannud. Sinu alustatud meloodia eksis kisendavatesse akordidesse, mis ei leidnud ega leidnud pääseteed ihatud vabadusvalda. Leidsid sa nüüd merel otsitud lunastuse, päästsid sa akordid dissonantside survest või kestab sealgi sama rahuldamata tung, valdamata kirk millegi küündimatu järele? Kui võiksin su vastust kuulda, kui saaksin mahti kordki sinu suletud silmi näha, ehk aimaksin siis midagi! Aga ei, lained kannavad sind Väike-Aasia poole ja seal võtavad sind ehk samuti türklased vastu, nagu nad siingi olid sinu viimased saatjad. Armsad türklased, te olete minust õnnelikumad! Te ei kuule ka seda inetut pirisemist ega korduvat vingumist, mis piinab minu kuulmeid ja paneb pakitsema pealuu — te ei kuule minu muusikat! Oo, mis aitab see, et üliõpilane «löötsmooriku» löötsa läbi löikas, minu pill üürgab edasi, ikka rohkem häälest ära minnes ja ikka valjemat müra tehes.

Mu pill, mu tüütav pill!

Aeg on minu ümber seisma pandud, igavikule on lahti kangutatud väravad; maa on saanud jalge all kuumaks rauaks, ja taevas muutunud pinnitud vaseks. Ohtuti ei keera ma enam kella üles ega kanna teda enesega kaasas, sest mis mõte oleks minutitel ja tundidel, mis mõte oleks üldse mõõtmisel, kui huugab kõrvus ikka sama veniv i ja kui kuulmeid piinab keelte helinast arenenud undav plärin, nagu peksetaks lõhkist pada või löödaks kellelegi pilkavaks saate-muusikaks roostetanud panni. Aga ka selles põrgumüras aiman endise viisi algust, mis lüheneb ja lüheneb. Ja ma kardan, nagu võiks silmapilk tulla, kus kaob igasugune viis ja kus hakatakse raske vasaraga tampima ainukesse paika, kuni midagi murdub ja vasar lööja käest sulpsatab mõõtmata sügavusse. Siis jääb kõik vaiki ja seda eelaimdust tunnen muljuva pitsitusena, suruva ahastusena. Ja et kardetud vaikuse algusest üle saada — hädaohtlik on just see algus, kus enam midagi ei ole ja kus vasar langes kõlata ruumi —, hakkan valjul häälel karjuma, püüdes jäljendada tüütavat viisi; aga tunnen, et mu hääel temani ei paindu, ja uuesti jään kuulama seda igavest plärinat, mis huugab juba lihas, luies, üdis.

Mõnikord südaööl, kui vali meretuul liigutab lub-
jatud toaseinal tuletorni valguses puude varjusid ja kui
merekohin kostab sügava ohkamisena, ajan ülepea-
knela riided selga ja ruttan alla randa, otsides lainete
müürist kõrvadele vaigistust. Aga ragiseval liivateel
mütudes tundub, nagu põgeneks keegi mu eest topsakate
olupuupõõsaste alla pakku, kuhu ta maha lömitab ja
müll, hirmunud silmil vahib. Ja ta teeb oma suu
lahti, ajab ta pärani, venitab teistpidi pikaks, kitsaks
praaks ning ma hakkan kuulma samasugust kitsast
kaeblikku häält, mis oleks nagu väikse põdravasika oma,
kelle nõrka jalga sälvunud jahikõera terav hammas.
Hüüen põõsaste alla vahtima, jään ootama, nagu peaks
keegi hädakisa vaigistama tulema. Aga kui kedagi ei
tule, kui puiestik jääb endiselt tühjaks ja temas mühi-
b ainult hoogliik meretuul, hakkab mul õudne hirm,
mulle näib, nagu muutuksid kõik puulehed kit-
saks, kiiluvaks suuks. Hullumeelsena jooksen mööda
kiviteppi alla rannarihvale ja kükitan lainete lähe-
dusse, kus karjuda tahaksin, nagu puiestikus kõik
lehedki karjuvad. Aga korraga seletan õõtsuval mere-
pinnal ööpimeduses väledaid, luiseid käsi, mis kannak-
sid nagu tuntud armsaid jooni ja mis harutavad vär-
vita, lõpmata rulli, ning endist kaeblikku suud kuulen
mõikivat asjalikke sõnu:

Niisugune on aeg.

«Niisugune on aeg.»
 Hakkan ma lähemalt silmitsema, siis heidavad käed
 sulle rulli kõrvale ja haaravad teise, mis esimese
 kurnane, ning jällegi töötavad nobedad näpud endi-
 lli.

«Näete, ikka sama,» räägib ükskõikne suu ja luised
«Armevibalikud tõttavad harutama ikka uusi ja uusi
mulle, nagu oleksid nad riidepakid kaubaletil ja nagu
oleksin mina mõni rikas ostja

«Valige, igaühes on igavik, vähemat ei ole,» seletab meelik hääl ja ta sõnu hakkab saatma valjenev plärin, nagu oleks mu kuulmeis mürategijate võistlus.

Ja korraga avaneks nagu elumõte ning ma hakkasin mõnema tumedalt, uduselt: viis ja plärin, mida kuulen, on ajarullide sarnased ja need pole midagi muud kui ringlev pardirida ümmargusel merel või kahe poolega liivakell vannitoa valgel seinal. Olen alles noor, ometi on nii palju tunde ja päivi vanaks saanud, maha jäetud lugemata hulga mälestusi. Aga nüüd ei mõutu enam

miski, ei lähe midagi mööda, ei ole ka midagi enam tulemas, kui aga huugav, üdipurev müra ja vereta värisevad huuled, kust kostab ainult täht i.

Inimesed sünnivad ja sünnitavad, inimesed sigivad ja sigitavad, inimesed kasvavad, õpivad ja uurivad, aga ikka ootab kõiki sama saatus — surm. Aga milleks siis sigitada ja sünnitada, milleks õppida ja uurida, kui pole midagi muud loota! Ei ole kasu ilust ega tarkusest, ei leita tulu hingepeenusest ega vaimusügavusest, sest ikkagi varitseb iga hingepeenuse taga meelehaigus või hullumeelsus ja iga sügavamgi mõte jõuab paratamata tottra mõttetuseni, lüües varinuprina virru, või iga ulatavamagi mõtte tipul seisab lõpmatus, kus juhtijaks ja trööstijaks ainult usk — meie elutühjuse kõmisev tõrs. Lõpmatus piirab meid armutu müürina ja jõuetud on tema vastu meie hing ja vaim oma unistuste sinilenuski. Kuulmed tabavad helideilmast pisitillukese osa, silm seletab naeruväärt vähe arvatavast värvide mängust ja teised meeled talutavad meid aina pettusurgastes ringi. Aga just siin ongi meie vaimu lennukoht, siin ongi ta jõudude salaargas, ja kui ta enam kuskil peatust ega pidet ei leia, kui haigutab ümberringi otsatu tühjus, siis pöördub ta siia pettuste sadamasse alistunult tagasi ja vingub, uhub.

Ah sind jõuetut, ah sind virisejat, ah sind parandamata raudpead kurdumata piinaga luie-üdis!

Ema, mu ema, kuhu pean küll põgenema iseenda eest ja kust leian, kes tõmbaks lõpmatusele piirid?! Kui võiksin mõttena vilksatada kaugematele tähtedele, mis oleksin sellegagi võitnud? Sealgi näeksin armsate huulte nukrusviiru ja aimaksin suletud silmade seletamata salavalu.

Ema, armas ema!

Kui ma koju läksin, istus Lanin trepil ja ootas mind. «M-lle Piratova laseb teid kutsuda,» ütles ta. «Olen teid tundi kolm otsinud ja oodanud.»

«Kuidas ta on?» küsisin.

«Parem, arvab arst,» vastas Lanin

Kui oskaksin kirjeldada, mis tähendas mulle prae-

emel silmapilgul Lanini räägitud sõna «parem». See oli peaaegu armukuulutus sellele, kelle peale juba sihiliselt või kellele pannakse juba silmust kaela. Tundsin, et olin juba oma saatuse otsustanud, ootasin ainult veel pooluimasena, pooloimetuna viimast märguannet — Sonja elutulukese kustumist. Ja nüüd äkki — parem! Kõrvust kadus kõma, peaaegu piinav huugamine, silmist palavikuline virvendus, laugudest kuumus; kogu kehast oleks nagu elektrivool läbi jooksnud ja ma tundsin, et olen nõrk, väsinud, roidunud ning näljane. Istusin trepile, kust Lanin oli tõusnud, toetasin küünarnukid põlvile ja surusin käed silme ette.

«Te olete haige?» küsis Lanin.

Ei, ei, mitte,» vastasin ruttu ja tõusin püsti. Lähme.»

Kaua aja tagant panin jälle kord tähele, kui hea see oli, et tuul puhus, et ta mööda rutates miid nii paitavalt puutus, kandes mu kõrvu vankrimürinat, lindude hahlitsust, mesilase suminat, kellegi lauluhääle — noore, värske ja mahlase. Tundsin rooside, üksikute puude, põõsaste, lillede ja kraavis lokkava rohu lõhna. Nägin vastutulijaid inimesi, mehi ja naisi, vanu ja noori, nägin ka veohärgi, kes teeserval kraavis lihavat ahmisid või juba täissöödult magasid ja mäletseksid, puhudes meile vastu oma rahulikku hingeauru, mis tõhnas ammututtavalt.

«Ega te teda peale verejooksu pole näinud?» küsis Lanin.

Ei, mind ei lastud,» vastasin.

Arst oli nüüdki vastu, aga Sonja ei annud järele,» seletas Lanin.

On omaksetest keegi tulnud?» küsisin.

Ei keegi.»

Uksele vastu ilmus mulle Anna Ivanovna.

Ometi viimaks!» lausus ta mind nähes. «Ta ootab,»

Ja ta astus voodi juurde mind teatama.

Miks ta siis ei tule... lähemale... et näeksin?» kuulsin tuttavat nõrka häält.

Lähenesin asemele. Ainult sõrmi liigutas ta, neid tere- tamiseks pakkudes, kuna huuled püüdsid nukrale naerulusele tõmbuda. Raskete, nagu liig pikkade laugude ja ripsmete alt vaatasid väsinud, rahulikud, endasse süikonud silmad.

Istusin aserne ette toolile. Ta tegi näo, nagu tahaks ta

midagi öelda, aga temast ette jõudes tõttas Anna Ivanovna seletama, et rääkimine halvasti mõjub ja et arst selle ära keelanud. Kui tädi sõnad juba varemalt palju polnud maksnud, siis olid nad nüüd nähtavasti oma mõju täiesti kaotanud: nad vilksatasid nagu haigest mööda, sest miski seletamatu oli selle käskudest vabastanud ja suureks ning iseseisvaks tunnistanud.

«Siin ma nüüd olen,» liikusid vereta huuled.

Ma ei saanud sõnagi suust, aga ma tundsin, et meid hakkas piirama mingisugune nõiarõng, lahutades meid ümbritsevast ilmast. Mis puutus meisse praegu teiste olemasolu!

Seda näis ka Anna Ivanovna aimavat, sest nõutult astus ta voodist eemale, midagi kohendades, toimetades, ja läks pärast uksest välja.

«Kõik on minu süü,» olid mu esimesed sõnad, kui kahekesi jäime.

«Mina tahtsin, aga sina oled süüdi,» vastas ta millalgi puiestikus öeldud naljatust korrates. Aga kui mul uued sõnad keelel pakitsesid, ütles tema tagasitõrjuvalt, hingeldades:

«Vaiki, sellest ei pea rääkima.»

Ma ei sõandanud silmi tõsta tema näole, mida ümbritsevast valgest pesust eraldas ainult vaevalt märgatav värvivarjund. Aga ma mäletan, et see pruunikas vari, mis piiras ta silmi, neile andes iseäralise unistavuse, oli omandanud sinaka väina. Suu oli nagu suurenenud ja ninaots tõmbunud teravamaks.

«Jutustage midagi, ma kardan vaikimist,» lugesin ta liikuvailt huulilt.

Issand, mis pidin küll jutustama! Kui ometi ainukegi mõttelaju mu ajudes oleks liikunud! Aga sinna oli nagu paigutatud vana surnuaed, kuhu talvel pole juhatamas ükski jälg. Siiski — ma pidin rääkima, ma ei tohtinud vaikida, ja nõnda ütlesin esimese sõna, esimese juhuslike ja tähtsusetu sõna, mis sai teenäitajaks teistele.

Rääkisin esimesest uneta ööst ja nagu halvast eelaimdusest, rääkisin kõigist piinavaist öist ja päivist, mida ma meeletuna kulutanud, rääkisin kuuvalgest ja kaugetest mägedest, mida võib märgata põhja pool. Rääkisin vaikselt ja rahulikult, ehk küll kehas värises vähemgi koekiuke. Ja äkki tekkis tundmus, nagu oleks ta juba lahkunud, nagu oleks elu temast lillilõhnana õhku värisenud, maad andes nägemata vaimuna alla-

laskuvale surmale; mina aga viibin viimist korda tema läheduses, vaatlen jooni ja liikmeid, milles peidetuna tunduvad ilmavarandused. Ja uneldes unustab keel sõnad.

«Jäi veel,» liiguvad ta huuled.

Unustades tunnen, nagu peaks nüüd vaim mu peale voolama ja mulle sõnad suhu panema, milles kihiseks hõõrivate surematuks tegev jook: see annaks talle usu ja lootuse elu sisse tagasi...

Hakkas talle kodust rääkima — imelik, ikka armastatud kahekesi kodust rääkida! Räägin mändidest ja kaskedest, kus all kasvavad maasikad; räägin kaskemändide, leinaliste okstega nõres kaskedest, mille kevadel lendlevad põrnikad ja mida me ööseks peatsisse, et joovastuda nende värskete lehtede lõhnast, räägin pärgadest ja vanikutest, mida kevadepunuvad ainult noored; räägin suurtest rabadest, kus servadel elavad inimesed; räägin «viinamarjapõõsaste» mitte neist, mida tema tunneb, vaid teistest, — kasvavad sooaärsetel põndakutel jussrohu seas või karmas maastikes sanglepapõõsastes tibatillukestena, rooskõrveste ja magusatena, maigult meelde tuleta-va magisugust viina, mille nime ei tea: räägin valgetest kevadõist ja unelevast nukrusest, mille eest uni põgeneb pakku, — aga ikka kordab ta:

«Küllagi veel, räägi veel!»

Ma jutustan talle väiksest jõest, madalatest kaldeist, luhast ja pehmest siidisamblast, mis niisutab kogu jalgu, karastades kogu keha. Jutustan varasest kevadest, helendavast, säravast pärlkastest, heina- ja õunest säravalt ja lõpmata hulgast sinililledest, mis kasvavad värisevates sinikarikates niisama värisevaid lilli terakesi. Räägin, kuidas ma ühtki neist lilledest ei näinud, vaid vikatit kõhutan ja kõhutan, et neid niita hulkuda arvamata, ja et pärast neid koguda suureks kimbiks. Aga kui ma neid juba küllalt korjanud, kui mõlemad peod on täis sinililli, tuleb meelde, et mul kedagi ei ole, kellele neid anda. Kõigil on see ainuke keegi, kes ei ole. Aga need teised ei korja lilli, nad ei näinud neid, mõtlevad nad ju niites ainuüksi selle «kellegi» peale. Ja sinililli korjates tahaksin, et mul keegi oleks, kellele neid annaksin teiste teadmata, salaja ja varjalt, südaööl, kui magab kõik. Ainult tema üksi peab valvama ja mitte und leidma, tema peab mind ootama,

sest ta aimab, et tulen sinililledega, mis närtsima õrnakesed ja mida päeva palavuse eest varjasin põõsa all jahedas jõevees...

Kui nõnda räägin, huljub ta huulil naeruvina ja hingamisse hakkab hiilima raugus. Uneldes paotab ta silmad ja suu sosistab vaevalt kuuldavalt:

«Mul on hea... räägi veel.»

Ja ma tunnen südamesse langevat suure rõõmu, mis nagu hõõgamas toaseintest, õhust, võrena rõdu ümbritsevaist glütsiinest. Räägin ikka ja jälle, tundes, et raskida võin, sest see on ju temale hea. Leian vanades tuttavates lugudes uusi mõttelõimi ja põimin neisse tundejoakesi, mis ühendavad erinevaid asju. Aga kui viimaks hakkab jutustama Koidust ja Hämarikest, siis märkan, et ta on magama uinunud: kõhnad palged on kokku vajunud, nukker suu pisut avatud, silmad pealuusse tikkunud ja otsaesisele langeb loka musti juukseid, mis tumedas toas kaotanud oma metalliläike.

Suur rahuldus ja rõõm langeb teda uinumas nähes minu südamesse ja üksisilmi vahin tema nukrat palet, nagu tahaksin sellest vähemagi joonekese meelde panna igaveseks ajaks. Kogu keha valdab mul roiutav joobumus ja pool teadmata langevad mu silmad rammestunult kinni. Maitsen mingisuguseid õndsalikke elamusid, mõtlen suuri, ergutavaid ja eredaid mõtteid, mis on otseteed vastandid viimaste päevade meelte- ja mõtteuimale. Viibiksin nagu omataolisel muinasmaal, kus valitsevad ebamaised võimalused. Loss kerkib seal lossi kõrval, ilusad aiad piirduvad veel ilusamate puestikudega, kus paistavad heledad päiksepaistelised teed kõndimiseks inimestele ja sõitmiseks hobustele. Rinnas on selge ja kerge; igavik on kadunud, valitseb ainult silmapilk, valitseb ruttav viiv, mis kiirustab laulma linnukese, siristama rohutirtsu, lendlema liblika, sumisema mesilase, igatsema ja elama inimesegi. Elu on kui sädelev jumalate jook, elu on õndsus, nagu seda ainult mõnes raamatus kirjeldatakse, ja ei ole ilmas suuremat ega ülevamat, kui on elu.

Sündis see unes või ilmsi, kestis see kaua või ainult silmapilgu, seda ei või ma praegugi öelda, tean ainult, et ma äkki kuulsin mingisugust korinat, mis lõi kas mul luusse ja lihasse. Ajasin silmad pärani lahti ja kargasin toolilt püsti: magaja oli näo padjal minu poole viltu pööranud ja sinikate, nääpsukeste huulte nurgast purs-

kan helepunane, minu silmis peaaegu roosakas veri. Tema akilisest tõusmisest sündinud toolimürinal paotas ta ennast oma rasked ja roidunud laud ning heitis tagasi nagu kisendava pilgu, kuid juba järgmisel hetkel kustus pilgu karjatus ja paakil silmad said kinnal, ükskõikse ja eluta ilme. Ainult elav veri voolas veel.

Tema sin toast, ilma et isegi oleksin teadnud, kuhu ta minnaks. Koridoris tabasin Anna Ivanovna ja tahtsin teda vastu karjuda: «Veri, veri!» kuid ma ei kuulnud teda häält. Ometi pidi Anna Ivanovna mind mõistma, sest ta jooksis jalamaid haige toa poole. Mina ei saanud enam edasi ega tagasi, seisin kui meeletu keset koridori ja vahtisin oma ette. Alles siis, kui ärevus kogu maja liikuma pani ja kõik erutatult Sonja toa poole tõttasid, tuigerdasin ka mina sinna tagasi.

Teadud oli juba kõik möödas: lahkunu silmad ja suu olid suletud ja rahulikuna, rahulikuna lamas ta — kunagi varem poleks ma arvata osanud, et tema võiks nii rahulikult lamada, kui seisab niipalju inimesi tema ümber.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

2. augustil.

Juba teist päeva olin täna mere ääres rannarihval.

Imelik huplev kergus täidab mu keha ja õndsalikult talutab vääratav astumisel jalga, kartes rõhuda ussikest või rutjuda rohulajukestki, nagu liiguksin omasuguste ümber. Heidan päiksepaistel laialilaotatud ülikuue, mille all puhsevad lainete siledaks ihutud kivikesed, ja hinges loogab vaikne õnn, tundes, et elan, et — olen.

Ja tema? Miks ei ole teda? Jajah, miks? Aga miks on tema see lilleke närtsinud, mis alles eile õilmitses? Kas ma ei ole minna temale peale, tallas keegi teine tema või ei ole ta ainult sellepärast, et ta tekkis, kasvas, õitsis, õis ja — närtsis? Ei ma tea midagi ega tahagi teada. Miks peaksingi midagi teadma, kui mul on hea, kui kilkaksin rõõmu pärast ja kui kogu kehas väriseb õnnetundmus, et olen päästetud, lunastatud. Nagu palvetades surun käed risti, neid tõstes üle pea, ja huuled kordavad teadvuseta sosinal:

«Issand, mis eest see rõõm! Mis eest küll see rõõm!»

Aga miks tuletan meelde Issandat? Olen ehk usklikuks saanud, nagu see patustega ja kannatajatega sagedasti sünnib? Ei ma tea! Issanda asemel võiksin ka loodust nimetada, võiksin puhtel kummiardada pakatava roosi ees, võiksin käed sirutada roosaka koidu poole, võiksin hõrduses seista tähtise teava all, võiksin pöörduda päiksekiirges sädelevate lainete poole ja vaadelda kaugeid purjesid, lendlevaid linde. Liblik hõljub hilise lille varrel ja mu rõõm hõljub temaga kaasa; merepääsuke kastab tiivad vette, aga minule tundub, nagu niisutaks keegi mu huuli; tuul kannab rooside lõhna merele — oo, meri on nüüd muidugi lõhnav, lained on muidugi roosilised! Ilmaruumi täidab vaikne helin, nagu oleks Anton Petrovitši kosmilisel muusikal ometi tõsi taga...

Lamades pööran ennast ja nõnda näen suurt sinaari, kus all tean olevat varjulise pingi: kord seisin seal ja hoidsin värisevas käes vaevalt puhkenud roosi. Näen ka kõrget randa, mille serval tema kord seisatas — õrnana, murdlikuna, pea nagu lillevarrel pisut ettepoole õiendatud ja õhukeste huulte joon avatud. Aga see oli ammu, see oli siis, kui... jajah — see oli...

Nüüd laman siin ja olen rõõmus, et päiksepaistel merevee jaheda hõõguse läheduses lamada võin ning et ise oma lamamist tean, et päiksesoojust tunnen, kiirtemängu näen. Ja ma mõtlen, et põhja pool on silmi, kus ikkagi veel leidub headust ja õrnust minule, ja et kõrgeil põndakuil ja sanglepapõõsastes kasvavad viinamarjad ning niiskel, pehmel samblal sinililled.

Silmi sulgedes tundub, nagu ei kohisekski lained, vaid vaigused pedakad, ja ninasõõrmed aimavad nende magusat lõhna. Paistaksid nagu jämedad, kollased tüved ja nende vahelt lage, kõrge raba üksikute männijändrikkudega. Kui sagedasti olen pidanud teid meelde tuletama, kohtusse minnes inimeste, jumalate ja saatusega! Kui meeleheide nõõris kõri, lootusetus pures rinda ja ükskõiksus tõusis läiluseni; kui kaotasin usu voorustesse ja pühadustesse ja kui polnud enam midagi, mille pärast maksis elada; kui kiusaja ja hukutaja hiilis kassi sammul iga nurga taga, siis mõtlesin teie peale, mu igavesed jändrikud. Te kasvate ometigi!

Rinnas tekib ainue igatsus — igatsus kodu järele, ja mulle näib, nagu rõõmustaksingi ainult sellepärast,

et varsti koju saan: arst loeb päevi, mina ise tunde, kus oma väsimuse kannatamiseks küllalt tugev oleksin. Kaugeina paistavad hiljutised päevad, nii kaugeina, nagu oleks see sündinud enne minu praegust ajalikku elu.

Näen meelteuima, südametunnistusepiina ja kuumendavat valu, näen kidevat, hääbuvat keha, tinarasket õnnatühjust ja võitlust aja vastu.

Näen välगतavat väikest musta terasriista, mis muudab mingeisuguseks lunastuseembleemiks. Seletan ta loovavat, kalki rauaotsa, mis läigib maosilmana, kuhu hõludes laulja linnuke unustab viidistuse, unustab pühakesed pesas ja kiindub nõjutatud pilgul ainult avat-
... laikesse, kuni varbad loobuvad puuksast, tiivad
... halvatult lõdvaks ja lõõritaja langeb avatud lõu-
... e, kust pole pääsmist.

Näen end rõdul seismas, kui mööda liigub matusrong, kolle ja ma kaasa ei läinud, nagu kartes, et kaotan enesevõimuse või saan haavatud peieliste leinast: nad püüavad uhkustada oma tundlusega, edvistada hõrdameel-
... e, nad otsivad ümbritsejate heakskiitmist ohete ja
... rohkusega, nagu nutunaisedki leinatunnete
... eest ootavad tänu. Nad saadavad ta hauani,
... värsked, lõhnavaid roose talle mullapõue
... e, puhivad siis silmad kuivaks ja pöörduvad koju
... e, et anduda oma igapäistele askeldustele, nagu
... kõik endiselt korras. Nad käivad harjunud viisil
... omas, istuvad õigel ajal lauda sööma ja lähevad
... atud ajal õhtuti magama ning kergendatud meelel,
... ootamata tulitus mööda, võtab politseimeister
... mel lamades oma parandatud lõõtsaga kaherealise
... hõule ja mängib oma ainukest lugu...

Näen seni, kui leinarong kadus siiraviirasel teel mäe-
... ja varju, kust ikka veel tuulepuhangul kõrvu kost-
... puhaliiku melodiat helid, mida laulda rōkkasid hele-
... dad, nagu hellunud poisikeste hõbekurgud. Kõrvus
... helises nende lauluhääl veel siis, kui lahkusin rõdult ja
... tupa voodi äärde, kus endiselt arvasin tundvat
... oma puutumise lõhna, mis uimastas meeled ja ajas
... katkestama viimase elukiukese. Ma ei mäletagi sellest
... unastest silmapilgust muud kui aga seda poisikeste
... helinat ja mingisugust närvastunud lõhna, mis ajas
... sisse murdma igaviku väravaist.
Aga ajalt panen kae rinnale ja otsin sealt väikest roo-

sakat laiku, mis teeb puutudes nagu sisemist kōdi ja ajab ikka ja jälle naeratama. Seljal on mul mõne tolli pikkune roosakas vōöt — olen teda kahe peegli vahel vaadelnud —, selle on lõikenuga teinud. Need kaks märki jäävad olnud sündmuste tõenduseks ja ainsaks mälestuseks, et teda, mu head, mu unustamatut enam ei ole. Ah ei, veel on midagi! Mul on raamat ja seal leidub nõrga küüne vajutusi, mida sügavamaks tahaksin muljuda, kartes muidu nende kustumist; ja raamatu vahel on kuivanud jasmiini õiekobar, aga ei mäleta, kas olen ise ta sinna pannud või on tema seda teinud. Iga kord, kui selle üle pead murren, kipub käsi roosakale rinnalaigule ja naeruvinalisil huulil tõttan kinnitama: ikka tema, mitte mina, ehk kuigi mina, siis ometi tema...

«Hästi lastud,» naljatas kord noor arst, kui mu elu oli juba hädahust väljas. «Pool sentimeetrit ja...»

«Veel paremini arstitud,» vastasin mina meelitavalt.

«Surmaga on huvitav võidelda.»

«Võiduks soovin õnne ja tasuks saate tuhat tänu, muud ei ole mul.»

Mu sõnad pidid südamest tulema, sest arsti silmis lõi virvendama ja meeleliigutust varjates pööris ta näo toimetades kõrvale.

«Täitsin oma kohust,» vastas ta tagasihoidlikult ja lisas juurde: «Südant kartsin, see tahtis üles öelda!»

«Aga pidas vastu?»

«Vastu pidas, otse imestama pani.»

«Tema on varemaltki mul imet teinud.»

«Soo, või nii?» muigas arst.

«Kus on meie vastane?» küsisin naeratades.

«Vastane?» kordas arst esiti arusaamatuses ja ütles siis: «Kurjategija on luku taga.»

«Karistate teda vangistusega? Võiksin ehk teda näha?»

«Kas te ei müüks teda mulle?»

«Teda müüa? Ei, seda mitte, aga kui lubate, siis annan ta kingitusena — armsaks mälestuseks,» püüdsin naljaltada.

Aga arsti nägu jäi tõsiseks, kui ta ütles:

«Tanan»

11. aug

Laev... sõidan... sõidan koju poole!

Peatab viimane rannale lähenev lootsik ja temas tõendab ainuke kübar (teised peakatted on punased lilled). see on noore arsti oma, kes oli mu ainuke sõutja ja kes ei lahkunud laevalt enne, kui toru oli juba murrunud kolmat puhku.

«Head teed!» hüüab ta lootsikust, kui töötav kruvi annab juba raudses kehas võdisvaid tuksatusi.

«Tänu, veel kord tänu!» hüüan talle vastu.

«Rõõmustaksin teilt teateid saades.»

Ma ei usuks isegi, kui praegu midagi lubaksin: kõik on mul uus. Nagu oleksin alles täna mahkmeist pääsnud ja käte-jalgega vähkrema hakanud.»

«Tänu elu siis!» kuulen ta viimseid sõnu, pärast näen ainult lehvitatud valget kübarat.

«Tänu elu,» kordan vastukajana ja meelde tulevad muinad sõnad varemalt teisilt huulilt kuulduina. Aga kõik poleb neis uus mõte, uus tähendus.

Ma meeli valdab see paratamata nukrus, mis on saatnud ka ammuigatsetud lahkumisel, kui jäävad maha muinad paigad, kallid mälestused. Tõstan silmad läheneva ranna poole, otsides sealt tuttavaid paiku: ma näenõlvakut saledate sinaaride ja nõtkete küp-
pudega, kuhu paistavad põhja poolt valendavad mäed
tõuna poolt, üle aedade ja majade, meri, kord sinen-
dada, siis rohekashallilt või roosakalt sätendavana.
Tõnan, sinna viisid nad tema, kui seisin viimati rõdul
ja kõrvu jäi helisema poisikeste laul. Ja ma sosistan
nagu rõõmulikul härdusel:

Rahu, rahu!»

Tema, kaua saadavad mind lumised mäetipud, mille
võlvavundeid ma puhtel ja loodel nii sagedasti sil-
mitsin, ja meelde tulevad hommikumaa targad, kes
valtselt istudes maise elu tühjuse vaatlusse süvenenud
ja tühjuse unustanud.

«Tänu, mu taadikesed, veel pole kõik mõtted mõel-
dud, kõik arud peetud!»

— — — — —
Aga miks sõidab laev nii pikkamisi? Miks ei aja ta
manglevaist delfiine mööda ja miks ei jäta ta lendle-
vaid kajakaid kaugemale maha?

Tahaksin astraalse keha, mis läheks mõttega, igatsusega kaasa!

*

Videvik tihenes, aga ikka veel lõomas loodetaevas. Metsamännid tõmbusid lumelahmakate all kõssi, meelde tuletades viljapuid, mis töötavad rikkalikku saaki; lagendikukuused oma vibutavate, maani paindunud okstega seisid valgete tornidena. Puude vahelt metsasügavusest mustas juba ööpimedus, tundudes aknana valgustamata nõialossis, kus pidutsevad päkapikulased ja komberdavad küürakad eided, kes manavad sonivaid sõnu. Põllu ääres, läänetuule raputusel, oli puist lumi varisenud ja siin helkis tume haljus, särgasid kuuskede kullakiirges käbid ja kumasid mändide mesikollased tüved.

Jäin vaadeldes seisatama karges õhus ja meelis lõi lahtuma unelev uim.

Kärbes

1

«On keegi siin?» küsis Lutvei, kui ta kella üheteistkümnepaiku esimest korda asemel virgus. Et vastust ei tulnud, siis naeratas üliõpilane oma küsimise üle, pööras teise külje ja mõtles uuesti uinuda. Aga ta ei saanud ega saanud tundmusest lahti, et keegi peab toas olema, ja ta kordas endist küsimist, juurde lisades:

«Oled ehk sina, Tiksi?»

Nüüd kostis tasane naerukõhin.

«Ah sind võrukaela! Mina tunnen, et õhk pole puhas, aga vastust ei tule.»

«Mina tunnen ka, et õhk pole puhas,» vastas naistelehtiva hää. «Kus sa jälle oled olnud? Tuba nagu õlle-
lõhku.»

«Kas tõesti? Ei ma ise tunne midagi, pea ainult on jäänut haige.»

«Lahhed raisku.»

«Arvad sa?»

«Muidugi arvan.»

«Eksid... ma polnud ju sugugi nii purjus.»

«Kust see õllehais siis tuppa on saanud?»

«Ei tea... vist riie-test... istusime ju kaua.»

«Jälle Kulnoga?»

«Oli ka teisi, aga mina jäin muidugi tema pärast, ei saanud talle lahti. Räägib teine vähe, heidab tühja nalja, aga ikka on tundmus, nagu peaks midagi tulema.»

«Oli tema ka purjus?»

«Tema ei joo end kunagi purju... Ma teen ju nii-
nii... istun ja vaatan, kuidas teised joovad, kuulan nende rumalusi...»

«Ja rüüpad ise kaasa, eks?»

«Ainult veidi.»
 «Soo, või veidi. Aga ukse olid jällegi lahti jätnud.»
 «Pärani?»
 «Ainult lukust.»
 «Siis pidin ma küll päris kaine olema.»
 «Vargad võivad sisse tulla.»
 «Võivad küll, kui nad nii lollid on: siit pole ju midagi võtta.»
 «Varastavad su enese.»
 «Mind valvavad kaitseinglid. Pealegi, ma pole ju kolme kopikatki väärt... Aga tule õige siia.»
 «Pole aega.»
 «Tule nüüd.»
 «Ütlesin, pole aega.»
 «Mis sa teed?»
 «Parandan su...»
 «Tean, tean,» rääkis Lutvei vahele, «nad olid harude vahelt lõhki.»
 «Ka kuub närutab.»
 «Soo! Vaata kurja!... Oled juba ammugi siin?»
 «Umbes tund.»
 «Ja aina nõelud?»
 «Aina.»
 «Kust sa lappi said?»
 «Lõhkusin kõige vanemad ära.»
 «Aga need ei hakka ju uute vanadega kokku.»
 «Mitte hästi, aga küllap käib, lapp ei paista kuue alt välja.»
 «Oled sina küll kuldne hing! Tule siia, ma suudlen sind selle eest.»
 «Ära sega.»
 «Ulata ainult käsi.»
 «Jäta mind rahule.»
 «Sõrmeotsadki.»
 «Võiksid veel uinaku magada.»
 «Väikesõrmgi, suudlen teda, tema küün õitseb, õis on valge, valge nagu lumelill, eile nägin seda.»
 Neiu vaikib
 «Tule, ma palun,» mangub noormees.
 «Palud ja ise selili.»
 «Ei, küljeli.»
 Tiksi naerab.
 «Sa ei tule?» küsis Lutvei otsustavalt
 «Ei,» vastas neiu nüisama.

Ausõna?»
 Ausõna.»
 «Soo tulen mina sinu juurde.»
 «Oled sa hull!»
 «Kuidas nii?»
 «Sa oled ju... sul pole...»
 «Mis mul pole?... Võtan vaiba ümber ja tulen.»
 «Aga uks on lukust lahti.»
 «Olgu.»
 «Mõni juhtub tulema.»
 «Mis võib inimene juhtumiste vastu.»
 «Kui tuled, jooksen ära, jätan riided parandamata.»
 «Riided võid parandamata jätta, seda usun, aga ära ei jookse sa mitte, ei raatsi.»
 «Habemata.»
 Lühike vaikus. Siis hakkab noormees uuesti.
 «Tule istu voodiservale ja õmble siin, ma tahan sind näha, tahan sind enese läheduses tunda. Kogu kehas on vaarik tundmus, suus lääge maik...»
 «Paras, joo rohkem.»
 «Nagu oleksin midagi reostavat teind... Sinu lähedus peletab selle tundmuse.»
 «Tiksi naeris südamepõhjast.»
 «Sa naerad. Kas sa pole kunagi tähele pannud, et ma mõnikord sinu lähedust ihkan?»
 «Mitte kunagi.»
 «Valetad! Tule siia... palun, ole hea... Või oled pahane, et eile jälle jõin?»
 «Muidugi olen.»
 «Anna andeks! See on Kulno süü.»
 «Või Kulno süü.»
 «Kui teinekord end hoian, kas siis tuled?»
 «Ei tule.»
 «Sa oled halb.»
 «Üks tingimus.»
 «Hea küll.»
 «Sa ei tohi mu tööd segada.»
 «Ei sega.»
 «Massid enese ilusasti vaipa ja tõstad jalad vastu seinale.»
 «Olen nõus.»
 «Käed paned ka vaiba alla.»
 «Olgu nõnda.»
 «Ainult pea on vaiba alt väljas.»

«Ainult pea.»
 «Oota, ma keeran ukse lukku, pärast mõni tuleb.»
 «Tiksi, sa oled hea.»
 «Üks tingimus veel.»
 «On üks juba lukus?»
 «Lukus.»
 «Siis pole enam mingisuguseid tingimusi.»
 «Olgu pealegi, aga ma keeran ukse lukust lahti.»
 «Hea küll! Siis keelan mina sind oma riideid parandamast.»

«Arvad, et ma sinu keeldu kuulan,» ütles Tiksi, kes juba voodisirmi avausel seisis.

«Või veel!»
 «Teine jalg on valba alt väljas, peida see kohe ära.»
 Noormees kuulas käsku. Neiu astus paar sammu edasi.
 «Vaip kõrgemale kurgu alla, käed ära.»
 «Kas ma teistki ei tohi välja jätta?»
 «Ei, nõnda mitte. Pane vähemalt särgikäis kinni, vaata, missugune su käevars on.»
 «Missugune ta siis on! Pisut villane.»
 «Või pisut! Ahvipoeg!»
 Neiu istus süngijalutsile ja seadis end tööd jätkama.
 «Istu siia poole... lähemale.»
 «Olen küll lähedal.»
 «Veel lähemale.»
 «See polnud kauba sees.»
 «Igal kaubal on oma pealis. Näed, ma ei ulata sind sõrmeotsaga puutama.»

«Nõnda on hea,» vastab neiu ja õmbleb edasi.
 «Ei ole ju.»
 «On küll.»
 «Kus ta siis on, kui ei ole... Istu lähemale, tahan sulle midagi rääkida.»
 «Kuulen siia maalegi.»
 «Tahan tasakesti rääkida.»
 «Räägi aga pealegi.»
 «Nihku natukenegi peatsi poole... siis jalutsis... sa tead ju, missugused mu jalad on... hullemad kui käed.»

«Ma ei tea midagi.»
 «Pane tähele, pööran selja, kui sa lähemale ei istu.»
 «Ükskõik.»
 Noormees pöördubki asemel ja neiu istub samal ajal suure tuki peatsi poole, öeldes: «Head und!»

Telsel silmapilgul pöördub noormees uuesti asemel ning ja tõmbab istuja ümber kõverasse kokku, teda oma keha poolringi asetades.

«Mis tingimus sul veel oli?» küsib ta siis.
 «Otle enne, mis sa tahtsid rääkida.»
 «Ei, enne sinu tingimus.»
 «Sina pead enne rääkima.»
 «Ei mõtlegi.»

Mina ka mitte.»

«Missugune kiusupunn sa oled,» ütles noormees hääl, milles tundus võdisevat tõearvamist nagu rukkiõietolnu sinetavas õhus.

«Tahaksin sind torgata,» vastas neiu Plikaliselt üminglevas toonis kuuldus nagu kevadise jääkirmetise murdeklirin ehmunud hirve jala all: üksikud kõlisevad pinnud pistsid, aga valu tegemata, ainult pisut erutad.

«Tiksi, mu Tiksi,» lausus noormees andekspaluvalt ja koomale tõmbus keha poolring. Parem käsi tuli vaiba alla ja ulatas ümber peene plikalise piha. Pea ker- padjalt ja huuled lähenesid töötavale käele. Aga sinna jõudmist seisis nõel neil otsapidi ees — soo- väike, terav, haljas nõel. Huuled peatusid — seda ainult aimata, mitte näha, nii silmapilkne oli pea- ja siis vajusid nad käevarrele.

«Issand, kuidas ma ehmusin!» karjatas neiu. «Said sa huiget? Puutusid huuled nõela? Näita siia!»

Ja ta haaras kärsitult noormehe pea ja surus mõlema põldega alumist huult, kus väike verepisar nähtavale tuli.

«Eks olegi,» lausus neiu. «Paras sulle, paras! Hästi, hästi! Kes käseb puutada! Seisa rahu, ütlen ma, aga kas kuulab. Hästi paras, hästi paras!»

Nõnda rääkides suudles neiu ikka ja ikka noormehe huuli, kuhu iga silmapilk uus verepisar ilmus roosaka vistrikuna.

2

«Su ninaots on külm,» naeratas Lutvei viimaks suud- luste vahel.

«Ole vait,» vastas neiu ja laskis noormehe pea padjale langeda.

«Tead mis? Topi õige mu pikavarrega täis.»

«Seda ma just tahtsingi veel ära tingida.»

«Ah nii! Ei, see ei lähe. Kõik muu, seda mitte. Sa tead ju, sina ei saa suudluseta, mina piibuta elada. Suudlused teevad suu vesiseks ja...»

«Ma torkan veel.»

«...piip tahedaks. Ja mõtle, kui kena see on: sina istud ja õmbled, mina pikutan ja popsutan, piibuvars kõveras rinnal, nagu mõnes perekonnaromaanis.»

«Tuba suitsu täis, suitsus mõnus õllelehk, sume nagu mõnes trahteris,» jätkas neiu jäljendatud toonil.

«Ole hea, too tubakat, ise ulatan piibu seinalt, siis räägin, mis lubasin.»

«Sa tarvitad mu uudishimu kurjasti.»

«See on ka ainuke kuritarvitus sinu vastu,» ütles noormees, kui neiu talle tubakakarbi rinnale pani ja ise voodiservale istus.

«Noh, kas saad juba hakkama?» küsis Tiksi, kui Lutveil piip suus tossas.

«Varsti. Kui mõnusasti ta popsub!... Mõtlen nimelt oma piipude peale.»

«Heameelega peksaksin nad kõik puruks.»

«Mine ikka, ää räägi hullu juttu. Vaata, kui ilusasti nad seinal ripuvad. Ja kui palju neis on mälestusi!»

«Ja luulet ning unistusi!» osatas neiu.

«Päris tõsi — luulet ning unistusi...»

«Aga seda oled sa juba mitu korda mulle rääkinud.»

«Mis sest! Näed sa seda lepapuust totaga, vaarmarjapuust varrega? Vaata ometi!»

«Ma olen teda juba mitu korda vaadanud.»

«Vaata veel kord! See on minu esimene piip, moorkopp on ta nimi, temaga suitsetasin lepalehti ja sammalt. Kõige etem on põdrasammal... Aga selle teisega, millel külg läbi põlenud, sellega vedasin juba varastatud tubakat. Naabri karjane tegi selle, tema oli suur piibumeister, päris treial kohe...»

«Oli ta ka suur tubakavaras?»

«Ei, mina lõin tubakavarguses tema üle. Tema ostis tubaka, andis vahel minulegi, tema polnud ju karjapoiss, vaid karjamees, viiskümmend aastat vana, kõvurate jalgadega, lööpas kui vedrudel teine. Aga palju lapsi oli tal. Ma imestasin siis, kuidas küll vedrujalgsel niipalju lapsi võib olla.»

«Enam ei imesta?»

A. H. Tammsaare saadetud piltpostkaart Sotši vaatega.

A. H. Tammsaare Vaarmannide maja röödul Punase Lageda eesti külas 1912 a. suvel. Keskel Miina Härma, paremal Amalie ja Johannes Kirkmann (hiljem Juhan Murumets), Punase Lageda kooliõpetaja.

Vaarmannide maja Punasel Lagedal, kus A. H. Tammsaare elas 1912. a. suvel (rõdu oli tollal lahtine).

A. H. Tammsaare mälestustahvli avamisel Punasel Lagedal 18. X 1977 (vasakult: G. Tšihkvišvili, E. Nirk, N. Velengurin, A. Lõhmus, H. Puhvel ja A. Pristavkin).

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА.
CARTE POSTALE.

Адрес: 2 III 1913.

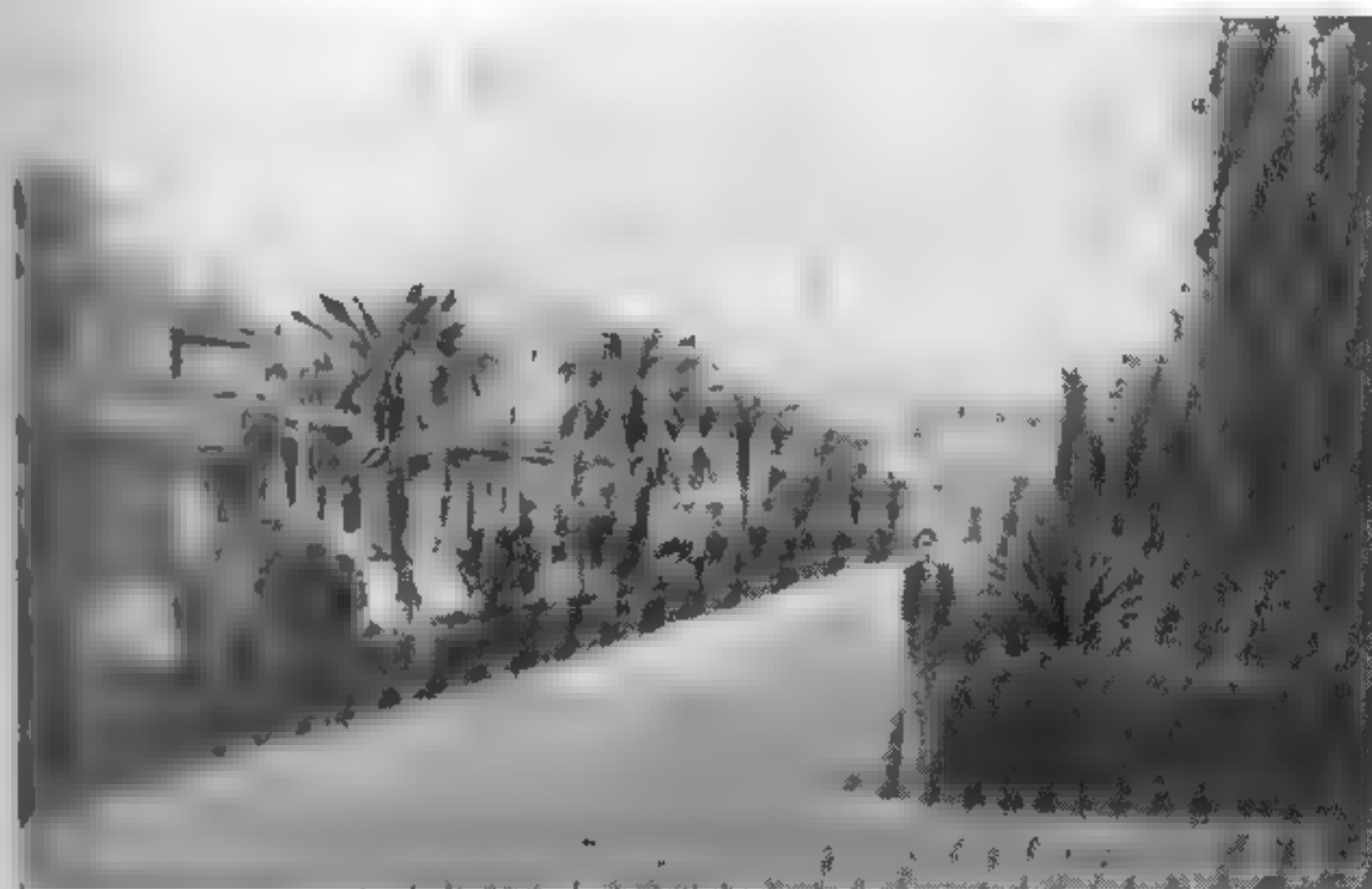
Иван. Петрович. Тамм
и его семья и я едем
на дачу в деревню
и мы все лето там
будем жить и работать
и отдыхать

А. H. Таммсаар, Ревель.

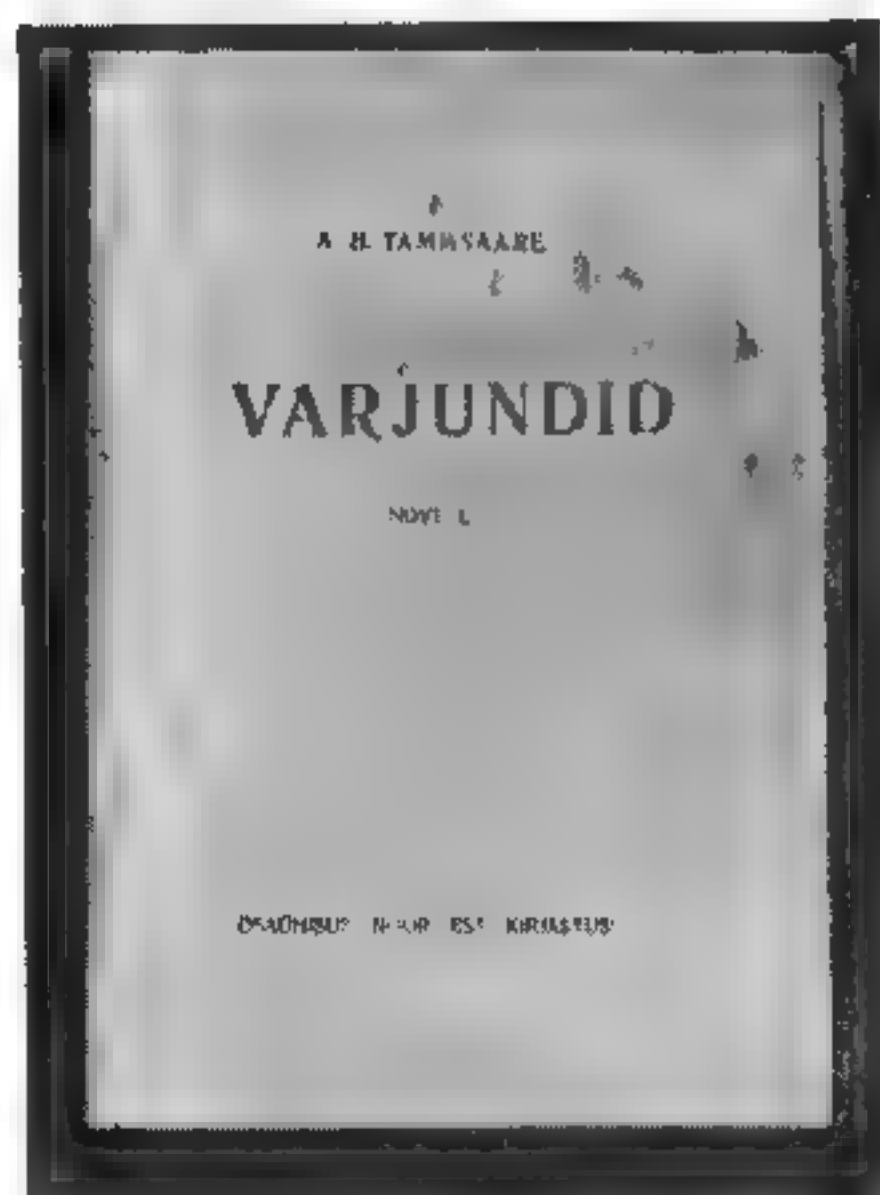
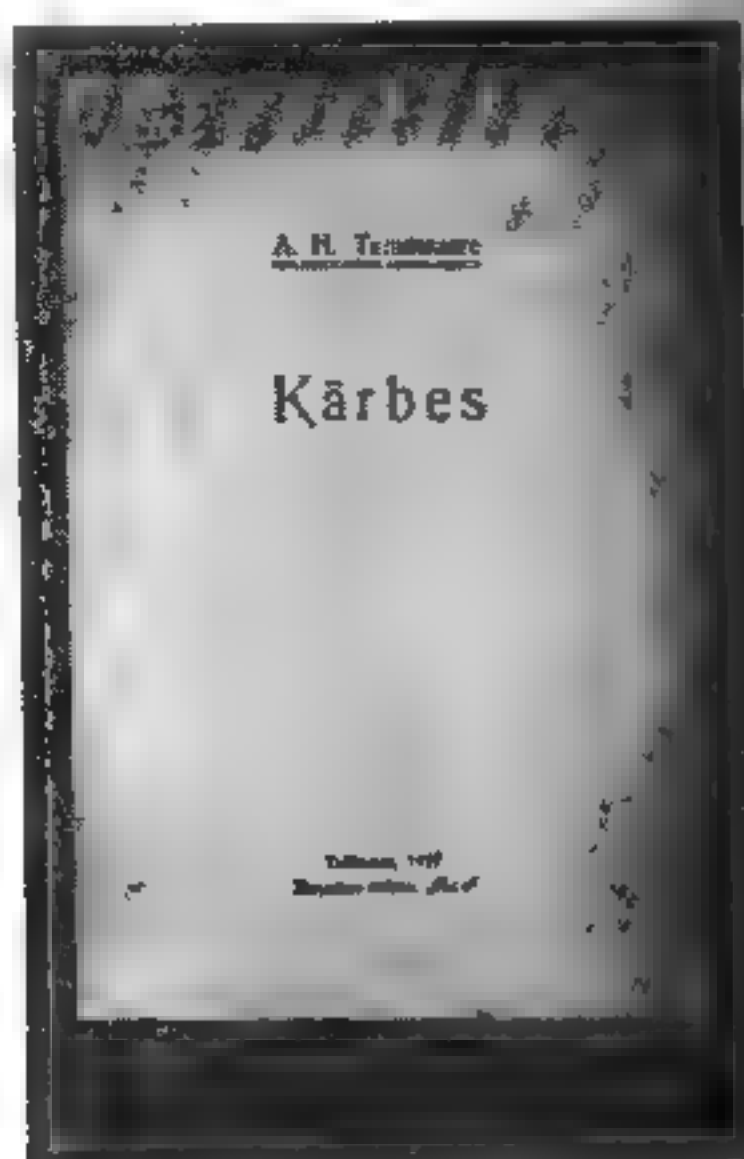
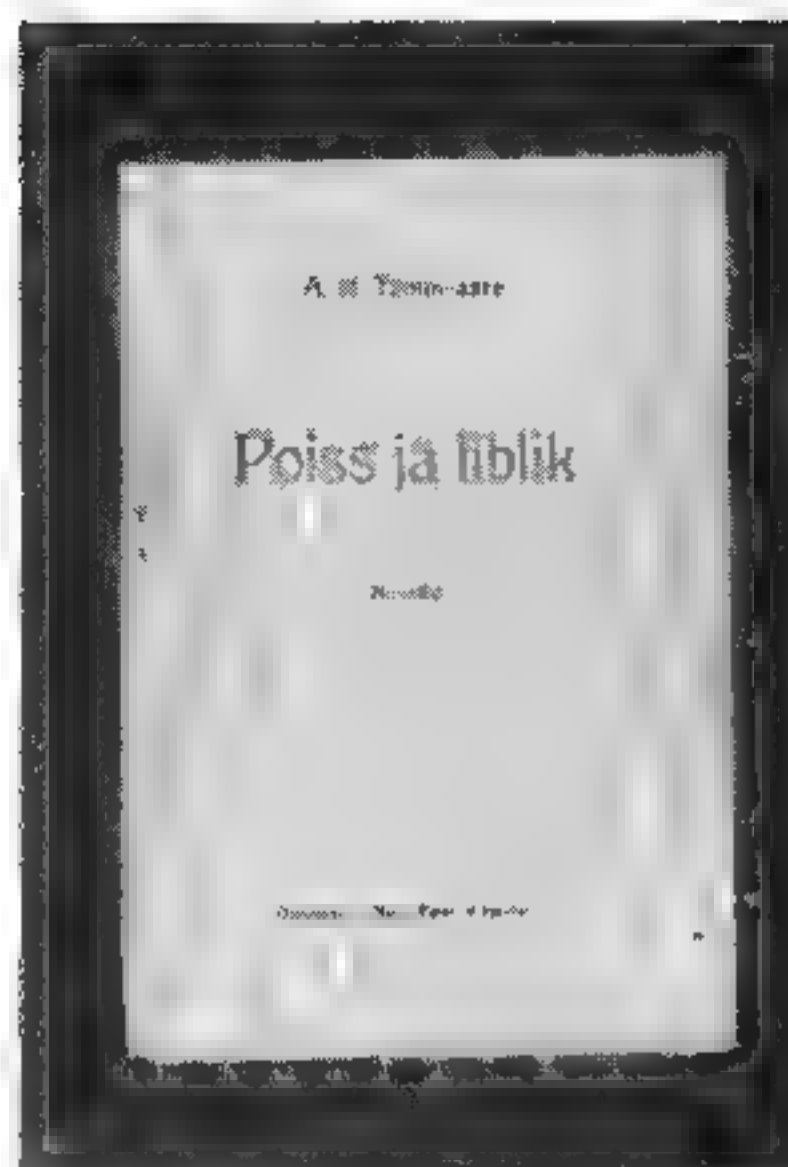

Татьяна и Александр
и их семья и я едем
на дачу в деревню
и мы все лето там
будем жить и работать
и отдыхать

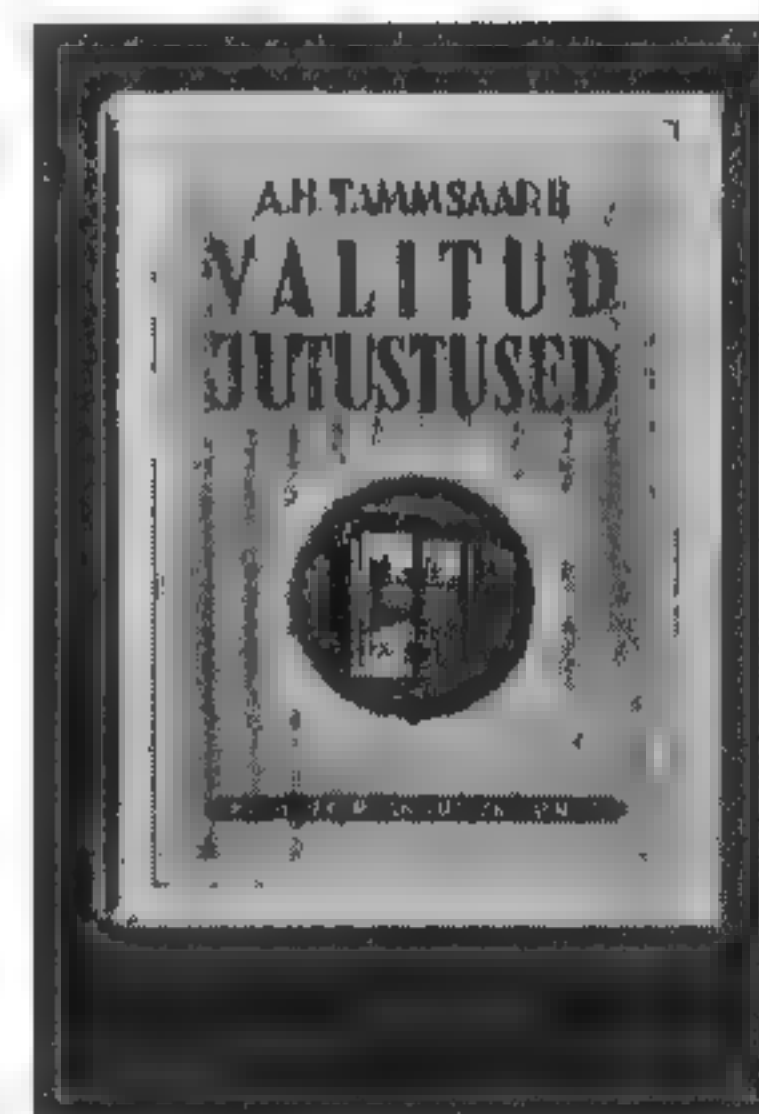
А. H. Таммсаар.

A. H. Tammsaare piltpostkaart Suhumist Jaak Pehapile (2. III 1913).

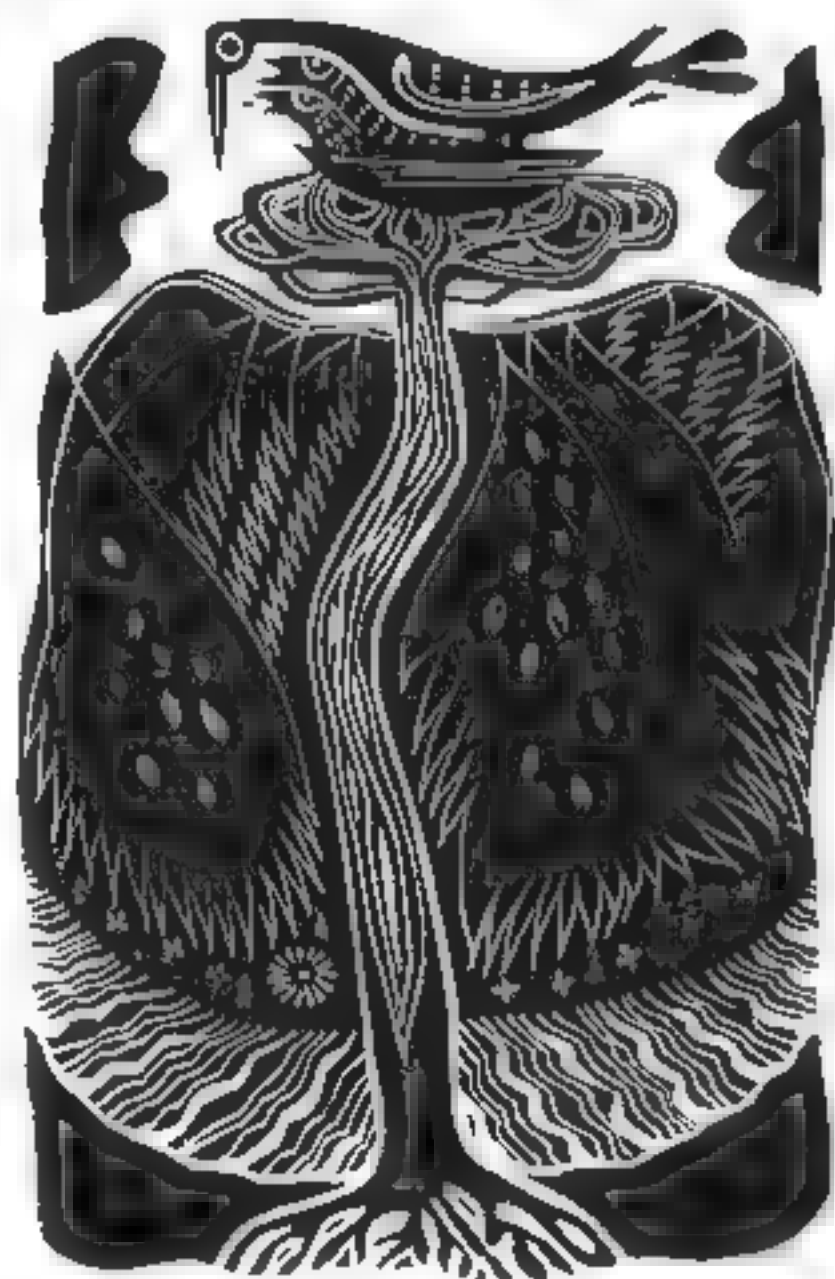
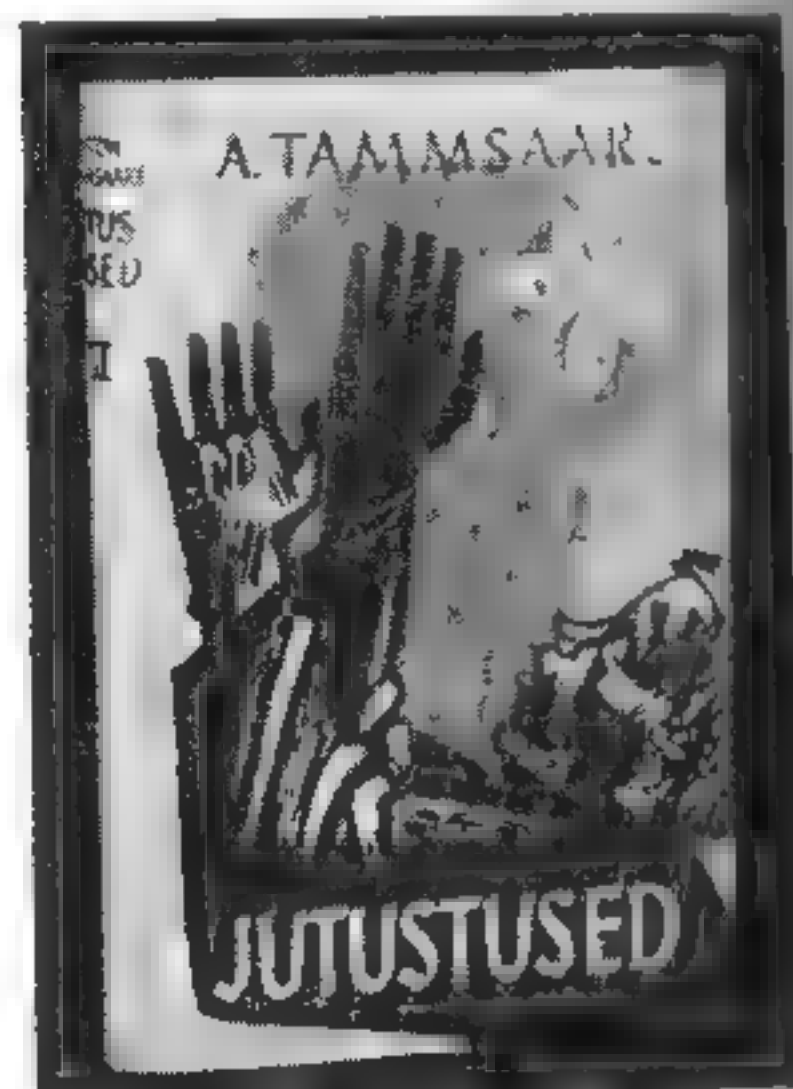
A. H. Tammsaare teoste «Poiss ja liblik» (1915), «Kärbes» (1917) ja «Varjundid» (1917) esitrükkide kaaned.

A. H. Tammsaare (vasakult teine) Kõljärvel Ploompuude ja Suside seltsis.

1. Lihtteini kaas teosele «Valitud novellid ja miniatuurid» (1945).

2. Reindorffi kaas teosele «Valitud jutustused» (1947).

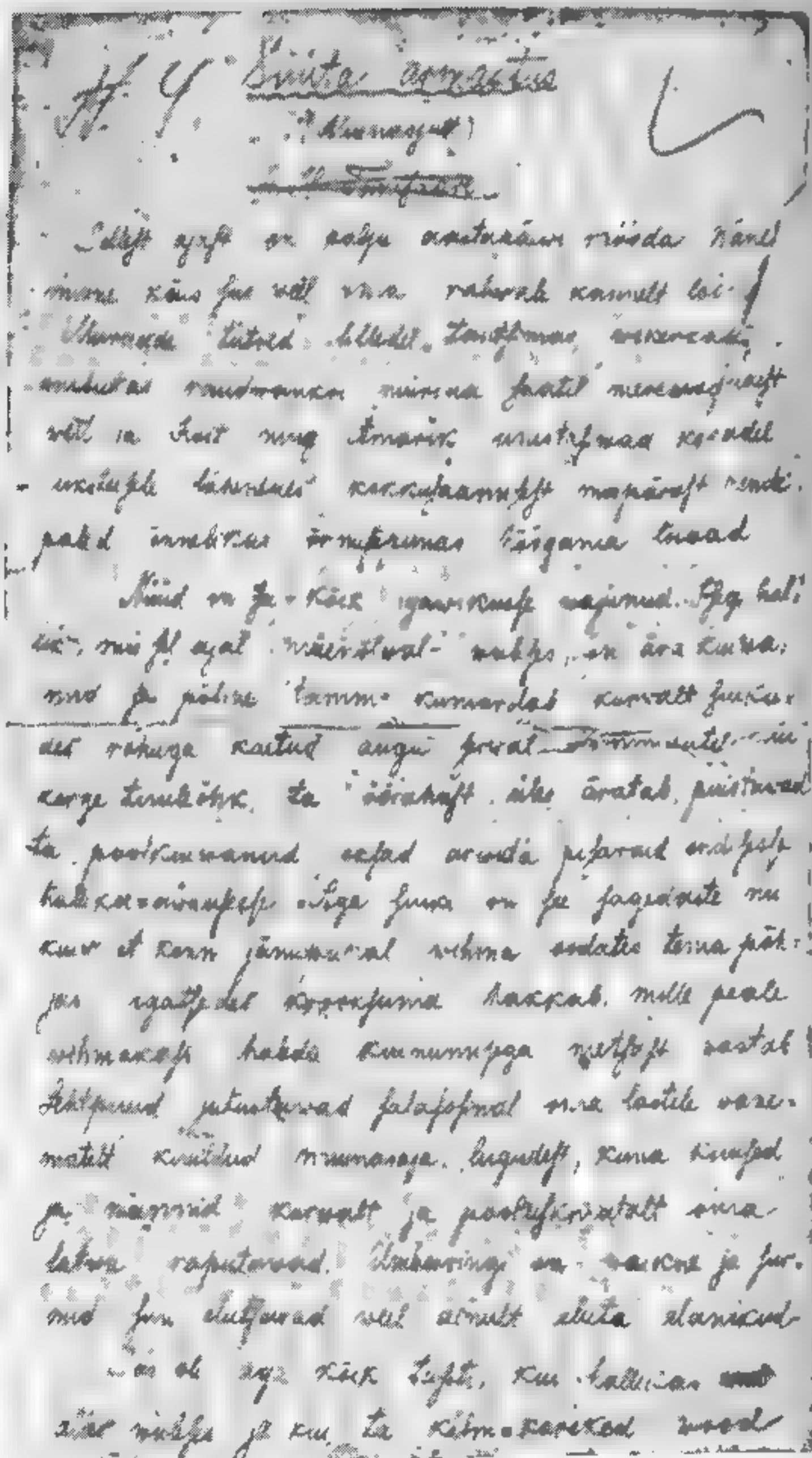
A. Venderi kaas valmikule «Neli miniatuuri» (1972).

H. Eelma kaas valmikule «Jutustused» III (1962).

A. Venderi illustratsioon miniatuurile «Kaaren ja pojad» raamatust «Neli miniatuuri» (1972).

A. Venderi illustratsioon sarjast «Kuningas ja õbbik» (söövitus, 1977).

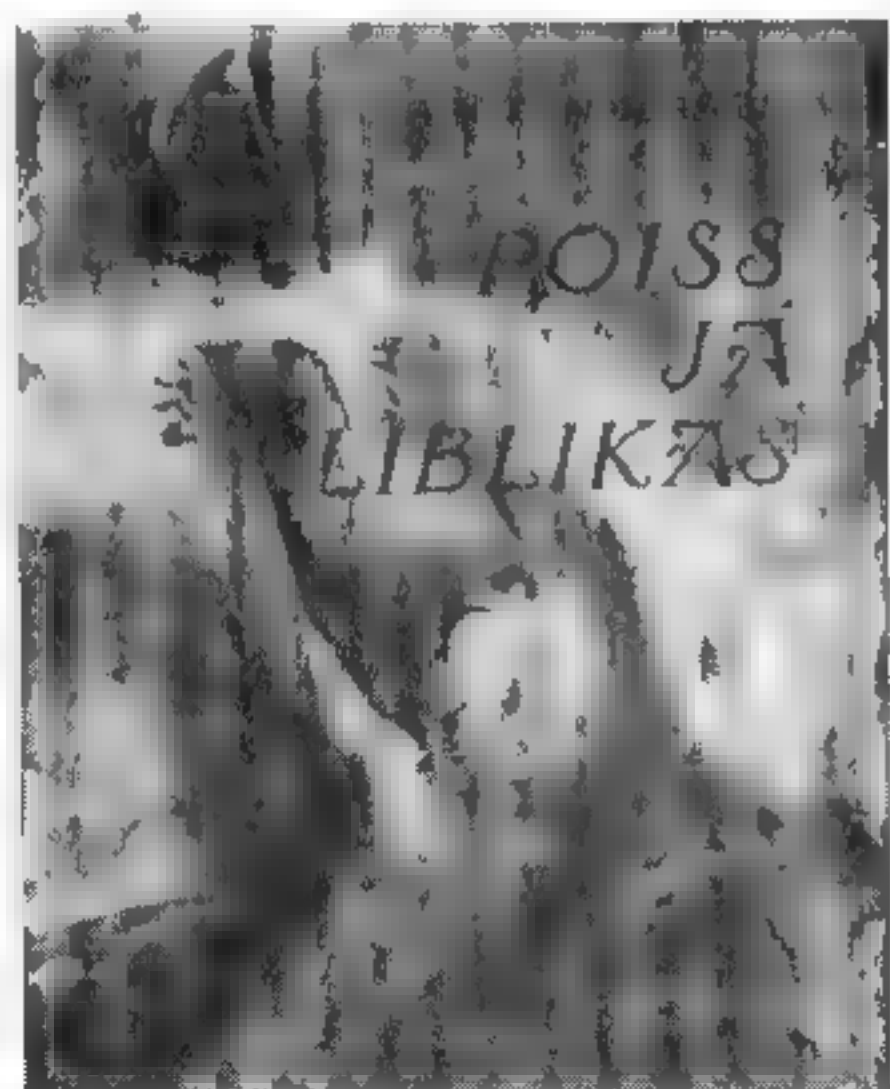
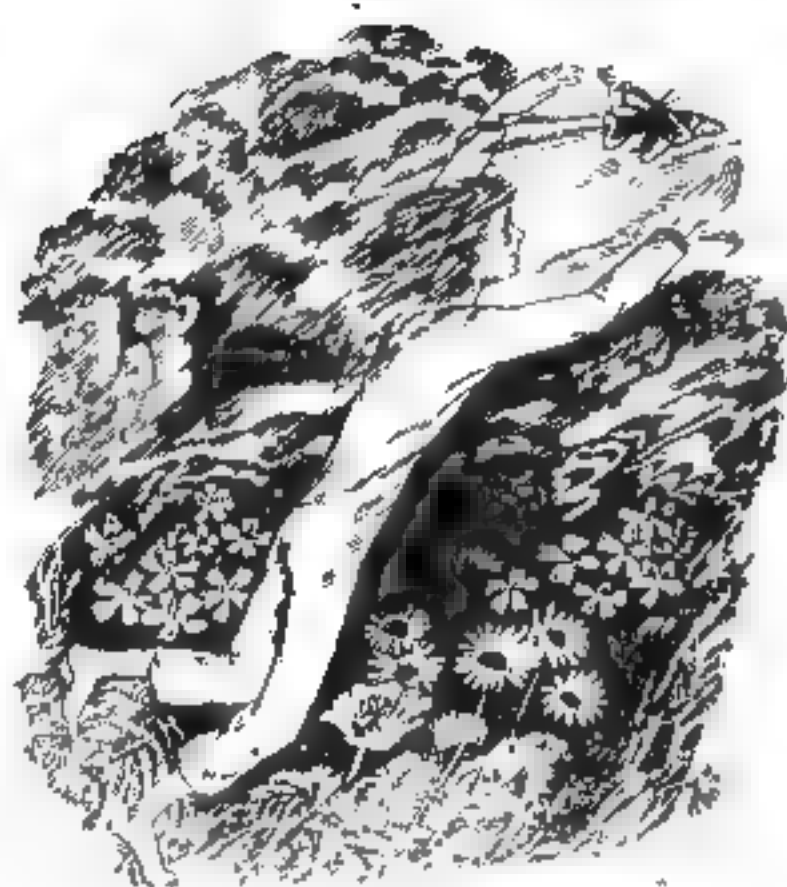

Miniatuuri «Suütu armastus» käsikiri.

Aga neiu täitis
 sõna lausumata
 oma veekruusi
 ja kadus kergel
 sammul jalgteed
 mööda õitsvate
 toomingate varju.
 Noormees vaatas
 talle tardunud
 pilgul järele ja
 loks siis norus
 päi koju.

"Lahtelini" illustratsioon ja šrift miniatuurile «Suütu armastus» (1978).

H. Raudsepa illustratsioonid miniatuuridele «Kuningas ja ööbik» ning «Poiss ja liblikas» valimikust «Miniature» (1977).
E. Ootsingu kaas miniatuurile «Poiss ja liblikas» (1977).

A. H. Tammsaare «Kärbse» dramatiseeringust (K. Suvalep) «Vanemuise» teatris 1959. a.

J. Zvirbulise illustratsioon miniatuurile «Kandlemängija» teosest «Miniatüras» (Rīgā, 1978).

J. Sestopalovi kaas A. H. Tammsaare kasahhikeelsele novelli- ja miniatuurivalimikule «Novellalar» (Alma-Ata, 1971).

«Ei, enam mitte, Kulno seletas asja ära.»

Soo, või seletas ära.»

Mehel olid viletsad jalad, ei pääsnud naiste eest jalku, nii ütles ta.»

«Ja sina usud seda?»

Miks mitte. Aga lugu pole selles.»

Milles siis?»

Vististi pean oma piipudest lahkuma, see paneb mõtlema. Isegi neid ei tohi enesele jätta, mis Nižnis laada ajal kalmüüklaselt ja Batumis türklaselt ostsin. Kõik pean ära andma, vähemalt kuhugi kasti laduma, silmade eest kõrvale, toast välja.»

«Sa vaenekene küll! Missugune süd ametu seda nõuab?»

Noormees ei vastanud küsimisele, vaid ütles nagu elusi rääkides:

«Ja ühes piipudega lähed ka sina.»

Mina?» küsis neiu, jättis õmblemise ja pöördus noormehe poole.

«Sina, just sina. Sina oled veel suurem kurjus kui mina. Aga need kaks kurjust on pea terve mu elu.»

«Räägi mõistlikult, sul on midagi südame peal, räägi.»

Ütlesin juba kõik: sina ja piibud olgu läind, muidu pole mu riidetest varsti nārusidki järele!»

«Sa teed nalja.»

Ei, ma räägin tõsiselt. Neli aastat olen ümber loge-
bunud, veel laenata oleks raske. Sa tead ju, kust ma viimase ajani raha sain.»

«Üks nokutas pead.»

«Aga nüüd pani Helene ultimaatumi ette: piibud ja ma või tema ja raha. Ei usu enam sõnagi, ei lase rää-
bidagi.»

«Sina valisid muidugi raha ja tema?»

«Mõllen alles, täna lõpeb tähtaeg, kõik on kindel ja korralik nagu veksel. Sellepärast see eilne õhtu nõnda läks.»

«Või nii.»

«Pagan võtku, et ma niisugune vedelvorst olen, muidu ei saaks hakkama. Raha ja mureta elu on ju hea asi, ja sina ja piibud.»

«Peaasi piibud.»

Nanaa! Nõnda ma'i mõtle ju. Piibud on nali, aga ma jah, mõni seda teab, mis sina oled. Kabe lugu, tahaksin veel logeleda, ükski aasta, viimane aasta, pärast on muidugi kõik otsas.»

«Võta raha ja Helene, siis võid eluaeg lulli lüüa,» ütles neiu toonil, milles helises murelik varjund.

«Eksid! Eksid raskesti! Nüpea kui tema küüsis olen, algab töö. Ja mind tööle sundides mõtleb ta aina enese peale.»

«Nagu sinagi.»

«Jah, nagu minagi. Tema tahaks minu kaudu millekski saada, nüüd tähendab ta ju vähe või mitte midagi. Mis annavad need majaloksud? Nendega ei lenda ükski vanatüdruk kuigi kõrgele. Võiks ehk ainult pisut laulma õppida või klaverit soristama hakata.»

«Ega sina ilmas ainuke mees ole.»

«Ainuke küll mitte, aga minust kohasemat leida oleks raske. Mina olen otse kuldaväärt mees. Olen laisk, olen vaene, olen mõnusa elu armastaja, olen pehme ja järel-andlik, olen eesmärgita, olen iseloomutu, isegi liiga tark ei ole ma.»

«Ja armastad trahteris istuda.»

«Ka seda, aga see pole viga, see annaks naisele õigustes ainult paar silma ette. Helene sellevastu on hakkaja, tegev, auahne, püüdja. Ja kindel on ta kui raudnael, veel kindlam, see roostetabki, aga Helene ei roosteta, ei, seda pole loota. Meist saaks imeline paar. Jumala eest! Ta teeks minust, mis heaks arvab. Paneb ta mu advokaadiks, hakkab advokaadiks, teeb mu doktoriks, hakkab selleks, tõmbab mulle pastorikuue selga, ütlen jutlust. Sa ei usu? Tunnen mind vähe. Kindel on, õppima paneb ta mu, ülikooli pean lõpetama, sildi üles seadma: advokaat või doktor nii ja nii, pastoriäär seal või seal kihelkonnas.»

«Naljakas.»

«Ära arva, nagu oleksin nii rumal, et ülikooli ei oska lõpetada. Nii rumalat inimest pole olemaski.»

«Ajad naerma.»

«Naerma ajab jah. Ja nüüd mõtlen: mis must õige peab saama. Küsisin Kulnolt nõu, aga tema vastus oli juba ette teada: loe piibel kolm korda läbi, siis tead kõik.»

«Aga sa ei viitsi lugeda?»

«Muidugi mitte, ennem jäägu kõik teadmata.»

«Aga mina ütlen: küsi Helenelt, temal on raha, tema teab.»

«Kulno ütles jälle, et kui ma piibelt ei viitsi lugeda, siis sinult peaksin küsima.»

«Ütle ta seda?»

«Ütle, räägi Tiksigi.»

«Näed, tema peab minust rohkem lugu kui sina.»

Jah, aga mina armastan sind,» vastas noormees lüüsa-meelselt.

Nagu väike, õhedahuuline suu naeratas ja naeratus helits imelise valguse tema kõhnapoolsele tõmmukale niole. Nagu oleks pilvisest taevast korraga päiksekiir tippu vilksatanud, kaasa kandes armsust ja sooja.

«Küll oled sa alles laps,» ütles Tiksi kergelt ohates,

maagid armastusest, nagu oleks see lõbus ajaviide.»

«Seda on mulle vist naised õpetanud.»

«On siis nii paljud sind juba armastanud?»

«Ma arvan, mitte ainuski.»

«Kuidas nad siis õpetasid?»

«Mittearmastamisega. Esimene oli minust vanem ja targem, naeris palju, valged hambad, päris hiire hambad, lohukesed palgil, armastas lobiseda ja maiustada. Ma olin meeletu: ta sõi minu kompvekki ja šokolaadi ainult sellepärast, et talle tema sõbrannat meelde tuletasin, kes temalt peigmehe meelitanud. Aga seda sain hilj hilja teada... kui kompvekid ja šokolaad juba söödud. Käisin siis kui märg kana...»

«Kui kaua?»

«Mitte väga kaua, sest varsti tuli teine. See oli minu-vanune, ei ilus ega inetu, pisut kohmakas, värvita silmadega; nende pilkusi mäletan veel praegu... õhtuti, videvikul juhtus see... sa oleksid pidanud nägema... kollased olid nad mõnikord, nagu mustal kassil, kollakollased. Püüdsin ta soove silmist lugeda ja ometi lasin kuuvalgel, aga pärast selgus: ma olnud tema peigmehe nägu... peigmees jätnud ta maha — värvita silmade pärast. Esimest korda märkasin siis, et peigmehehed on mõnikord pimedad ja rumalad.»

«Ja millega lõppes?»

«Põlvitasin tema ees, avaldasin armastust. Siis ta ütleski: mul olevat tema endise peigmehe nina, seesama suu, naer, kõnnak, aga ometi ei olevat ma seesama. Oi seda tundmust, mis siis oli, oi seda alandusahastust!»

«Ja jällegi läks varsti üle?»

Vististi, ei mäleta hästi. Aga pükse häbenesin peale seda, oleksin tahtnud nad jalast heita ja kõndida nagu lapselõlves — pikas särgis, paljareisi, paljajalu... Ja nüüd on Helene. Ka tema ei armasta mind, ta mõtleb

ainult meheleminemise peale, kardab vanapiiga põlve, himustab akadeemia kodaniku naiseks saada, sest meil on need kodanikud alles moodis. Aga Helenega on kergem kui teistega: ta on mulle peaaegu ükskõik.»

«Ainult kolm?» küsis Tiksi.

«Kas vähe?» küsis Lutvei vastu

«Nagu oleks... sinusugusele mehele.»

«Ongi rohkem olnd, need kolm on tähtsamad, need on jälgi jätnud.»

«Ka Helene?»

«See jätab, ma kardan, kõige sügavamad jäljed, see võtab mu hinge.»

«Soo, nüüd on kõik korras,» ütles Tiksi, tõusis voodiservalt ja pani riided toolile. «Aga kas sa üles tõusta ei tahagi?»

«Nii hea on pikutada ja mõtelda. Tule veel siia.»

Neiu läks ja seisis voodi ees.

«Istu veel,» ütles Lutvei neiu käest kinni hakates.

«Ei, ei, sa pead üles tõusma. Pea meeles: piibud ja mina või raha ja Helene ning riided nărustavad sul... kõik, kõik.»

«Ja sina?»

«Mis minust nüüd.»

«Oled pahane?»

«Miks?»

«Kurb?»

«Ei tea. Ehk ongi nõnda parem.»

«Sa olid mulle hea.»

«Ma andsin, mis mul oli...»

«See'p see ongi, see ajabki pea kirjuks... Sa oled hull tüdruk, kui tahad — rumal tüdruk...»

«Jätame seda... tõuse üles.»

Ja kui noormees tema ümbert püüdis kinni võtta, tõrjus ta selle käed tagasi ja libises sirni tagant välja.

3

Lutvei tõusis voodist. Seni kui ta end pesi ja rii-
desse pani, istus Tiksi laua äärde, avas esimese juhtuva
raamatu ja tegi, nagu loeks ta.

Aga Tiksi ei lugenud, ta tegi raamatusse vahtides oma
eluarvet ja ei pannud ainustki tähte tähele. Arve oli
väike ja kehv, aga see oli ometi tema eluarve.

Ka temal oli oma lapsepõlv, kuigi linnaservas, kus
müüsed toakesed, haisevad koridorid, tolmused või pori-
sed uulitsad, räpased mänguseltsilised, joobnud mehed,
lühderhukud naised, pisielukad ja taudid, ka temal olid
oma mälestused, unistused, paleused, püüdmised ja
onneviirastused; ka teda ümbritses kirev elu oma meeli-
tuste ja hukutustega.

Ah jaa! Esimene suur komistuskivi visati talle teele
pea siis, kui ta alles naiseks oli saamas. Veel praegu
lookevad kehal värinad selle peale tagasi mõeldes,
õudne on seda mõtteski uuesti läbi elada. Pärast seda
kattis ta mehi kaua aega.

Aga ta kasvas, nägi ilma ja inimesi, õppis sõbranna-
delt lähemalt tundma, sai teada, kuidas nad ühe või teise
rühkaja omandanud, kes ostnud, kes kinkinud, leidis
paremaid tutvusi, kuulis ilusamaid sõnu, nägi viisaka-
malt kummardusi, kübarakergitusi.

Ilmu tuli elurõõmude järele, avatlus tekkis pilkudest,
kaepigistustest. Võib olla, mõnest algmängust oleks või-
nud abielugi sigida, aga sel ajal sai ta ühõpilase Lut-
veiga tuttavaks... varsti aastat poolteist tagasi... ja
... tutvus tõmbas kõigest olnust ja olevast kriipsu läbi.
Sii viis vast elu alles algaski...

Mõeldis talle Lutvei? Tema juures oli hea olla.
Himustas ta teda? Võimata oli talle keelda, kui ta
mõnagi palus. Ja kui poiss viimaks ütles, et ta temale
mõnagi ei või lubada, temalt ainult kõike tahab, siis,
jah siis oli Tiksi pea raskeis mõtteis nii mõnigi jumala
pöev ja silmad ei leidnud öösiti und.

Poiss tundus nii imelisena, võib-olla sellepärast, et
ühõpilane ja et sõbrannad kadedusega Tiksi järel luu-
tasid. Ehk oli kõiges pisut auahnust, uhkustamist,
muudishimu, kiusakat jonni nende ees, kes Tiksi peale
lõpetult alla vaatasid. Kes teab. Aga siiski, kui poiss ise
poleks nii olnud, kui ta poleks rääkinud, nagu Tiksiga
sõna keegi ei osanud rääkida, võib-olla Tiksi oleks nüüd
juba mehel, sel suurel lukusepal, kes veelgi talle rahu ei
anna, ja ta oleks ehk juba lapse ema.

Poiss rääkis ainult armastusest... armastuse pärast
tulgu Tiksi. Nad olgu kui linnukesed oksal; lõõritavad,
kui kõhud täis, istuvad nukralt, kui nälga.

Ja Tiksi läks kui linnuke, laulis kui linnuke, lõõritas
ja kraksis.

Kahetseb ta seda aega? Ei, aga ta on nukker. Ta on

poisi riideid parandanud, särke lappinud, sukki nõelunud ja ühes sellega on ta iseennast sidunud... sidunud seal, kus ta vahetpidamata pidi kordama: ära looda, ära mõtle rumalusi.

Nagu oleks iga nõelapiste kahte elavat kehakude puutunud, nagu oleks iga silmatäis niiti siduvasse kõiide põimitud.

Ja nüüd... nüüd räägib poiss niisama lihtsalt nagu alguseski, räägib salgamata, varjamata, oletamatagi, et see neidu võiks valusalt tabada. Nagu poleks teda, Tiksit, kunagi olnud, nagu ei võidaks teda sugugi arvesse võtta, kui on tõsisemaist asjust juttu.

Ühele oli poiss sõbranna meeldetuletuseks, teisele peigmehe vahendiks, kolmandale parajaks mehekandidaadiks, ja see kõik on tõsine asi. Tiksi tuli ainult armastusega, rääkis armastusest, laulis armastusest, naeris armastusest, mõtles ainult tema ja iseenese peale, aga see oleks kui lõbus nali, kui möödaminev ajaviide.

Tiksi ei süüdistata, ei tee etteheiteid, oo, Tiksi on Ludule isegi tänulik, sest ainult tema kaudu pääsis ta õmblustoast kontori kirjutusmasinaga lõgistama, aga Tiksi seisab ammuli suul, pärani silmil ja imestab kui laps. Nõnda on ta ilus: suuke kui puhkenud roos, silmad kui metskitse silmad. Need tumenevad, lähevad niiskeks, midagi veereb palgile, sealt alla.

Ah, ta on ikka alles nii väike, oskamata ja usaldaja; iga vastutuleja võib temale liiga teha, üks armastuse, teine jõu nimel. Tiksi kannatab mõlema käes.

«Mis sa siis nüüd loed siin?» küsis Lutvei sirni tagant välja astudes. Aga silmi lauale heites imestas ta: «Sul ju raamat tagurpidi ees! Tüdruk, mis see siis tähendab? Su silmad märjad!»

«Juba on üle. Näed, naeran,» vastas neiu toolilt tõustes. Aga pisarad ei peatanud.

«Tule siia,» lausus noormees neidu kaenlasse tõmmates. «Ära nuta! Mis parata, mis teha.»

«Jah, mis parata,» oli ka Tiksi nõus, kui silmad kuivaks jäid.

Sel silmapilgul koputati uksele.

«Kes seal on?» küsis Lutvei.

«Majaperenaine,» kostis vastu.

«Silmapilk,» vastas üliõpilane, tõstis sõrme põiki huulile ja lükkas Tiksi ühes üliriietega sirni taha voodiservale.

«Lükkas ja avas ukse.»

Proua Maasepp oli täna sõnakehv ja viisakalt pahane. Ta tõotas, härra studioosus pidavat omale uue korteri olemas, sest tema ei võivat enam seda ilusat, sõbralikku tuba võlgu välja üürida. Vana üüriga, mis paari aasta eest saada, ei olevat kibedat, niikuinii, üliõpilane on üliõpilane, aga enam ei olevat võimalik.

Ehk kannataksite vähemalt algava poolaasta, proua.»

«Ei, seda ei või ma enam kuidagi. Üüriga, noh, sellega hakkame ju toime, aga on muud põhjused. Mul on laps sündinud ja teie eluviisid võivad halvasti mõjuda, oleme ju tuttavad. Teil käivad võõrsiks kõikisugu naisterahvad. Vabandage, ma ei taha teile etteheiteid teha, mul pole üldse õigustki, aga, nagu juba ütlesin, mul on laps ja tema vastu on mul kohused... ma olen ema... Tema on noor, elus vilumata ja niisugused naisterahvad...»

Moni seda teab, mis Tiksit liigutama ajas, aga voodi tagant pisut sirni taga.

«Teie ei ole ükski?» küsis proua Maasepp. Ja kui üliõpilane kõheldes vastust otsis, tõttas majaproua temale appi, hoides: «See on ju teie asi... Nii siis, ehk leiate mõnele küstki teise toa.»

«Kui pea?»

«Mida rütem, seda parem, semestri algus on ju ukse avatud.»

Proua Maasepp lahkus, ilma et ta head päevagi oleks öelnud, sest voodi nagises veel kord.

Tiksi tuli naerusuul ja kikiarvul sirni tagant välja ja vahtles Lutveid, kes keset põrandat seisis, selg tema poole.

«Laudu,» sosistas neiu ja noormees pöördus ümber. Silmapilgu vaatasid nad tõsiselt teineteisele otsa, puhkavad siis naerma, kükitasid nagu ühise käsu järel maha ja hakkasid rohutirtsudena teineteise poole, kuni käed vahtlast ulatasid puutuma, kargasid siis püsti ja löid kätt kehade ümber, pigistades, muljudes. Tiksi jalad tõusid tuulde ja tegid toas paar lendavat virru.

«Tiksi ja piibud on võitnud!» hüüdis noormees viimaks. «Selle võidu mälestuseks ostan tingimata ühe uue piibu.»

«Ja mina seon varre külge lindi kuldtikandusega: Tiksi ja Ludu.»

Jallegi haarasid nad teineteise ümbert kinni ja keerutasid toas ringi.

«Ma võiksin kihla vedada, et nad sinu süüatulekut nagid,» ütles üliõpilane.

«Majaproua ise tuli mulle ju trepil vastu.»

«Sellepärast!»

«Ja mis nüüd saab?»

«Asjad paneme kohe kokku.»

«See käib üks, kaks, kolm.»

«Näed, mis hea, et mul midagi ei ole.»

«Väga hea,» naeris Tiksi ja asus tööle.

«Kui tuba ei leia, viin asjad võõrastemajja ja õhtul ise teatrisse. Tuled ka?»

«Mis seal täna mängitakse?»

«Ei mängita midagi. Seal on täna koosolek.»

«Ah, koosolekud on igavad!»

«Aga see on tähtis koosolek: arupidamine, kuidas Andres Meriheina austada, tema sünnipäeva pühitseda, viiekümnenadat sünnipäeva.»

«On ta seesama, kes «Armuvõre» on kirjutanud?»

«Seesama. Tal on ju veel hulk teisi raamatuid.»

«Tuleb ta ise ka koosolekule?»

«Ei vist, mis tema seal peaks tegema.»

«Ma jään parem koju, teen tööd.»

«Pühapäeval?»

«Näed, olen patune.»

Tiksi ümises laulda, kui ta Lutvei asju kokku pani. Ta oli rõõmus, nii rõõmus!

Rahvast oli ohtrasti kokku tulnud. Kui Meriheina ise seda hulka oleks näinud, vististi oleks ta vähemalt sisetiselt muhelema pakatanud: need kõik olid tema pärast koos, need kõik mõtlesid täna aina tema peale. Siin olid ajakirjanduse esitajad, asutuste saadikud, seltside asemikud, siin olid vanad ja noored, mehed ja naised; isegi väljaspoolt olid mitmed tähtsad seltskonnategelased päralt jõudnud ja ainult selleks, et arutada, kuidas meie kirjanikku ja luuletajat Andres Meriheina austada, tema mälestust jäädvustada.

Läbirääkimised kippusid pikale venima: liig palju oli ilusaid mõtteid ja ettepanekuid, liig palju ladusaid kõnelejaid, liig palju sõnakaid mehi, isegi naisi, keda taheti kuulda, ja raske oli valida, missugused sõnad

teostada, missugune ettepanek tegevusega kehastada.

Et mõnelegi kõnelejale pidi koosoleku juhataja südamele panema, et ainet püütaks käsitada kitsamates piirides. Tõsi, koosolijaid huvitab küll vähemgi asjake, mis laudalt lugupeetud juubilar puutub, kuid õhtu on lühike, küsimusi palju, arvamised niikuinii lahkuminevad. Igaüks tahaks oma ettepaneku teostamist näha, arvab ju igaüks — selleks on muidugi loomulik õigus —, et tema kõige põhjalikumalt austatava looja elutöösse on saavenenud, tema vaimuga läbi imbunud.

Lõppuulatasidki mõtteavaldused, soovid ja oletused nii eriavarusteni ja põhjendused tundusid ikka nii põhjendatuina, et kuldse kesktee leidmine ähvardas liududa hinnapoolse võimalikkuse piiri. Kui üks soovitas kirjandusega läbirääkimisse astuda, et temalt kuulata, kas ta ehk nõus ei oleks oma teoste kirjastamise eesõigused võimalikult odavalt müüma rahvaraamatute väljamüümiseks, siis pani teine selle asemel ette Andres Meriheina nimelisi abirahasid asutada, niipalju kui meie riik ja kehva rahva majanduslised võimed selleks võolgi kätunivad. Varsti leidis neid, kes esimest ettepanekut täiendasid: määratagu kindlaks, milleks rahvaraamatute müügist saadud puhast kasu peab tarvitama. Leidis ka neid, kes teist ettepanekut püüdsid piirata: lähendatagu üksikasjalisemalt, kuhu, missuguste asutuste juurde Andres Meriheina nimelised abirahad asetatakse, kes nende üle valitseb, neid välja jagab ja missugustes maistes piirides — Liivimaal, Baltimaal, kogu rahvarõõmsuurel isamaal või veel laiemal pinnal. Keegi oleks tahtnud mõlemaid ettepanekuid ühendatuna näha: kindel olevat, et rahvaraamatute müümine võivat suuremat puhast kasu tuua — muidugi mõista niisugusel korral, kui lugupeetud juubilar kirjastamise õiguse eeldatud sündsate tingimistega võõrandab, milles vaevalt juleks kahelda, — sellepärast oleks huvitav austatud koosoleku arvamist kuulda, kas ehk just seda rahvaraamatute müügist saadud puhast kasu ei peaks abirahade asutamiseks tarvitama. Aga ei, niihästi ettepanekud ise kui ka esimese ettepaneku täiendus ja teise ettepaneku piiramine ning kahe ettepaneku liitmine ei leidnud kokkukõlalist poolehoidu. Muidugi — soovide, ettepanekute, arvamiste ja nende lisanduste, paranduste, täienduste, piiramiste ja liitmiste saatus kujunes võõramoeliseks. Juba virvendas paljude näol, kes alguses nii

sooje sõnu leidnud, tahtmata avalikkuse ette tükki-
tüdimus.

Uut elavust tõi koosolekule pelglik ja ootamata näpu-
näide, et austatud kõnelejad oma soovides ja ettepane-
kuis paljuid meeles on pidanud: õppivat noorsugu, hak-
kajaid kirjanikke, puudustkannavataid noori kunst-
nikke, lasteaedu, heategevaid asutusi, eesti rahvast, eesti
noorsugu jne. jne., ainult Andres Meriheina, kelle
pärast täna siia kokku tulnud, jätnud nad nagu silma-
paari vahele. Mõni teinegi kaldus, esimesest julgust võt-
tes, arvamisele, et esitatud mõtetes tõetera ei puudu ja
et juubilar enese peale tänini tõepoolest kõige vähem
mõeldud. Need mõtted leidsid küll kohe asjakohase sel-
gituse ja õienduse, mis arusaadavaks pidi tegema, et
kõik, mis täna räägitud, aina juubilar puutub ja et kõik
avaldatud mõtted nii või teisiti juubilariga ühenduses
seisavad, kuna ju ettepanekud ja soovid tema olemuse
püsivamat osa püüavad jäädvustada, aga ometi hõõgus
algatatud uus mõte kui süsi lees tuha all ja nii mõnigi
sõnadepuhang ajas ta uuele lõkkele. Mõtte poolehoid-
jate vähemuse peale vaatamata kippus õhkkond tek-
kima, nagu peaksid siin alal kõigi soovid ühinema. Aga
enamus oli kangekaelne ja seisukord ähvardas juba
piinlikuks muutuda. Esialgselt ilusast üksmeelest ja lep-
likust vaimust pugus jonnijuga labi. Ühelmeelel valitud
juhataja manitses kõnelejaid asja juurde jääma ja tegi
kaudse tähenduse — siiski küllalt arusaadava ja läbi-
paistva, — et otse häbistav oleks meie väiksele ja keh-
vale rahvale, kui niisuguses tähtsas asjas ei suudetaks
vennalikult kokku leppida.

Juba puudutati küsimust, kas poleks otstarbekohane
asja kõigekülgselt läbiarutamiseks erikomisjoni hoolde
usaldada, kellele muidugi õigus jäetaks asjaomaseid ini-
mesi heaksarvamise järel nõupidamisele kutsuda. Sel-
lega olekski ehk tänane koosolek lõppenud, aga esitatud
küsimus tekitas silmapilk teise küsimuse, nimelt: kas
peab komisjoni kutsutud asjaomastel inimestel otsus-
tav või ainult nõuandev hääleõigus olema ja kas tohivad
nende seas esineda ka naisterahvad?

Siin oligi silmapilk, kus Kulno sõna palus. Seni oli ta
stoilise rahuga lahkuminevaid arvamisi kuulanud.

«Ma imestan,» algas ta. («Imesta aga pealegi,» vastas
talle keegi üliõpilane tasa, aga küllalt valjult, et paljud
seda kuulsid ja mungasid.) «Ma imestan iseäranis nende

ole, kes arvamist avaldasid, nagu oleks lugupeetud juu-
bilar täna õhtul kõige vähem meeles peetud. («Ohoo!»
kõhkus kustki.) Ma imestan («Kui pagana kaua sa õieti
imestan,» sähvas endine üliõpilane, aga nüüd vastati
talle määramisega) selle mõtte algatajate ajaloolise
mõtlemise lühidust, ringvaate kitsust.»

Ja nüüd heitis ta linnulendilise pilgu india pagoodi-
dele, mis kaljusse raiutud; vaatles Assüüria ja Babü-
loni kiilkirjalisi varemeid; esitas Egiptuse hieroglüüfi-
lised püramiidid, kus ees keegi yäejuhataja soldatitele
hõõdnud: «nelikümmend tuhat aastat vaatavad meie
peale alla», viis kuulajad pimedatesse, labürintlistesse
katakombidesse, kus valgust kallab ainult juhataja
õhku värisev tuluke; näitas obeliske, kloostreid, kiri-
kuid, mošeesid, vaatles kõike, mis ilmas püsivamat, jää-
vatamat, meeliulendavat, vaimustustandvat, usu-
andavat. Ta rääkis ka korallidest ja maapinnakihti-
dest, mis esitavad elusate kehade varemeid, ta kõneles
sipelgatest ja mesilastest, puudutades nende tööd ja toi-
rõõrust, ta kõneles huvitavalt ja kaasakiskuvalt, sest ta
kõneles ju soojast südamest ja vaimustusega. Silmis sūt-
tades tuleloide, suunurki piiras tagasisurutud võdin, mis
kõnele sisemisest taltsutatud ärevusest, kui ta lõpetas:

Mis räägivad meile kõik need pagoodid, kiilkirjad,
püramiidid, katakombid, obeliskid, kloostrid ja kirikud?
Mida õpetust jagavad meile ja tulevatele põlvedele maa-
pinnakihid, korallid, mesilased, sipelgad? Kas ei esine
igal pool sama maailma valitsev, tahaks öelda, maailma
loov kogumline seadus, mille ees nõtkutavad põlvi jumal-
ad ja inimesed, elevandid ja eeslid, taimed ja kivid?
Kas ei kaob, hulk jääb: üksik hävineb, tema töö püsib;
elav vaim taganeb, põrm võtab võimust. Inimene kui
indiviid närtsib, kuigi ta lõhnaks Saaroni lillena; ini-
mene tuleb põrmust ja läheb põrmu, aga tema mäles-
tus jääb, lehvides meile ammugi kustunud aegade
õppet; kunstnik unub, aga tema tööd jäävad meile raud-
sõnana, võiks isegi öelda, vanavarana, mis on kõige kal-
limate vara; mõtleja peaju kustub, langeb olematuse pii-
rudele ja tagasi, aga mõte jääb, pannes liikuma uusi mõt-
teld. Kas hoolitsesid vanad kreeklased väga oma mõtte-
tarkude eest? Eks ei pidanud kõige suurem neist kihvti-
karika tühjendamata. Ja eks ei olnud just jumala valitud
rahvas see, kes oma prohvetid taga kiusas, neid vangit-
sime heitis, ja ehk ei surnud kõige suurem ristisam-

bas kahe röövli vahel, kuna tema teetasandajal naine tantsis pea otsast. Niisugune on ilmaseadus, niisugune on see keerdtrepp, mis juhatab igaviku regioonide poole. Sellepärast — unustagem maine põrm, mis olemuse püsivamale osale on sagedasti linnupaelaks, varitsevaks silmuseks; unustagem, mis kardab päikesepileki ja tuleleeki, ja andugem ühelmele selle jäädvustamisele, mis inimese õigustab nõudma igavikku: muretsegem mälestuse eest. Vaaraodele ehitati juba nende elupäivil hauakambrid, mida nüüdsed põlved küllalt ei jaksa imetleda; Rooma keisrid panid juba troonile astudes oma mälestussammastele aluse ja meie esiisad istutasid poja sündimisel tamme, nagu valmistaksid nad juba mähkmeis surma vastu, aga meil ei juleta sellest niitsatadagi, mis tulema peab ja mis on iga elava organismi maine osa. Üürike on inimene, kaduv tema ihu, möödaminev liha ja veri, nukralt juhuslik tema ergukava, kus heliseb mänglev vaim ja peab küllastavalt sädelevat rõõmupidu surematu hing. Muretsegem siis hinge eest, päästkem unustushõlmast igavene vaim. Kui soovitakse odavate rahvaraamatutena juubilari töid välja anda, siis on see ilus, aga oleks veel ilusam, kui rahvaraamatutest saadud puhas kasu millekski niisuguseks otstarbeks määrataks, mis otseteed ja võltsimata igähele meie Andres Meriheina meelde tuletaks. Mitmesugused abirahad on väga kiiduväärt, aga kas poleks veel kohasem nende asemel Rahvusliku Kultuuri Liidu juurde ühist kapitali asutada, mida enne lugupeetud juubilari surma tarvitada ei tohiks. Loodetavasti kogub selleks kurvaks, kuid paratamata silmapilguks üsna kenake ümarik summa, mis kadunu mälestuse jäädvustamise palju otstarbelisemalt võimaldaks kui ükskõik missugune või ükskõik kui suur abiraha.»

Enamus hõõrus heameelel jalgu, sest kõikiühendav sõna oli nooremehe huulilt libisenud, ettepanek oli nagu koosolijate südamest räägitud. Vähemus sisistas ja palus sõna, et omakorda imestada eelkõneleja ettepaneku üle, mis vähem ega rohkem ei sisaldavat kui soovitus, et juba nüüd, lugupeetud kirjaniku eluajal, tema hauasamba heaks hakataks raha korjama. See olevat enam kui pentsik, see olevat otse ennekuulmata. Kui aga see ettepanek siiski enamuse poolehoidu võitvat, jääks ainult veel üks soov üle: võetagu ka puusärgi lauad arvesse, sest ka need on paratamata.

Kulno palus uuesti sõna, tahendades, et hauasambas ja puusärgilauad olevat vastuvaidleja leidus. Tema ettepanek puudutab ainult kapitali asutamist, mille otstarbe Rahvusliku Kultuuri Liidu peakoosolek Andres Meriheina surma puhul kindlaks määrab. Pentsikuna võivat mõte ainult neile tunduda, kes peale tänase päeva muutki päeva ei tunne ja kes üksikute indiviidide ning ühiskondade kaduvuse üle kunagi pole järele mõelnud, rahuldust leides ainult silmapilksest ainelisest igapäevaelust. Kui aga arvatakse, et tema ettepanek ainult hauasamba peale sihtivat, siis olgu tähendatud, et kogutud kapitali, näiteks, väga hästi võidaks kirjaniku üksikute teoste kokkukorjamiseks, väljaandmiseks ja nende ilustamiseks tarvitada. Niisamuti võidaks selle kapitali abil kõik suusõnalised teated kokku koguda, mis lugupeetud luuletaja ja kirjaniku kohta rahva seas liiguvad. Korjandus peaks saama põhjalik ja kõigekülgne, ta peaks lugupeetud autori iga vähemagi iseloomujoonekene kokku kandma, olgugi mõni neist ei tea kui uskumata. Uskumata joonekesed põimivad kogukujusse muinajutulõimi, aga missugune mälestus oleks jäädav, kui ta ei muutu muinasjutuliseks? Kõneleja arvab, Andres Meriheina sarnaste rahvapoegade elu valgustamiseks ei muudeta kunagi liig agarad, liig varmad ja liig usinad olla.

Vähemuse mehed vaatasid küsivalt üksteisele otsa, kehtitasid õlgu ja ei mõistnud muud paremat teha, kui ainult lahkuma hakata: nende pind oli täiesti kõikuma lödnud. Juhataja küsis, kas keegi veel sõna soovib, ja kui koosolek vaikis, treis ta Kulno ettepaneku pisut ümarikumaks, siledamaks, kenamaks ja pani ta siis hääletusele, paludes neid püsti tõusta, kes vastu on. Kõik jäid istuma, ainult üks tõusis püsti ja see ainuke oli kõigi imestuseks — Kulno ise.

Saalis tundus kõhelemine

Naljalehe «Viripill» toimetaja palus juhatajat härra Kulnolt küsida, miks ta ise oma ettepaneku vastu hääletab.

«Ma tegin ju nalja,» vastas Kulno sellekohasele küsimusele.

Saalis kuuldus toolide nagin.

«Kumb oli nali, ettepanek või tema vastu hääletamine?»

«Ettepanek muidugi.»

Toolid nihkusid kolinal paigast. Kogu saal oli ühine «mh»

«Palun austatud koosolekut vabandada,» rääkis Kulno edasi, «mu nali laks täiesti luhta, temast ei saadud aru. See oli halb nali»

Üldine nõutu ärevus, naer, välkuvad silmad.

«Kas see noorhärja ei ütleks ometi, keda tahab ta naeruvääriliseks teha, kas iseennast, lugupeetud kirjanikku, auväärt juhatajat või eesti rahvast, kelle asemikudena siin koos oleme?» küsis keegi soliidne noorepoolne vanahärja lõkendaval näol.

«Lugege piibel kolm korda läbi, siis teate kõik,» vastas Kulno ja sammus ukse poole.

Need sõnad rabasid viimased pidemed, röövisid saalilt aru. Toolid mürisesid, inimesed kargasid püsti, vehklesid kätega, karjusid labisege, tahtsid nagu kuhugi minna või midagi teha, aga ometi jäid nad paigale, kuna sel silmapilgul, kus Kulno ukse avas, hüüded kajasid.

«Välja! Häbemata! Jõmpsikas! Lurjus!»

Kui Kulno puhvetisse jõudes üksiku laua äärde istus, värisesid tal käed ja meelegahtades tuikas uimlevalt. Ta istus, küünarnukid laual, pea käte vahel, ja ei pannud tähelegi, et vähemuse mehed temale muigavaid, nõökavaid pilkuseid saatsid.

«Olid sa arust ära?» küsis keegi tuttav.

«Vististi,» vastas Kulno, ilma et pead oleks käte vahelt vabastanud.

Aga enne kui nad rohkem jõudsid rääkida, tormas Lutvei sisse, vaatas puhvetis ringi ja Kulnot nähes ruttas ta tema juurde ning karjus:

«Sa oled siin! Mõtlesin, ega sa terve nahaga ei pääse. Sa oleksid pidanud nägema!» Ja tuttavate poole pöördudes ütles ta:

«Vara tulite alla, kõige paremast jäite ilma!»

Küsimisi sadas kui vihma, satuti ärevusse, hakati liikuma; lauad kolisesid, klaasid kõlisesid, räägiti labisege, naerdi, räägiti jälle ja noormeeste summ piiras Kulnot, kes jai endiselt sõnakehvaks, nagu kardaks ja häbeneks ta häälekõla, häälevärina kaudu seda paljastada, mis tema siseilmas ikka alles möllas. Ta pidi kõik oma jõu kokku võtma, et enese üle valitseda ja rahulikuks jääda. Nagu tammi taha oli kõnesid kuulates naeru ja pilget, ennatut mõnitust, isegi kirglist viha kogunud, aga ikka hoidis teda mingisugune hukutav iha

tagasi, kuni viimaks plaan valmis, mille lõppu ta algul ei tahtnud ette aimata. Ta tahtis ainult rääkida, ta pidi südant kergitama, aga iga öeldud sõna sai nagu seennuks, millest tõusis uus mõte, kujunes see ootamata mõjukaiks, mis sõpru ajas pead raputama ja vaenlasi käsi looruma, kuni lõpupööre kõik uperkuuti paiskas. Sünnimured kasvasid tal üle pea ja ta ei osanud muud teha, kui aga koosolekult lahkuda.

Kui ta rahulikumaks saades selle peale tagasi mõtles, mis kuulis oli räägitud, siis ei tulnud tal tõepoolest midagi iseäralikku meelde, mis tema tegu oleks õigustanud. Esitati päris harilikke ettepanekuid ja soove, lehti sedasama, mis niisugustel koosolekutel ikka tehakse: räägitakse ja vaieldakse, vaieldakse ja räägitakse. Aga rääkimise viisist, sõnade toonitamisest ja kauguleulatavatest mõttelendudest imbus aimdus, et ükski ei räägi autori pärast, keda mõeldud austada, vaid kõik mõtleb aina iseene peale, tahavad ettepanekute ja soovide aupaistel iseennast valgustada. Siiski, selletaolist oli ta varemgi märganud, ometi polnud ta oma suud puutanud. Miks tegi ta seda siis täna? Miks laskis ta enda tühise sõnakõlinaga erevile ajada, miks tekkis just täna temas see pilkevimm, millest ta pidi vabanema maksu mis maksab? Oli ehk põhjuseks liigne raamatute taga istumine viimastel päevadel ja puuriv mõtte töö, mis riisus ööselgi rahu, või andis hoogu ammune tutvus Meriheinega? Aga mis siis, kui ka tema enda teo ootusekski kihutajaks oli sama isiklik edevuskirg, millele ta teisi süüdistas?

Kulno tuju hakkas langema. Kõik kippus paistma tõepoolest halva naljana, seda halvemana, mida enam endine ärritus sumbus. Ta oleks ehk lobisejad seltsimehed sinnapaika jätnud ja tähelepanemata välja pugenud, et koju minna, aga takistusena astus Meriheinele. Temale vastu tõtates ja teda oma lauda kutsudes ütles ta juurde:

«Sain jälle kord seatemuga maha.»

«Täheleandab, olid inimlik,» muigas Meriheine.

«Väga! Ainult sinu nahal.»

Mõne sõnaga seletati asi.

«Kahju, et ma ise ei võinud pealt kuulata,» ütles Meriheine.

Ta rääkis hästi, kiitis Lutvei, «mina ei saanud midagi aru.»

«Arvad, et ise sain,» ütles Kulno. «Paiskasin ju kõik segi ja alguses oli mul lõpust niisama vähe aimu kui teistelgi. Kõik valmis kõnelemisega.»

«Ja kõik unus kõnelemisega,» ütles Merihein.

«Nagu õnnestanud armastuskiri,» vastas Kulno, kelle meeleolu juba tõusma hakkas.

Saalist tuli uusi nägusid puhvetisse ja ikka veel korrutati olnud vahejuhtumist. Kulnot ja Meriheina ühes nähes arvas nii mõnigi, et nad ühe mütsi all mängivad.

Meeleolu täielikuks rahustamiseks söödi ja joodi. Jutt kaldus muude asjade peale ja Lutvei sai mahti Kulnole teatada:

«Täna viskas Helene mu uulitsale.»

«Ometi viimaks. Käis ta isiklikult?»

«Ei, ema.»

«Tähendab, kaotas lootuse ja kannatuse.»

«Tähendab.»

«Millal kolid?»

«Juba viisengi asjad võõrastemajja.»

«Ohoo! Asi oli palav?»

«Tiksi aitas jahutada.»

«Oli tema seal?»

«Lappis parajasti mu püksa.»

Kulno naeris.

«Su asjad on halvad, veered mäest alla.»

«Pole viga. Tiksi rõõmustab.»

«Ära ehita midagi naiste rõõmu peale.»

Nad vaikisid. Siis küsis Kulno:

«Kust sa kolimisraha said, sul polnud ju kopikatki?»

«Tiksi andis.»

«Ja sina tihkasid võtta? Häbi ei olnud?»

«Mitte põrmugi.»

«Sa tead ju, kui palju ta teenib, tead ka, et ta rahal paremaid kohti on kui sinu taskus.»

«Ei tulnd meeldegi.»

«Näed, kus õnnelik iseloom,» ütles Kulno nüüd Meriheinale Lutveid tähendades.

«Olete ehk luuletaja?» küsis Merihein noormehelt.

«Pole tänini selleks aega saanud,» kõlas vastus.

«Tema on ikka rõõmus, ikka rahul, miks peaks ta luuletama,» ütles Kulno. «Tal on kindel usk, et ta ka punase krossita ikka ulualuse ja ninaesise leiab.»

«Teie usk on palju väärt, härra Lutvei, ja et ta praegusel raskel silmapilgul kõikuma ei lööks, teen teile

«...paneku: tulge minu juurde. Mul on küll üksainus tuba, aga temal on kolm soppi ja nõnda on mul kokku neli tuba, kõik tühjad, peaaegu päris tühjad. Kõige suurem soppi võiksite teie asuda, mina ise olen väiksemas, päristuba jääb ühiseks saaliks. Üüri ma ei taha, vaid asemel toote oma mureta meele.»

Arvad, et veel midagi teha saad, kui temaga ühes laadi,» ütles Kulno.

«Ei, see ongi, et ma mitte midagi ei tee,» vastas

«...»

«Olen nõus,» ütles Lutvei. «Millal võin kolida?»

«Veel täna öösel, kui soovite.»

«Hoi, Kulno, on sul raha, peame uue korteri ristsed

«...»

«Peame need parem uues korteris,» arvas Merihein. «Kutsume veel mõned seltsimehed.»

«Tahib ka naisi olla?» küsis Lutvei.

«Alult noori,» vastas Merihein. «Mida kergemeel-
sund, seda paremad.»

«Sis tuleb Tiksi ka,» ütles Lutvei.

«Kes on Tiksi?» küsis Merihein.

«Saladus,» vastas Kulno. «Suur saladus! Kui näed, mis mees on!»

«Mis sa vanainimesega veel mängid,» muigas Merihein.

«Kes luuletajaid teab,» naeris Kulno vastu.

6

Järgmisel hommikul krägiseval sohval virgudes kuulutas Lutvei, et Merihein kellelegi ütles:

«Jaa, ehk täna pisut kauemaks, noorhärja tõuseb,» ütles ta.

Ja siis kostis, et keegi uksest välja läks.

Lutvei sirutas käe, mõtles vestitaskust kella võtta, et kuulata, mis aeg on, aga tal tuli meelde, et kell on pandi-
m...

Tuba oli õige jahe. Aga külma oli Merihein juba

noorma heites ette kuulutanud, kui ta kõik, mis tal mat käepärast, Lutvei juurde toolile ladus. Helene

noormees oli soem.

Noormees katsus uuesti uinuda, aga uni ei tulnud. Tõus-
tõustes küsis ta talitajalt:

«Mis kell on?»

«Ei tea, härra viis kella kaasa.»

«Minul on seisma jäänud.»

«Eks ta üheksa peal pea olema, härra läheb ju kell kaheksa ametisse.»

«Mis ta teeb?»

«Ta on ju kirjutajahärra.»

Viimast sõna ütles naisterahvas teatud lugupidamisega ja lisas juurde:

«Ega härra enne õhtut tule, lõunat sööb ta väljas. Vahel ei tule ta õhtulgi, alles öösel. Kella kaheksaks ajan priimuse keema... see jahtub niisama.»

«On härra rikas?»

«Eks härrad tea ise paremini,» naeratas naine.

«Ah siis härra tuleb alles õhtul kell kaheksa?»

«Jah, kella kaheksaks panen priimuse üles.»

Ka Lutvei otsustas mitte enne tulla kui alles õhtuks. Aga läks teisiti. Kella kahe paiku tabas ta Tiksi uulitsal ja sellele tahtis ta oma uut korterit näidata. Ehk küll neiu vastu punnis, vabandades ajapuudusega, ronisid nad ometi üles katuse alla, et silmapilgukski sisse astuda.

«Mis! Sa ei ela ju üksil!» karjus Tiksi üle ukse tuppastades, kuna näol kerge pettumus lehvib.

«Ei, keegi teine on ka.»

«Kes?»

«Arva.»

«Kulno.»

«Mine ikka, sa tead ju, kus Kulno korter.»

«Aga kes siis? Ütle!»

«Kuula ja imesta: Andres Merihein.»

«Mis? Merihein?»

Tiksi kargas noormehe külge kinni.

«Tema ise,» vastas see.

«Kulno olnd ju eila tema vastu häbemata.»

«Kes seda rääkis?»

«Linnas räägitakse.»

«Soo, siis oled ka sina juba seda lugu kuulnud, ainult pisut vöörati.»

«Ja kuidas sina siia said?»

«Seda tahaksin isegi teada. Vististi mõjus selleks Kulno kaasa, tema on Meriheinaga hea tuttav.»

Tiksi käis ja kuris nurki ja urkaid. Viimaks ütles ta:

«Teil on neljatoaline korter.»

Merihein ütles, temal olevat ühetoaline korter.»

«Näe, mis?»

Tal olid üs tuba, mida nimetab saaliks, ja sel toal on kolm soppi. Vaata isegi, et lugu nii on. Mina elan ühes sopis ja see on aupärast koök, pliitki sees. Kui kööki keedame, haistame keedise magusat lõhna saalis ja loogu noppides, ja kui Merihein oma sopis magab, siis kuulen mina tema luulelist norskamist.»

«Noriseb ta valjusti?»

Kuuln Lutvei ei teadnud ja sellepärast jätkas ta endist rääkimist.

Tuleb aga keegi õueuksest, siis toob ta saali kahmaka värsket keerdrepi aroomat. Ma arvan, lust on tulla elada, lust süüa, lust juua, lust magada, kõige suurem lust võõraid vastu võtta.»

Sinu toal on ju oma väljakäik,» rääkis Tiksi nagu tehendusrikkalt rõõmustades, kui nad sinna saalisoppi puudeld, kus Lutvei ööd oli maganud. Krägiseva sohva allpool seisis nüüd juba raudvoodi madratsiga, mille nahtavasti passinaine Meriheina käsul oli muretsenud. Noormees tundis kirjaniku vastu korraga iseäralikku rahulolevust, aga kui ta siinsamas Tiksile lähenes, siis et mõistnud ta enam, kuulus see ootamata tundmustevahing tõesti Meriheinale või Tiksile.

«Ara puutu,» kurjustas neiu, ehk ta küll ise sedasama tundis, mida ta noormehegi pilgust ja liigutustest aimas.

«Ma pean kohe tööle minema, said mu juuksed ära.»

«Tead, Tiksi, meil tuleb varsti pidu.»

«Mis pidu?»

«Ristsed.»

«Miks?»

«Just siin, uue korteri ristsed. Sina tuled ka.»

«Ei mina tule.»

Muidugi tuled. Merihein ütles: naisi võib kutsuda, aga ainult noori ja mida kergemeelsemad, seda paremad.»

«Ja mina olen selleks paras?»

«Üksa paras. Tead, pane oma need pruunikad riided selga.»

«Need on ju vanad.»

«Ei tee viga, aga need hakkavad. Ma armastan neid riideid, nendes on midagi sinust enesest, sinu liigutustest, sinu lõhnast. Oled neis nii naljakas, kerge ja karm. Tahaksin sind peopesal tantsitada. Mõnikord tuleb

niisugune imelik tundmus, hakkaks kas või kuu ja päiksega ratast viskama.»

«Mu kuu, mu päikene,» naeratas neiu noormeheligi nihkudes. Aga siis küsis ta järsku teisel toonil: «Millal pidu on?»

«Pole veel kindel, aga varsti, neil päevil.»

«Kes pidule tulevad?»

«Meie omad, mehed, võib-olla ka naised.»

«Kulno ka?»

«Muidugi.»

«Teda ma'i taha.»

«Mis sul tema vastu on?»

«Kardan teda.»

«Ta on ju hea poiss.»

«Aga mina kardan. Mitte just, et kardan, aga siiski. Mäletad, kui ta meile esimest korda metsa ääres vastu tuli, me läksime, tead, sinna, see oli algusel.»

«Mäletan... noh?»

«Juba siis pelgasin teda. Tal on niisugused silmad.»

«Või silmad?» naeris Lutvei. «Vaata ette, tal on silmad.»

Trepist alla minnes oli Tiksi ütlemata rõõmus, jalad aina tantsisid tal. Tema pidi pidule minema Meriheina juurde. Kahju ainult, et Ludu seda pruunikat kleiti armastab, tema ise paneks enesele kõige paremad, kõige uuemad riided selga, kas või atlass-siidi leerikleidi.

7

Kui Lutvei poole üheksa paiku oma uude korterisse läks, istus Merihein õhtulauas, aurav teeklaas, paar pudelit ja paar väikest klaasi ees.

«Ootasid ja mõtlesid, ega te tulegi,» ütles Merihein ja lisas juurde: «Asuge aga lauda.»

Üliõpilane täitis käsku ja lahke peremees küsis kätt pudelite poole ulatades:

«Punast või valget?»

Lutvei viivitas vastusega.

«Soovitan punast, eht prantsuse oma, otse aamist lastud, tempimata, solkimata, tutvuskaup, vabrikuhind kuus rubla pudel.»

Klaasid kallati sätendavat punast täis. Kui mehed nad laualt tõstsid, et huulte lähendada, hüüdis Merihein:

«Stopp! Näete!»

Kärbes istus viinaklaasi serval.

«Võta kurja,» ütles üliõpilane, «jaanuar, aga tema ei ole.»

«Täht! Näete, kuidas maitseb ja pead silitab! Hea, võta hea! Kus mehel nina! Niipea kui pudeli avad, kohe tuleb. Aga muidu ei tee asjagi, istub ahjusimsil või laual.»

Kärbes jõi ja Merihein ei seganud teda, vaatles ainult.

«Ehk aitab juba,» ütles ta viimaks, «teiselt klaasilt veel jällegi matti võtta.»

Ta puhus, aga kärbes ei hoolinud: tudises, aga jalgadega klansiservast lahti ei lasknud, lendu ei tõusnud.

Näete, kus julgus, vahvus, karakter! Nii on ta iga-aast, kui pudeli avan. Siit võite õppida, missugune võim on alkoholil. Pimestav võim! Tuhat silma, aga ükski ei näe, kuis jalga, ükski ei jookse. Minu kõrval on ta jõudu õppinud.»

Merihein tõstis klaasi huulile, aga kärbes ei peljanud.

«Paris purjus teine,» ütles Merihein natukese aja pärast kärbest vaadeldes, kui see tema käele lendas ja pead ning keha jalgadega triikis.

Juba üle kuu oli Merihein kärbest vaadelnud. Alguses teigi loomake vanapoisile ainult nalja, aga varsti hakkas ta tema vastu huvi tundma, tema järel igatsemagi. Kärbes oli ükski nagu temagi. Väljas raksus pakane, tuiskas linn ja tuul vuhises saalisoppides, aga kärbes elas ja lendas. Ohtuti harjunud viisil lauda istudes ja pudelilt korgi võttes vaatas Merihein ikka ringi, kas ehk kärbes ei ilmu. Ja kui loomake kohe ei tulnud, võttis Merihein ka tõelisel pudelil korgi pealt, katsudes, kas ehk uus lõhn kärbes peiduurkast välja meelitab.

Oll kordi, kus Merihein harilikust rohkem juues kärbesega kui arusaajaga juttu hakkas ajama. «Vaata maiasmokka,» ütles ta, kui kärbes klaasiservale lendas. «Miski, mu armas, see on puhas kaup, suurtsugu märjake, raudteel ja aurulaeval sõitnud, Champagne's tapitud, hinge all hoitud, sisiseb ja susiseb, kui kraani avad. Näed, mis kultuur tähendab: sinagi, kärbes, võid eht prantsuse veini juua. Ja kus? Kas mõne miljonäri, vööd või hertsogi palees? Vale! Andres Meriheina juures, kolmandal korral, puust majalagus, katuse all, kus vingub tuul. Tead sa, kes on Andres Merihein? Kahju, et sa meie lehti ei loe, seal on kõik olevad ja olemata asjad sees, loe kui piiblit.»

Mõnikord sai ta üksi lauas istudes oma vaiksuses igatsuses imelikult nukraks ja siis rääkis ta kärbsele nõnda: «Joo, mu armas, et ööselgi rahu saaksid, homme on uus päev, uued mured. Või tahad, et sa ka päeval joobnud oleksid, et kogu elu poleks muud kui õnnis uni? Hea küll, võin sulle viinaklaasi ahju äärde panna. Sinu, mu kärbes, võin ma alati täis pidada, teenin ju ligi sada rubla kuus. On sul sugulasi või tuttavaid, siis too nad siia, ka need panen täis.»

Ajuti unustab Merihein, et talitaja alles siin, ja hakkab selle kuuldes kärbsega juttu vestma. Alguses pelgas naine seda juttu, aga nüüd ainult naeratab ta kuulata. Tal on hea meel, et ta kärbest esimesel parajal juhusel maha ei löönud, sest nüüd on vanapoisil ometi keegi, kellega ta räägib. Aga imestama peab ta, kui ruttu kirjutajahärra «täis jääb» ja kui imelikud tujud tal siis peal käivad. Merihein ise arvab, et ta enam ammu, ammu pole purjus olnud, ainult enam-vähem rõõmsasse tujju satub ta ajuti. Ta nimetab end mõõdukaks karsklaseks ja kipub arvamisele kalduma, et temast lõpuks päriskarsklanegi võiks saada, kui aga olud sobivad oleksid, mäletab ta ju õllet ja viinal aastate eest palju avatlevama lõhna ja palju maitsvama maigu olevat kui tänapäev. Seda meelde tuletades lausub ta endamisi:

«Olen hellitatud. Hellitamine sünnitab kõiksugu hullud pahed. Küll oleks temp, kui karskuskirg minusse hakkaks. See oleks väga halb pahe, see oleks vooruslik pahe.»

Ja kärbse poole pöördudes küsib ta:

«Saad sa seilest aru? Sa triigid ainult pead ja selga, nühi vahel ka kõhtu, küllap siis märkad, kus varnas ilm nabapidi ripub, kus elu roomab. Elumadu on naba ümber keerus. Igal mehel oma madu, mõnel mehel tervelt seitse, aga ikka kõik naba ümber. Küsi naistelt, nemad teavad seda. Vaata, ninaalune alles liimendab, aga juba aimab... Aa! Ometi kord võtad kõhu käsile. Nõnn, nõnn! Tubli! Sinust saab asja. Soo, nüüd mine ilusasti magama, ahi on soe, põõna hommikuni... Jajah, mõnel mehel on tervelt seitse elumadu naba ümber ja siisugune läheb ikka taeva... ühes madudega. Seal toovad nad pojad, igaüks seitse poega ja need mässitakse jällegi mõnele õnnelikule naba ümber, kuni ta taeva jõuab. Ainult luuletajatel on ikka üks madu, suurtel

luuletajatel üsna väikene, päris suurtel pisitillukene, na karmust suurune, geenlust polegi. Nemad ei saa kunagi taeva, neil puudub taevamadu...»

Kord nägi Merihein kärbest uneski. Ta vilas mööda nagu, puged harvadesse habemekarvadesse, sealt vuntsidena, ninaalust sedavõrd kõdistades, et Merihein aevastama hakates unest virgus ja muiates teisele küljele pöördus. «Kärbseniru,» lausus ta, «ei anna ööselgi rahu,» ja uinus uuesti.

Aga unekärbes ilmus jällegi, silades nüüd peas ringi. Ta algas oma jooksu keset paljast pealage, aga kordkordalt venis jooksurings suuremaks ja ühes sellega suurenes ka paljas pealagi: kärbes jooksis juuksed peast, ainult kõrva juurikatel leidis veel harvu udemeid. Kõhura pidi väga sügavale pähe vajutama, et paljast nahka varjata. Aga kärbes vilas ja vilas, nagu tahaks ta vilmsed karvad kärpida. Merihein äigas käega üle pea ja ärkas uuesti, aga enam ei naeratanud ta.

Nälguseid ja muid lugusid mäletas Merihein enesest alati kärbest noilt päevilt, kus nad alles kahekesi elasid. Lutveikus oli neid kolm: tema, kärbes ja üliõpilane. Pärast kahju oli Merihein al läinud päevadest, pisut nagu muret tulevaste pärast. Ehk ei saa enam endiselt omaette suikuda, vaadeldes ilma ja inimesi, mäletades kirevaid ja halle päevi. Väljas vingub tuul, tuiskab lumi, aga pole kedagi, kes sõna lausuks, kes eksitaks mõtteid teadagi meelelt radult. Aga mis teha, mis parata. Ajuti tekkis igatsusvimm noorte muretuse järel, tahtmine umbritseda end nägudega, kus puuduvad alles hieroglüüfilised elukirjamärgid, kuulda mahlaseid häälehelid, tunda lõkendava liha, hõögava vere tukslevat müra. Noored teevad ju nooreks, muretud muretuks.

Nälgusel igatsuse silmapilgul oli Merihein Lutveid oma juurde kutsunud. Tema kaudu pidid ka teised noored tulema. Aga esimesed päevad uue kaaslasega töid Meriheina ellu vähe muutust. Hommikul kodust minnes jõi noormees alles magama ja õhtusöögiks ilmus ta harva. Ehk kuigi ta tuli, siis oli ta sõnakehv, unistades oma asjust, millest ta Meriheinaga ei tihanud rääkida. Ainult üks oli kindel: kui Merihein varemalts kaks klaasi jõi, ühe enese, teise kärbse terviseks, siis joodi nüüd ikka vähemalt kolm, sest jookaid oli ju kolm: üliõpilane, kirjanik ja kärbes. Aga Lutvei ei saanud nähtavasti seltest naljast aru, mis peitus Merihein al kärbsega jutua-

mises. Sellepärast polnud neil kunagi kärbsest pikemat juttu kui järgmine:

«Kuidas teda küll kevadel tunda, kui teised tulevad,» lausus kord Merihein kärbse kohta.

«Kas ta kevadeni elab, sureb ehk enne viina,» vastas Lutvei.

«Aga kui elab...»

«Siis punane lõng kaela.»

«Kärbes võiks arvata, et teda tahetakse võlla tõmmata.»

«Noh, siis värvime ta ära.»

«Ehk viskab vedru...»

«Meil on ju loodusteadlased, nemad määraku värv ja värvimisviis.»

«Õige, õige! Ja põhimõttelikult ei võiks teadusel kärbse värvimise vastu midagi olla.»

«Mitte midagi.»

«Puudlid ja eeslid pritsitakse lõhnaveega, miks siis kärbest ei või teaduslikul alusel värvida.»

«Aga värv peab eht olema, see on ainuke ehtsus kahe- ja mitmejalgistes.»

Ja kui Merihein sai klaasid täidetud — täna juba viiendat või kuuendat korda —, tühjendati nad värvitud kärbse, või nagu joojad ütlesid, kultuurkärbse, tulevikukärbse terviseks.

8

Lutvei oli paar korda uue korteri ristseid Meriheinale meelde tuletanud, aga ikka põikleva, ootava vastuse saanud. Nähtavasti seisis tal pisut südamel viiekümnes sünnipäev, mida seltskond tahtis austava meeldetuletusega pühitseda. Laiemate ringkondade tähelepanelikkus kõditas veidi auahnust, äratas isegi lootust mõnesugusteks kõrvalisteks sissetulekuteks.

Selle peale vaatamata ei saanud Merihein tumedalt aimatud tundmusest lahti, mis lausuma ajas: «Tehku mis tahes, kui nad vähemalt mu enese rahule jätaksid.» Mitte et tal õnnesoovid ja käepigistused vastumeelt oleksid, et ta rõõmu ei tunneks sätendavaist silmest, liigutatud meeltest, sisemiselt õigustatud ilusatest sõnadest. Ei, seda mitte! Aga ta teadis, kui temale avalikkuse ees peaks lähenetama, siis teevad seda need, kes teda ja keda tema vast kunagi pole huvitanud, liiguta-

itud ega mõistnud, mõista tahtnudki. Õlitatud nägudega, silvrõõnad keelel, tulevad need, kelle osavõtmine saab piinaks, austamine mõnituseks, kiitus pilkamiseks, meelrõõnad nukraks irooniaks ja kelle kruvitud õnnesoovid pead vastuseks otsima piinava häbitundega sepitatud tühje sõnu, kui ei taha talitada viisakuseta. Nad tulevad ehk mustis ülikonnis, sabakuubedeski, torukõbarad käes, nad tulevad seltskonnapärase kummariduse ja kõnekäändudega, nagu ainult selleks, et veel kord toonitada, kes on nemad ja kes on tema, Andres Merihein. On nad kunagi teda omavääriliseks pidanud või on nad kunagi temas seda sädet oletanudki — arvatavast või usust rääkimata, — mida nad nüüd näivad muutavat? Kui ta teaks, kui ta mäletaks. Nüüd tulevad need, kellele tema ise ja tema tööd ükskõik on olnud, need, millede eest veel praegugi ajuti peab noori ja vanu hoiatama. Eks ei ole pidanud ta ikka kõrval seisma, nurka surutud nende iseteadlikust ettetükkimisele, kel eestkostjaks koolitunnistus või ainult suurem abimeetulekki! Ta tegi tööd, ta kannatas puudust, ta rändas nukrusradu, ta rääkis inimestele igatsustest ja ideedest, aga see ei õigustanud teda millekski. Seltskond, kellele ta nüüd mõtleb austada, seisis temast kaugel ja kõrval. Ainult nagu mõnesugusel kohusetundel, naisele, uudishimul või kirjanduslik-kunstilises edvistamises läheneti mõnikord temale. Leidus neidki, kes pidasid end sedavõrd huvitavaks ja isiklikult erakorraliseks, et arvasid võivat kirjanikule ainet pakkuda, juba ette rõõmustades, kuidas Meriheina uuem töö aina nende ümber jaagib ja kuidas tuttavad vahetavad pilkusi, lausuvad tähendusrikkaid sõnu.

Nõnda mõtiskles Merihein oma sünnipäeva eelõhtul, kui trepil korraga sammude summ müdisema hakkas. Ükse avamisel tulid sisse noormehed — üks, kaks, kolm... seitse, kaheksa, luges Merihein — ja üksainus misterahvas, seegi väike.

«Tutvustage endid ise,» ütles Kulno kaaslastele, «ainult pidage meeles: pidukuningannal on eesõigus.»

Nende sõnadega võttis ta Tiksi käest kinni ja viis ta Meriheina ette.

«Siin on Tiksi,» ütles ta ja neiu poole pöördudes lisas ta juurde: «See on nüüd see Andres Merihein.»

«Ah see ongi see suur saladus?» imestas kirjanik.

«Seesama.»

«Kui väike on teie suur saladus!»

«Oo, see väike on suur,» kiitis Kulno, «peab õige vaatlemispunkti valima. Aga häbenes, ei tahtnud teine tulla.»

«Soo? Häbelik saladus,» ütles Merihein, kellele neidu nähes nagu midagi ammu-ununut ja ammu-olnut meelde tuli. «Ja rohkem polegi? Tema on ainuke meeste seas?»

«Meil pole rohkem saladusi,» naljatas Kulno, ilma et seletama oleks hakanud, miks rohkem naisi ei tulnud.

Kui kõik külalised Meriheinaga juba tuttavad olid, ütles Kulno:

«Tulime Lutvei uue korteri ristseid pidama. Või on ehk sinul midagi selle vastu?»

«Mine ikka! Aga miks ette ei teatanud, nüüd on hilja, kauplused pannakse kinni.»

«Kauplusi pole tarvis, meil on juba kõik käes,» vastas Lutvei.

Ja nüüd otsiti eesruumist kaasatoodud pakid välja. Leidus võid ja leiba, juustu ja sinki, saia ja vorsti, keelt ja angerjast, sprutte ja sardiine, mitmet tõugu pudeleid, isegi nuge ja kahvleid, klaase ja teelusikaid — terve rändav puhvet. Pärast avati õueuks ja sealt tagant tõmmati paar korvi sisse, mis pudeleid täis.

Meriheina raskemeelne tuju hakkas hoopis päiksepaistelisemale maad andma.

«Ja nüüd, mu härrad, tööle!» hüüdis Kulno. «Aga kui tahate, et kõik hästi läheks, siis võtke õpetust ja kuulake Tiksi sõna.»

Priimus pandi uuesti susisema, ämbriga kolistades mindi hoovi pealt kaevust vett tooma, kapist otsiti taldrikuid, lõigati sinki, viiliti leiba, määrati võid, lobiseti, naerdi, vaieldi, heideti mõtteta nalja. Paar noormeest olid kuued seljast heitnud ja särgikäised üles käärinud, nagu ootaks neid mõni teab missugune kõõgitöö, aga tööpoolest seisid nad kõrval ja ajasid tasakesti juttu. Lutvei tuba muudeti puhvetitoaks. Pliidile, mida Merihein kunagi ei kütnud ja mille õõnsust talitaja prügikastina tarvitas, laotati hea kord paberit ja nõnda sai temast puhvetilaud, kuhu sööginõud, juustutükid, vorstiveerukad, leivakannikad ja sardiinikarbid läbisegi laoti.

Ruumi täitis priimuse, toiduainete ja seinal rippuvate piipude lõhn, sest juba oli Lutvei oma kalli varanduse ilusasse korda asetanud. Piipusid oli mitmet tõugu ja,

mitmet kaliibrist ja igal piibul pidi Lutvei enese tõendust mõõda oma lõhn olema. Iga piip pidi elama oma melniku elu, mis on täis kogemusi, mälestusi, isegi unistusi. Igal piibul olid oma erinevad välimised tunnused ja elamised, või nagu Kulno ütles, hingelised omadused, mida võimaldasid tema tundmise kas või tuhandete omaaeguste seast.

Merihein vaatles noorte tegevust ja toimetust, kuulas nende naeru, kisatsemist, lobisemist, vahetas ühe või teise mõne sõna. Ristsete algus meeldis talle.

Vorsti võidi einelauda asuda. Lutvei püüdis teenija olug kättekandja kohuseid täita, oli ta ju oma inimene. Igal toetas teda, ehk küll ühiskonnas arvamine valitses, et kuningannalikkus, s. t. majesteetlikkus enam maitsetu kui alamate või kodanikkude orjanduses peitub. Hakkos tundmus, nagu peaksid need kaks noort mingi-aegust rõõmupidu intiimse elu tähendamiseks, nii kodu- ja nõukad olid nad üheskoos.

Söömisega tuli ruumidesse iseäralik vaikus.

«Küll musivad, küll jahvatavad,» ütles Kulno tasahelsti Meriheinale, «kuuled, kui sõnakehavad.»

«Söömine toob ikka tõsised elumõtted,» vastas kirjuriik.

«Juh, söömine, iseäranis aga joomine on püha talitus.»

Paris palvetamine. Oled ehk tähele pannud, kuidas kannelpoeg hiire kallal hakkab urisema ja vasikas joogi-ambri sarvita peaga mükslema? See tuleb autundmuusika, vagaduse valingust.»

«Vist küll. Inimene on sellest tundmuste ilist, sellest kõige vagadusest kultuuri tõttu nii mõndagi kaotanud. Tema ei hakka söögilaua igakord mükslema ja urisemast palvest ei pea ta enam kuigi suurt lugu.»

«Ilm läheb päev-päevalt kurjemaks,» arvas Merihein.

Pärast einet hakkasid tühise lobisemise hulka kostma elukained ja tõsised hääled. Alguses satuti vaidlusse usu ja teaduse vahepiiride ning nende ulatavuse üle. Siin-amas riivati ka surematuse küsimust, sest täis kõht hakkab ikka igaviku peale mõtlema. Küsimus oli kusa-ki seltsis kõneaineks olnud ja seal teravaid arvamiste lahkiminekuid sünnitanud, iseäranis nooremate seas. Nooremad need nüüdki olid, kes nokkapidi kokku läksid.

«Kui ma klaasiga vastu lauda löön, siis ei tarvitse mul seda uskuda, vaid ma tean seda,» rääkis Mänd ägedusega ja kolistas klaasipõhjaga laual.

«Mitte midagi ei tea sa,» karjus Säga vastu, kes kaldus metafüüsika poole

«Kuidas ei tea?»

«Muidugi ei tea. Meeli ei või usaldada, nad veavad ka kainemat ninapidi. Kindel on ainult mõte, aga just seda kindlat ei saa tõestada, kõige kindlamat ei saa kunagi tõestada. Mõte on vaimu laps, aga kes võib öelda, mis on vaim või kas teda üldse on. Seda võib ainult uskuda.»

«Kui sa ei tea, kas see klaas on olemas või mitte, siis luba, ma löön temaga sulle pähe, nõnda saad teada ja päris kindlasti.»

«Pähelöömine ei tõesta midagi. Klaas kui ka pea, isegi minu valutunne võivad olla meeltepettus. Nõnda lööksime ainult kaks pettust, kaks eksitust vastastikku, millest tekib kolmas.»

«Eksid oma seletusega,» segas Kulno vahele. «Kui me klaasi olemasolemist ei tea, siis tähendab — meie usume. Niisama: kui ei tea, kas on pea või mitte, siis vähemalt usume, oleme harjunud uskuma, et igal inimesel on harilikult ikka pea. Kui nüüd klaas ja pea kokku lüüa, siis lööme kaks usku kokku. Huvitav, kumb usk oleks kõvem, kas pea või klaasi usk.»

«See tuleb sellest, missugust pead ja missugust klaasi ustakse,» arvas Meriheine

Aga niisugune mõttepöore ei rahuldanud kumbagi poolt ja vaidlus kestis edasi, ilma et oleks võidud selgusele jõuda, kuhu välja püüti. Ei rahuldanud see mõttepöore ka Kobrut, nõndanimetatud mõttetarka või Kõva P-d, pisut vimmas, lüheldast, laia suuga, iseteadlikku üliõpilast, kelle veidi hiinlaselikuist silmist paistis ikka põlgus, kuna huuled halvaks panevat naeratust vingutasid. Ta jõi klaasi tühjaks, pani selle valjult lauale ja kiskus vaikselt ja venitavalt, nagu endamisi läbi hammaste:

«Pörsad niisugused!»

Need olid Kõva P harilikud sõnad, kui ta juba «käest oli saanud». Enam purju jäädes tuli paar teist p-ga sõna juurde, mis olid esimesest veel rasvasemad ja pehmemad. Need sõnad tõidki talle nimeks Kõva P. Alguses avaldasid mõned imestust, et Kobru ainult kõva-p-lisi sõnu tarvitab, leiduvat ju eesti keeles pisut pehmemaidki väljendusvahendeid, aga need kuulsid järgmise

«letuse»: «Peaasi on sõnade toon, modulatsioon, muusika, mitte tähendus. Tähendus on juhuslik ja võib mõnikord ropukski saada, muusika pole aga kunagi rüpp, halvemal korral ainult pikant. Mis puutub mõtlema asjade juhuslikkuses? Tema nõuab jäädavat. Muusika on sõnas jäädav, igavesti helisev ja voolav. Sellepärast jälle tähendus, kuulake muusikat.» Ei tea, mis mõtles, kas Kobru sõnade muusika või mõtteteaduslik toon, aga nüüd ei pandud tema kõvu p-sid enam mõttekaski, ka kõige pehmemaid mitte.

Kobru lahutamata kaaslasena oli pikk, sihvakas noormees, tagasihoidlik, pelglik ja häbelik nagu mõni metsatapluplika. Vähemgi asi võis ta kõrvuni punastama panna ja vaevalt sai ta siis mõne segase sõna küsijale vastata. Mõlemad, Kobru ja Taavet, olid «metsikud», elanud ühes, käisid teistega vähe läbi, piirasid end mingisuguse saladuslikkusega ja kandsid stoilise ükskõiksuse oma ühist nimetust Säts ja Tuss, ilma et oleks tahtnud teada saada, mis kumbki on. Varemalt oli katnud neid seltsidesse meelitada, aga ükski meelitus polenud avatlevaks saanud. Ainult põhjust andis ta Kobrule veel kord läbi hammaste võristada: «Pörsad niisugused!» Üks ja teine kord kisti nad ometi kaasa, ainult selleks, et Kobru kõvu p-sid kuulda ja Taavet häbelikku naeratust näha.

Noorte vaidlusi kuulates tulid Meriheinale noorepõlvapäevad meelde. Mis teadis tema nende aastais? Mida oli ta lugenud, õppinud, kuulnud, näinud? Seal vahkleb kätega poisikeseohtu noormees, pealmisel huulil vaevalt tärkav karvaude, aga juba räägib ta kõikjuga teooriatest, õpetustest ja arvamistest niisuguse kindluse ja vaimustusega, nagu oleks ta kõige selle üle aastad otsa pead murdnud, juurelnud, uneta öid kannatanud. Mõttes vaidleb ta ilma suuremate vaimudega, paiskab nende vaated uperkuuti, pilkab, naerab. Võib olla, mõne aasta pärast ironiseerib ta oma tarkuse üle, aga mis sest. Ometi on ta inimsoo mõtete ja paleuste ümber lennanud, ta on ideaalide ja unistuste kõrguselt tõusnud ilma ja inimesi juba iseteadliku elu lävel.

Nagu oleks Kulno Meriheina mõtteid aimanud, ütles ta:

«Kuuled, üliõpilane teab kõik. Mida noorem, seda targem, seda vähem mõistatusi. Aga oota, las läheb ellu, siis tunneb ainult ussirohtu ja issameiet.»

Vaidlejad olid juba marksismi ja kodanluseni jõudnud, aga ikka ei pääsnud nad usust ja teadusest, nagu sulaksid need küsimused kõik üheks.

«See pole kellegi marksism!» karjus Mänd Sägale.

«See on kõige puhtam marksism,» vastas Säge, «sest marksism on lõpuks niisama õnnis usk nagu usk Buddhasse, Kristusesse või Muhamedissegi.»

«Lollus!»

«Usu, siis pole lollus.»

«Uskumine ise oleks siin lollus.»

«Siis on ilmas ainult lollid elanud.»

«Marx ei uskunud ja Darwin ei uskunud, nemad teadsid, püüdsid teada.»

«Marx ja Darwin olid kõige õigeusklikumad inimesed ilmas.»

«On siis nii tähtis, kas keegi usub või mitte või kuidas ta usub?» küsis Meriheini vahele. «Eks ole ükskõik, kas Marx ja Darwin usus või usuta töötasid, peaasi et nad töötasid.»

Aga noormehed olid teises arvamises; neil olid tähtsad just põhimõtted, piirid.

Meriheini jättis nad nende põhimõtete juurde ja läks laua äärde, kus Kulno istus. See ei armastanud enam vaielda nagu varemalt, aastate eest. Siis oli ka tema seletanud, oli püüdnud oma mõtteid, arvamisi ja vaateid maksma panna, aga ta oli aja jooksul iseeneses ja teistes märganud, et põhimõte on ainult mõte, et mõte on ainult sõna, et sõna tuleb aimest, et aime tekib muljest, tundmusest ja et tundmuse vastu on iga sõna, iga mõte, iga põhimõtegi võimetu, olgu ta avaldatud vaidluses või jutluses. Ta oli näinud, et vaidlus midagi ei seleta, lepita ega liida, vaid ennem segab, lõhub, veel enam nokkapidi kokku ajab. Kõige paremal korral oli ta vaidlusega ikka ainult tundmuse äratanud, lõbu valmistanud või haiget teinud, mis on mõnikord kõige veetlevam lõbu. Pole ainust mõtlejat ega mõtet, pole ainustki õpetajat ega õpetust, mida kaksiki mõistaksid täiesti ühte moodi, sest inimeste tunded ja tundmused erinevad nagu nende näod, hääled, sõrmeotsadki. Iga räägitud või kirjutatud sõna on ainult võõritimõistmiseks kõige parajam. Vaielda võiks ehk matemaatika vormelitega, sest need on tähenduses kindlamad kui lihtsamgi sõna.

Laua ääres, kus istusid ka Kobru ja Taavet, kaldus jutt loomise ja luule poole. Ajuti näis, nagu avaks Taavet,

just praegu oma neitsiliku suu ja ütleks midagi, rääkima kanta ja vaimustusega, pildudes hingeerutuse, vaimujoovastuse sõnu, aga ei, ta ainult naeratas häbelikult ja pulgile tekkis mänglev puna. Kobru võttis klaasi, ulatas selle kokkulöömiseks tema poole ja vaikides jõid mõlemad.

Lutvei ja Tiksi olid istmete puudusel puhvetituppa läinud ja sinna voodiservale istunud. Nagu kuldnokad kevadel, kui isa kasti suu ees ema kõrvale puuksale istub, et vilistada ja säristada, nihkusid ka noormees ja neli teineteisele lähemale ja nende pead kippusid kokku.

«Ta on hoopis teistsugune, kui arvasin,» rääkis Tiksi Meriheini mõeldes.

«Miks? Olen ju kodu, kui küll saab, poen magama.»

«Ta teab missugune, mitte aga niisugune.»

«Joo ja joo nagu muudki inimesed,» naeris Lutvei.

«Hona aga sina ennast täna,» kurjustas Tiksi.

«Miks? Olen ju kodu, kui küll saab, poen magama.»

«Ja mina? Minu peale sa ei mõtle, kui jooma hakkad?»

«Joo kaasa. Tõepoolest, teeme täna lõbusa õhtu. Oled ka kunagi purjus olnud?»

«Ei.»

«Siis katsu täna. Võta meestest eeskuj. Meriheinal on head, mis sinule maitseb. Mul on tundmus, nagu peaks midagi hullu tegema.»

Mina ka tahaksin, et midagi muud tehtaks. Aina vaidlevad, nagu oleks selleks kokku tulnud. Igav hakkab.»

Nõnda rääkides tõusid nad voodiservalt ja läksid teate juurde ja loomise ning luule vaidlust segas Lutvei hääle.

«Selle peale jõid vanad roomlased!»

Tõsisest jutuainest sai tühine naljatamine, sõnadega pallimäng, teravmeelsuse ja vaimukuse võistlus. Ainult need, kes revolutsioonist ja evolutsioonist naiskõikumiseni olid jõudnud, rääkisid alles tõsistel ja kõrgendatud häälel.

«Kuulete,» ütles Meriheini, «niipea kui jutt naisi puu-

tub, saadakse kohe ägedaks. Isegi naistepõlgajad kaotavad nende pärast rahuliku meele.»

«Naine on ilma piripotti!» hüüti valjult, nii et vaidlus nurgas soiku jäi

«Naiste huulil ripub ilm!» vastati niisama.

«Ilm ripub nabapidi metskuldi kihva otsas,» arvas Merihein, kuid nii tasa, et seda keegi ei kuulnud.

«Naine on kõige ilusam!»

«Naine on kõige vägevam!»

«Naine on hipopootamuse kõrval Looja suurem ime-töö,» kiitis ka Kulno, «sest mõlemate ramm puhkab nende lõugades ja hirmus jõud peitub nende niuetes. Aga ma arvan, ennem taltsutab mees hipopootamuse kui naise.»

«Elagu naised!»

Klaasid kõlišesid kokku. Tiksi ja Taavet punastasid, Kobru kiskus läbi hammaste: «Pörsad niisugused!»

Sagedamaks läksid korgipaugud, karjuvamaks hääled, valjemaks naer. Räägiti läbisegi, üks ei kuulnud ühte ega teine teist, ei räägitudki selleks, et keegi kuuleks, vaid ainult, et aga rääkida, sõnu teha, häälitseada. Juba kostis esimene laul, pisut argset, pisut katselikult ja otsivalt. Aga sellest oli küll, et kõigile meelde tuletada: oleme laulja rahvas. Oleme väike ja vilets rahvas, aga oleme laulja rahvas, nagu ajaks just viletsus laulma, sest kui muud enam midagi üle ei jää, siis laulda võib ometi. Ja hõõgivate kehadega palavaks köetud ruum põrises karedatest häälest, lauljate häälest.

«Kus lauldakse, sinna istu maha,» ütles Lutvei. Aga enne kui ta oma ütlust sai lõpetada, sähvas Kulno vahele:

«Sest seal on rahumaa.»

«Just minu arvamine,» jätkas Lutvei. «Sellepärast, igaüks, kes rahu armastab, võtku seinalt piip ja tõendagu oma armastust teoga. Ainult — kõige pikema varrega saab Tiksi, see on kõige lähedam, ei aja läksatama.»

«Ei sega rahu,» lisas Kulno juurde.

Ettepanek võeti tormiliselt vastu. Piibud kisuti seinalt ja topiti tubakat täis. Toolid ja lauad lükati müri- nal nurka ja suitsetajad istusid ringis põrandale. Tiksi asetati ringi keskele, Merihein pani tema piibule tule ja sellest pühitsetud tulest pidid kõik teised piibud osa saama: ilmas tõhtis ainult üks algtuli olla ja see oli

rahutuli. See tuli ei põleta, kõrveta ega hävita, vaid ainult soendab, sigitab, tekitab ja annab magusat tulu — rahupiibu lõhna. Tema loova tagajärjena ilmub siis must pigi, mis on püha, sest ta tapab kihvtisemagi mehe, parandab haadunumagi varbavahe.

Kõik popsisid tões ja vaimus. Rahusuits tõusis taeva poole, pentudes valgeksvärvitud lae all.

Sülitama ajab,» kaebas Tiksi tasa ja see katkestas rahumangu. Unustati rahu ja rahutuli, naer ja sõnad lahutati parvedena lendu.

«Jah, rahu on üks kallis asi, aga sülitama ajab,» öeldi.

Mitte rahu ei aja sülitama, vaid rahupiip,» täiendati.

Rahupiibu suitsetamine ajab sülitama,» seletati.

Kõiki arvamisi kokku võttes võib ainult ühte kinnitada,» ütles Kulno, «nimelt: sülitatakse. Mispärast? See on hoopis iseküsimus, see tekitab arvamiste lahkumine- kund. Üks ütleb, rahu ajab sülitama, teine süüdistab rahupiipu, kolmas rahupiibu suitsetamist. Aga kas ei võiks oletada, et sama piipu keegi suitsetab, kes sugugi ei sülitaks, sest et tema suu aina tahedamaks läheb?»

Minu suu läheb aina tahedamaks,» ütles Lutvei nael.

Naete. Niisiis: sülitama ei aja ka rahupiibu suitse- tamine, nagu varemalt väideti, vaid sülitamine tuleb rahupiibu ja suu ühistegevusest. Seega ajab ühistege- vus sülitama. Aga mu härrad ja preili, mis tähendab ühistegevus? Ühistegevus tähendab võitlust, mida nime- tatakse sõjaks, kui ta juba küllalt suureks ja ägedaks areneb. Siit on aga igaühel arusaadav, et kui keegi on sõja vastu, siis peab ta ka rahupiibu suitsetamise vastu olema, sest rahulik suitsetamine tekitab viimaks ikkagi sõja. Ühesõnaga — sõja hävitamiseks peaks uut sõda algama, sõda rahupiibu suitsetamise vastu, mis oleks kerge kentsakam sõda, sest ta oleks ju rahusõda, või kui lubate, rahusuitsusõda. Et me aga rahupiipu armastame, siis kuulutame vaevalt temale sõda, sest kes peaks oma armastatuga muud sõda kui aga armusõda. Nõnda kes- tab rahupiibu ja meie suu sõda endiselt edasi ja selle tagajärjeks on päris loomulik sülitamine. On aga süli- tamine loomulik, siis peab arvama, et ka tulevikus süli- tame... Aga heldene taevast!» hüüdis kõneleja äkki hir- munult. «Armuline kuninganna, meie ainuke majesteet, teie kallis piip on kustunud, teie rahupiibul on toss väl- jool!»

Naerdi

«Ehk ajab lõppude lõpuks rahupiibu kustumine sülitama?» küsiti.

«Lõppude lõppu ei tea keegi,» ütles Säga, «seda võib ainult uskuda.»

«Jah,» arvas Merihein, «rahupiipu võib ainult uskuda, sest tema riik pole siit ilmast.»

«Seega on ta inimese sarnane, kes sülitab rahupiipu suitsetades ja armastab sõda, sest sõda saadab inimese kõige rutem tema pärismaale, pärisriiki.»

«Õige, väga õige,» oli Lutvei nõus. «Piibu riik pole siit ilmast. Temas on nagu inimeseski midagi igavikutaolist. Temas on peale ajaliku vaimu veel pisut suremata hinge, mida ta omandanud ainult inimesega läbi käies.»

«Piip on igavene, sest tema lõhnab nagu piibusuitsetajagi,» kiideti.

«Piip on vaga, ta ei hakka kunagi ise suitsema,» lisati.

«Piip on magus, ta ajab sülitama,» tähendati.

«Piip on õnnis, sest ta ei mõtle ega tee midagi,» kinnitati.

«Seda tähele pannes jõid vanad roomlased!» karjuti.

Nõnda rääkisid noormehed ja rääkisid väga halvasti, nagu seda igaüks isegi võib lugeda. Nad tahtsid kuninganna piibu uuesti põlema süüdata, aga armuline majesteet ei läinud sellega lõime, sest tema nägu oli juba kurnatud nunna nägu ja tema suu kippus ikka sagedamini sülitama. Nõnda lõppes magus rahusuits suure müraga, mille kohta Kõva P, kes endiselt oma Sätsiga lauas istus, läbi hammaste tähendas:

«Pörsad siisugused!»

11

«Merihein elagu!» karjus Lutvei kella kolme paiku toolile püsti tõustes.

See tõi meestele meelde, et korteri peremehel on täna sünnipäev, ja nüüd hakkas õnnesoovide rodu. Igaüks tahtis kirjanikule südame pealt ära öelda, mis temas leidub väärtuslikku, jäädavat, huvitavat, elavat või surnut. Rääkis Kõva P-gi mõne sõna, milles polnud ainustki kõva P-d. Räägiti teineteise võidu. Kui üks kiitis «Rabamaad», siis tunnistas teine olevaks ainult «Ehavalgel». Kahetseti, et Merihein selle töö ilmumise

et teinud. Kolmas naeris eelkõnelejate kunstilist ja kirjaniklikult muultset ja ülistas «Armuverd», sest selles ole-
d hoopisratsiooni, unistust, vaimustust, luulelendu ja veel palju muud head.

Kui Merihein mehi küllalt oli kuulanud, pöördus ta teiste poole ja küsis

«Mis siis teie ütlete?»

Tiksel, kes Meriheina kõrval istus, pani kae kirjaniku lauto ja tal oli nägu, nagu tahaks ta tõepoolest midagi öelda, aga selle asemel vaatas ta ainult vanapoisile silma ja naeratas, nagu ainult vähedele omane: tõstetud lau-
kõrge ja ripsmete, ninaotsa ja suunurkade ühenduseks
nagu joon tekkinud, milles tundus õndsuse aimu
olnud naise vaikset piina

«Te ei ütle midagi?» küsis Merihein uuesti.

«Tiksel ei öelnud midagi, ainult Lutvei tähendas:

«Tõde ei olevat siisugune.»

«Lautu!» palus neiu.

«Missugune?» küsis kirjanik

«Keegi ei tea, missugune, Tiksi isegi ei tea,» seletas Lutvei edasi

Kolm paari silmi saatsid ristamisi vilksatavaid pilku-
ol ja tundus, nagu annaksid silmad sädemeid, mida nad
kunagi pole annud, ei täna ega varemaltki.

Aga suuremaks süvenemiseks polnud aega, sest Meri-
heina hakati uue hooga arvustama. Nii paljugi, mis
kirjanik täna kuulis, oleks võinud haavav olla, kui
eda poleks rääkinud ristseidpidavad üliõpilased.
Lühikuningavate arvamiste peale vaatamata jõuti lõpuks
mõnelt ühisele otsusele, Merihein olevat küllalt
võrd katelevõtmiseks ja ülestõstmiseks. See oli
mõnede arvamine, millele kirjanik tõsiselt vastu vaidles,
aga ka selles ainukeses vastuvaidluses pidi ta märkama:
«Võrdajal on ikka õigus. Nõnda võeti Merihein kinni,
pilluti, karjuti ja lauleti ning pilluti siis veel kord. Kir-
janik heitis oma saatusele alla ja arvustajad mängisid
temaga palli»

Võrdi arvati tarvilikuks ka Kulnot üles tõsta — koos-
olekul tehtud paha nalja eest, aga Kulno soovitas seda-
muga ka Lutveile rahupiibu kui üleilmse aate tasuks.
Nüüd leidis mees, kes arvas, kui juba, siis juba: peab
kordamööda üles tõstma, sest nõnda olevat kord ja
lõpuks

Lühikuninganna jäeti lõpuks. Vastupuiklemisest hoo-

limata pidi Merihein «majesteedi» sülle võtma, toolile tõusma ja ta üle noormeeste pea, kes kahes reas vastastikku seisis, nende kokkupandud kätele asetama

Ja siis kiigutati.

Tiksi vahtis pärani silmil lakke ja tal oli nägu, nagu ei kuuleks ega näeks ta midagi, nagu oleks ta siit kaugel. Ta naeratas ainult, nagu esiteks Meriheinale. Kui ta põrandale pandi ja ta oma jalgele pidi toetuma, ärkas ta kui uinakust.

Parajat silmapilku varudes lähenes talle Kulno ja küsis:

«Mis te mõtlesite?»

«Millal?»

«Kui teid kiigutati.»

«Ei tea, ei mõelnud midagi.»

«Aga teil oli imeline nägu.»

«Tõesti?»

«Kõik panid seda tähele, jäid äkki vaikseks, silmad löid helkima.»

«Mul oli hea.»

«Seda ma nägin.»

«Veel veidi ja vististi oleksin magama jäänud.»

«Lahtiste silmadega.»

«Võib olla... Tundsin, nagu oleksin püha.»

Kulno naeratas.

«Vaga ja püha. Kõik kummardavad mind... Teie, teised, palju teisi.»

«Lutveil olid silmad, nagu tahaks ta teie riidepalistusi suudelda.»

«Aga teised, teie?»

«Ma vaatasin teie suud.»

«Suud?»

Tiksi palged löid helendama.

«Ta oli väiksem kui kunagi enne.»

Tiksi palged helendasid veel rohkem.

«Ta oli kui lapse suu.»

Neid segati hullu mõttega: Meriheina taheti üles laulda ja selleks pidi ta magama heitma; veerand tundi lubati talle uinumiseks aega.

See mõte meeldis Meriheinale eneselegi. Ta puges väiksesse katusealusesse kõrvalruumi voodi ja kõigi ootamatuseks kostis sealt päris loomulik norskamine.

Mehed asusid laulurinda. Alati vaikselt, lisati siis

toolt, lauldi päris valjult, hõisati täiest rinnast, karjuti laupäev kõrlst, aga Merihein magas endiselt õndsas und: tootla rumalused ja alkohol olid oma töö teinud. Ase-
nole mähnes oli tal aimdus, nagu poleks ta ometi päris
«püha» elanud, nagu leiduks nüüd ja tulevikuski elavaid,
kõrgele lõepoolest meelde tuletavad, ja sellepärast võt-
ta võimust nii mõnus ja suigutav uim.

Kaarelt, kaugelt kostis nagu inglitekoori laul.

Lauljad olid alguses nõutud. Mõeldi Meriheina
mõnasku mis maksab äratada, sest mis pagana «täntjen»
«on», kui magaja ei virgu. Aga Lutvei tuletas meelde
rahulipusid puhvetitua seinal ja Kulno arvas, uni ole-
vat ometi kirjaniku ainuke tõsine õnn. Kes veel täiest
arbast norsata võib, selle ümber piirlevad alles head

12

Aga mis siis teha?» küsiti.

Hälsed käivad edasi,» vastas Lutvei.

Ja endiselt löödi klaasid kokku, hõisati, naerdi ja
lauldi, leiti üks rumalus teise järel. Aga ometi ei saadud
«on» endist meeoleolu tagasi, ei vabanetud tundmusest,
et magaja rahulik vaim kõnnib käärtsejate keskel. Vii-
mase kui üks revolutsiooni-evolutsioonimeestest rahu-
põlde alla söngi vaibus ja kui teine, kes teda äratama
tuleb, ta ka päris vaikseks jäi, said kõik rahuaate poole-
hoidjateks.

Armas kogudus, mul on mõte,» ütles Lutvei.

Kul on, siis ütle,» vastati.

«Ainult magamisest tohib veel rääkida,» lisati juurde.

«Just sellest.»

«Kui lase kuulda.»

«Täna magame kõik seltsimehelikult koos.»

Hea küll,» vastas Kulno ja vinnas enese sohvale
põhki.

Lauld nihutati ahjust kaugemale. Tiksi äigas toa-
põranda puhtamaks, palitud laotati põrandale.

«Aga mis paneme pea alla?» küsiti Lutveilt.

Rahumatud. Selleks ometi Meriheina biblioteeki jat-
kub.

«Olge!» karjuti vastu.

Võidu tormati vaikselt, kehvalt riiulilt kopsakamaid
kotteid näppama.

«Mis said?» küsiti.

«Ja sina?» vastati küsimisega.

Vastustest selgus, et kolmel olid «Setu laulud», ühel kokkukõidetud «Maailm ja mõnda» ja ühel, nimelt Kõval P-l, suur puukaantega piibel.

«Kus sa, hull, piibliga lähed!» karjuti Kõvale P-le.

«Piibliga ei tohi!»

«Ei tohi, ei tohi,» oli ka Kulno nõus. «Piibel pole rahvuslik raamat, täna on aga rahvuslik tähtpäev, rahvuslik rahupäev, rahvuslik lõõskepäev.»

Lutvei tõmbas Kõvalt P-lt piibli, pani selle riiulile tagasi ja hakkas uut, kohasemat raamatut otsima.

«Kas Pavlovski kõlbab?» küsis ta Kulno poole pöördudes.

«Kõlbab, kõlbab,» ütles see, «Pavlovski on sõnaraamat, sõnaraamatus pole aga muud kui aina keel ja keel on ikka rahvuslik asi.»

Nõnda sai Kõva P Pavlovski. Ja oma pehmemat kõva p-d õeldes pugest ta magama. Tema kõrvale heitis Taavet, naeratades, aga naeratusel puudus juba endine neitsilikkus.

«Saab üks õnnis magamine,» õeldi.

«Ühiskondlik magamine.»

«Rahvuslik magamine.»

«Isamaalik.»

«Kosmiline.»

Nõnda arutades pidid mehed kui pörsad põhku pugema, sootuks unustades, et neil on ju ka pidukuninganna. Teda tuletati meelde alles siis, kui ta juba eesruumi läks ülijakki võtma, et üksi lahkuda.

«Issand! Aga Tiksi! Kuhu paneme tema?» hüüdis Lutvei.

See oli raske küsimus peadele ja südametele, kes nii väga rahu ihkasid. Ühes asjas läksid aga kõigi arvamisest kokku: kuninganna ei tohi lahkuda. Mõeldi revolutsiooni-evolutsioonimehed Lutvei voodist välja ajada, mõeldi ka Kulnot sohvalt lahkuma sundida ja mõni teab, missuguste sekeldustega kuninganna magamisküsimus oleks lõppenud, kui Kulno õnneliku mõtte peale poleks tulnud. Ta ütles:

«Majesteet laheb Meriheina juurde, sel on hea lai ase.»

Põhjendus oli nii selge ja lihtne, et ainult Tiksi sellele vastu vaidles. Teised kõik naersid ja avaldasid nõusolekut.

Kui magi ei tule Moosese juurde, siis läheb Mooses tema juurde,» arvati.

Ja tõhku kuninganna, mis tegi, aga alamad oma paladest soovist ei lahkunud. Kindlad olid niihästi usu kui ta teaduse poolehoidjad, isegi kahtlejad. Taavetki naeratas heakskiitvalt, hooti punastades. Ainukeseks erandiks jui Kobru, nagu seda tema kõva p järele võis arvutada. Majesteedil oli peaaegu nutt varaks. Alamate sõnaltik ja hooletu naer ei rõõmustanud teda kuigi palju. Kordus ilmariikide ajaloo nii tuttav kurbmäng.

«On hirmus,» hädaldas Tiksi!

«On küll hirmus,» vastati talle, «aga mis parata, on tekkunud nõuavad.»

«Laeke ma lähen koju,» palus ta.

«Mitte milgil tingimusel!» hüüdis Kulno ja kargas kõhvalt üles, kartes, et teised neiuale järele annavad. «Lahub siis meie ainuke majesteet äraandjaks saada oma ajaajate rahvuslik-isamaalik-vanavaralik-kosmilisele majesteetile?» Ja kui Tiksi nõutult vaikis, rääkis Kulno sõnaltikult ja lohutavalt edasi: «Armuline kuninganna, ma pean, ära õhka, sest eesti üliõpilased ja auväärt kirjanikud on suguta olevused. Norskav eesti kirjanik on kui neitsilik naisingel. Tema rinnal võib rahulikult ja rahuvalt magada, nagu oleks piibel või setu laulud pea all.»

Need südamlilikud sõnad mõjusid, sest Tiksi hakkas juba kassa naerma. Kui Kulno lõpuks rüütelliku aupakkumusega tal käest kinni võttis, et kuningannat alamate sõnaltikemisel puhkepaika saata, siis täitis majesteet üldiselt soovi, ühiskondlikku soovi päris vabatahtlikult ja nagu oodatavale õnnele vastu naeratades, missugune õnnistus on esimene sellekohane ime ilmas.

Kell oli juba kuue peal, kui tuli kustutati.

*

Tundi kolm võisid ehk väsinud inimesed rahulikult unuda, siis kostis trepilt jalgade müdin, nagu oleks veel hiljaksjäänud ristsepidulisi teel, ja natukese aja pärast algas laul — esimest, teist ja kolmat korda. Et toas hõljuks ega kõppu polnud kuulda, siis hakati uksele koputama, vaikselt, argelt, nagu sisselaskmist paludes.

Magajate uni süures toas oli magusam, kui et nad

niisugust äratamist oleksid miksiki pannud. Merihein ise ja Tiksi olid koputamisest liig kaugel, nõnda jäi ka nende uni segamata. Ukse taga saadi juba rahutuks, nõutuks. Õnneks tuli talitaja õigel ajal. Temal oli ainult Lutvei toa või köögi või puhvetitoa võti. Ust avades tundis emand Kooriku puhtustarmastav nina harilikult erinevat lõhna, ja kui ta käsikaudu kobades pliidiservalt teatud paigalt tikutoosi läks võtma, leidis ta ainult võileibu, vorstitükke, juustuviilakaid. Imestades läks talitaja välja tagasi ja palus harradelt tuld. Toa valgustamisel emand Kooriku imestus aina kasvas ja kasvas: kaks võõrast magasid noorhärja voodis, suures toas lamasid viis noormeest siukudena põrandal ning härra Merihein ise... jajah, härra Merihein ise... Emand Koorik ei teadnud, mis öelda, mis arvata. Ta oli üllatatud, otse heidutatud. Ta ei tahtnud võõrastele sissepalujatele peaust avadagi, nii jahmatas ta ära; ta vabandas, härra Meriheinal olevat külalised. Aga emand Koorik pidi tahes või tahtmata järele andma, nii kindlad olid palved, muutudes lõpuks päris nõudmiseks: viiekümneaastase hällilapsega püüti maksku mis maksab kokku saada. Ukse avamisel astusid sisse seltskonna esitajad, muuseas Rahvusliku Kultuuri Liidu president, karskusseltsi ajutine president ja kaks alalist liiget. Nad tulid lugupeetud kirjanikku ja luuletajat Andres Meriheina tema viiekümnenadal sünnipäeval tervitama, temale seltskonna lugupidamist teatama ja soovima pikka iga ning õnne. Nad tulid tõsiste ja auväärt nägudega, mis vastaksid käesoleva silmapilgu pühalikkusele.

13

Sumedad päevad, helged päevad!

Kordus nende tutvuse alguse teisend, millest varsti kaks aastat möödas.

Siis oli Tiksi midagi lillelist: paistab päikene, paitab leige tuul, niisutab soe vihm, mis jääb siis muud üle, kui aga õilmitseda ja lõhnata, avateledes uimastava mürgiga oodatavaid mesilasi ja liblikaid.

Aja aime polnud veel sündinud, aeg oli tühipaljas sõna, ilma reaalse suuruseta, aeg oli kergemeelne pisar, mida võis suudlustega kustutada.

Aga see kuri pühapäevahommik, kus Tiksi Lutvei,

vaadati nerval istudes tema riideid parandas! Need nagu hoolatult ja kerges naljas pillatud sõnad: piibud ja libid, Tiksi ja piibud ning teisel pool Helene!

Oo, nüüd ständis aeg! Nüüd vahtis ta korraga igalt poolt vastu. Iga suudlus, iga õrnus, iga kallistus, iga pilk ja sõnaga tähendas aega, ainult aega, tähendas midagi eesootamist, kaduvat. Iga sõrmelöök kirjutusmasinast muutus nagu ajatilkaks, mis väriseb elutõrre uurede.

Ol, ol, Tiksi oli olnud väga kergemeelne, kui ta unustas aega!

Aga ta oli noor, ta ihkas elu, ta armastas. Tiksi ei osanud veel armastades aega arvata, ta ei mõistnud veel armastust ja mõtlemist sõlmida. Nüüd õppis ta seda.

Kuldas oli ta unustanud noormehe otsekohesed sõnad: „Ära looda midagi.“

Kandutamise aeg on lühike, lõpp tuleb üle öö, üle poole öö.

Elu on imelik. Mõnikord näib, nagu oleks ta unistus, mõnikord nagu armastus, mõnikord võdiseb ta sinaka nukumaloorina läbi kõrvetavate hingepisarate, mõnikord näeb teda kireva vaibana, mida tallavad hooletud jalad, aga lõpuks pole ta ometi ei niisugune ega niisugune.

Tiksil on rumal, ta ei mõista öelda, missugune on elu.

Aga tal on janu tema järele, iseäranis sest silmapilguks, kus ta armuune uimast virgudes aimama hakkas, et keegi ruttab, jookseb, põgeneb, kandes elu süles. Oota, peata, kannata silmapilgukski! Lutvei on alles elu, veel pole ta langenud Helene võrku, aga ta langeb, kui mitte täna, siis homme.

Ja Tiksi hoiab noormehest väriseval südamel kinni, mitte et teda minemises takistada, vaid et temalt kõike võtta.

Elu on voolav vesi, armastus kevadine pilv tuulises taevases, rõõmud uduks muutev vete aur, suudlused ja armused hoogline hingus. Kust leida pidet, kust ammutada, mis jääb?

Ol, ol, Tiksi! Kas ka sina ihkad püsivat, kas ka sina unistad igavikust? Eks sa ei tea, kui üürrike on silmade põhjatus, pilkude mõistatus, niuete nõtkus, liikmete voolsus, rindade kumerus?

Aga Tiksi elab, nagu poleks ta sellest kunagi kuulnud: ta on oher õrnustes, hukutav kallistustes ja küllastavat armu jagab ta pillaval käel.

Neiu kaduvuse aimdusega kuumutatud hingeline lõõsk lõõtsus ka noormehe armuääsil kustumalöönud sõed uuele lõkkele.

Näib, nagu ei jõuaks nad niipea kirgede ulatavust tüh-jaks villida, nagu ei lõõmaks veel armupäike lõunatae-vas, nagu ei oleks veel lõõg täis!

Aga siiski rääkis Lutvei Helenest, tuletas teda meelde hoolimata sellest, et ta teadis, missugust valu see nimi Tiksiile sünnitab; mainis teda just sellepärast, et uni-selt sädelevasse tundmuste karikasse tilgutada pind-likult pistvat sapivedelikku, mis paneb prigisema ergu-kiud.

Neiu ei kaeba, ei heida ette. Ainult hääletul nuuksu-misel poeb ta noormehele lähemale ja nad anduvad tei-neteisele niisuguse labematusena, nagu oleksid nad ala-tiseks kokku määratud. Neiu rinnas uimlevat valude-vimma aimates hakkab noormees tundma, kuidas sünni-tatud piin teda ennast ikka teravamalt ja teravamalt kipub puutuma.

Tiksi ei ole armukade, sest armukadedus tähendab vastases ikka midagi omaväärilist. Aga mis on Tiksi Helene kõrval, kes kannab siidisukki, siidi-aluskuube ja võib osta uusi, kalleid kübaraid niipalju kui süda kutsub? Mis on Tiksi oma väikse kambrikesega linna-servas Helene kõrval, kes elab vanemate suures majas, mitmetoalises korteris, mida täidab kallis mööbel? Helenet nimetas Lutvei sagedasti preiliks, aga Tiksi on temale ainult tüdruk, hea tüdruk.

Ometi hakkab neiu tundma, mitte ainult tema ei ripu noormehe küljes, vaid ka see kasvab tema külge, päev-päevalt ikka rohkem, ikka kindlamini, paratamata.

Oo, armastus pole ainult sõna ja armumäng on sage-dasti kättemaksmine iseendale!

Neiul on sest heameel, ta ei tea miks, aga ta süda läheb kergemaks, nagu oleks midagi uut, ootamatut ees. Ta keel hakkab kergemalt lobisema, huuled kergemalt naeratama ja isegi Helene nimi ei too rinda valusaid pit-situsi.

Kui Lutvei jälle kord teda meelde tuletas, lausus Tiksi:

«Ikka veel pole ta sind jätnud?»

«Ei jätagi. Naised on arutud.»

«Ehk armastab ta sind ometi tõsiselt?»

«Muidugi. Ta paneks mu kas või raudkammitasse.»

Aga ta ju teab, et sa minuga oled.»

Mis meel, huvitavam olen. Mind ei süüdistata, ainult mul.»

«Sa niisugust...»

«Sa niisugust jah. Aga tead, sina pole sugugi nii-»

«...»

«Arvad sa?»

«Mõnikord jah.»

«Mõnikord... Vist siis, kui su sukki nõelun või pesu lõpu.»

«Võib olla. Sa oled siis kangesti naise nägu. Ainult lõpu panud.»

«Lapsa võin ju saada, siis olen täielik.»

«Va räägi rumalust.»

«Kuidas nii?»

«Mis sa lapsega teed?»

«Panen nimeks Ludvig. Isa on Lutvei, poeg Ludvig.»

«Sa oled sohinaine.»

«Ikka naine.»

«Teda küll.»

«Arvad, et ma siis mehele ei saa, kui mul laps on?»

«Kes lapsega tüdrukut tahab.»

«Ehk ometi mõni. Sinul on Helene tagavaraks, minul on ehk ka keegi; igaühel on keegi ikka tagavaraks.»

«See lukusepp või?»

«Ehk kõik, kas või tema. Ka tema võib lapse isa olla.»

«Tahame seda, ma ei taha lapsest rääkida.»

«Aga mina tahan.»

«Aga mina ei taha, ei taha.»

«Miks?»

«Lutvei ei vastanud ja nõnda katkeski jutt seks kor-»

«...»

Pärast seda ei saanud üks ega teine ajuti korduvast mõttest lahti, et neil ometi võiks laps olla, vastu taht-matki, kogemata, nagu Tiksi arvas. Aga imelik, see mõte ei teinud neiule kuigi suurt muret, ainult noormehele lõi ta kaksipidi arvamisi ja oletusi. Ehk maksab tal ometi lastest rääkida, ehk võib ta ometi isaks saada? Ja tulkiva uudishimu sunnil otsis noormees varemalt kat-kestatud jutu jätkamist. Kuid nüüd põikles neiu kõr-va, vastates:

«Mis sa naiste asjast pärid.»

«Neli sõnu saatis iseäralik naeratus.»

«Ei aldanud meelitused, hirmutused ega palved, neiu

jäi vastuse võlgu, peites mingisugust salajast mõtet naeratuse varju. Lutveil oli esimene kord tundmus, et nende vahekord, et tasakaal nende vahekorras hakkab muutuma ja et neiu kipub tema võimupiiridest välja libisema. Vististi sedasama ainas ka neiu, sest tema kallistustesse ja andumustesse hakkas nõrguma nagu emalikku õrnust või haletsevat nukrust.

Kaua vaikisid nad sellest saladuslikust tundmusest isekeskis, aga viimaks ei jõudnud noormees end enam pidada. Jalutades veebruarikuu päikese paistel kirgavalt sädeleval lumeväljal lausus ta tasa:

«Sa oled muutunud, Tiksi.»

«Sina ka, Ludu.»

«See on sinu pärast.»

«Ja mina sinu pärast.»

«Sul on mingisugune saladus.»

«Sul ka?»

«Missugune?»

«Miks ei taha sa lapsest rääkida?»

«Lihtsalt muidu. See oleks praegu minule ja sinule halb, tülikas.»

Nad vaikisid. Aga mõlemad tundsid, et nad päris otsekohesed ei ole.

«Aga sinu saladus?» küsis noormees.

«Ei või öelda.»

«Siis ikka on sul?»

«On.»

«Ammugi?»

«Mitte väga ammu.»

«Tahendab: mu aimdus ei eksinud,» ütles noormees mõttes.

«Ei, vist mitte.»

«Miks sa ei räägi siis?»

«Ootan... ei tea isegi... aiman ainult.»

Noormees peatas. Ta ei soandanud sõnadega sõnu välja kutsuda. Aga ometi kibeles hinges, pitsitas, muljus.

«Ehk võiksid ometi,» lausus ta viimaks.

«Oota.»

«Kui kaua? Olen juba oodanud.»

«Oota veel... varsti. Seni oleme rõõmsad... oleme õnnelikud... ilmad lähevad nüüd nii ilusaks. Mäletad, millal esimest korda siin kõndisime?»

«Mäletan.»

«Me läksime metsani. Lähme ka täna. Näed, kuidas

lähme. Seal räägid?»

«Ara palna, Ludu. Teine kord.»

«Millel?»

«Ei tea, ei tea midagi, tahaksin mureta olla... Ära loota... pea norus.»

Nad läksid metsa, aga varemalt siit viidud meeleolu polnud enam leidmata. Puudel istus nagu mure ja kirgavalt muhelbeliit hõõgus nukrus, mitte just nukrus, vaid midagi niisugust, mis pitsitab naerust, tumestab helki-
vad pilgid, teeb südame tuikavalt valusaks.

Andres Meriheina viiekümnes sünnipäev oli mööda — polude ja õnnesoovidega. Pisut oli kurb, pisut naljakas, kurb aastate pärast, naljakas sündmuste pärast, aga veel nii hilised aastad võivad tuua. Võib olla, kui tead sellest päevast iseäralikku tähtpäeva poleks teinud, Meriheina oleks ta samuti tähelepanemata mööda loodud nagu kõik teisedki sünnipäevad, aga nüüd kipuvad aratatud mõtted ja unistused mõnesugust vahe-
hõngu tegema, püüdsid siinamaalsele elule kriipsu alla vedada.

Meriheinale tuli meelde, et ta viimastel aastatel enam midagi nimetamisväärilist pole kirjutanud. Läheneb vanus nii varmt, kustub ilutsemine nii vara? Ja nüüd mäletas ta noorte rumalusi oma sünnipäeva eel, mäletas nende huvisid, vaidlusi ja unistusi, mäletas ka omastki sünnipäeva hommikul, kui tulid õnnesoovid, mäletas Tiksi. Ajuti nais, nagu oleksid noored tahtnud tema aastate üle naerda, neidu tema kõrvale magama pannes, aga seitsamast väitas ta otse selle vastu: kui noored minuga alles nalja heidavad, siis peab minus veel midagi noort olema.

Tiksi peale mõeldes kippus Meriheina ikka naeratama, midagi ei tea. Õiguse poolest polnudki see naeratamine, vaid omasugune sisemine, kogukehaline muhelemine, nagu siis sunnib, kui tullakse pakase käest koju sooja tuppa. Ohtuti, kui neiu Lutveiga või Lutvei ja Kulnoga käteliseks tuli, oli Meriheinal heameel tema kergest kommakust, väiksest naerust, pisut trotslikust ja teadvuseta iseteadlikust kastanipeast ja silmadest, mis

kandsid rõõmu. Ei need olnud sinised, ei ka hallid, aga nad olid midagi, mis kauemal vaatlemisel ikka sinisemaks said, ikka tumesinisemaks, nagu mustemaks. Võis aeg tulla, kus Merihein paratamata uskuma hakkab, et Tiksi päris sinisilmne olnud. Võis aeg tulla, et Merihein uue jutu kirjutab neiuist, kel süsimustad silmad, sest ta ei tihanud raamatuteski päris tõtt rääkida. Oo, veel oli Merihein küllalt noor, et saladusi varjata, tundmusi peita, tõtt häbeneda! Ta oli alles nii noor, et ta ei teadnud: raamatuid kirjutades peavad kõik vanad olema, nii vanad, et nad enam midagi inimlikku ei varja, ei peida, ei häbene. Aga Merihein oli noor. Ometi suudab ta oma uudishimu juua talitseda, muidu peaks ta palju sagedamini Tiksi rääkima, kui ta seda tööpoolest teeb. Üksipäinis õhtulauas istudes ja asjata üliõpilast oodates unustab ta ajuti täiskallatud viinaklaasi lauale, nagu tahaks ta kärbsele võimalust anda ennast kas või selili juua.

Mõnikord tunneb Merihein, et midagi puudub ja et igavus ligi tükitab. Siis joob ta veidi rohkem ja nõnda peab kärbes sagedamini tema targutusi kuulama.

«Tead sa, mis on noorus?» küsib ta kord ja mõtlemata kostab ta ise: «Noorus on armastus. Tahad nooreks jääda, siis armasta, armasta, armasta. Armasta ükskõik keda või mida, aga peaasi, armasta, armasta kõigest südamest.»

Teinekord küsib ta kärbselt: «Tead, mis on armastus?» ja jällegi kostab ta mõtlemata: «Armastus on noorus.» Alles nüüd tuleb talle varemalt esitatud ja vastatud küsimine meelde ja ta märkab, et mõtted ringi käivad nagu eksija metsas. Sellepärast lausub ta: «Kärbes, kärbes, me asjad pole korras. Lubasin su ära värvida, aga kärbse värv on alles leidmata, pole aega, pole mahti, on muid toimetusi. Värv end ise. Tänapäeval oled silmi ja jalgu kasvatanud, hakka nüüd arendama aju, küllap siis märkad, et ilm võib värvitagi värviline olla. Siis saad ka teada, noor võib olla üksigi, päris ihuüks, aga armastus tuleb ikka kahekesi, armastus ja unistused. Noorus on vanade kaugem unistus. Tema'p see ongi parem värval ilmas.»

Merihein langeb vaiksesse nukrusse, mis ulatab aastakümned tagasi.

Ilm ja inimesed on muutunud, aga unistused on jäänud, nagu oleks alles kõik endine.

Arg on viirastunud, elatud päevad unenäoks saanud, unistused kõnnivad reaalsena päise päeva ajal. Kõik unistused ühuvad Merihein nii väga unistuste küljes, et ta ei tunne, ainult unistused püsivad.

Merihein kahtleb ta: miks pole ta maksku mis maksab unistustele elanud! Miks ei pannud ta visamalt elu teinud elu rõõmude kiusatustele! Miks ei rääkinud ta oma unistustest ikka ja alati ainult nõnda, nagu ta tundis ja nägi, ja miks võttis ta arvesse sõprade ohvra kiituse või vaenlaste kadedusest juhitud kurikavaldavaid sõnu?

Nüüd mõnigi kord elas ta kui edvištaja, talitas kui arg hõltsu, pettes oma paremaid poolehoidjaid, ära andes neile. Ja mis sai ta tasuks? Paar sentimentaalset sõnu plikalisel palgel, mis nii imeruttu kuivavad; mõned sõnad ohke vanatüdruku närtsinud rinnas, kus kunagi küllalt kirge ega julgust, et patustada; mõned kiidusõnad ideaalsest nende huulil, kes upuvad oma mulkaskas; rahuldav tänutunne kõlbluskorruptajate ja luulelennu ning õrnuse ülistus inimestelt, kes kunagi aimanud, mis tähendavad unistused, mis teevad hinge- ja vaimuilm.

Aga ikka veel polnud ta küllalt nõretav, küllalt pühendunud, küllalt kohane perekonnas lugemiseks, küllalt oma ega luulelik.

Kui ta veel kord elaks, kui ta veel kord võiks loobuda otsast peale, tarvitades saavutatud elukogemusi! Kui ta lahti paiskaks ta oma unistusvalla väravad, kütkest plüštaks ta kõik armsuse ja ilguse elukad, mis unistust tammuvad valutavas hinges. Las nad häälitavad, laulavad, hõiskavad, kisendavad, karjuvad, rõkavad, moogavad, roögivad, las nad peavad oma kirgede peale pillerkaari, pannes pead kõngutama sõpru ja teinades sömuvahtu silmakirjalikkude vagatsejate meenutades! Siis ei kehitataks pärast õlgu, haletsevalt ei tuleks ta ei armastanud küllalt oma unistusi, ta ei loobunud küllalt ohvreid oma äravalitutele, ta ei teinud oma elu suuremaks ülesandeks loomist, vaid kahmis silmapilgu huvide järele, rahuldada püüdes inimeste väiklusi ja edevaid tujuksid.

Las minna sõbrad, ka nüüd on nad läind! Las loobuda poolehoidjad, neid on ka nüüd vähe jäänud ja needki kühmad või ainult leiged!

Las tuleb üksildus uksest ja aknast, ta kõnnib ka praegu igal tanaval, vilksatades lähema nurga varju, ta uida ka praegu igal metsateel, pugedes puude taha, roomates põõsa alla või lõmitades õitsvasse kanarbikku ja õilmitsevatesse sinikavartesse!

Las istub nukrus minuga ühes lauda, ka praegu val-
vab ta öösiti mu peatsis...

Agas kārbes silab Meriheina kael või piriseb paar virru tal ümber pea, äratades teda unelemisest. Naerusuul sirutab ta käe sädeleva klaasi järel, korrates noorte mõtteta sõnu:

«Selle peale jõid vanad roomlased.»

Kārbes lahkub kaelst ja istub klaasiservale.

«Alt ära!» hüüab talle kirjanik, «Andres Merihein tuleb.»

Ja klaas läheneb huultele.

On õhtuid, kus Merihein pliatsi võtab, et oma unis-
tusi paberile panna, aga paarist reast ei saa ta kauge-
male. Ja kui ta nõnda istub, oodates sõnadevoolu, kõn-
nib kārbes valgel paberil ja tipib musti punkte. Seda
nähes lausub Merihein:

«Ohoo! Sa oled ikkagi päris loomulik kārbes, aga
puudus vähe, siis oleksin sind pidanud filosoofiliseks,
müstiliseks või jumalikuks... Hakkab viin kõhu peale?
Minul hakkab teine pähe. Peab vähem jooma ja rohkem
unistama, peab jooma, kuid piiri pidama. Nii mõnigi elu-
vasikas kārvas liigjoomisse. Aga sinul pole unistamisest
aimugi, aina põõnad, aina norskad nagu mõni ideaalne
inimene.»

Oli ka neid õhtuid, kus Merihein kārbe hoopis unu-
stas, ajades juttu ainult oma unistustega. Siis jooksis sulg
närviliku kiirusega üle paberi ja punkte kulus rohkem,
kui kārbes neid valmis valanud. Pudel oli lauale toodud,
aga kork pealt võtmata; kork oli pealt võetud, aga klaas
täitmata; oli juba kallama hakatud, aga unistused olid
summas sisse tunginud külmast õuest, soojast ahjust,
auravast teekannust ja Merihein oli kõik unustanud,
andudes ainult oma unistustele. Kui ta viimaks sule
käest pani, oli teekann jahtunud ja kārbes enese otsani
täis kaaninud ning ahjuservale magama lennanud, sest
unistajad on igavad.

Unistused tulid ka Lutveiga kahekesi olles: nad tulid
noormehe mureta näoilme, sõnadest, naerust, nad
sündisid nagu ei millestki ja lahtusid jälle nagu ei mil-

le. Nad tulid isegi siis, kui Lutveiga ühes olid teised
noored ja noorte seas naeratas korallisuune Tiksi, kes
unustas Meriheina näole oma ainetise pilgu.

«Mis te silmitsete?» küsis kord Merihein.

«Mis te mõtlesite?» küsis Tiksi vastu.

«Ei meleta enam.»

«Ei tea enam,» ütles neiu pirtsakalt.

«Ma mõtlesin, oleksin veel noor.»

«Seda te küll ei mõelnud.»

«Miks mitte?»

«Te olete ju.»

«Ah seda te silmitsesitegi?»

«Iht naeratas ainult.»

«Või sa Tiksit usu,» pöördus Kulno nüüd Meriheina
poole, «tema on suur meelitaja.»

«Lõundatakse, naised olevat üldse suured võrgutajad,»
naeratas Merihein.

«Kas te pole seda tähele pannud?»

«Ei, selleks pole aega jätkunud.»

«Kas pole teile ükski naisterahvas meeldinud?» küsis

«Ei, vaha paljud!» vastas Merihein.

«Miks teil siis aega ei olnud?»

«Nad meeldisid ikka liiga: ma ei näinud ega kuulnud
mitte.»

«Ja ikkagi üks?»

«Iht sellepärast,» rääkis Kulno vahele, «härä Meri-
heini armastas rohkem kui abieluks vaja.»

«Jah, isegi neid, kes mind petsid, ei...»

«On siis teid petetud?» sähvas Tiksi kirjaniku sõnade
vahele.

«Eredasti!»

«Merihein, sul jäi lause pooleli, tahtsid midagi petis-
tust naistest öelda,» tähendas Kulno.

«Tahtsin öelda: isegi neid, kes mind petsid, ei vihanud
ma nõnda, et neid oleksin võinud naiseks võtta.»

«Naerdi.»

«Mis te tühja lobisete,» ütles Tiksi hellalt ja lisas
mõttehulmalt juurde: «Olite siis õnnetu?»

«Ei olnud,» vastas Merihein lihtsalt. «Õnnetu armas-
tus on ainuke õnnelik armastus.»

«Nõnda räägivad ainult naiste jumaldajad,» ütles
«Kulno,» ja kes sõandaks meie päevil veel mõne juma-
la mehe abielu astuda.»

«Jah, jumalannad on krutskeid täis,» oli ka Merihein nõus.

«Kust teie seda teate?» küsis Tiksi.

«Mul oli kord hea sõber,» vastas Merihein, «see võttis omale jumalanna naiseks, aga paari aasta pärast oli jumalanna juba teisel mehel ja hea sõber puhkas mul-
las. Jumalik armastus lõpeb ikka surmaga.»

«Mina arvan,» ütles Kulno, «sinu sõber leidis ühes vanade kreeklastega, et jumalannad on väga tüsedad eided, ja sellepärast pidigi ta surema.»

«Saad aru, Tiksi,» ütles nüüd Lutvei, «vanadpoisid lihtsalt kardavad naisi.»

«Armastus on ikka kartuse hakatus,» vastas Kulno. «Siit tulevadki sõnad: pead kartma ja armastama.»

«Õige, õige,» imestas Merihein, nagu oleks ta elu-
mõtte avanud, «mida suurem armastus, seda suurem kartus.»

«Selle peale jõid vanad eestlased,» ütles Kulno ja tõstis teeklaasi.

Tiksi ei võtnud meeste targutusest osa, aga juba oli ta harjunud huvitusega kuulama. Nii mõnigi sõnade tiritamm ja mõtete kukerpall pani ta naeratama ja naeratus sünnitas meeste peas uusi mõttesädemeid. Igakord kui Merihein mõne õnnestanud nalja või sõnamängu üle naeris, pidi Tiksi ikka pilgu tema poole pöörama: nii täiest südamest ja kaasakiskuvalt võis see mees alles naerda, ehk küll juuksed kõrva äärest hallid ja pealaelt harvad.

Ajuti tõusis Tiksil tundmus, et tema on alles laps ja Merihein on kena mängukann, mida tahaks uudishimus lahti teha, ära lõhkuda, et näha, mis seal sees häälitseb.

Merihein oli meeldiv, kui ta naeris, ta võis kaasakiskuvaks saada, kui ta rääkis, aga kui ta mõnikord iseendasse süvenes, ajades unistuste veetlevaid radu, siis ilmusid näole vanaduse- ja murejooned, mida Tiksi oleks tahtnud olematuks teha.

«Te peaksite ikka naerma, ikka rääkima,» lausus kord neiu.

«Ja mitte unistama, eks?» vastas Merihein.

«Kust te seda teate?»

«Unistused teevad mu inetuks, seda öeldi mulle juba ammugi.»

«Murelikuks.»

«Ja mure teeb vanaks.»

«Lahd ei vastanud

«Mõnigi kord oli ta märganud, et Merihein nagu mõtted loeks, ja sellepärast ei tahtnud neiu rääkida. Aga Merihein ootas, et Tiksi räägiks, ükskõik mida, et ta oma häälitseks. Ikka oskas ta põhjust leida, et neiu sunnida jutustamisest osa võtma, ja naiselikus uudishimuse ootas see silmapilku, kus nad Meriheinaga kahekesi olid, nelja silma all räägiksid. Missugune oleks ta küll olnud? «Armuverd» lugedes võitles Tiksi paiguti pööratuga, aga Meriheinalt eneselt polnud ta tänini veel mõnigi sõdamlikku kuulnud — peale naeru mitte midagi

15

«Kas harra Lutvei on kodus?» küsis Tiksi ukse käe-
tagant kinni hoides. Tal oli nii kiire, et teretamisegi ei olnud.

«Ootan teda,» vastas Merihein.

«Ta pidi minu poole tulema, aga ei tulnud. Kus ta on?»

«Ta on, aga ehk ootaksite pisut.»

«Ma tulitan teid.»

«Minge ikka.»

«Kõnnake ehk.»

«Alult kärbsesega vestan ajaviiteks juttu,» naeratas Merihein.

«Kui Tiksi hakkas naerma, teadmata miks.

«Ehk võtaksite ülijaki ära.»

«Mul on vähe aega.»

«Joo pilgukski.»

«Noh, hakkles

«Tahaksin teile oma luulekärbest. Tohin ehk lausa?»

«Jah, Merihein tohtis juba aidata

«Võtsin lobisesid ja naersid nad nagu vanad tuttavad, ja kumbki ei tuletanud enam meelde, et oodatav ei tulnud. Nagu poleks Tiksi tema pärast tulnudki ja

«Ehk, tuhi jutt, et Tiksil aega vähe. Viinapudelid olid juba ilmunud ja klaasetaites rääkis Merihein, kuidas kärbsesele korratuid meelde tuletasid:

«Matake, siin pudelis on veel parem. See on puhas, terviklik, otseteed Prantsusmaalt saadud, mu oma

silma all aamist lastud. Ega ta pähe ei hakka, ainult jalad teeb nõtkemaks, paled paneb lõkendama.»

«Tunnen, nagu hõõgaksid nad juba,» vastas Tiksi.

«Pole midagi, mõtlete tühja.»

Vähehaaval muutub jutt elavamaks, hääled lähevad soemaks, silmad säravamaks. Tiksi ei vali enam mõtteid ja sõnu, ta vadistab juba kõigest, mis meelde tuleb. Ja naerab. Merihein ei saa kuidagi muidu, kui peab kaasa naerma. Juba ammugi pole ta nii palju naernud ja kõiksugu tühja-tähja rääkinud.

«Mis te nüüd kirjutate?» sõandab Tiksi viimaks küsida.

«Huvitab see teid?»

«Tahaksin juures istuda, kui te kirjutate.»

«Miks?»

«Tahaksin näha, kas teil kirjutades ka nii murelik nagu on nagu muidu mõnikord.»

«Veel murelikum.»

«Kas kõik on murelikud, kui nad kirjutavad?»

Merihein naeratab.

«Loojad on nukrad ja sünnitajad kannatavad valu,» ütles ta.

«Ei mina kirjutaks, kui valus oleks.»

«Muidu on veel valusam: riimid ripuvad õhus, unistused ei anna ööselgi rahu, istuvad peatsis, liigutavad jalutsis, tulevad voodi alt, seinaprao vaheltki. Aga pane paberile, kohe vaiksed kui utekesed, magavad kui siugud. Luuletamine on päris mõrtsukatöö, unistuste tapmine. On mul mõni ilus ja suur unistus, siis kannan teda võimalikult kaua peas, hinges, ei pane teda sõnadesse. Alles siis, kui ma teda küllalt imetlenud, armastanud, kummardanud, isegi jumaldanud, alles siis tõmban ta sõnavõllasse. Kõlgu ilmarahva naeruks, lõbusta hoolimata meeli, tee nalja edevatele, kõdita väsinud erkusid oma neitsilikkusega, selleks oled sa ikka veel hea küll, sina, mu hingepisar! Aga mõnikord on aimdus, et kui mitte täna, siis homme tuleb see kõige suurem unistus, unistuste unistus, ja seda ei ütle ma kellelegi, teda ei rüveta ma sõnadega, ehk olgu siis, et leiduks keegi, kes niisama suur ja kallis kui mu unistuste unistus. Temale ehk räägiksin, temale ehk jutustaksin. Kord oli mul midagi selletaolist, juba paljude aastate eest. Kandsin suurt ja ilusat kandsin kaua. Raske oli kanda, väsisin, närbisin, ei maganud nädalate kaupa, lõppesin, kurdus-

... Hõbrud naersid, heitsid nalja: ma armastavat õnnelt. Aga ma olin õnnelikum kui kunagi enne või pärast. Kuid siis sündis midagi hirmsat...»

Merihein peatas nagu jõudu kogudes.

Mida siis? Rääkige, ma palun.»

Ma lugesin ühte itaalia kirjanikku ja temalt leidsin oma suure unistuse, mida sõnadesse ei raatsinud panna,» rääkis Merihein nagu kergema südamega edasi. «Ma unustasin oma unistust liiga, sellepärast põgenes ta minu juurest. Aga unistusi ei tohi liiga armastada, neid peab nõnda armastama, et nende vastu võiks olla kare, armutu, halastamata. Jah, aga siis ei teadnud ma seda, olin rumal, ei aimanud ka, et unistusi võib armastada. Ma kandsin ja varjasin, mässisin end nukrapõlvantlisse. Teate, preili, nõnda teevad tüdrukud, kui loodavad neid õnnistab: mässivad end suurrätikusse. Aga ühtegi pilmi ei peta, need tunnevad jalaastumisest, kõnnakust kaevuteel, tunnevad seisakust kiriku paplite all, kuulevad näokarvast, kuulevad häälest, aimavad pilgust. Minu olin õnnetus kui õnnistatud tüdrukud suurrätikusse arvasin end käima peal olevat raske asjaga, aga ühtegi polnud midagi kanda; keegi teine oli minu unistusega maha saanud, võib olla juba enne, kui ta minu kätt tekkiski.»

Harva, väga harva rääkis Merihein nõnda oma asjust, võinuks tal mitte kunagi. Isegi ei teadnud ta, mis täna kirekõndlikud vallali päästis, oli see kiidetud prantsuse üm, mis pähe ei pidanud hakkama, või oli see neiu, kes lapalikus uudishimuses kuulates oma suugi praokile unustas, nagu kartes, et kõrvadest ehk mõni sõna võiks minna lipsata.

Ah niisugune on ta!» imestas Tiksi endamisi, kui Merihein lõpetas, «aga mina pidasin teda hoopis teist-

... ja teda valdas imelik sõnadega avaldamata tundmus, ... missugune on Merihein. Kui aga see natukese ... nagu uinakust ärgates märkas, et jutt taht- ... ühe tõsise, liig luulelise varjundi omandanud, lii- ... teda ennastki, naeratas ta nagu kohtlaselt, ula- ... kko viinaklaasi järel ja ütles:

«Selle peale löid vanad roomalased klaasid kokku.»

Ka Tiksi naeratas, sest tal oli nii hea ja mõnus, tal oli nii imeline tundmus, nagu mitte kunagi varemalt. Aga oeldud sõnad tegid talle haiget, pühkides nagu pilkaval

naeratusel seda, mis temas hiljuti virgunud. Tahtmata pidi ta mõtlema:

«Ta pole sugugi niisugune.»

Aga Merihein langes endisse meeleollu tagasi, sest oli ju silmapilk, kus unistused tulid uksest ja aknast, sädelevast klaasist, silmadest, naeratusest, kähardunud lokkidestki. Nad tulid ja tulid ning nende rodul ei näinud lõppu. Nüüd tundus Tiksile uuesti, et Merihein on ometi «niisugune».

16

Meriheina korter hakkas kurikuulsaks saama. Iseäralikku lõbu see kirjanikule ei valmistanud. Nagu iga kuulsusega, nõnda oli lugu ka siin: tõelikkust värviti, tõelikkus tõsteti nii-öelda ideaalsesse valgusse. Ideaalne valgus loob ikka luulevarjundid. Luulet oli ka Meriheina korteri kurikuulsuses.

Kulnoga sellest kord rääkides ütles kirjanik:

«Kui petlik ja muutlik on kõik ilmas! Aevastad, aga räägitakse, et oled nina nuusanud, pealegi veel näpuga.»

«See tuleb sellest, et meil on kole suur huvi teiste asjade vastu,» arvas Kulno. «Oleme kangesti ühiskondlikud.»

«Ja luuletajad.»

«Seda küll. Oleme aeva luule uppumas. Kõik meie teadlasedki on päris luuletajad. Neis on ikka rohkem luulet, kui et olla ainult teadlased, ja rohkem teadust, kui et jääda ainult luuletajateks. Moodne teadlane on ikka pisut luuletaja ja luuletaja pisut teadlane. Seega oleks tööjaotuse edenemine vaimuvallas teistsugune kui tehnikas.»

«Aga imelik, luulerohkuse peale vaatamata, otse tema kiuste puuduvad meil ometi luuletajad.»

«Ka seda paneksin ühiskondlikkuse arvesse. Luuletaja, kunstnik peaks paratamata egoist olema, egoismi pole aga meil peale mõisnikkude, vaimulikkude ja rahvameeste veel keegi teadlikult kultiveerinud. Seda on luuletajate sündimiseks tõepoolest vähe.»

Aga Merihein oli teises arvamises, öeldes:

«Kunstnikud peavad olema patused, kunstnikud peavad olema kontumõistjad. Aga meie oleme vagad ja meie patud on laste patud. Nad on nii väiksed, et ke-

egi ei tühise tõsist himu, ei sütti kuumendavat kirge neidki munda. Meie õppiv noorsugugi on väga nagu meele pe, mõtleb ainult diplomi ja teenistuse peale, unistab mõnest pesast. Ei ole kuritahtlist üle aisa löömist ega otse vastu takka ülesraiumist. Kes söandaks tõsiselt mõttega naistele ja neiuidelegi järel joosta. Need ju tahes muulastele, aina võrgutatakse noori teenijaid ja avateletakse ilusaid õmblejaid. Aga nõnda talitab ju meie noorus ise. Nõnda talitavad need, kes ei taha, et nende peale kohut mõistetak, ja kes ise ei armasta mitte üht teiste üle kohut mõista.»

«Ole ettevaatlik,» rääkis Kulno. «Arvad sa tõesti, et me ei armasta kohut mõista? Ära usu! Teeme seda rohkem ja parema meelega, kui aimata mõistab. Aga me teeme seda salaja, nurga tagant, pimedas jala ettepanemisega. Nõnda talitatakse heade tuttavate ja sõpradega, nagu me kõik oleme. Meil vaieldakse sotsialismi vastu, aga pane tähele, meil maksab täielik sotsialistlik lood, ühiskond näeb ja teab kõik, mõistab kõigi peale kohut, teeb seda aga kärata, nagu oma meestega ikkagi peab talitama. Meil on ju kõik oma mehed, kõigile naestame lahkelt vastu, kõigile surume sõbralikult kätt.»

«...», mustarvis tormikella lüüa, kui patud on nii väikesed, nagu sina õieti tähendasid: mõni rahvamees on keelt hõlmanud, päris väikest keelt; mõni poliitikamees valelõnu, üsna tühist asja muidugi; mõni ühistegelane varustanud, ikka pisitillukese summa, mis ainult lähedaste kadedust äratav. Aga on meil kunagi olnud usu-õhkujaid või isamaa-äraandjaid? Mõni võõras võiks peagi valearvamisele tulla, et meil polegi usku ja et meil puudub isamaa. Õige, meil on rahvameeste seas nuuskurid, aga võib siis seda kellelegi tõsiselt ette heita, kui ühiskondlik eesmärgiks on aina rahvakasu? Võib sandamatega sõbralikku läbikäimist kellelegi pahaks panna, kui küsitavaks kipub saama jumalast seatud ühiskondlik kord, rahvuslik iselaad, armastus või abielu? Mis oleks, näiteks, armastus väärt, kui ta ei aja mõnest potma, valet vanduma või tapma? Ei, ei! Meie armastame väga kohut mõista, sest me oleme ju vagad, meil on ütlesid. Sina isegi tunnend seda vagade kohut, kuni sind pole üle kuulatud.»

«Õige ta ju on. Ja nähtavasti on ka minu kuritöö vaikne, kui et suuremat kära maksaks teha.»

«Mis oledki sa teinud? Oled sa seltsimajadega, üli-

õpilaste ühingutega või mõne muu isamaalise trahteriga võinud võistelda? Tühine asi oleks mõne mehe nõtru liikmeid või pisut segast pead arvesse võtta, sest iga-viku ja jumalate ees on täitsa ükskõik, kas keegi jalgele toetub või tiritammi kasvatab, käpuli laseb või selili heidab.»

«Tõepoolest näib sul õigus olevat. Ei ole sugugi tähtjas, mis või kuidas tehakse, peaasi — kes teeb. Te tõite Tiksi ristsetele ja panite ta viimaks minu voodi magama, aga nüüd on kõigil arvamine, nagu oleksid ristsete rumalused ja kõik muudki lollused Tiksi süü.»

«Naised on ikka meeste rumalustes süüdi.»

Sellega polnud Merihein nõus ja nõnda kestis arutus edasi, iseäranis sellepärast, et Merihein seda arutust tahtis, peaaegu armastas, sest midagi arusaamatut kipi-tas südames.

17

Tiksil liiguvad segased mõtted peas ja vilud tuuled südames. Midagi puruneb, midagi hävineb, midagi kaob mõni teab kuhu

Neiu tunneb enese lähenevat teelahkmele, kus peab valima ja otsustama. Aga Tiksi ei taha otsustada, ei armasta kaaluda, sest vististi talitab ta lõpuks ometi kõigi otsuste ja kaalumiste vastu. Ta teeb, nagu tuul puhub, ta toimetab, nagu tuju tuleb.

Nagu oleksid kõik korraga kokku leppinud, et neiule raskeid päivi valmistada, teda piinata kõiksuguste asjade ja asjakestega või temas äratada imelisi lootusi, petlikke unistusi.

Isa joob rohkem kui enne ja tütreaga räägib ta mõni-tavalt, nagu oleks see mõni teab mis alandavat teinud. Ema tuletab tütrele ikka sagedamini meelde, ta mine-vat vanaks, ta minevat tühja tellerdamisega vanaks. Aga ei ole hea, kui neiu läheb vanaks tühja tellerdami-sega, ema teab seda, tema on seda juba ammugi läbi katsunud.

Naljakas! Vanadus ajab Tiksi naerma, ta on ju ainult paar aastat üle kahekümne. Millal on ta siis noor, mil-lal peab ta siis noorena elama, kui mitte siis, kui ta on ainult paar aastat üle kahekümne?

Aga emal on vanadusega tagamõtted, emal on kõigi-moode lihtsad tagamõtted.

«Ma temast ikka sinu võtjat saa,» räägib ta Lutveid nooledega.

«Muu, ära hakka jälle seda vana asja korrutama,» pehkeb Tiksi.

«Muu laps, kõik korrutavad.»

«Aga nad korrutavad, ole ometi sinagi vait.»

Heldene aeg, mis sust siis nõnda saab! Kaua sa nõnda tantseldad! Ükskord lõpeb ju himu otsa...»

Tah, kelles on emal õigus, ükskord lõpeb himu otsa, seda tunneb Tiksi. Ema on juba ammu neidsamu sõnu rääkinud, aga alles nüüd märkab tütar, et ema neid sõnu räägib ja et tal on õigus. Veel hiljuti ei uskunud Tiksi, et himu otsa lõpeb, aga nüüd usub. Mis siis saab, kui himu otsa lõpeb, seda Tiksi ei tea. Tal on ainult aimdus, et tuleb uus himu, uus mäng, uus rõõm.

Või peab ta tõesti nende järele õnge välja heitma, keda ema soovitab — asjalikult, arusaamisega? Ema ei tuletta sestsaadik enam kunagi lukuseppa meelde, kui Tiksi kontoris sai masinaga lõgistama, sest meeldulõgin tõstis tütre suuremasse seisusse. Emal on meeldame peal aina kirjutajad, halvemal korral poe-tid.

On juul Tiksi arvab, ta võiks valida, ta võiks mehele valib, nagu tema sõbrannad juba paari aasta eest lük-

«Aga is peaks ta ehk lahti ütlema kõigest, millega ta aasta jooksul harjunud. Unustama peaks kogu selle õmbruse, kuhu Lutvei ta viinud, unustama kõik need mõtted ja huvid, millest ta alles nüüd hakkab pisut aru saama ja nendest lugu pidama. Tiksi ei oska öelda, mida see on, aga ta tunneb, et ta viimased aastad on ela-nud uues, tundmata ilmas, teistsuguses õhustikus kui mujal, muust ilmast erinevais lõbudes ja rõõmudes. Lõhkudes jääksid järele ainult mälestused. Aga nii peaks on hakata juba nüüd mälestustega elama. Selle peale mõeldes jooksevad Tiksil külmavärinad üle keha.

«Ei, ei! Veel mitte, veel mitte! Mõni nädal, mõni päevgi veel! Parast tulgu, mis tuleb. Mitte mõelda, mitte aru-tada, tantsida ainult himude pilli, kuulda ainult kirgede lõuendit sõna. Minna, kuhu nemad lükkavad, teha, mis nemad käsivad, küllap hiljem peame aru, küllap hiljem mõtleme...»

Ja uuesti tormas Tiksi endisse ellu, püüdes unustada kõik mõtted, kõik mured.

Aga iga kord, kui ta Lutveile niisuguste tundmustega lähenes, aimas ta noormehes midagi hoopis muud. Häälest kostis nagu tüdimus, hooletus või nukker ükskõiksus, tegudest paistis midagi kulunut, iganut, ammunähutut. Nõnda hakkas Tiksil tahtmine kuhugi mujale, kus oleksid naeruvõdisevad huuled, tundemängus erevad silmad, meelitavalt kelmikad sõnad ja lähenemine, mis tekitab meelevärinad.

Ja Lutveiga olles mõtles neiu kord ühe, kord teise, kord ei kellegi peale, mõtles ainult, sest ta ei saanud muidu, kui pidi mõtlema.

Mõtles, et ilmas on veel palju huvitavat ja avatelevat ja et seal on peale Lutvei veel hulk teisi mehi, noormaid ja vanemaid, tõsiseid ja naljakaid.

Mõtles, et Meriheini pole sugugi niisugune, nagu ta alguses arvanud, et ta on kentsakas ja päris noor vanapoiss ja et ta mõnikord räägib, nagu oleks tal ammugi naine ja lapsed, keda ta harjunud sussutama.

Mõtles, kuidas ta Meriheina selja taha magama pidi heitma, mõtles, missuguse näoga vanapoiss teda nähes asemelt tõusis, kui õnnesoovijad ta äratasid.

Mõtles, et naljakas oleks niisuguse vanapoisi naine olla, talle puhtamat ja peenemat ihu- ja voodipesu muretseda, tema sukki nõeluda, talle toitu valmistada ja teda sööta, nii et näole ja kaelale kortsude asemele siledam nahk ilmuks.

Mõtles laste peale, mõtles suure karja laste peale, sest vanapoissil on ikka palju lapsi; mõtles ka nende kahtluste peale, mis tärkasid Lutveiga elades viimastel helgetel päevadel: mõtles, miks ei armasta Lutvei lapsest rääkida, mõtles, et imelik on, miks pole nad juba sunnitud lapsest rääkima.

Mõtles, mis Meriheini oma kärbsest jutustanud, mõtles, et naeru peale vaatamata nemad mõlemad pärast seda said imelikult nukraks.

Mõtles, et Kulno polegi nii hirmus, nagu tema alguses arvanud, mõtles, et ta mõnikord on huvitavam kui ükski teine.

Mõtles, et tema värvita, ümmargused, ükskõiksed silmad polegi nii väga ükskõiksed ja et nad ajuti sädelevad ja sädelevad, nagu lumi linna taga väljal päiksepaistel.

Mõtles, et Kulno silmad on imelikud silmad ja et ta ümmarguseid näinud ainult keerus-sarvedega jääpeel ja ühel parunipreilil, kelle pulmacleiti ta õmmel-
mud.

Mõtles, et võiks ühe kui teise mehe omaks saada, mõtles, mida ta küll teeks, kui ta nende vahel valima peaks.

Mõtles, et ta teab, kuidas Meriheinaga elada, kartis, et ta teab liiga vähe, kuidas Kulnoga olla.

Mõtles, Meriheinaga oleks tal kõik lootused, mõtles, kuidas tahtmisele heidaks ta ilma vähemagi lootuseta alla, et ta ei läheks ta vististi temaga, mitte Meriheini-
tooni.

Mõtles ja mõtles, kuni Lutvei teda segas küsimisega:

Miks sa mõtled?»

«Ei midagi,» kõlas harilik vastus.

Aga sul on niisugune nägu, nagu mõtleksid... Tead, mida mina arvan?»

«Mida?»

Mida sul kipub lommi minema.»

«Mida vaukis.»

«Mina saladuski, mis sa mulle rääkida ei taha, tähendab ainult seda,» jätkas noormees natukese aja pärast.

«Mina ka sinu saladus.»

«Missugune minu saladus?»

«Miks ei taha sa lapsest rääkida?»

«Ma ju ütlesin sulle, põhjus on nii lihtne.»

«Aga mina ei usu seda.»

«Mina teha, kui sa'i usu.»

Valenag. Siis algab noormees uuesti:

«Miks sul paneb pead murdma, nimelt: kuhu sa mõtled minna? Viimasel ajal hakkab arvama, et Meriheina
põrki.

«Aga naerma.»

«Naera aga pealegi, mina ei naera.»

«On sul ka aru,» ütles Tiksi nüüd nagu halvaks pane-
val.

«Kas naised teab, liiatigi sinusugust.»

«Või minusugust.»

«Aga nüüd püüa mu sõnadele teist tooni ja mõtet anda, kui neil tõepoolest on. Sinusugusega mõtlen teatud natuke tundmuse tuju, kirgede ülimeelikust, nai-
«Miks sul usku ja auhust oma kenadusega kõiki tantsi-
tada, vanu ja noori.»

«Taga paremaks ikka lähen. Viimaks arvad, et ka sind tantsitan.»

«Kes teab. Mõned ütlevad tõepoolest seda.»

«Kes need mõned on?»

«Kulno näiteks.»

Tiksi naerab heasüdamliselt, mahlakalt.

«Minu asi on kõrvaline asi,» rääkis Lutvei edasi, «et sa aga mängida armastad, iseäranis viimasel ajal, seda panin esimest korda tähele uue korteri ristsetel.»

«Kellega ma seal mängisin? Meriheinaga?»

«Ei, Taavetiga.»

«Ma ei rääkinud temaga sõnagi.»

«On siis mänguks sõnu tarvis. Sõnadega mäng on halb mäng.»

«Kuidas siis?»

«Sa istusid tema kõrvale, puutusid teda oma riie- tega, löid temaga klaasid kokku, aga sa tabasid oma sõrmega tema sõrme, mitte klaasiga klaasi. Mäletad, et sa ütlesid: meie klaasid ei kõlise? Poiss punastas ainult.»

Tiksi naeris jällegi ja ta silmis tõusis sütitav helk, näol mängles nagu unistatud õnne kauge kuma.

«Veel tean ma midagi,» ütles Lutvei.

«Ikka veel?»

«Sa oled üksi Meriheina pool käinud.»

«Kes seda räägib?»

«Tean muidu.»

«Tähendab, valvad minu järel.»

«Mitte seda, aga ma ei pigista silmi kinni. On mul õigus või mitte?»

«On ja ei ole ka.»

«Mis see tähendab?»

«Käisin kord seal, aga mitte tema, vaid sinu pärast. Sind polnud kodus ja herra Merihein palus oodata, arvas, et sina varsti tuled. Kui sa aga ei tulnud, läksin ära.»

«Kui kaua ootasid?»

«Sa küsid, nagu kuulaksid mind üle. Nõnda ei vasta ma. Sinu toon on niisugune.»

«Pole mingisugust tooni, tahan ainult teada.»

«Muidugi on. Ei mõista seletada seda tooni, aga tunnen, et on.»

«Rohkem pole sa seal käinud?»

«Ütlesin juba, et enam ei vasta.»

«Või nii. Hea küll.»

«Lugu pole.»

Nõnda rajas umbusk esimest korda nende vahel teed.

Aga mõnimes ei saanud rahu, ta ütles natukese vahe- pealt järel.

«Ei, mispärast ma arvan, et sul peab Meriheinaga midagi olema?»

Tiksi ei vastanud ja sellepärast jätkas rääkija natu- rikult ja püüdis.

Merihein teeb mu närviliseks, ma ei kannata teda enam. Mul on tahtmine teda nokkida, torkida, temaga sõnelda, maksku mis maksab tühjale vastu rääkida. Aga peab ometi midagi tähendama.»

Ta tähendab, et minul peab Meriheinaga midagi

olevat. Ma rääkisin sellest Kulnole. Tema vastas naer- le: *cherchez la femme* — otsi naist, aga ma tundsin, et ta siiski ei naernud.»

Kulno ei teegi muud, kui naerab.»

Aga usu. Aga ükskõik. Peaasi, ta ütles: *cherchez la femme*.

Noh, eks siis otsi, kui tema sõnad eksimata pühadus

Mitte pühadus. Tema sõnad oleksid null, kui ma ise varemalt sedasama poleks arvanud. Tema sõnad olid ainult kinnituseks.»

Tiksi ei vastanud ja ka Lutvei ei leidnud enam sõnu. Nõnda jätkas igaüks oma mõtteid ja tundmus hiilis nende ligi, nagu oleksid nad lõpuks ometi võhivõõrad inimesed.

Lutvei imestas seda tundmata ja nimetut jõudu, mis varemalt sammult pinda kiskus nende jalge alt, ta imestas oma uskumata kangekaelsust, millega ta kõigest endi- sed püüdis kinni pidada, ehk ta küll päev-päevalt oma pühade asjatust ikka selgemini arvas märkavat. Nagu ehk kõik olnu ja kadunu mõni puutumata ajaloolik pühadus!

Kuhu kadus ta kergemeelsus naistega talitades? Eks ei olnud ta naerdes ja himutsedes Tiksigi alanud, pidi ta alla peamurdmise, juurdluse ja targutusega lõpetama? Avateledes rääkis ta ju neiule üürikesest elust, hakkab ta juba nõud õpetama, et elu polegi nii üürike, kui jat- kub armastust?

Meelde tuli üks intiimsemaist silmapilkudest, kus ta armastusest rääkis, kui pikavarrega piibu suitsust, mis

südant ei piina ega silmis kipita, ainult pisut hämardab ümbrust, joonistab eluõhustikku muutuvaid õnnerat taid, mis vuravad ja vuravad. Sel korral puhus ta kude tud lähedat suitsu, pikavarre suitsu Tiksile vastu silmi ja ütles:

«Katsu, täiesti kibedusega, silmi ei vesista»

«Pisut on kibe,» rääkis siis rumal Tiksi, «minu silmad võtab veele.»

«Sinule on ehk siis ka armastus kibe?»

«Nagu oleks,» vastas neiu ja naeratas hellalt

«Aga vaata mind: panen silmad paksu suitsu sisse, liigutan lauge, aga mitte midagi. Ainult õhk oleks nagu pisut paksem.»

Nõnda lobisesid nad tol korral. Aga nüüd oskas Lutvei veel vaevalt nõnda lobiseda. Ka Tiksi raagiks ehk armastusest ja tema kibedusest teistsuguseid sõnu. Ja nagu tahaks noormees neid uusi sõnu neiu näolt lugeda, vaatab ta temale otsa. Selle näoilmes on mingisugune kauge naer.

«Mis sa naerad?» küsib Lutvei.

«Mõtlen Kulno sõnade peale, mis ta viimasel tantsupidul ütles.»

«Tantsis ta sinuga?»

«Tantsis»

«Kus mina siis olin?»

«Mängisid piljardit»

«Mis ta siis ütles? Või ehk on ka see mõni saladus?»

«Küll oled sa täna halb. Võimata on sinuga rääkida.»

«Mul on tõepoolest närune tuju. Aga mis ütles Kulno?»

«Mul olla kohtlased jalad.»

«Kahtlased»

«Ei, kohtlased»

«Ah soo, mõistan, mõistan. Tähendab, saamatud, pisut ogarad. Kuidas ta selle peale tuli?»

«Tantsul hakkas ta ikka naerma ja ma küsisin, miks ta naerab, siis ütles ta.»

«Muud midagi, ainult kohtlased ütles ta?»

«Ah ei! Ma ei saanud esteks aru ja siis seletas ta. Minu jalaastumine olevat nagu mõne inimese rääkimine: punastab, otsib sõnu, kogeleb, aga viimaks tuleb õige mõte välja, kuid siis punastab ta veel rohkem. Armastajad rääkida mõnikord nõnda, nagu mina astun. Häbene-

...aga julgevad ometi, punastavad, aga teevad siiski, ...aga ikkagi ütlevad.»

«Tad taati on sul kõik meeles!» imestas Lutvei.

«Tad, ma polegi nii rumal, nagu sina ütled.»

«Ma pole kind kunagi tõsiselt rumalaks nimetanud.»

«Tad vankisid. Lutveile tuli Tiksi kõnnak meelde, ...ta seda alguses näinud. Siis oli see veel palju ...palju punastavam ja kogelevam kui praegu. ...ta mõtles selle kõnnaku peale, nagu peaks ...al mõnemehe saladuslik tähendus peituma.

«Ta ütles veel, mõistke, mis see on: kogeleb, logeleb, ...aga kehtab läbi ilma,» rääkis Tiksi natukese aja pärast ...rõõmsalt, mureta, naerdes, nagu lõõritaks lin- ...nime, kes nimab kevade tulekut.

«Aga miks oli Lutvei nii tõsine ja miks tukslesid ...tõsine valusad pitsitused?»

18

Meriheinale oli viimasel ajal õhetav eelaimdus, nagu ...tulemas mõni suur üllatus, aga sellest aimdu- ...et ei rääkinud ta kellegagi, ka Kulnoga mitte. Ainult ...tõttumisi kärbsena üksi jäädes, kes laual silas või ...kõrbervale lendas, lausus ta:

«Mu armas, meil seisavad vist rasked päevad ees. Nii ...kannu oleme elanud, aga ikkagi veel muutub ilm. Muu- ...tuvad ka inimesed. Ainult sina, kärbes, oled ja jääd ...endaks, ainult sina oled püsiv, igavene.»

«Ja sohvale pikutades ning jalgu lauaservale sooja ...algu lähedale seades mõtles Merihein viimaste elupäe- ...ade üle järele.

«Ta oli nagu mõnes tuulekeerus, mis tõusis ristsetest. ...ta oli tahtnud noori oma ümbruses näha ja noored tulid. ...ta oli tahtnud värskust juua, tal oli himu elumakla ...järele, mis tuleb silmist, tundmustest, häältelt, aga janu ...oleks nagu ikka veel kustutamata. Tal oli noortest oma ...ettekujutus, aga ta leidis, et ettekujutused on petlikud; ...tal olid nende vastu tundmused, aga ta nägi, et tundmu- ...ed on muutlikud; tal olid arvamised, aga nähtavasti ...olid ta arvamised ekslikud.

«Aga ehk pole põhjus ometi noortes, vaid temas ene- ...nen? Ehk on noored ometi tulevik ja tuleviku ettenäge-

mises on prohvetidki pimedad? Ehk ei mõista tema neid ega nemad teda?

Kes teab! Võib olla! Aga Merihein oli pisut nukker ja tema meeltes tammus pettumus. Vaigistuseks valas ta klaasi täis ja rüüpas, kuna ta jaoleruttavale kärbsele lausus:

«Ainult sind, mu armsam, mõistan ma täiesti, sest sinus pole midagi muud, kui aga ainult see, mis ma ise sinna pannud, ja teistes mõistame täiesti ainult iseoma mõtet, iseoma tundmust. Tiksiga võin kas tundide kaupa lobiseda või naerda, aga see ei tähenda sugugi teineteise mõistmist. Naer on ainult sümpaatia märk, aga sümpaatia pelgab sagedasti arusaamist. Tiksi on küllussarv, mille võõrad käed täitnud ja siis sulgunud. Temas on minule ainult aimdused, lootused, oletused, tema kähardunud juuksedki tekitavad ainult usu... Kuulsid sa, mis noored usust ja teadusest viimati rääkisid? Panid sa tähele, et teadusjüngrid pahatihti toonitasid: usun, et tean, kuna usuapostlid kordasid: tean, et usun? Märkasid sa, kui noor on ikka veel ilm?»

Muidugi, kärbes on kõik märganud, praegu tähendas ta kuuldud ja nähtud tarkused kõrva taha üles, sest miks muidu pidi ta nii kaua esimeste jalgadega pead kratsima. Ja kui Merihein jalgu soendades tukastama jäi, nägi ta unes: kärbes kõndis klaasi serval ja laulis kui noor neiu, kes ihkab mehele, huikas kui putkest luik, mängis kui suur haavakoorest vene vile. Mets rökas ja liblikad lendasid, linnud siristasid ja lilled lõhnasid, karjane puhus pasunat ja kähara villaga talled löid kepsu ning Merihein kepsles nendega kaasa. Jookstes hakkasid jalad valutama, esteks tuimalt, siis teravamalt, aga ikkagi uimlevalt, kuni tukastaja virgus ja edasi mõtles.

Jaa, nii see oli. Alguses tegi Lutvei Meriheinale nalja, äratas unistusigi, aga päev-päevalt vähenes nali ja unistused põgenesid hoopis. Kus oli küll muutuse algus, põhjus? Tuli see juhtumisi tõusnud arvamiste lahku minekuist ja vaidlusist, mis mõnikord ulatasid ägeduseni, või ei tekkinud need vaidlused sugugi juhtumisi, vaid olid ehk tingitud mõnest salavedrust, mis asub sealpool teadvusläve? Hakkas ehk Meriheina tüütama see hoolimatus ja ükskõiksus, millega Lutvei ja tema kaaslased korteris talitasid, pärisperemeest nagu ei miksiki panes? Olid ehk paremad ja jäädavamad kaas-

lased unistused, need õrnad, kuid armukadedad ja pehked lantoomid? Tegid ehk nemad ka Meriheina teadale selle noormehe vastu, kes lilli noppis elu- ja armuvald ni mureta näol?

Merihein vahtles ja kahtles. Kindel oli üks: terve rida need kujud oli silmapiirile tõusnud, tema korter oli nende kujude kogumispaiaks saanud. Väljaminekud olid koonvastid ja kasvasid ja käesolev kuu ähvardas lõpetada puudujaagiga. See tuletas endisi aegu meelde. Talilõpetajad pidi ta juba enam kui kahekordset palka maksma, kui ikka oli korter mustem ja korratum kui kunagi enne. Lantoomid veinid, mida ta varem ainult kärbsele kiites loovutanud, kahanesid pudelites imeruttu. Juhtus isegi, kui ta üheks koju tulles pudelid leidis tühjendatult, sest olid kärbes tema äraolekul oma hõimudega siin jätkekaarditanud. Niisugusel korral istus pettunud mees veel lihtsalt lauda ja tema meel oli harilikust nukram. Kärbes lennupirinat kuuldes ütles ta hoolimata: «Ää tühja!» Aga vähe aja pärast, kui loomake saaki otsides läks ümber vilas, hakkas Meriheinal temast nagu kahju ja ta riputas talle mõne tera suhkrut, et vaadelda, kuidas ta muudatuna hakkab, ja rääkis:

Lepi kellega, teinekord saad paremat. Lepi ka mu jätkekaardiga, sest kellega peaksingi porisema kui mitte sinuga. Näed, pole kedagi teist, aga porisemine rahustab meelt. Pealegi, inimesed porisevad vastu ja nõnda saab peaaegu riid, aga sina vaikid nagu tall, mis tappa ei oska. Kui sa ehk peaksid arvama, et sa oled süüta, siis tean: nõrgemal on ikka süüd. Isegi tappa võin su, kui tead mind vihastavad või kui ma ise ennast ei rahulda, ja ikkagi on mul õigus. Mulle jääks õigus ka siis, kui sa oleksid nii püha ja vaga, et su surematu hinge kannatused lunastaksid teistele igavese elu. Mida nõrgem keegi on, seda rohkem kannatab ta ülekohut, kannatab teiste suu pärast, ja seda enam on tal põhjust pidada ennast õnnelunastajaks. Sellepärast, armas kärbes, ära pirise, kui sa nõrkuse pärast ülekohtu käes kannatad, vaid tunda end teadmiseiga: mida nõrgem oled, seda rohkem lunastab sinu süütu kannatus teisi, millest järgneb, et kui sul enam vähematki jõudu ei ole, siis võiksid kõigi teiste kärbestepäästjaks saada.»

Nõnda õpetas Merihein iseenese trööstiks kärbest. Aga sellele nähtavasti ei meeldinud vanapoisi targutused ja ta lendas ahjuservale, kaasa võttes väiksema

suhkrutera. Merihein sai isegi aru, et temal mingisugust mõjuvat põhjust pole ei kärbest ega kedagi teist oma õpetuste ja manitsustega tüüdata, aga ta tegi seda siiski, vististi harjumuse ajul, mida isalt pärinud, kes oli köster-kooliõpetaja.

Kõige peale vaatamata oli ju Meriheina seisukord päris rahuloldav. Isegi Tiksile nihkus ta kord-korralt nagu lähemale. Küll hoidis neiu viimasel ajal Meriheina korterist eemale, aga võis siis seda talle pahaks panna? Eks ei hakanud siin valitsev elu Meriheinale eneselegi liiale minema?

Mõni päev tagasi, kui Merihein Tiksit uulitsal tabas, naeratas see juba eemalt talle vastu.

«Miks te meid enam vaatama ei tule?» küsis Merihein.

«Pole aega.»

«Luiskate.»

«Teil on rahvast muidugi küll, võib-olla liigagi.»

«Kus teid ei ole, seal on ikka vähe.»

Neiu naeratas ja vaikis. Merihein küsis:

«Miks te arvate, et meil rahvast liigagi on?»

«Ega ma arva, ütlen muidu.»

«Aga näib, nagu ei ütleks muidu.»

«Räägitakse.»

«Räägitakse liiga, aga ei räägita ometi kõike. Ei teata rääkida.»

«On siis midagi iseäralikku?» küsis neiu huvitatult.

«Pole midagi iseäralikku, kõik muutub igapäevaseks, see'p see ongi.»

Neiu tundis, et Merihein tema mõtted, tema tundmused oli väljendanud, aga tundis ka, et Merihein oma praegusest elust hakkab tüdinema, ja ta küsis:

«Mis te nüüd kirjutate?»

«Mitte midagi.»

«Pole võimalik?»

«Pole tuju.»

«Kärbes elab alles?»

«Igatseb teid.»

«Tõesti?»

«Päris tõesti. Alles eile õhtul, kui kahekesi olime, küsis ta: millal Tiksi tuleb?»

«Küsis ta nõnda?»

«Sõna-sõnalt.»

«Viige talle palju terviseid.»

«Aga millal tohib teid oodata?»

«Ei tohigi.»

«Miks te rangite?»

«Ootamine teeb aja igavaks, sellepärast ei tohi.»

«Ma ootame mõlemad, siis pole nii igav.»

«Heed päeva!»

«Heed päeva!»

Tikst läks ja Merihein vaatas talle naeratades järele. Ei tea miks, aga süda sai tal korraka nii kergeks.

Päev oli täies hoos, kui Merihein kella kaheksa paiku koju tuli. Ukse taha kostsid karjutud sõnad, naeruplahvatused, ühine müra ja kära. Pidutsejate seas oli ka neiu ja nende seas Tiksi. Tema hääli kõlas täna nagu iseenda heledalt ja erevalt. Võimalik ka, et kuulmed täna Meriheina petsid.

Päev kevadepidu.

Merihein võeti ühise tervitushüüdega vastu. See alguses hüüdega hüüdele vastata, tahtis karjuda kus või täiest kõrist, rõkkama pannes hoone-müra, aga eneselegi ootamata rääkis ta päris harilikul häälel, nagu puuduks tal igasugune pidutuju. Küll oli ta uulitsad kevadesulast ninatorkavalt lõhnanud, kus uulitsad kevadesulast ninatorkavalt lõhnanud, aga tema iseäralik püsimumus, imelik ärevus ja ärrisus vallanud, aga tuppast astudes tundis ta korraka tööväsimust ja võimust võttis vaikne rahuigatsus. Oleks tahtnud vaikuvalt istuda ja unistades kellegagi rääkida ning vaadelda, vaadelda ja maitsta. Aga nüüd pidi küsimistele ja naeratustele vastama, pidi kõnelema, kui oli tahtmine vaikida, pidi jooma, kui oli ennem isu toidu järele ja kui oleks tahtnud haista tee ergutavat lõhna; kuid teekann oli tühi ja einele ei leidunud laual ruumi. Tahes või tahtmata pidi Merihein sõnade peale mõtlema, mis ta kord kärbsele öelnud: nii kaua oleme elanud, aga ikka veel muutub ilm. Ristsetel, noorte vallatava hullustuse esimesel päeval, oli Meriheinal nii mõnigi ja hea. Enneaimamata kergus ja lahkus tuli rinda, naeratav eluikk nõrgus kehas laiali. Oleks aga Kulno talle pidutsejate seas, siis võiks Merihein temale umbes järgnevat öelda:

«Lõppuolest, sul on õigus, me oleme ühiskondlikud,

väga ühiskondlikud, paheliselt ühiskondlikud. Ühiskondlikkus tähendab, et kellelegi tehakse ülekohut, kedagi kitsendatakse, rõhutakse, kurnatakse. Ühiskond loob riigid, kirikud, seltsid, ühingud, aga ikka ainult selleks, et teisi ei miksiki panna, et teisi aina oma kasuks tarvitada. Veel enam: ühiskond kurnab paratamata ka iseennast, kuni ta laguneb. Üksikud loovad jumalad, kes on surelikud, sest nad on elavad, aga ühiskond muudab nad fantoomideks, muinasjuttudeks ja neid ei surma suuremgi nõia kuul. Kõik usuvad lõpuks, et elavad on ainult fantoomid, muinasjutud, omasugused kodukäijad ja et tõelik elu on meelte pettus. Aga pettuse peale vaatamata kannatatakse ometi tõelikkuse käes, mida loonud ühiskondlikud tondid. Kannatavad paljud, kannatame meie, kannatan isegi. Aga ma ei tea, miks ma kannatan, ma ei tea, mis puutub minusse, et noormehed armastavad käia kui vingujäänud kassid ja et neiude neitsilikud silmad löövad himutsema, läikides jaaniussina pimedas pöösa all.»

Merihein oleks eksinud nõnda rääkides, ta oleks eksinud, nagu kõik targutajad ja jutlustajad eksivad, kui nad ei võta arvesse muud kui iseennast. Merihein eksis täna veel enam: ta eksis iseeneses. Sellest sai ta silmapilk aru, kui Tiksi priimusel vee keema ajas, õhtueinet muretses, Meriheina sööma seadis ja ise juurde istus lobisema ja naerma lõkendavil palgil, helendavil huulil. Küll ei kadunud endine vimm jäljetult, aga juba võis lihtsameelselt naerda hullemategi rumaluste üle ja heita mõtteta mängus lendavate sõnade sekka omagi sõna.

Sõnade teed on mõnikord imelikud, nende teed on kõige imelikumad teed, mida inimvaim käinud. Sõnades on ikka palju seda, mida rääkija sugugi ei mõtle, sõna toob sagedasti vastuse, mida mõtleja kõige vähem aimanud. Nõnda ka täna, kui keegi joomisel hakkas rääkima mingisugusest inimlikust tõest.

«Kõik tõed on inimlikud,» vastati kõikteadvalt.

«Mis tähendab inimlik?»

«Inimlik tähendab humaanlik.»

«Aga humaanlik?»

«Et on ilmas inimlikud asjad, aga mitte inimest.»

«On olemas inimlik tõde, inimlik õigus, inimlik vagadus, inimlik kurjus ja muud niisugused asjad, aga inimest ennast ei ole.»

«Aga kuhu see on?»

«Oh hõimlased, jaapanlased, neegrid, venelased, türk-
lased, sakslased, inglased, on isegi lätlased ja eestlased;
ajakirjanikud, professorid, üliõpilased, kodanikud, aja-
kirjanikud, kirjanikud ja poepoisid, aga inimest ei ole.»

«Ed poepoisid pole mitte inimesed,» ütles Lutvei ise-
mõtteliku toonil ja vaatas Meriheina poole, kes Tiksigi
pööras ajas. Toon ja pilk puutusid kirjanikku torkavalt,
seda tooni oli ju kord poeleti taga seisnud. Mitte et ta
«oh inimest hõimlaseks pidas, vaid et Lutvei teda hõimis-
tavalise pöördus teha, see riivas teda. Nõnda sai lahtuma-
tõnuud vimm uut hoogu ja Merihein vastas:

«Ah, poepoisid pole mitte üliõpilased, nemad ei joo
etkult.»

«Ühiskondlik on Kulno sõna,» hüüti vahele.

«Ühiskondlikkus on seesama, mis kultuuri,» tähenda-
sime Lutvei.

«Kultuur on ikka seesama, mis kultuur,» vastas Meri-
hein, «aga poepoistel puudub kultuur...»

«Vagad õige!»

Lauljad ühinevad ja joovad, et veel enam laulda,»
rääkis Merihein edasi, «pasunapuhujad ühinevad ja joo-
vad, et veel enam puhuda; näitlejad ühinevad ja joovad,
teatritöölised ühinevad ja joovad, karsklasedki ühinevad
ja joovad ning lõpuks ühinevad ka üliõpilased ja joovad,
mõnelt poepoisid ei ühine mitte, aina joovad üksi, kaks.
Peab aga seltsis jooma, sest seltsis joomine tähendab
kultuuri; peab jooma, nagu läheks kiriku, peab jooma,
nagu läheks palvemajja, peab jooma hulgakesi, karja-
kõrpa, nagu härjad kaevukünal, peab vähese vaevaga
võimalikult palju jooma.»

«Spricht nur ein Ladenschwengel,» tähendas Lut-
vei ühele lähedasele üliõpilasele kõrgi ja põlgliku nae-
ruga. Ta ütles seda vaiksest, nagu omaette, aga kül-
lalt valjult, et sõnad Meriheina kõrvu kostsid. See oli
mõeldud, kas räägitud sõnu kuulduina võtta või neid
«mõnake vaikida. Enne kui ta otsusele jõudis, tuli oota-
miste poole.

«Upub, upub!» karjuti mitmest suust korraga.

«Kui upub?»

«Kui üles upub.»

Kõik tõttasid uppumat otsima, sest kõik teadsid, et
mõnake elab ainuke kärbes, Meriheina kärbes.

Loomake sibeles õlleklaasis.

«Ah sind väetikest,» lausus Merihein haletseval naljatusel ja pidi kärbse surmahädast päästma. Aga äkki seisatas ta ja nõksatus käis kogu tema kehast läbi.

«Mis see siis peab tähendama?» küsis ta, ja kui keegi midagi ei lausunud, aitas ta kärbse lauale ja küsis: «Kes rebis tal tiivad ära?»

Tõepoolest, loomakesel puudusid tiivad, ta ei võinud enam ei piriseda ega lennata.

«Kes on seda teinud?» küsis Merihein kolmat korda päris tõsiselt ja laskis silmad nägudel ringi käia.

Ainult muigavad huuled ja kelmikad pilgud vastuseks.

«Kärbes ajab sulgi, näeb kevadet,» püüdis keegi naljatada.

Aga Merihein tegi, nagu ei kuulekski ta seda, korra-tes:

«Ma küsin, kes on seda teinud?»

Nüüd märgati, et Meriheina huuled värisevad, et silmis süttib ärev tuluke, et käed pigistavad kramplikult toolituge ja et tema hääle omandab mingisuguse kirglike mehekuse.

«Te ei vasta? Ei? Alatud! Siis tapke ta ära, tapke silmapilk, ma ei luba teda piinata!» karjus Merihein kordkorralt ikka ägedamaks saades, nagu joovastuks ta iseenese sõnust.

Ükski ei nihkunud paigalt, ükski ei niitsatanudki. Kõik ootasid, kõik vahtisid ainult Meriheina.

«Argpüksid!» karjus see, «teist ei saa kärbsetapjatki!»

Ja ta sirutas käe, nagu tahaks ta ise loomakese maisele olemisele lõpu teha, aga otse sõrmede vahelt näppas Tiksi tal kärbse ära, võttis pahema käega tiivuta kehast ja paremaga loomakese peast kinni, tõstis käed kõrgele, nagu mõtleks ta ümberolijatele mõnda imevigurit näidata või nagu tahaks ta kõigile tegelikult tõendada, kuidas surm tuleb. Kui kõik põnevusega ootasid ja üksisilmi peenikeste sõrmede vahel oleva loomakese küljes rippusid, väanas Tiksi nõksti kärbsel pea otsast ära. Nõnda teevad lapsed omas kurjas vagaduses, oma süütult patuse meelega. Valitses imeline vaikus, nagu tahetaks kuulda rõginat kärbse kaela murdumisel, nagu tahetaks näha pisitillukese keha kramplikke liigutusi, mis saadavad, võib olla, teadvuseta valul kustuvat, lahkuvat elu. Aga midagi ei kuulnud, midagi ei nähtud ja sellepärast avaldas kärbse surm juuresolijate peale usku-

nosta vaikust mõju. Võis isegi arvamine tõusta, et surm on pöördumatu nähtus ja et tapmine pole sugugi meeleolu tõugu, vaid ainult ükskõikne sündmus.

Ühekonkselt ütles ka Lutvei:

«Selle peale jõid vanad roomlased.»

Aga enne, kui ta klaasi jõudis huulile tõsta, lõi Meriheina tal selle käest maha Terve kogu jahmatas.

«Mis see peab tähendama?» küsis Lutvei Meriheina otsustavalt püsti karates.

Vastuseks hakkas Merihein laudlina otsast kinni ja ettevaatusega oli see ühes pudelite, klaaside ja suupostidega põrandal. Eemale taganedes pörkasid inimesed vastu vaikust lauda ja tõukasid selle ühes priimusega

«Välja!» karjus Merihein arutul häälel. «Kasige

ta nagu tahaks ta veel suuremat vägivalda tarvitada, kolmas ta põrandalt terveksjäänud pudeli kaelapidi pöörates ning tõstis käe, löömiseks või viskamiseks, keegi ei teadnud. Hirmunult taganeti esisesse ja hakati varustada tundeid kahmima. Ainult Tiksi tormas vehkleja poole, viskas käed talle ümber kaela ja palus:

«Härra Merihein! Härra Merihein! Kuulge ometi!»

Aga Merihein ei kuulnud. Hoolimata vabastas ta keha ja tõukas selle hooletult eemale, pealegi tõusis jõuga, et neiu põrandalolevatele asjadele vastu seina prantsatas ja nutma hakkas. Lutvei, kes ühes teistega seniks mõtles lahkuda, kui Meriheina viha üle läheb, viskas palitu tagasikätt maha ja tahtis Meriheina kallale tormata, aga teised loomused tal õigel ajal ümbert kinni ning vedasid

«Ühekonkselt teie autasu andmise võimeline, siis jääks veel järele tee,» karjus Lutvei, «aga teie ei ole seda mõtte. Te olete ainult poepoiss.»

«Lagarditele ja lakekoortele ei anta mingisugust autasu,» karjus Merihein vastu, aga juba langeva viha-kuulnudusega, sest Tiksi kukkumine oli ta jahmatama pannud, oli teda kui malakaga pähe rabanud. Ta vajutas käed meelekohtadele ja seisis nõnda keset põrandat ümberstatud pudelite ja klaaside ning viina- ja õlleloistide vahel. Tal oli halb, väga halb. Peas pistis valusalt, taludevast. Kui ta viimaks käed lõdvalt laskis kõrvale laudala, olid juba kõik noored läind.

Meriheinal oli häbi. Juba viiskümmend aastat vana, aga ikka veel ei suuda end talitseda, ikka veel toimetab nagu mõni joobnud moonaka poeg, kes üliõpilaseks või poeselliks saanud. Jah, just kui poepoiss, Lutveil on õigus! Aastate kaupa oli ta uskunud, et nooreea vihahullustused on jäädavalt mööda, aga nüüd seisab ta sealsamas kus ennegi. Vana mees, aga varsa aru. Oleksid noored veel siin, ta võiks neilt kõigilt andeks paluda, ta võiks öelda, et tema nende naljadest aru ei saa ja sellepärast rumalusi teeb, ta võiks nõus olla, et tema pole küllalt ühiskondlik... See sõna segas arutust, meelde tuletades, mis mõttes Kulno seda tarvitanud. Merihein oleks tahtnud selle sõna asemele mõne muu panna, millel puuduks kahemõtteline ja pilkav tähendus, aga ta ei leidnud ühtegi kohast, nii kohmetu ja kobav oli ärrituse tagajärjel ta peaju... Mis ütlesin Tiksidele, kuidas end vabandada? mõtles Merihein natukese aja pärast. Paraku! seda ta ei tea, ta arvab ainult, et kui Tiksi siin oleks, küllap ta siis juba parajad sõnad leiaks.

Nõnda mõeldes hakkas Merihein tuba koristama: määrdinud lina laotas ta uuesti lauale, tõstis väikse laua jalgele, korjas terved pudelid ja klaasid üles, otsis nārusid, et kuivatada õlle- ja viinaloike, tõi harja ja pühkis klaasitükid nurka kokku, lõpuks süütas priimuse põlema, valas kannu vett ja pani vee keema. Nüüd võis sohvale puhkama istuda.

Nagu varemalt, märkas ta tänagi töö rahustavat mõju. Nii mitu korda oli ta kahetsenud, et ta õigel ajal polnud õppinud vokke treima või õunapuid istutama. Ja nagu varemaltki, niisama mõtles ta ka täna, et õppimiseks pole kunagi liig hilja.

Priimus helendas sinakas leegis, vesi hakkas kannus tasakesti hooti kahisema. Ja nagu vilaks kärbes alles elavana laual või maiustaks klaasiserval, lausus Merihein endamisi:

«Töö on elu saladus. Armastuski ei tähenda muud kui tööd. Mis väärtus oleks kõige ülevamalgi tundmusel, kui ta ei aja tööle, kui ta ei aja looma.»

Viimane sõna tõi endaga kaasa nii tõsiseid ja ulatavaid mõtteid, et Merihein pidi vaikima. Endasse süvenenult jalgis ta unistuste umbseid radu, kuni keeva vee vulin ta äratas.

Mõnede ajal arutasid noored uulitsal kõndides olnud mõnede. Mõned, kes Lutvei ja Meriheina sõnelemist kuulnud, olid talle pannud, arvasid, et Lutvei päris sõna ei ole, aga tema süüle leiti seletus, seega vabandus.

«Mida kārbes see õige oli?» küsis üks neiu Lutveilt.

«Kārbes, nagu kõik kārbsed,» vastas noormees.

«Mida ta siis nii vihastas?»

«Lutvei!»

«Lutvei nagu mõni rumal poisike,» arvas Sāga.

«Kõik polnud ta sugugi nii purjus,» tähendas mõni.

«Vanapoiss on lihtsalt ohoh,» ütles keegi ja lisas naljatades juurde: «Võtke õpetust ja ärge jääge vanapoissadele.»

Mõni, kes Meriheina kohta eraarvamisele jäi, oli talle öelnud, et oleks seinaga kokkupõrkamine tema aru mõistatav. Raputanud. Lutveiga kahekesi koju poole minna ütles neiu:

«Kõik on, kui inimene veel nõnda vihastada võib.»

«Kõik või kārbe pärast,» vastas Lutvei pilkavalt.

«Kõik või kārbe pärast,» kordas neiu endise lihtsusega.

Meriheina korter oli nüüd endiselt vaikne. Pärast mõnda aega, mis nii kurvalt lõppes, oli Lutvei järgmisel hommikul Meriheina äraolekul ühes oma asjadega jäädavalt lahkunud, ilma et ta mingisugust seletust oleks andnud või head päevagi tulnud ütlema. Öhtul leidis Merihein uksevõtme laualt ja talitaja seletas:

«Noorhärja käskis selle võtme teile ära anda, ütles, et ta enam tagasi ei tule, viis oma asjad ära.»

«Hea küll,» vastas Merihein.

«Hea pidi jutt lõppema, aga natukese aja pärast kuulata vanapoiss:»

«Oli noorhärja üks?»

«Aga viimas või?»

«Nojah.»

«Kõik, päris üks, polnud kedagi teist, ma aitasin mõnda alla viia.»

Merihein rohkem ei küsinud ja emand Koorik vaikis arupidavalt. Teda huvitas, miks küll noorhärä nii ootamata ja nagu salaja ära läks. Viimaks ütles ta võimalikult ükskõiksel toonil:

«Noorhärä läks vist uude korterisse.»

«Vist küll,» vastas Merihein sõnakehvalt, millest talitaja oma oletused tegi. Kui ta natukene aega lähemat seletust asjata oli oodanud, hakkas ta uuesti:

«Hea ongi, et läks, härä ei saanud enam sugugi rahu. Teegi jõid ära ja toidu sõid käest. Olin päris hädas teistega. Ei jõua ega jõua koristada. Hommikul tee puhtaks, aga tule õhtul tagasi, juba kõik kohad prahti täis — pudelikorgid, paberossiotsad, tuhk, tühjad tikutoosid, paberossikarbid...»

«Mis sest enam rääkida, seks korra on see möödas,» trööstis Merihein.

Aga emand Koorik ei saanud vaikida, kui asi puutus tema õrnamat külge — puhtust. Noores eas oli ta «saksu» teeninud ja harjumusega vastuvõtliku loomuse tõttu puhastamise kohusest mingisuguse puhtushullustuse teinud. Ta oleks ikka küürinud, ikka puhkinud, ikka pesenud ja hõõrunud. Oleks ta mõni sinisukaline haritlane, siis võiks ta mõne raamatu või artikliga maha saada, milles ilusasti selgeks tehakse, et puhtus on kõigi vooruste algus, et puhtus on ainuke kindel abinõu inimesi õnnelikuks teha abielus ja ka vallaselises põlves, et puhtus tähendab ilma päästmist. Muidugi võidaks niisugusele väitele nagu igale muulegi heale asjale vastu vaielda; vastu vaielda võiks ka Merihein emand Kooriku puhtusjutlusele, aga harilikult ei tee ta seda kunagi, vaid avaldab vaikimisega täielikku nõusolekut. Täna läks aga lugu teisiti. Täna tõusis Meriheinal tahtmine pisut kaasa rääkida. Võib-olla tundis ta, et talitaja äraminekul üksi pisut õudne hakkab, võib-olla oli tal noorte lahkumisest ometi kahju.

«Kuulge, emand Koorik,» ütles Merihein, «mina arvan, mõnikord võib puhtus samasuguseks paheks või veaks saada nagu liiderlikkuski.»

«Fui, härrad! Kuidas te küll räägite.»

«Päris tõsi,» kinnitas Merihein.

Nüüd hakkas talitaja naerma.

«Miks te naerate?» küsis Merihein.

«Naeran, et mehed on ikka mehed, olgu nad härrad või matsid.»

«Tule oma ka niisugune?»

«Mina vanamees siunab aina puhtust.»

«Kui on meil ometi õigus?»

«Õige seda rääkige. Pruudipõlves öeldi mulle, et tule, olla must kui pörsas, aga ma vastasin, et tule, ma ta puhtaks küürin, haljaks hõõrun.»

«Ja kas hõõrusite?»

«Muidugi hõõrusin. Punnis vastu mis punnis, porises aga pörsas, aga ma ei jätnud, võit pidi minule jääma. Ometi oleksid pidanud teda siis nägema, vanamees kui...»

Merihein kuulas ja mõtles: «Vaene vanamees, küll tal on oma eide vooruste käes kannatama. Voorused ei ole need asjad, ehk olgu siis, et nende põhjuseks on vägi või pahe.» Merihein oleks ehk veel rohkem vooruste üle järel mõelnud, aga emand Kooriku laulud emandasid resigneeritult kurva pöörde ning ta lõpetas kerge ohkega:

«Aga mis parata, see on meie, naiste saatus.»

«On ta siis nii raske?» küsis Merihein.

«Tule öelda,» vastas passija nüüd, kes juba Meriheini loomisest saatusel kergendust tundis. «Mitu korda olen mõelnud, et poleks mu vanamees niisugune, ma oleks õnnetus.»

«Poleks ta nii kasimata?» küsis Merihein.

«Tah poleks ta nii kasimata,» naeris naine. «Nõnda on ta mõnikord kangesti naljakas, naera kas või üksipäi...»

«Põud naeruväärt inimesed on ikka huvitavad,» arvas Merihein.

«Tah, mis teha mehega, kes naerma ei aja.»

«Eks naistega ole niisama.»

«Härrad, see pole õige. Naine olgu puhas, naine olgu korralik, naine olgu maja peegel,» vastas emand Koorik, kui nüüd puhtuse peale mõtles.

«Eks nad olegi ju seda.»

«Mina naeris uskmatault.»

«Miks te naerate?»

«Härrad ajavad naeru peale.»

«Kas mul pole õigus?»

«Mina härrad naiste asjast teavad.»

«Nad on kõik nii kenad, aina helendavad, aina lõken-»

«Kui härrad neid mõni päevgi passiks või nende pesu peseks, küllap nad siis räägiks teist juttu.»

«On see võimalik?» hüüdis Merihein nagu imetades.

«Ei taha härradega kõigest rääkida, härrad mõtlevad, et ma laiman. Aga jumala tõsi, kunagi ei taha ma naiste asju pesta ega neid endid passida. See on viimane leib. Kui ma Holmide juures olin, siis kinnitas proua mulle iga jumala päev: preili peab nüüd puhas olema, parunihärra tuleb. Aga muidu...»

«Mis oli siis muidu?»

«Muidu polnud puhtusest kuigi suurt lugu.»

«Kas tegid pulmad?»

«Kes need? Preili Holm ja parunihärra? Oodake nii kaua! Ainult trilltrall ja sellega lõpp.»

«Ja preilil polnud jällegi enam puhtusest lugu?»

«Emand ei vastanud.»

«Näete nüüd,» rääkis Merihein natukese aja pärast, «seni kui preili oli vooruslik, oli ta ka must, aga niipea kui tuli trilltrall, tuli ka puhtus. Uskuge, emand Koorik, mehed on just niisama. Ainult need puhastavad endid, kes naiste ümber lipitsevad, kes püüavad meeldida. Poleks meeldimispüüet, siis elaksime kui päris põrsad.»

Selle seletusega ei olnud emand nõus, vähemalt ei käia see tema kohta, sest tema olnud ja jäänud puhtaks, vanamees aga olnud ja jäänud mustusorikaks. Aga härradel olla siiski pisut õigust, tema ise, emand Koorik, võida sellekohaseid lugusid jutustada palju, palju. Ja ärgu mõeldagu, et tema tühja räägib või valetab, puhta suuga ei saagi valetada.

Nagu varemalt, nõndasama rääkis emand Koorik ka täna sula tõtt või veel sula jumala tõtt. Hakkas aga emand Koorik juba kord päris puht sula jumala tõtt rääkima, siis omandasid ta sõnad ajuti niisuguse mahlakuse ja elulise tõenäolikkuse, et kuulaja nina otse asjade ärritavat lõhna pidi tundma. Merihein polnud suur tõdede uskuja, oli ta ju üldse halb uskuja, aga lõhnadest pidas ta suurt lugu, neid nimetades asjade hingeks. Nõnda pakkus emand Koorik oma lõhnavate tõdede paljastamisega vanapoisile muhedat meelelahutust ja naljatades ütles ta, nagu püüaks ta preilisid ja prouasid vabandada:

«Mis sest, kui nad aga vooruslikud on.»

Vot vooruslikud... Häbi ainult ennast meestele näi-

ta teede kurja ülekohtu.»

«...» rääkis Natukese aja pärast ütles Merihein:

«Tegelikult on ometi ükskõik, millega inimesed oma voodi kinnustavad. Olete ehk kuulnud, et on rahvaid, kes oma prohveteid enam ei usu, kui nende ihult püha kõnts mehe muhitakse?»

«Teda polnud emand Koorik mitte kuulnud.»

«...» ütles, kasitud prohveti sõna kaotab oma mõju, kui ta kuulutusi ei usu enam keegi, nagu oleks ta lihtsalt parvane surelik. Sellest võib näha, et kui keegi rahvuslikuks pühaks tahab saada, peab tal ka teatud rahvuslik kõntsakord seljas olema.»

Sellest ei saanud emand Koorik hästi aru, ta hakkas mõtlema ja ütles:

«Härrad teevad nalja.»

«Emand armastas tõtt rohkem kui nalja ja selle-»
«...» ütles ta jutustama, kuidas parun Trauben-»
«...» olnud; ta jutustas pikalt ja laialt, peaaegu»
«...» sest see puutus tema elu hiilgavamat aja-»
«...» emand Kooriku hulgavad elujärgud Meriheina»
«...» siis laskis ta teda rääkida — kuulamata»
«...» ja vähemärgkusi tegemata —, kuni ta iseenesest vait jäi.»

«...» oli Meriheina uue üksilduse esimesel õhtul.

«...» katsus passija ka järgmistel päevadel härrat oma»
«...» lõngadega siduda, aga see muutus kord-korralt ikka»
«...» emaks. Merihein võitis oma hariliku meeleolu»
«...» armastas mõttes oma asju, tuletas meelde hilju-»
«...» näht, puudis mõista nähtud kujusid. Lõpupidu»
«...» polnud ta enam kaugeltki nii õrnatundeline»
«...» emale, nagu õhtul vihavalingu langemisel pärast»
«...» lühkumist. Siis oli ta valmis kõigilt andeks pa-»
«...» lugu ta hästi ei teadnud, mida, nüüd muutus»
«...» tundes ja vaadeldes jonnakaks ning vähemgi»
«...» vabandussõna ei tahtnud keelelt liikuda. Nüüd arvas»
«...» Merihein, teda oli meelega torgitud, noritud, teda oli»
«...» mõeldud püütud noorte nalja märgilauaks teha.»
«...» Rõnda leidsid nad, mida otsisid.

«...» oli ikka veel vana endine Merihein. Tund-»
«...» meelel ajal sai ta kõigega valmis, aga niipea»
«...» kui kangekaelne mõistus ohjad oma kätte kiskus, algas»
«...» teetuste rodu ja taibumata kiuslemine, kuigi»
«...» ta too kõiges süüdi oli.

Lauas istudes keerutas Merihein parajasti jonnipunemeid, kui Tiksi talle võõraks tuli. Tema oli ainuke viimase pidu liikmeist, kelle ees Merihein enese tundis süüdi olevat. Mõlemal oli piinlik, kumbki ei teadnud, kuidas olla või mis rääkida Meriheina enese kohmetus ja saamatus pahandas teda, aga ometi tekkis tundmus, nagu peaks seda Tiksi süüks ajama ja temale seda kätte maksma. Ja nagu enese kiuste palus ta õige külmal toonil neiu istet võtta, et külalise käest alles siis küsida, mis ta soovib.

Neiu ei istunud. Ta vahtis üksisilmi Meriheinale otsa. See ootas ja vaikis ning küsis viimaks:

«Või pole teil aega, tulite ehk asja pärast?»

Ta astus paar sammu neiuale lähemale.

«Olete ikka veel pahane?» küsis Tiksi vaikselt vastu ja lisas häbelikult juurde: «Tulin andeks paluma.»

Need sõnad mürdsid vanapoisi meeltejää. Ainuke, kelle vastu ta ülekohtune olnud ja kelle ees ta ennast peaks vabandama, tuleb temalt andeks paluma!

«Mida te siis andeks tahate paluda?» ütles Merihein muutunud häälel ja astus otse neiu ette. «Et mina süüdi olin? Et mina kui arutu talitasin, kel pole meeletuhkagi peas? Ütelge selle asemel, saite teie palju haiget?»

«Põrutas ainult pead natuke.»

«Ainult,» naeratas Merihein nukralt ja naeratuses oli nii palju andekspalumist ning kahetsust.

«Ma kartsin, et te pudeliga viskate või lööte.»

«Tõepoolest ei tea, mis oleks sündinud, kui teid poleks olnud.»

«Te olite hirmus.»

«Ma olin meeletu.»

«Kena oli vaadata.»

«Mis te räägite!»

«Väga kena. Ma ei kahetse enam sugugi, et see nõnda läks.»

«Mina ka mitte.»

«Aga mis teeb teie...?»

Oo, Tiksi oli rumal nagu ikka! Ta sai küll sõnasabast kinni, aga Merihein oli juba märganud, mis ta mõtles, ja kohtlase naeratusega vastas ta:

«Te väänasite tal ju pea otsast.»

«Ta ei lubanud, et te ise seda teeksite. Te pidite ju ta teema?»

«Ta ei lubanud teinud.»

«Ta ei tea miks, aga õudne hakkas, värin käis kehast alla tagasi, kuidas ma käed tõstsin?»

«Tõppis!»

«Miks ma seda tegin, ei tea ma praegugi, tegin, nagu teha mõni näitemäng.»

«Kui see pidu lõpp oli nagu mõni näitemäng, päris rumal! Pannegu hakkasin uskuma, et midagi sellesarnast pole olnudki, aga kui seda tähele panen, et jällegi olen olen, siis näen, et kõik oli ikkagi ilmsi, mitte unes.»

«Tul vaikselt üürikeseks. Siis küsis Merihein:

«Kas teie, kes rebis kärbsel tiivad küljest?»

«Seda ei teadnud Tiksi mitte. Ta rääkis palju, ta teadis, et mõni asi hoopis tumedaks kippus minema, ja ta ei teadnud ta ometi mitte midagi. Isegi»

«Kõneldud ta. Nõnda nägi Merihein, et loomakese-»

«hoopis viidisti alatiseks saladuskatte alla peab jääma. Tead arvas ta, et oli mis oli, sündis mis sündis, ometi»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

«... ei teadnud, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt»

mööda. Imelikul viisil hakkas neiu viimaks märkama, et ta midagi ootab ja et ta isegi ei tea, mida ta ootab. Ja kui mitte midagi ei tulnud, siis oli rinnas muljuvalt valus, hinged hakkas kaebama ja ennetundmata nukrurusus meeli, iseäranis siis, kui ta Meriheinast pidi lahikuma.

Ja neiu tuli meelde, et juba varemalt kord tema midagi selletaolist tundnud, vaadates näitelaval etendust, kus laulsid pika valge habemega vanamees ja noor, haldjana kerge ja rõõmus neiu: laulsid õnnest ja armastusest, laulsid elust ja igavikust, laulsid käsikäes, palg pale vastu, laulsid tantsides liblikate kergusel. Jajah, siis oli ta midagi selletaolist aimanud nagu nüüd. Siis oli see aga ainult näitelaval, nüüd tema enese elus, ja Tiksi imestas, et elu võib olla nii vaga näitelava moodi.

Neiu tuli see viimasel pühapäeval meelde, kus ta Meriheinaga seal akna all seisis ja välja vahtis kevadisel päiksepaistelisse ilma. Katustelt oli lumi sulanud, üle majade paistvad kallakad maad olid mustama loonud, jõgi enese lumevett juba täis kaaninud. Põldude taga seisev mets — sama mets, kus ääres Kulno kord vastu tuli, kui nad Lutveiga läksid, sama mets, kus puudel istus seletamata nukrus, kui nad Lutveiga viimati seal käisid, — jah, põldudetagune mets sinas heledamalt ja rohelisemalt kui paljuil, paljuil päivil. Seistes pani Merihein käe neiu ümber piha ja tema häälekõla oli hoopis teistsugune kui ennemalt. Ta ütles:

«Näete seda metsa? Vaadake, kuidas ta sinab. See tuletab lapsepõlve meelde. Meie maja ette paistis sama sugune mets ja minu unistus oli: kui ometi kord sinna metsa saaks. Aga kui viimaks metsa sain, siis tahtsin teada, mis küll metsa taga peaks olema. Ja teate, mis oli meie metsa taga?»

Merihein peatas, nagu ootaks ta vastust, aga kui Tiksi vaikis, rääkis ta edasi:

«Metsa taga oli raba, suur laukaraba, kõrge kui mägi, ja kõik rääkisid, et raba kasvab ja kasvab, et raba tungib peale. Sellest ei saanud ma siis hästi aru, küsisin ainult: mis on raba taga, sealpool laukaid ja kasvavat mäge? Näete, ma olin siis alles väga rumal, aga praegu tundub, nagu poleks ma aastatega sugugi targemaks saanud. Tahaksin ikka alles kaugele metsa ja sealt võib-olla metsa taha rappa või mõni teab kuhu. Nagu peaks kuski olema, mida ikka otsid, ikka igatsed, ja nagu

... et ta paratamata olema kaugel. Olete ehk ootanud tundnud, et midagi armsat ja kallist on kaugel?»

«Jah, Tiksi oli tundnud, ta nokutas pead, vaatas Meriheinale silma ja nihkus talle lähemale.

«Olete ehk seda ka siis tundnud, kui igatsetu oli ligi, ootades, teie külje ääres, kui te tunnete tema hingust, tema keha soojust?»

«Jah, seda oli Tiksi tundnud, ta nokutas jällegi pead ja nihkus lähemale.

«Teie kuulas, ootas ja uskus, et kuigi igatsetu on kaugel, ta ometi kord tuleb, kindlasti tuleb, varsti tuleb, et ta on juba ligi ja et ta Tiksi naeratades ütleb: «Kui ometi sa oled oma ootamisega, ma olen ju siin, ma olen siin, oled sinna ka minu,» mille peale Tiksi vastab: «Tunnen, et oled, aga siiski ei usu, ei usu muidu, kui päästad mind, kui saad, kui saadid juuksed, lämmatad suudlustega, kui saadid huult, oled halb... kui julged kõik.»

«Nüüd uneleb vaikiv Tiksi, kui Merihein räägib ja ta ta paneb käe talle ümber piha. Ainustki sõna ei räägi ta huuled, ainult lähemale nihkub ta mehele, nagu et kuulaks ta muidu hästi, mis see räägib.

«Ainustki on mõlemad nukrad, ja veel ukse all seisavad nad, nagu oleks alles kõige tähtsam ütlemata, ei, nad poleks nad sellest veel sõnagi lausunud, mis neil ootamisel kipitab.

«Nüüd tundub Merihein pettumust, rahuldama ei saanud vastu. Ah, ta oli ju kõik teisiti mõelnud! Ta oli tahtnud täna viimased sõnad rääkida, viimased sõnad kuulutada, ta oli tahtnud elule uue pöörde anda.

«Ta oli ta kõnelenud, nagu nii mitu korda ennegi. Ta oli tahtnud, viiekümneaastaselt, usub ta endiselt, et õnn on kaugel, et õnn on alles ees. Merihein teab, et ta on kõrgemeelne usk, rumal usk, aga ometi talitab ta oma rumala usu järel, nagu oleks ta alles kahekümne-

«Vahvalt pistval rinnal käis ta toas edasi-tagasi, tundus, et täna päev ei kordu enam kunagi. Homme pole tema enam tema ega Tiksi enam Tiksi. Inimeses on ometi selle imeliku taime sarnast, mille üks sugupool ootab vaikselt veepinnal, kuni teine kerkib sügavusest. «Täna meele, kui nad sel kerkimise silmapilgul teineteist ei taba! Parast võivad nad ujuda külge külje ääres, aga siis ei tunne enam ühte ega teine teist. Nad on need

muinasjutu kuningatütar ja kuningapoeg, kes nutavad, et kokku ei saand, et kokku ei saand...

Tiksi läks üksipäinis linnast välja ja kevadine päike ning vulisevad veeojad tegid ta meele nii härdaks, et pisarad aina paisusid ja paisusid. Meriheinal oli õigus, täna on mets nii imeliselt sinine, täna on, nagu oli millalgi lapsepõlves. Aga täna on ka midagi niisugust, mida lapsepõlves ilalgi ei olnud, mida Tiksi kunagi enne pole tunnud. On mingisugune hell kaebe, on mingisugune õrn etteheide, ei tea kas enesele või kellelegi teisele, on tundmus, nagu oleks ta pattu teinud. On tume ja uimlev valu, on sõnadele küündimata kurbus, on silmis igat suste võdisev helk ja paratamata kadukahju hinges. On aimdus, et igatsetu on eksitus ja et oodatu läks pelglikult mööda. Aga lõpuks on lohutav tundmus, et kuski on uus ilm, uued rõõmud, nagu Meriheingi leidis metsa tagant laukase raba, mis aina kasvab ja kasvab.

22

Ah! elu on ikka teistsugune, kui Tiksi arvab; elu on igapäevasem ja halvem, kui raamatutes kirjutatud, elu on ikka alles lugemata ja kirjutamata raamat!

Oleks Tiksi Meriheinaks, siis kirjutaks ta uue raamatu, mis oleks päris eluraamat; ta kirjutaks üsna lihtsa ja rumala raamatu, sest ta ei teaks ju elust ja inimestest midagi. Ta ei oskaks sedagi öelda, mis loom on õieti Lutvei, mis Meriheinast arvata või mis tähendab, et Kulno on niisugused silmad. Ei, tõepoolest ta ei teaks midagi, ta ei teaks iseendastki midagi, kui ta kirjutab oma rumalat eluraamatut. Aga ta kirjutaks siiski, kui ta oleks Meriheinaks.

Elu läheb teisiti, kui Tiksi aimanud ja kartnud. Tema pidi nutma, tema pidi kahetsema ja rippuma nooremehe küljes, kes lahku naeratades. Paremal korral arvas neiu, et nad lahkuvad nagu mõnes jutus, lahkuvad pisarate ja ilusate sõnadega, midagi töötades, midagi vandudes, ilma et seda kunagi täidetaks, ehk olgu siis surmavoodil, kui on kõik hilja.

Elu läheb ka teisiti, kui Lutvei aimanud, sest miks muidu on ta nii närviline, miks muidu ärritab teda vähemgi asjake? Miks ei või ta enam kannatada Tiksi naeru ja lobisemistki? Miks on halb ka Tiksi vaikimine ja miks ärata ta oletusi, kahtlusi? Miks hakkab ta

end meelel rohkem jooma, mislubi meel muutub veel rohkemaks? Miks uurib ta nagu haiglates uudishimus, kas lihted teeb, kus ta käib ja kellega ta kokku saab? Kas on tal mõnikord näoilme, mis ajab arvamisele, kas ta ta tõepoolest armukade?

Keepl ei tea, miks. Tiksi ei tea, Lutvei ka ei tea. Kõik see teaks Merihein, võib-olla teaks Kulno, aga see see ei puutu, see puutub ainult Tiksisse ja Lutveisse, aga nemad ei tea.

Lihted teab ainult, et Lutvei muutub naljakaks, naeruvõimeline ja et tema veel hiljuti ei teadnud, kui naljakas ja tõetuvaarseks võib muutuda Lutvei.

Lihted pidas millalgi Lutveist lugu, vaatas teatud kahtluga tema poole üles, sest ta oli vanem ja targem ja palju targem, aga nüüd on mõnikord tundmus, et tal on Lutvei rumalamaks, nagu kasvaks ta nooreks poiseks, kes vihastab ja nääkleb, nagu tal seda kunagi ei tee. Tiksi arvab, et ei tee.

Lutvei ei mõista enam nalja, ta ei armasta enam mängida, aga Tiksi tahaks nalja, Tiksi tahaks mängu. Ja kui ta on lõsine ja sõnakehv, kui ta on Tiksiga, nagu ta on juba pool tosinat lapsi, või kui ta muutub lihtsaks hellameelseks ja tundlikuks, siis mõtleb Tiksi, et ta mängib seda talle lõbu; mängib kurjalt, nagu ta mängib ise seda talle õpetanud; mängib seni, kui ta ei taha enam ajuti valus hakkab; mängib ja ei tea, kuidas ta mängida, et mängule lõpp tuleks, sest ta kardab mängu kaotada usu, et üürrike õnneunistus polnud mitte ainult vabastus.

Aga kui Tiksi mängis, siis kippus Lutvei nääklema, nagu poleks tal midagi paremat teha. Näaklemisest sai vana keegesti päris riid ja see tüütas igal uuel kordumisel ikka enam ja enam. Sellepärast ütles Tiksi kord:

«Lahku parem lahku.»

Ta ütles seda üsna otsekoheselt ja lihtsalt, sest nüüd ei tahtnud ta mitte mängida.

«Teda on otsid ju ammugi,» vastas Lutvei.

«Teda otsid seda,» ütles Tiksi pirtsakal toonil, sest Lutvei vastus haavas teda.

«Mina ei otsi midagi.»

«Mis sa siis nääkled alati.»
 «Kes hakkas peale? Kel olid kõige enne mõni teab mi saladused?»
 «See oli nali.»
 «See polnud sugugi nali.»
 Tiksi vaikis. Aga kui Lutvei saladuste korrutust ei jät nud, ütles ta nagu lootuseti:
 «Ikka üks ja seesama.»
 «Niisugune on elu.»
 «Elu pole sugugi niisugune.»
 «Elu on niisugune.»
 «Siis lõpetame niisuguse elu, mina ei suuda enam.»
 «Lollus!»
 «Pole sugugi lollus. Mistarvis peame nääklema? Ega me ometi selleks tuttavaks saanud. On ju teisi inimesi kellega paremini läbi saame kui kahekesi.»
 «Minul pole kedagi.»
 «Aga minul on.»
 «Nähtavasti, ega sa muidu taha lahku minna.»
 Selle sõnavahetuse ajal olid Tiksi mõtted ringi vilu nud, nagu otsiksid nad mõnda pääsepilu, sest ka tänase lahkumineku katse ähvardas niisama lõppeda nagu kõik eelmisedki, mis vast nii otsekoheselt polnud avaldatud. Nähes, kuidas Lutvei ainult selle peale mõtleb, et neid tema kõrval veel keegi teine võiks või peaks olema ütles Tiksi viimaks:
 «Jah, minul on, mis võin ma sinna parata. Ma ei taht nud sulle sellest rääkida, mõtlesin, et meie vahel lõpeti muidugi kõik, aga sa ei anna rahu, sa sunnid mind tõtt tunnistama.»
 «See ongi see ammuaegne saladus?»
 «Seesama.»
 «Tohib ehk teada, kes ta on?»
 «Sina ei tunne teda.»
 «Pole ka näinud?»
 «Nainud oled.»
 «Millal? Kus?»
 «Enne meie elu algust.»
 «Ah see! Lukusepp, eks?»
 «Tema.»
 Lutvei naeris närvilikult.
 «Tahad temale minna või?»
 «Tahan.»
 «On tal juba oma töökoda?»

«Jah.»
 «Tahad logardile lähed sa!»
 «Tahan.»
 «Kuidas saad kitsilt ja kokkupitsitatud huulil. See mees lütveld ja ta ütles kärsitult:
 «Aga kõigi rumalust.»
 «Kuidas teeksid minu asemel sedasama.»
 «Mulle kunagi!»
 «Mul pole valikut, hea, et temagi saan.»
 «Kuidas oled oma sõnade üle rõõmus, ta plaan võttis laie- d jätma!»
 «Miks peab see tähendama?»
 «See peab tähendama, et — mis mehed naiste asjust veel.»
 «Tahad öelda sa arust ära! Tead sa kindlasti?»
 «Kindlasti.»
 «Tead jumal, Tiksi! See mehelogard saab siis meie.»
 «Kuidas peab ikkagi ta isaks saama.»
 «Tead, mis? Laseme endid ära laulatada, mina ei taha, et sa minu pärast kellelegi niisugusele pead minna, mina ei taha, et see minu lapse isaks saab.»
 «Kuidas sa vaikis, Ta oli kui hunt aianurgas. Arvatud pää- peale muutus lõksuks.»
 «Miks sa ei vasta?» küsis Lutvei.
 «Et taha, ei või.»
 «Lõpet mõni saladus?»
 «Lõpeti.»
 «Kuidas, mõnda ei tohi ju. Nii kaua oleme koos elanud ilma mungid.»
 «Miks ei mungi.»
 «Tohi, mis vasta, räägi. Mul pole sinu ees kunagi sala- duse olnud, olen kõik sulle öelnud, aga sina annad mulle nagu mõistatusi üles arvata. Kui sa nüüd sel- le mõhukale lähed, siis ei tea, mis ma küll teen. See on ka lollus.»
 «Armas poiss, ära ärrita ennast asjata.»
 «Kuidas asjata? Keegi niisugune saab minu lapse isa ja mina peaksin rahulikuks jääma!»
 «Et ju te, kelle lapse isaks ta saab.»
 «Ah, need sõnu oli raske öelda, väga raske!»
 Lutvele löödi kui puuga pähe. Heldene taevast! Selle sõna mõtte peale ei osanud ta kuidagi tulla. Ta pidas meesest rohkem lugu ja usaldas Tiksit ikkagi veel roh-

kem, kui et midagi naisugust oletada. Esimest korda elus tundis ta, kui lõpmata rumal võib inimene, kui noormees olla, kui ta naiste kätte satub. Lutvei hakkas tundmus, nagu võiks tal lontkõrvad olla. Ah, kui naisugused olid Tiksi saladused, naisugused olid kogu selle mängu ja vigurdamise tagamõtted!

Sudamepõhjast võristas noormees viimaks:

«Kur—rat teab, mis see kull on!»

Võristas ja sülitas.

Neiu ei kõssanudki; ta seisis mahalöödud silmil, kuid noormees viimaks küsis:

«Ja kes on siis see õnnelik, kelle lapse isaks sa lukusepp saab?»

«Ta saab iseenese lapse isaks»

«Taga paremaks! Sa petsid mind siis temaga?!»

Tiksi vaikis.

«Jumala eest, kui mõni teine seda oleks rääkinud, ta oleks minu käest kas või kirikus altari ees mööda lõugu saanud. Issand, missugune alatus!»

Tiksi vajus kõssi.

«Siis oli kõik mäng, kõik pettus. Kas sa ei ütlele, millal see juba algas?»

Tiksi vajus veel enam kõssi ja vaikis.

«Lõpuks on see ju ükskõik, millal või kus see oli. Aga siis oli ju neil õigus, kes ütlesid, et mina sinu kuu langenud, et ma sinu pärast õppida ei saa ja ikka rohkem jooma hakkan. Oli ehk isegi neil õigus, kes arvasid, et sinusugune tüdruk olevat kui majaseen, ta haitab kogu ehituse... Mis pagana pärast talitasid sa nõnda? Miks ei lõõnud sa minust ammugi lahti! Ah jaa! Õige! Sa lootsid viimase silmapilguni minu naisel saada. Aga miks sa edasi ei petnud? Sa oleksid võinud kõige peale vaatamata ikkagi minule tulla ja mina oleksin lukusepa või mõne teise sepa lapse isaks saanud. Sa oleksid võinud veel rohkemgi kõrvalt lapsi nõutada ja mina oleksin olnud kõigi nende isa»

Tiksi nuttis. Lutvei jätkas:

«Missugune õnnelik abielu! Missugune taevalik perekond! Kulno ütleks: jumalik ühiskond, sest mõni advokaat või pastoriharra oleks kasvatanud lukusepa lapse. Ma ei tea, mis annaksin, et kõike olematuks teha, et unustada kõik lukusepad ja sepad! Ma pidasin sinu elatud päivi oma elu ilusamaiks päiviks, aga nüüd ei oska asjadele õiget nime anda. Terves kehas on

nagu oleks midagi külma ja libedat

...peast kinni.

...eda enesele kuidagi ette kujutada, pea moostuse võib kaotada! Et ma midagi ei oleks midagi ei uskunud, mis raägiti! Nii missugune lita!»

23

...hates juba ammugi oma rumalat valet, ...annatas, ja tema nutt oli valusate pisarate ...teha? Kuidas lõpetada endivahelist elu, ...ol jäänud ainult õnnelikkude aegade vari? ...omad tõtt öelda, aga tõe rääkirhine oli Tik- ...m kui rumalamadki valed, sest tõega kar- ...mööd kõige rohkem haavata, temale kõige ...d haiget teha. Tõde see oligi, mis noormehe ...en poisikeseks tegi, teda päev-päevalt ikka ...eda. Oleks Tiksi Meriheinaks või Kulnoks, ...oma elukogemuste põhjal tõdede kohta ...om raakida, ta võiks öelda, et tõed on nii ...me havitajad, rumalad, arutud, halastamata ...ta võiks veel öelda, et tõed on rasked asjad, ...ad, ja et halvemgi vale on mõnikord parem ...tode. Aga Tiksi ei mõtle midagi selletaolist, ...anult, et ta on rumalasti valetanud, aga ta ...et ta tõde ometi ei tihka rääkida. Aga mis- ...d ja end aidata, missuguse rumalusega tehtud ...perandada? Tiksi pea ei leia pääseteed ja noo- ...omaste sõnade mõjul karjub ta püsimata: ...on vale! Kõik on vale!»

«On vale?» küsib Lutvei uues kohmetuses.

«Kõik on vale,» nuuksus neiu

«Lõpuks lähed! Mis sa ometi jampsid?»

«Jampsid, räägin tõtt, kõik on vale.»

«Ometi sa siis valetasid?»

«Ometi, Ludu, ma ei tea isegi, mis minuga on,»

...haldalt ja langes nooremehe ette põlvili.

...võluhoog oli imelikul viisil meelde tuletanud

...kes oli paar aastat tagasi neiu nii meel-

...Lutvei ees oli nii hea põlvitada. Kui noor-

...tõstis üles tõsta, rääkis neiu endiselt:

«Las ma olen siin, mul on nõnda hea, ma räägin kohe jutustan, seletan. Sa pead must aru saama, pead uskuma, ei tohi enam minust nõnda mõelda, ei tohi Tiksist nõnda rääkida...»

Ta oli kui väike laps ja ta nutused silmad olid lüpsil silmad, kui ta üles vaatas nooremehe poole.

Ta jutustas endi õnnepäevadest, kus oli ainult armastus, ta rääkis oma unistustest, mis oleksid kui Meribetu unistused sinisest metsast või kasvavast laukarabast metsa taga. Aga ta rääkis ka sellest kurjast pühapäeva hommikust, kus Tiksi oli istunud, avatud raamat tagumal käes. Ta rääkis oma kahtlustest ja valust, mis ta tundnud, kui noormees tuletas meelde Helene nime, ta rääkis, et ta viimaks ennast hakanud tundma väetamis sootuks väiksena, mõnesuguse rohutirtsuna, kes sirgub, kuni külm käes. Ta rääkis kindlast aimdusest, et varem või hiljem jõuab lahkumistund ja et temale jäävad ainult mälestused.

«Aga mina ei taha enam lahkuda,» ütles noormees vahele.

«Just seda kardangi ma kõige enam, see ajabki mulle hirmu peale, ajabki valetama.»

«Mida sa siis kardad, rumal?»

«Ei tea isegi mida, aga kardan. Kardan, et meid ootab õnnetus, varitseb viletsus, kui kokku jääme. Jumal, mõtle ometi, kui me nõnda peaksime näaklema nagu viimasel ajal. See panebki mõtlema. Kui me nüüd lahku lähme, siis jääks ilus mälestus, ilus puhta õnne mälestus.»

«Aga mina ei taha, ei taha.»

«Ludu, mu armas, sa pead tahtma, meie õnne pärast pead tahtma. Ka mina ei taha, aga...»

«Ka sina ei taha, aga ometi tahad... Sa räägid rumalust.»

«Ma olen rumal, sellepärast peangi tahtma. Kauemaks me ju ometi kokku ei kõlba, seda sa tead isegi.»

«Seda ei tea ma sugugi.»

«Tead küll, tead küll, sa ei taha aga tunnistada, et taha mind haavata, mulle haiget teha. Nõnda oled sa ikka teinud, oled mind hoidnud ja hellitanud, oled mu rumalust kannatanud. Aga kui me kauemaks kokku jääksime, siis peaksid ehk minu pärast mõnikord häänema, peaksid minu pärast teiste pilget kuulma. Seda ma ei taha, ei taha miski hinna eest.»

«Ma mõnud panid nooremehe mõtlema. Ehk oli neis mõtted tõtt. Aga tundmused ei annud järele ja sellesse ütles Tautveit:

«Aga kui me lahku lähme, mis saab siis sinust? Siis pead muuru ja pilget kannatama.»

«Kõikjal pean seda ometigi, päev hiljem või varem.»

«Aga mina ei taha seda, ei taha samuti miski hinna eest.»

«Ma jään, Ludu! Mida varem me lahkume, seda rohkem on meile mõlemale, usu mind.»

«Mõtle, võib olla, minule mitte.»

«Ma mõtle, usu ometi.»

«Ma jään, ehk on neil ometi õigus, kes tõendavad, et ma olen pärast mitte midagi ei tee, et sa veel enam...»

«Tahaksin minna meelepahas lollust ja nüüd tahad sina seda kordama.»

«Ma polenud sugugi lollus. Ütle, oled sa selle kahe sõna pärast midagi teinud? Mitte midagi. Ja kui me...»

«...», siis läheb samuti edasi. Mäletad, sa rääkisid kord, sinust peab midagi saama, aga nõnda ei saa midagi. Mu süda ei anna rahu, ma süüdistan sind, sest ma usun, mina hävitan sinu elu. Aga seda ei taha.»

«Tahaksin sind suurena ja auväärilisena...» ja siis mõtleksin: tema oli kord minuga, mõtleksin, et kõige viletsamas urkas, ja oleksin õnnelik.»

«Tahad kuulda. Peaegu hakkas ta neiu uskuma.»

«Aga mina poleks sugugi õnnelik, kui sina kuski minna minna peale mõtleksid. Mina ei taha, et sa kuhugi minna minna minna.»

«Ega ma ei satu ju, ära karda, Ludu. Kas sa siis mind ei vabata usaldad. Sa ise ju ütlesid kord, ma olla kannatlik mu meele moodi, ainult laps puudub.»

«Tahad, kord ütlesin, aga kes teab. Lõpuks oled sa ometi juba meelelole tüdruk.»

«Tahad, minu pärast võid sa päris mureta olla.»

«Aga ma ei saa, ei saa, liiatigi seni, kui sa üksi oled.»

«Tahad, siis lähen ma mehele.»

«Kellele? Sellele lukusepale?»

«Kellele, sellele.»

«Aga see oleks ju hirmus!»

«Tahad, siis lähen ma mõnele teisele.»

«Oled sin tõi ükiskõik, kellele minna?»

«Selleks pole ma kunagi põhjust annud, ma pole sind kunagi petnud. Aga nii see on: räägi tõtt, siis ei uita aga valeta, kohe usub terve ilm.»

«Nii see on. Sellepärast on minulgi asjata tõtt rääkida.»

«Tiksi,» lausus noormees pehmelt ja võidetult ning võttis neiu käest kinni, «ära ole niisugune, ma palun, see teeb haiget. Lähme või tänasest päevast lahku, aga ära ole niisugune. Me oleme ikka teineteist uskunud ja usaldanud, peab siis lõpul teisiti olema? Ma palun palun selle õnne ja armastuse nimel, millest sa estek rääkisid, ütle tõtt, et ma teaksin, mis sina oled ja kas olen mina ise ning lähme minugipärast igaüks oma teed kui sa seda paremaks arvad.»

«Ma arvan seda, sest ma kardan, et pärast halvenemist lõpeb, et me pärast halvemini lahkume.»

«Noh, olgu siis, minu sõna ja käsi, ma heidan su tahtmise alla. Aga enne pead kõik ütlema. Lubad?»

«Luban.»

Nad said pisut hõrdameelseks, ilma et isegi oleksid teadnud, miks.

«Räägi siis, ma palun,» ütles noormees.

«Ja sina ei päri pärast enam, usud, mis ma räägin?»

«Usun ja ei päri.»

«Olgu siis, sinu sõna peale. Aga sa ei tohi ennast enam ärritada.»

«Sa tingid, nagu oleks mõni teab mis halba tulemas.»

«Pole midagi halba.»

«Noh, siis on asjata tingida.»

«Ma tahtsin esteks kohe temast rääkida, aga kartsin sind pahandada, sest te lahkusite ju, isegi tead kuidas.»

«Tähendab — sa mõtled Meriheina.»

«Teda.»

«Aga kust sa selle lapsejutu võtsid?»

«Arvasin, muidu sa ei usu, et ma temale lähen.»

«Kellele?»

«Lukusepale. Esteks rääkisin, et laps on sinu, sest sa ütlesid varemalt kord, et sa last ei taha. Kui aga nägin, et sa nüüd tahad, siis sai sinu lapsest lukusepa laps.»

«Ühesõnaga — valesst valesse.»

«Ei pääsenud ju muidu edasi. Kui sa aga mind sõlmama hakkasid, siis ei jõudnud ma ennast talitseda ja nõnda tuli valesse välja.»

«On see siis nüüd päris tõsi?»

«Tõsi.»

«Aga Meriheina?»

«Ma olen pidanud kohe temast rääkima.»

«Kuid temaga on sul midagi?»

«Hüvasti on.»

«Kuidas? Peab ehk lukusepa asemele igal pool Meri-

heina — laps jääb ära?»

«Tõsi, ma hakkad jällegi, sa ei lase rääkida, aina ütlema pärid.»

«Tõtt midagi ei päri ma! Ära ole ometi nii õrn.»

«Ei ole sugugi õrn.»

«Noh, jätka mind, kus ma olen, ja räägi.»

«Ma tead ju, ma rääkisin sulle kord ennem, et ma tema lahkumist...»

«Kuidas sa sel korral tõesti mind otsima või olid sul midagi?» küsis Lutvei vahele.

«Ma pole midagi mingisugust plaani.»

«Kuidas sa küsimisele: läksid sa mind otsima?»

«Tõsi, ma läksin isegi, mu rääkimisest ei tule midagi välja, ma palun ja pärid.»

«Ma lubasin tõtt öelda.»

«Ma pole kunagi lubanud vanu asju korrutama hakata.»

«Kuidas pole vana asi.»

«Muidu on sinuga rääkida,» ütles neiu lootuseti.

«Kuidas? Huultes tõmbles närvilikult Viimaks...»

«Tõsi.»

«Kuidas, räägi, mis tahad, seleta, mis heaks arvad,»

«Tõsi.»

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Ma ei tulin käisin tihemini tema pool,» hakkas neiu rääkima Meriheina nime ei tahtnud meelde tuletada.

«Mitte salaja, aga ma ei tahtnud sind kurvastada.»

«Mõtlesid sa siis minu kurvastuse peale, kui sa tema poole himustasid? Näib ju, nagu oleksid sa seda vanapoissi tõepoolest armastama hakanud.»

«Jah, ma armastan teda,» vastas neiu, aga niipea kui ta need sõnad oli välja öelnud, sai ta aru, et ta valetab. Ta mõistis, et nukruski, mis ta viimati Meriheina juurest tulles tundis, seisis aimavas teadmises, et ta praegu valetab.

Meriheina kuulates, tema unistusi ja mälestusi kaasa elades sidus teda ehk ainult naiselik uudishimu, sidus lugupidamine, mis Meriheina temaga ümber käies avaldas, valdas aqahne arvamine, et tema, see kergemeelne ja rumal tüdruk, nagu teda kõik nimetasid, on kuulanikutöö kaaslooja või et temasse hakkab Meriheinaga läbi käies osagi sellest vaimust ja hingest, mida ta imestanud «Armuveres» või mõnes teises raamatus. Selle õnnestavas usus, selles omasuguses loomisse joobumises, oleks ta ehk Meriheinale vastu puiklemata andunud, nagu anduvad neitsilikumadki naised arvatavatele pühadele, lootes pühadusest osasaamist pahelisemaski kiimaluses. Tiksi oleks ehk andunud, ilma et oleks võinud maitsta kirgede jumalikku jooki, oleks andunud, võib-olla kahetsedes, kannatades, tundes pettumuse piina, aga ta oleks siiski andunud, kui aga Meriheinal poleks aastatega kadunud parajal silmapilgul nooruse läbematus ning kogemusaher uudishimu. Aga parajal silmapilk läks mööda ja nüüd teab Tiksi, et Meriheina pole niisugune, nagu ta arvanud, ta pole ka niisugune, nagu ta praegu Lutveile seletanud, kuigi ta mõnikord rääkis nii imeliselt ja kuigi tal olid siis imelised silmad.

«Naljakas,» lausus Lutvei, nõnda Tiksi mõtteid segades, «päris naeruväärt, uskumata.» Ja kui Tiksi midagi ei vastanud, lisas ta natukese aja pärast mõttes juurde: «Kunagi ei või teada...»

Noormees jättis lause pooleli, nagu ei mõistaks ta teda lõpetada.

«Nüüd on su süda siis rahul?» küsis neiu mõtetest toibudes.

«Millal on pulmad?» vastas Lutvei küsimisega.

«Ma ei tea... kuidas tema tahab.»

«Ja muidugi, nagu tema tahab,» ütles noormees pilkavalt.

Nad vaikisid.

«Tema näeb,» hakkas siis noormees, «see rangis talja pealaega vanapoiss ja mina, meie lähedased. Ja mis pärast?»

«Lutvei naeris, aga tema naer oli tehtud ja närvilik.»

«Kumbse karjane ja mina...»

«Ja ju rahule jääda, kui tõtt tead.»

«Ja pane vanapoiss ja mina...» sonis noormees, «kuulekski ta neiu sõnu.»

«Mureitse, küll ta minu juures puhtaks saab,» ütles Lutvei. «Mäletad, kuidas sinagi minu lähedust otsinud, kui sa midagi rüvetavat olid teinud.»

«Tema hääles kõlas väljakutsuv julgus.»

«Tema ei jõua küllalt imestada,» sonis noormees.

«Kui mu silmad? See hakkas ju ammugi. Ma sain tunda, aga nüüd on tundmus, nagu poleks ma veel elanud.»

«Tema jalle, ma palun, sa lubasid ju...»

«Tema, ma vaikin, vaikin ja imestan... imestan.»

«Kui noormees väikses toas edasi-tagasi, aga»

«Kui poleks võinud keegi imestust lugeda, küll»

«Tema küll, närvilikku mõtlemist ja rusutud meelt.»

«Tema latus ehk peaaegu, aga mis maksab peaaegu, kui jätetakse südant ja muljutakse rinda?»

25

«Tema tõttas linnatänavail, ta ei teadnud isegi, kuhu ta tõttas aga. Ka tema imestas, ja tema imestus oli kõigest meelest, täiest südamest.»

«Tema on imehik! Elu nagu polekski elu, elu oleks»

«Tema, mitte ka mäng, vaid mingisugune tõelik»

«Tema mängu segu ning kunagi ei oska öelda, kus lõpeb»

«Tema, ja kus algab mäng. Nad vahelduvad, nad põimuvad läbisegi, nad muutuvad: elu saab mänguks ja»

«Tema eluks ning kes ütleb, kumba armastame enam.»

«Imelik mäng, imelik elu!»

«Tere, Tiksi!» segas mehe hää neiu arutusi.

«Tema harra Kulno.»

«Tema tõttate?»

«Tema»

«Tema hõppate?»

«Tema vahem.»

«Tema teate?»

«Ei tea midagi.»

«Aga ise nii rõõmus.»

Nõnda rääkisid nad kokku juhtudes, kui Tiksi Lutve poolt tuli ja Kulno sinna tahtis minna. Nüüd muutis noormees käigu sihi, ta läks neiuga kaasa.

Tiksi tundis haruldast kergust, nagu märkaks ta alles täna esimest korda, kuhu kevade jõudnud. Kulno öeldes, et ei teadvat midagi, valetas ta, nagu ta seda viimasel ajal nii sagedasti teinud. Tõepoolest teadis ta väga palju, sellepärast ta nii rõõmus oligi. Ta teadis, et Lutveiga on lõpulikult otsas ja et ta Meriheina poole vististi enam kunagi ei lähe, kõigi antud lubamiste peale vaatamata. Kui vaja, siis valetab ta, valetab rumalasti ja kergemeelselt, valetab ainult selleks, et sinna mitte minna. Tiksi teadis veel, et ta on noor ja et meeled mängivad kevademängu, ta teadis seda iseäranis nüüd, kus ta Kulnoga kõrvu astus.

«Te olete täna tõepoolest rõõmus,» ütles Kulno natukese aja pärast uuesti, «viimasel ajal nägin teid teistsugusena.»

«Tühi jutt.»

«Aga teate,» jätkas noormees, ilma et neiu sõnadele oleks pöödnud vastata, «mida rõõmsam olete, seda kohtlasemaks muutuvad te jalad, aina kogelevad, logelevad ja tantsivad läbi ilma.»

«Mis te mu jalgest tahate, ma ei julge enam astudagi,» vastas neiu, aga tema näoilme ja kõnnakust ei võinud kuidagi julguse puudust aimata. Ta naeris ja siristas kui linnuke.

«Mis teil ometi täna on?» imestas Kulno.

«Ei tea.»

«Mis on juhtunud?»

«Ei mäleta.»

«Tiksi, Tiksi, olge ettevaatlik, suur rõõm ei tähenda kunagi head ja suur naer kuulutab ikka nuttu.»

«Ärge hirmutage, mul on praegu nii hea.»

«Seda ma näen, aga tahaksin ainult teada, miks?»

«Tahate, ma ütlen?»

«Tahan.»

«See on saladus.»

«Iseenesestki mõista.»

«Me läksime lahku.»

«Lutveiga või?»

«Kellega siis?»

«Ei tea, minna tean, kellega, on's ilmas vähe inimesi, kellest võib lahku minna. Ja sellepärast rõõmustate?»

«Hagu mure.»

«Kellele hundipassi andis?»

«Tema muidugi minule.»

«Mistõttu muidugi?»

«Kuidas siis?»

«Tuleks võinud ka vastuoksi minna.»

«Kas naeris ja siristas.»

«Ärge rõõmustage nii väga oma vabaduse üle, teil on veel palju muresid.»

«Kas te seda teate?»

«Kas te seda teate?»

«Teie silmist ja...»

«Halgadest, eks?» küsis neiu naerma hakates.

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

«Kas teie silmist ja suust. Need on muutunud.»

vagad, isegi õndsad, sest mingisugune kurjus, minna sugune patt ei too neile südametunnistuse piina kui mina alles väikene olin — see tähendab, ma olin sel ajal juba õige suur poisijõmpsikas, teadsin kasutada peast, — jah, sel ajal tegin ma loomadele heameeleks haiget, piinasin neid. Ma meelitasin koera mängima, aga kõige parem mang oli ikka see, kui koer haiget sai ja valu pärast vingus. Koerale siisugune kuri mäng ei meeldinud, sest ta sai aru, et ma meelega talle haiget tein. Aga siis läksin ma kavalamaks: ma hakkasin temale mangides nõnda haiget tegema, nagu sünniks see kogu mata. Seega olin mina süüst vaba, koer mängis edasi, mängis ja vingus ning mulle valmistas see suurt lõbu. Teised minuealised tegid teisama. Mäletan ka, kuidas me karjas käies mõnikord loomi vemmeldasime, lihtsalt tahtsime ja vemmeldasime, nagu oleksime vangivahud või mõne jumaliku korra valvajak, vemmeldasime vähe magi põhjusega, ainult lõbu pärast. Võtsime mullikatel sabast kinni ja peksime, katsudes, kes loomale kõige enne nii väledad jalad alla teeb, et ta saba meil peost jõuab tõmmata. Aga veel suurem kirk oli linnupesade purustamiseks, isearanis kui pojad juba sees istusid. Alguses krattisime kõiki pesi, aga kui viimaks isa käest sellepärast pükste alla ja peale saime, siis koondasime oma tegevuse haraka- ja varesepesadele. Vanematelt oli käsk neid enne puust maha ajada, kui pojad munast välja tulevad, sest just poegade söötmisel on vanad vare- sed kurjad hävitajad ja röövijad, aga meie talitasime otse vastuoksi: leidsime meie varese pesa, siis laskime pojad välja haududa, laskime nad isegi nii suureks kasvada, et juba pisut lennata jaksasid, ning siis läks pidu lahti. Vanad lendasid ja kraaksusid, pojad ajasid nokad laiali ja karjusid. Praegugi pole ma veel küllalt vana, et kõige kurja valu peale, mis me väetitele loomakestele tegime, külma filosoofilise rahuga tagasi mõelda ja sellest inimese loomuse kohta kainelt teatud järeldusi leida. Aga vanu ajalooramatuid lugedes tulevad mulle sagedasti poisijõmpsikad meelde, kelle rõõmsa kisa sekka kostavad piinatud linnupoegade kaeblikud hääliitsused.»

«Naete, tüdrukud on paremad, nemad ei tee siisuguseid hirmsaid tegusid,» ütles Tiksi vahele.

«Arvate?» ütles Kulno. «Aga meie olime kõik ühesugused: poisid piinasid, plikad vaatasid pealt või ässitasid juures seistes.»

«Mul kuul kole! See ei ole tõsi!»

«See on tõsi ja sellepärast on ta veel koledam, kui teie. Ja mis isearanis huvitav: pärast siisugust piinatavat valupillerkaari heitsime mätaste vahele rohusse või otsevaatamise maha ja olime rahulikud ning õnnelikud, me ei olnud ikka pisut väsinud ja roidunud. Öösel magasime kuni sügud, ei näinud kurja undki. Ainult üks poiss, meenutades varem vend, tema ei saanud peale seda öösiti magada, kargas mitu korda asemelt üles ja nuttis, karjates nimetades varesepoegi. Aga teised ütlesid: mis sa unustad, ja järgmisel korral tohtis ta ainult selle tegevusega piinapidule ilmuda, et ta öösel enam ei karju. Kui ta lubamise peale vaatamata ometi karjus ja otse vahtles, siis naersid teised ja pidasid teda päris naerukaks poisiks.»

«Piinadite teie ka?»

«Kuidas muidu, ikka ka.»

«Ja magasite rahulikult?»

«Tõesti rahulikult. Ega ma mõni napakas poiss tahtnud olla.»

«Nad valkisid natukeseks, siis ütles Kulno:

«Teie magasite veel nõudki rahulikult, nii püha ja vaigusele.»

«Kuidas te kõik mu sõnad ümber pöörate! Mul oli sel korral nii hea ja ma ütlesin ainult, mis tundsin, aga teie seletate teie, nagu oleksin ma mõni varesepoja laps.»

«Nelu oli nagu pahane või nukker. Aga noormees»

«Naete, kui võõriti sõnu võib mõista,» ütles ta ja nelu tundis korraga, nagu oleks kõik ainult piinlik. «Aga vaadake sinna,» Kulno näitas käega kaugel kuni võserikuni, mis pahemat kätt, ja sealt edasi järve poole, näete, kuidas vesi põllulohkudes kiirgab.» Nad seisisid linnast väljas maantee kaldal. Vulisevad ja allfondavad ojakesed hüplesid kraavi.

«Minu kodu on jõe läheduses,» rääkis Kulno. «Muidu poleks muud näha kui aga heinaküübid ja roheline kangas, aga kevadel, siis ujutas kõik üle, siis oli kõik ühtne veeväli, tõmba purjed üles ja sõida, lenda...»

«Kas me ei pääseks mööda kraavikallast metsa poole?»

«Kui me.»

«Püüa oleks vaja, muidu upume porri. Aga katsuda pole, on ju kevadine pori, armas pori, puhas pori.»

Nad läksid, pidasid aru, läksid jälle, hüppasid lol kudest ja ojakestest üle, sattusid sitkesse savisse, nad kiskus kalossid jalast, hädaldasid, naersid, aitasid teineteist ja olid lõpuks porised kui sätendav kevade.

«Kunagi ei anna ma teile seda andeks, et te mu niisugusesse mülkasse meelitasite,» ütles Kulno.

«Mina ei ole teid meelitanud.»

«Kes siis? Kes ütles: lähme metsa poole?»

Neiu ei vastanud. Ta naeris ainult ja siristas kui linnuke lehestikus.

Ja edasi kippusid nad, oli ju pori täna armas pori, veetlev pori, luuleline pori

Lutvei jõi, jõi vaimustusega, jõi meeletult, jõi nagu hull, jõi nagu mehed ainult naiste pärast joovad. Ei olnud enam valgeid päivi, ei olnud enam pimedaid öid. Lõbusõidudki võeti ainult selleks ette, et juua, olgu meeste või naistega üheskoos, aga lõbu ei leitud ometi mitte. Joodi ühest seltsimajast teise, joodi ühest trahterist teise trahterisse ja tehti rumalusi joobnud arutuses. Nõnda sattus ta kord Meriheina kokku, kes Kulno seltsis kuski vaikselt puhvetinurgas istus. Lutvei oli hästi «käest saanud», nii hästi, et Kõva P selle «lastiga» ainult oma kõige pehmemaid kõvu oleks öelnud. Aga Lutvei arvas, et tal alles aru selge.

«Tere, Kulno, tere, kirjanikuhärra!»

Lutvei ei annud ei ühele ega teisele kätt.

«Võtad ehk istet?» küsis Kulno.

«Mul on kirjanikuhärraga asja.»

«Ma kuulan ja ootan,» vastas Meriheina, kes lootis kevadepidu sündmuste seletust. Aga ta eksis, sest Lutvei ütles:

«Me oleme ju nüüd sugulased ja sugulastega on ikka asja. Eks ole nii?»

«Ei mõista hästi, mis härra studioosus arvab,» vastas Meriheina.

«Me oleme ju nüüd kälimehed,» ütles Lutvei.

«Kuidas nii?»

Nüüd vastas Lutvei päris talumeheliku tusedusega, missugused kälimehed nemad Meriheina olevat.

... korvad kikki ja Meriheina naeratas. Mis pidigi ta joobnuga muud tegema, kes

... pole tõsi?»

... kordas oma endisi tusedaid sõnu.

... selle peale midagi ei vastanud, rääkis Lutvei Kulno poole pöördudes ja rusikaga vastu lauda

«Aga tunnal olin ma, täieline molkus. Mõtles ometi: ... et Tiksi on mulle truu, aga tema, tema ... ulesse, kolmesopiliselt, kirjanikuhärra ... lausu sõnagi, laseb omale laule ette ... surimuri, juba ammugi. Kärbsetaipja

... Asjadenes jõudsasti, peenikest peret hakkas ... sus minu juurde, nutab ja ütleb, valetab ... aga ütleb ometi, ütleb, tema armastab, ei ... patata, tema on õnnistatud ja õnnistaja ... usoga, mis heaks arvab. Nõnda ütleb ta, ... nõnda on naised. Aga mina ütlen: naised ... lüüakse nende peale, litad niimoodi, ütlen ma...»

«Tasa, tasa,» ütles Kulno ja pani rääkijale käe öla peale. «Sa oled praegu purjus, räägime sellest teine kord.»

«Olen purjus ja jäängi purju; naised on litad ja jäävad litadeks.»

«Herra Lutvei,» ütles Meriheina tõsiselt, «kas te kaine joobnud mehele räägiksite?»

«Olen või kirikukantslist alla.»

Noh, siis vastan mina: kõik, mis te täna minu ja preili Västriku kohta...»

«Preili! Ha, ha, ha! Või korraga preili!»

«Kuula nüüd, mis sulle tahetakse öelda,» manitses Kulno.

«Kõik, mis te täna minu ja preili Västriku kohta rääkite, on otsast otsani põhjendamata, on lihtsalt vale,» sõnas ja täiendas Meriheina.

Küsis Lutvei kahkvel ja tema nägu oli seda-ord tunnal, et Kulno tahtmata pidi naeratama.

«Tõsi, nad on otsast otsani tuulde räägitud, nad ei valeta tõele,» toonitas Meriheina rahulikult ja kindlalt.

«... vale!» karjus Lutvei. «Issand! Kus on siis ... ülgene peab siis tõde olema?»

Ja nagu oleks kainestav hoog temast üle käinud, pöördus ta Meriheina poole, pani talle käe õlale, vahtis paluvalt ja aineti talle otsa ning rääkis:

«Ma olen täis kui siga, olen joomisega arust ära, aga jumala pärast, rääkige teiegi tõtt. Kurat teab, aga mind piiravad ainult valed, ainult valed, hulluks võib minna. Saate aru: ainult valed. Ta valetas alatasa, ei teinudki muud, kui valetas, ta polegi muud kui vale, kõik oli vale, mis ta rääkis või tegi. Palun teid, palun ei tea ma nimel, ütlege õigust, unustage see tüli, teate, lõpupidul, ka siis olin täis, juba siis valetas, juba siis pettis ta, iga jumala päev pettis. Te ei usu, kuidas ta mind pettis, ninapidi vedas! Ja mina olin rumal, loll kui saabas, ei saanud millestki aru, päris togu olin, täieline lontkõrv. Ja lontrus olin ma, teie ei tea, missugune lontrus ma olin! Mina kiskusin kärbsel tiivad ära, mina panin ta õlleklaasi, mina, kõik mina, jumala tõsi mina, aga rumal olin ma, ei saanud tema nuketest aru; tema ajas ju, tema andis mõtte, temale tegi see nalja; ta tahtis meid riidu ajada, ajaski riidu, ajas minu teie juurest välja, tuli ise asemele, mina olin ju tülik, alles pärast mõistsin, mina mõistan ikka pärast, niisugune lontkõrv olen. Siiski, jumala pärast, ütlege ometi teie tõtt, puhast tõtt, ma usun teid, teie pole naine, teil on ausust, südametunnistust, ütlege, ma palun...»

«Ma ütlesin juba: teie eksite põhjalikult. Ta on ainult paar korda minul külaliseks käinud, see on kõik.»

«Siis pole teil temaga midagi tegemist?»

«Mitte põrmugi.»

«Võite vanduda?»

«Teie ajate naerma...»

«Ma palun!»

«Hea küll, et teid rahustada: ma vannun.»

Lutvei laskis toolil seljakile ja vahtis suuril silmil oma ette

«Ka see vale,» lausus ta hädas lootusetuses, nagu seda ainult purjus inimesed teevad, kes ühest tundmustevalingust teise heitlevad. «Kõik on vale, kõik vale,» kordas ta, «ka viimased sõnad on vale. Ja mina uskusin, tema rääkis ja mina uskusin, aimasingi, et valetab, aga kui kinnitas, et on tõsi, siis uskusin aimduse ja mõistuse vastu. Ja see kärbes, kärbse tiivad, mis ma neist tahtsin, kas kõik on vale? Miks ma siis riidu läksime, miks ma sealt ära tulin, kui ta valetas? Ma polnud

«Ma teel tülik, ma olin null, null olin, päris null, kui...»

«Lutvei rääkis, nagu soniks või unistaks ta.»

«Kuule, mu poiss,» ütles Kulno, nagu oleks ta sonija «mu vend,» «jätta seda täna, su pea on segane, räägime homme, katsume homme nõu leida. Tule, ma viin su ju, ma tulen sinuga kaasa, lähme, värske õhk karasab...»

Aga Lutvei ei tahtnud minna. Ta pöördus Meriheina poole, öeldes:

«Ja mina, tola, olin teie peale kade. Sellest see tüli tuligi. Tagusin küll vahel pähe, see ei või olla, see on vana, uskumata, kuulmata, Meriheina ja tema, aga usku ei oleks. Ta rääkis veel ühest sepast või lukusepast, «kõik on plii tal midagi olema. Ehk on lõpuks see tõsi,» «et pettis ta mind ometi selle logardiga...» Kuradite pealt,» pöördus ta Kulno poole, «kui sa teaks, mis-»

«Tule, lähme koju, seal räägime, seal seletame, kui tahad, min kuulevad teised,» rääkis Kulno pehmelt ja...»

«Lah kuulda,» vastas Lutvei valjult. «Ma ei taha koju minna, ma ei taha neid ruume näha, kus ta valetas, kus...»

«Mina küll,» vastas Kulno lihtsameelselt.

«Hea tegi Lutveile nalja.»

«Mina ka?»

«Mina ka.»

«Pole tõsi!»

«Pole tõsi.»

«Kreng ei või niisugune lontkõrv olla, nagu mina...»

«Ma kõik oleme ajuti suured lontkõrvad,» tähendas...»

«Ka teie?» pöördus Lutvei Meriheina poole.

«Tahab muidu.»

«Või nüüd?»

«Kui teab, ka nüüd. Aga kuulge, noormees, mis mina...»

Kulno ja Meriheina tõendused jahutasid pisut noor-

mehe meelt, aga koju ei tahtnud ta siiski minna ja nõnda viis Kulno ta oma juurde.

27

Väljast tulles hakkas alkohol soojas toas uuesti pead kihisema ja härdal meelel pihtis Lutvei oma elu, oma pattusid, oma õnnetusi. Seda oli ta varemaltki palju peaga teinud, aga mitte niisuguse valusalt kõrvelaamamaitsemisega ja lootusega leida tröösti. Ta tundis end poisiklopatsina, tundis enese alandatuna ja naeruväärtsena. Rääkides hakkasid tal viimaks silmad vett jooksuma, harvade pisarate kaupa. See ei olnud nutt, see nutt polnud see mitte, aga ometi oli, nagu nutaks ta rääkides. Kange pakase käes pisarlevad nõnda mõne inimese silmad.

«Ta tahab mehele minna, see on kõik,» arvas Kulno Tiksi kohta.

«Ei, see pole see. Ma pakkusin talle laulatust, ta ei võtnud vastu, nuttis, põlvitas, aga vastu ei võtnud.»

Kulno vaikis ja laskis Lutveid rääkida. Oli, nagu kuulaks ta iseennast, seda ennast, kes elas, patustas, kannatas ja kaebas aastate eest.

Või ei kannatanud ega kaevanud tema sugugi nõnda? Ehk ei oska tema Lutvei kaebelides muid toone tabada, kui aga ainuüksi neid, mida ta millalgi iseenese rinnast kuulatanud? Võib olla, meie ei tea ilmast üldse muud, kui aga seda põrmukest, mis leidub vähemalt idunagu meis enestes? Kõik muu on ehk sealpool meie ilma läve, kõik muu on hauatagune, surnute riik, kuigi ta oleks elavaid täis. Nõnda mõistaksime teiste kannatusi ainult kannatades ja teiste valudele kaasa tundes tunneksime tööpoolest ainult iseenestele kaasa. Meid huvitab teiste kannatus ainult sel määral, kui palju nad meie viisil kannatavad. Kes kõigele kannatusele tahavad kaasa tunda, need peavad võima koguni kannatusi maitsta, peavad võima kannatada kui ussike, kui rohulajuko, kui lõhnav lill, kui pakatavalt muhelev maa, kui liivaterake.

Lutvei räägib, nagu oleks ta poolunes, nagu oleks ta kõneleja kuutõbine. Oma mõtetest ärgates tahaks Kulno teda trööstida, tahaks öelda, et naised on halvad, südamemeta ja halastamata, kui nad armastavad, aga tallo

... meelde, kes naeris, kui ta hiljuti Lutvei
... naeris ja siristas, ja nõnda ei ütle Kulno
... Ta vaikib ja kuulab ainult, kuni ta uuesti langeb
... meele radadele.

Kulno veeojakesed ja põllulohud, isegi porilombid
... kui naeris ja siristas Tiksi! Kuidas oli tema,
... taakinud pühadusest ja vagadusest ja kui-
... ta näinud, et neiu silmad avatelevad ja huuled
... huu!

... on ilmas elada, kui porilombid alles nõnda säde-
... on elada, kui võib naerda ja siristada nagu

... on nutta ja kaevata, aga oleks veel halvem, kui
... teeb tummaks ja kui silmad ei anna vett.

Kulno tuleb naine meelde, kel oli palju lapsi, kes
... langesid surma küüsi, ruttu, lühikeste vaheaegade
... Alguses nuttis ema, aga pärast jäid silmad kuivaks
... lükas ta kui vari ruumides, kus hiljuti kisatses
... elu, liikus ja kurdus...

Kulno mäletab veel koera, arukat karjakoera, kes
... hulluks, ja hulluna lasti ta maha. Pauk ei tabanud
... kohta ja marukoer võis surres häält teha. Teine-
... oli Kulno kusi vabrikuruumis, kui inimene
... vahele läks. Õnnetu kisa kuuldes pidi ta taht-
... sure ja marukoera peale mõtlema: surres häälitse-
... polevad petvalt ühtemoodi; inimene karjus kui hull
... ja hull loom tegi häält kui inimene.

... ole veel kõige suurem valu, mis toob pisaraid, ei
... kõige raskem kurbus, mida võib panna sõnadesse.

Nõnda mõtles Kulno, kui Lutvei kaebas nagu pool-
... ja kui ta rääkis nagu kuutõbine, pikkamisi vaikse-
... kahdes, soigudes, suikudes, unehõlma langedes.

Järgmisel hommikul oli tal kuri pohmelus ja inetult
... silmad. Eilsest õhtust ja tema sündmustest ei

... ta. Ka Kulno vaikis. Vältava kibelemise järel
... Lutvei viimaks lausunud:

«Inimene on kui raisk!»

Ta ütles seda pööritava tülga ja jälgusega ning
... kõigest südamest. Sülitamise lopsakus ja mahla-
... meeldisid Kulnole. Talle tuli meelde, mis nad
... sülitamisest olid rääkinud, ja sellepärast
... ta.

«Tulid, nagu oleksid rahupiipu popsunud.»

Al kurat, küll on vastik! Isegi piip on vastik! Tead,

kui ma nüüd koju lähen, siis peksan nad kõik puruks Jumala eest, kõik! Teen puhta töö ja siis hakkab uue otsast peale.»

«Ää räägi rumalust.»

«Tule kaasa ja vaata, kuidas see käib, ole tunnis meheks. Tunnen, ma pean midagi tegema, kas või lõhkuma, purustama, muidu ei saa, ei või.»

«Ja sellepärast peavad piibud kannatama?»

«Mul pole ju muud, mis võiks kannatada.»

«Aga mõtle ometi mälestuste peale, mis nendega ühenduses.»

«Just sellepärast peavadki nemad kannatama.»

Kulno mõistis ja vaikis.

«Aga piipudele anna siiski armu,» palus ta viimaks

«Tahad, ma kingin nad sinule?»

«Mis mina nendega teen, ma ei suitseta ju. Kingi mõnele teisele.»

«Kellele näiteks? Ütle, ja sinu tahtmine sündku.»

Kulno mõtles.

«Kingi, see tähendab, anneta nad asutatava muuseumi heaks.»

«Mis see nendega teeb?»

«See ei puutu enam sinusse. Muuseum võib nendega ahju kütta, laste mängukanniks tarvitada või prügikasti visata, see on tema asi, see ei käi enam sinu võimupirisesse.»

«Sa räägid päris tõsiselt?»

«Muidugi.»

«Aga ometi on see nali.»

«Kas naljast siis tõsiselt rääkida ei või? Aga mis peasi, mine võta kinni, mis on ilmas tõsi, mis nali.»

«Hea küll, muuseum saab piibud omale.»

«Aga sa pead neile kaaskirja ligi andma, kus seisaks nende ajalugu, nende suguvõsalik või nii-öelda tõulik, rassilik saamisluugu. Sa rääkisid kord, igal piibul olevat oma elulugu, oma minevik ja vististi ka tulevik, igal piibul olevat oma maik, lõhn, maised omadused ja pea-aegu hingelikud iseäraldused, mida ta inimesega alalises läbikäimises omandanud. Umbes nõnda rääkisid sa. See kõik pane ilusasti kirja. Kirjuta sellest pikalt ja laialt, too tõendusigi päevavalgele, olgu nad põhjendatud dokumentidega või usaldustäratavate suusõnadega. Ära unusta kirjutades nõutavat teaduslikku tõsidust, uurilikkust teravust ja loogilist järjekindlust, ehk olgu siis, et

piipude hingeni jõudes kaldud veidi, ainult tsipakene, mässid tõestamatu saladuslikku loori, sest see nõuab inimlik teadmatus. Muidu — ole põhjalik ja kalneks, jää kuivaks, nagu kohane teaduslikule

«Kas ei võtaks sina kaaskirja kokkuseadmist oma

«Ma ei tunne sinu piipude elulugu ja hinge.»

«Kui lõhn on asja hing, nagu Merihein armastab tõenda, siis on ju minu piipude hinge kerge tundma

«Ma arvan, nuusuta ja hing on käes?»

«Just nii!»

«Aga nina, nina, kuhu jätab sa nina?! Minu arvates näitaks, kõik lilled, tingimata kõik; et meie lohn ei tunne, see ei tõenda midagi: meil puudub nina. Pealegi, mõned majandusteadlased soovivad toendada, et kõige viljakamad maad seisavad seismata, sest meil puudub nende harimise võimalus, aga aga sõندان kinnitada, et kõige peenema lõhnaga lilled alles asjata lõhnavad, sest inimesel puudub võimalus nende haistmiseks. Sinu piipude ja minu nina vahel on umbes sama, millest järgneb: kaaskirja kirjutad ise. Pealegi, mul pole aega. Sa tead, ma kirjutan oma kandidaaditööd, juba kaks aastat kirjutan, aga valmis ei saa, kuigi aina kirjutan ja ostan raamatuid. Minul on see õnnetus, et ma teemast kõrvale kaldun, sellepärast ei saagi ma kandidaaditööd valmis. Tõn juba nii mõnegi töö kirjutanud, aga ikka pole see, mida kandidaadilt nõutakse. Kardan, et piipude kaaskirjaga samuti sünniks. Aga mõtle ometi, mis oleks, kui ma ka siin kõrvale kalduksin ja kui piipudele kaasa annaksin, ütleme näiteks, kirevate kaljakannude või muude seelikute suguvõsaliku eluloo.»

Nõnda rääkisid noormehed ja Kulnol oli palju kerget, et Lutvei meel hakkab juba jalgu alla võtma.

Merihein oli mõne öhtu Tiksit oodanud, oma aimduse vastu oodanud, aga Tiksi ei tulnud ega tulnud. Kes teab, ehk oleks kõik sellega lõppenud, kui mitte Lutvei oma lohnud arutuste ja paljastustega poleks meeli pahupidi

pööranud ja Meriheinale uusi oletusi, uusi lootusi lüüdnud. Nuüd ei saanud vanapoiss enam rahu, nüüd pidi ta Tiksit nägema, pidi temaga rääkima, tema enese suu seletusi välja meelitama.

Merihein uskus, et Tiksi võib valetada ja petta, ka jalt ja hoolimata petta, aga ta uskus ka, nagu kõik mehed usuvad, kainemadki usuvad, et naiste valetamine ja petmine on ikka teistele määratud, mitte temale. Oo, tema on teistest erinevas seisukorras, temal on erilised omadused, temal on kogemusrikas ja läbitungiv pilk, mis teeb võimatuks igasuguse vale, igasuguse pettuse!

Merihein unustas, et Tiksis on midagi niisugust, nagu ta varemalt paaris naisel näinud, kes olid petmises nimelised meistrid: needsamad silmad, sama suu, hammas, naeratus, sama vaikne ja unistav vaade, milles oleks nagu lapselik otsekohesus ja süütus, petlik süütus. Kuid nad valetasid, siis valetasid nad ilusasti ja loomulikult, nii ilusasti ja loomulikult, et Merihein veel aastate pärast nende valet kippus tõeks pidama.

Ilusad ja armsad valetõed.

Merihein unustas kõik, mis ta eluajal õppinud, sest unustamine oli hea ja uskumine magus.

Aga kui usu peale vaatamata Tiksi siiski ei ilmunud, kui teda polnud juhtumisi uulitsalgi näha, siis sai Merihein kärsituks ja kirjutas. Ta kirjutas esimese kirja, lühikese, mänglevast vaimust juhitud kirja, milles helises vaikne unistus; ta kirjutas teisegi kirja, mis oli pikem ja tõsisem kui esimene, aga kolmandat kirja, milles oli rohkem kui kahes esimeses kokku, ei saatnud ta enam ära, vaid läks selle asemel Tiksit öhtul kontori ette uulitsale ootama. Valega vabastas ta enese pool tundi varem tööst ja läks — kärsitul sammul, põksuval südameel. Ootamine õnnestas, ta sai neiuga kokku, kuid sel oli suur rutt, väga suur rutt.

«Te tulite õnnetul päeval,» seletas ta, «täna pole mul sugugi aega. Oleksite ometi eile tulnud.»

«Ma kirjutasin teile kaks kirja, kolmanda jätsin saatmata, tulin ise.»

«Kaks kirja? Mina pole midagi saanud.»

«Ega nad ometi selle lühikese teega kaduma läinud.»

«Nad ehk pole mulle kätte annud! Ah seda ema ka, ta unustab kõik ära, vana inimese asi, aga mõnikord võib see mind hirmsasti vihastada,» pahmitses neiu.

Tal ei tahtnud ja häälest võis aimata, et see teda tõesti nii tõsiselt võib vihastada.

«Aga miks te kolmandat ära ei saatnud?» küsis ta tõsiselt, «ehk oleks sellel parem õnn olnud. Põleta-»

«Ei põletanud.»

«Tõeliste puruks?»

«Ka mitte.»

«Miks te siis tegite temaga, ütlege, ma palun.»

«Ei olnud taskus.»

«Kas te ei tahaks teda mulle kätte anda, saaksin ühegi teie lehti.»

Merihein kõheles, pidas aru, aga andis ometi küsitud lehti, mille neiu põue peitis, pealegi niisuguse tõuga, et ta tänamisegi unustas. Kirja andmisele järgnes Meriheina rinnas kohe kahetsus, mõtteta pelglik talveaeg.

«Parast, kui aega saan, siis loen,» ütles Tiksi, kui kiri juba lundlas paigas.

Kõik need sammused nad mööda uulitsaid linnaserva mööda, kus Tiksi asus; vaevalt jõudis Merihein neiuga koju, kus suur rutt oli sel: ema ootas, pidid üheskoos ühtegi minema, võõrsile kuhugi, haiget vaatama või midagi muud selletaolist tüütavat ja piinlikku. Aga tal ei võinud parata, pidi ema soovile ja haige kutsele andma, haige ootas ja palus jumalakeeli, oli neiu nii tüütu, vana sõber, võib-olla näevad teineteist viimast korda. Tiksil on nii kahju, et ta peab minema, tal on nii kahju, et kaks kirja kaduma on läinud, aga tal on heameel, ta on rõõmus, et ta kolmandagi õnnelikult kätte sai.

Merihein ei kuulnud kõike, mis neiu rääkis, sest vastutulejate pärast jäi ta temast ajuti maha ja pidi minema, et järele jõuda. Viimaks sai ta mahti

tolm Lutveiga koos, tema rääkis imelikke asju.»

Merihein tundis, et ta juttu kustki mujalt oleks pidanud algama, aga midagi paremat ei tulnud tal meelde. Pealegi oli Tiksi nagu ja tegu niisugune, et Merihein hakkas enese vaimuvaesena tundis.

«Tema on sest ajast üleüldse imelik, kui ta teie juurde läks,» vastas Tiksi asjalikult ja elutargalt.

«Ta rääkis nimelt teie kohta imelikke asju,» jätkas Merihein.

«Minu kohta?» imestas neiu, nagu oleks jutt võhivõrast inimesest. «Mis on temal minu kohta rääkida?»

«Teie olete selles süüdi, et tema minu juurest läks.»

«Mina? On ta arust ära! Mis puutub see minusse.»

Merihein tahtis edasi rääkida, aga ei teadnud, kuidas seda teha. Viimaks ütles ta kohmates:

«Tema olnudki see, kes kärbsel tiivad ära rebinud.»

«Seda võib temast küll uskuda, niipalju tunnen ma teda.»

«Aga teie olete talle selle mõtte annud, teie tahtnud ja kihutus olnud see.»

Tiksi naeris, naeris rõõmsalt ja ülimeelikult ja Merihein kuulis nagu esimest korda, kui südamlilikult ja ülimeelikult Tiksi võib naerda. Silmad omal aina sätendasid ja sätendasid ning vilasid pealuus joosta. Ai kuidas nad vilasid, ai kuidas nad kilasid!

«Härra Lutvei oli vist purjus, kui ta nõnda rääkis,» ütles Tiksi naerust võitu saades.

«Na parajasti.»

«Nojah, seda ma arvasin kohe, tema räägib ainult purjus peaga niisuguseid asju. Ja teie uskusite?»

Merihein ei sõandanud öelda, et ta joobnud üliõpilase sõnu oli uskunud ja et just selle usu õlul täna neiu uulitsal ootas.

«Tema on päris hirmus inimene oma joomisega,» seletas neiu, «ja joobnult pole tal aru ega otsa, mis ta räägib. Kui palju olen pidanud mina tema tühjade jutude pärast kannatama.»

Tiksi oli nukker, üsna nukker.

«Joobnult ei hooli ta millestki,» jätkas ta, «mitte millestki. Siis saadab ta seda täide, mis ta kainelt valmis sepiitsenud. Mina tunnen teda. Aga mis tahab ta siin nüüd selle uue pläraga?»

Just viimast sõna tarvitas Tiksi. Siis jäi ta vait ja tal oli nagu, nagu mõtleks ta millegi üle järele.

«Ah soo! Mõistan, mõistan, küll ma ta krutskeid tunnen. Ta püüab meie head vahekorda rikkuda, ta on kade, muud midagi ei või see tähendada, ta ei salli, et mina teie pool käin. Jajah, nii see on! Sellepärast rääkis ta teistki nii inetult, ma ei hakka seda kordama, ei taha, väga inetult rääkis ta.»

Merihein ei mõistnud, mis vastata, ja Tiksi lisas natuke aja pärast kergel ohkel juurde:

«Vae ne polssi!»

«Jah, õnnetu oli ta küll,» hakkas nüüd Merihein, «aga ta tahkis veel hullemaid asju, rääkis, et...»

Aga Tiksi polnud täna nähtavasti sugugi uudishimuline ega hoolimata katkestas ta Meriheina lause, öeldes:

«Kõhjuks pean mina siia sisse minema, ühe oma sõbranna poole, ka tema tuleb haige juurde kaasa, ema aga tema poolt läbi minna.»

«Millal võiksin teiega kokku saada, millal on teil vaba päev?» küsis Merihein viimasel silmapilgul.

«Täna praegu kindlasti, aga kui ma teie kirja läbi näen, küll ma siis vastan, oodake, ma teatan, millal ja kus.»

«Ehk varsti ise teie poole, te olete õhtuti ikka...

...tuba?»

«Jah, hea küll, ma tulen siis.»

Kulno kadus hoovivärvate taha ja Merihein läks lonkides koju poole, üsna tasa läks ta, pea longus, piht vimmas ja ta meel oli raskem kui mitmel-setmel aastal.

«Kuidas ta küll naerda võib,» sonis ta endamisi, sonis ta lonkides kivisel tänaval.

«Te elate üksi siin?» küsis Tiksi sisse astudes.

«Okei, päris üksi. Siin on veel teine tuba, ehk soovite ka minna näha ja vaadata!»

Kulno lükkas vaheukse lahti.

«Kui kaua elas siin mu seltsimees, aga juba üle aasta on ta siin olnud minu päralt. Näete, ümberringi aed.»

«Kui ilus!» ütles Tiksi vaikselt ekstaasis. Ta seisis silmapilgu mõttes, siis püüdis enese nagu millestki vabastada ja hüüdis imestanult:

«Kui palju raamatuid!»

Kulno tuba jäi ta seisma ja vaatas ringi: üks, kaks, kolm riiulit ja kõik peaaegu täis. Tiksi oleks tahtnud öelda, et ei Lutveil ega Meriheinal, et kellelgi pole nii palju raamatuid kui siin, aga ta vaikis, mõtles ja vaatas, vaatas ja imestas. Et aga midagi öelda, küsis ta:

«Mis neli raamatutes kõigis on?»

«Lõhnud, aina sõnad,» vastas Kulno naeratades

«Kui palju sõnu!» imestas Tiksi veel enam ja Kulno ei saanud aru, oli see imestus tehtud või loomulik.

«Võib neid raamatuid vaadata?» küsis neiu natuke vaikimise järele.

«Olge head. Siin sellel riiulil on ehk kõige huvitavamad. Võtke, näiteks, see.»

Kulno tähendas mingisuguse loodusteadlise raamatu peale, kus leidus palju pilte.

Neiu istus riiuliesisele vaibale, võttis kehaka raamatu põlvedele ja hakkas lehitsema. Kui nõnda kähardunud juukselokk silmadele langes, tuletas ta väikest tütlast meelde. Mitte märkigi polnud järele jäänud selle elutargast naisest, kes mõni päev tagasi Meriheinale uulitsal ruttas, tõtates haiget vaatama või kuhugi mujale pakilisse paika.

«Oleksite võinud raamatu lauale panna, nõnda on halb,» tähendas noormees.

«Ei, just nõnda on hea,» vastas neiu ja vaatas nurgasil silmil üles, nagu tunneks ta häbi, et temal nõnda hea on ja mitte teisiti.

«Kui on hea, siis on väga hea,» oli ka noormees nõnda ja istus tooliga neiu lähemale, kummardas alla tema poole, nagu oleks ka temal himu pilte vaadata. Neiu lipsis ja lipsis, pööras lehti ka siis, kui silmad üles noormeehe poole vaatasid, kes midagi rääkis.

«Ma paneksin teile heameelega ühe küsimise ette, ütles Kulno äkki eelmist jutulõnga katkestades. «Kas teie ei tahaks mulle öelda, miks te Lutveiga lahku lastsite?»

Neiu lõi silmad maha ja vastas põigeldes:

«Ma ei tea miks, tema tahtis.»

«Aga Lutvei ütleb, et teie tahtsite.»

«Ütles ta seda?»

«Ütles, ja teda usun ma enam kui teid.»

«Siis ma ei tea, ei tea midagi.»

Kulno vaikis ja silmitses neidu aineti, kes silmad raamatule pööras ja pea longu laskis, nagu köidaks mõni iseäralik pilt tema tähelepanu. Nõnda ei näinud noormees muud kui pealage ja tema kõrvaile, mis helen-dama löid.

Kulus paar silmapilku, nähtavasti paar piinlikku silmapilku, sest neiu käed hakkasid teadvuseta midagi näppima. Nagu andeks paludes tõstis ta silmad viimaks üles, lausudes:

«Miks te seda pärite?»

«Kõlas nagu küsimine, aga ometi oli ta ennem juba teadnud, seda poleks tarvis.»

«Lutvei on ju teile laulatust pakkunud,» ütles Kulno.

«Kui te seda teate, mis te sellest siis veel räägite.»

«Ma tahaksin teada, miks te temale ei läinud?»

«Lutvei ei vastanud, ta punastas ainult.»

«Lutvei on ehk piinlik, aga ehk vastate siiski, sellepärast teid kutsusingi.»

«Ainult sellepärast?»

«Mitte just, aga ometi.»

«Kulno tõusis toolilt ja liikus pisut. «Ta tahtis mõelda,» ütles ta, «aga ta tundis, et pea töötab halvasti. Nõnda tahtis ta uuesti toolile.»

«Kui ma teaksin,» algas neiu.

«Kui te teaksite... mida?»

«Kui te küsite.»

«Kui te seda pärast.»

«Aga üks tingimine.»

«Heti küll.»

«Lutvei ei tohi seda teada.»

«Isenesestki mõista, mitte.»

«Ma ei tahtnud tema naiseks saada.»

«Seda ma tean, aga miks?»

«Meil poleks lapsi.»

Neiu vahtis jällegi raamatusse ja tema kõrvailestas, et ta veel enam kui esteks. Kulno tõusis toolilt, tegi paar sammu, pöördus siis neiu poole ja ütles endale:

«Selle mõtte peale oleks pidanud ma isegi tulema.»

Et neiu midagi ei vastanud, siis istus noormees tema juurde toolile ja vahtis kähardunud pead, mis veel meelalemale näis langevat. Kulus natukene aega. Siis tõstis neiu silmad noormeehe poole tõsta, nagu tahaks ta küsida: mis te must piinate? ja Kulno arvas, et need silmad on avatelevamad kui kunagi enne ja et neiu huu- tel hõõgavad himu.

«Tente, Tiksi,» ütles Kulno, «ma olen teid ikka tublimaks pidanud, aga tuleb välja, te olete tublim, kui ma arvanud. Tõepoolest, veel tublim.»

Ja Kulno tõusis jälle toolilt, et liikudes mõtteid koguda, aga ka seekordne katse oli asjata, sest neiu saatis teda imelisel pilgul, ja nõnda istus ta uuesti toolile, kummardas neiu poole ja küsis:

«Kas te ei tahaks mulle tulla?»

Nüüd oleks neiu silmis nagu hirm; ta laseb pea madalale kui kunagi enne ja ei lausu sõnagi.

«Mul on ju küll väike sissetulek, aga ehk saame läbi. Mul pole midagi, kui aga need raamatud, aga kui t... tulate, siis olete ka teie.»

Neiu muutus vaibal pisikeseks, nagu oleks ta tõepoolest väike tütarlaps. Tüütu loki langeb silme ette ja painutatud kaelal liiguvad noormehe hinguse käes ühed kud pehmed juuksekarvad.

«Miks te ei vasta? Ei taha tulla?» küsib Kulno ja võtab silmeesise loki oma sõrmede vahele. «Lubada pole mul tõepoolest midagi,» räägib ta edasi, kui neiu endiselt vaikib, «aga tulla võiksite ehk siiski.»

Neiu ei vasta ikka veel, ta saab ainult kord-korralt väiksemaks. Siis krabisevad esimesed pisarad raamatule ja neiu surub käed silmadele, kuna raamat põlvedelt vaibale libiseb.

«Miks te nutate, Tiksi? Ma ei tahtnud haiget teha... ma ei mõtle nõnda, nagu teie ehk arvate... ma mõtlen, et on täiesti teie asi, kas laulatada või ei. Minu meelest on meie elu rohkem väärt kui kõik tühised talitused, sellepärast on ehk parem, et teeme nagu teisedki, muidu võiksid nad teid haavata.»

Tiksi nutab ainult. Ta on külgepidi vastu raamatu-
riiulit vajunud ja juukseid on veel rohkem silmadele
langenud.

Kulno on nõutu. Mõtted sähvivad tal peas läbisegi. Meelde turgatavad talle Lutvei joobnud sonimised Tiksi valetamisest, petmisest, keerutamisest, ninapidi vedamisest, Meriheinast, mingisugusest lukusepast ja ta satub mõttele, et ehk on see kõik vale ja ehk on saladuses alles tõde, mis paneb neiu pisaraid valama. Ta lükkab lahtise raamatu kõrvale, põlvitab neiu juurde põrandale, võtab tal kätest kinni ja eemaldab nad nõres silmilt, küsides:

«Olen ma siis tõesti nii halb, et te mulle ei taha tulla?»

Uue hooga nutma hakates poeb neiu noormehe ligi,
peites oma pead kuuehõlma

«Ma tahan ju,» nuuksub ta.

«Mis sa siis nutad.»

«Ma olen ju nii rumal»

«On see siis nii suur õnnetus, et sellepärast nutad?»

«Sellepärast ja muidu.»

«...и что?»

1111 1016.1 9

...mullegi pärast?»

• **Alcibiade (913, 9)**

• **Аллах милли?**

Robert M. L. Nulab,

• Katsa rüükida, katsu öelda, siis läheb üle.»

Appe Tiksi nutab ainult, nutab valusalt, nutab kõigest
 need, nutab, nagu ainult need nutavad, kellele suurt
 valu leitud, suurt valu sünnitatud.

„Honda ei tohi, Tiksi, teed haiget.“ Kas sa siis mulle
ei voi öelda?»

• **„oska.”**

...meti. Ütle tasa, ütle päris tasa.»

Hydroxamine.

«Hoo, Tiksi, mu Tiksi.»

Arsti tohaks veel enam oma pea ja silmad peita.

«Volus on,» sosistab ta, «kahju.»

Mu vñetike,» hellatab Kulno.

tohu, et . »

11170

„Ei ole... niisugune.“

«Mingune?»

«... puhast!»

Kõik oli ainult sosin, aga viimane sõna kostis kui kar-
jatus. Kulnol käis luust ja lihast läbi. Nõnda oli ta kuul-
nud häälitsevat ainult lapsi, väikseid, nõrku loomi,
gruppooigi, kui neile tehakse liiga.

... ja kui neiu kramplikult nuuksudes talle lähemale
... ab, surub ta teda kõvemini vastu rindu, nagu tahaks
... teda sünsamas lämmitada, et mitte enam kuulda
... karjuvat sosinat. Ta ei tea, mis on sündinud, aga
... ab, ei midagi on sündinud: nagu oleks keegi temas
... Tiksi häälel karjatanud ja nagu ei nuuksuks
... vaid tema ise, härdalt, härdalt, millalgi varem,
... nende nastate eest.

...tuleb meelde, mis ta hiljuti Tiksi vagadusest ja pulmadest rääkinud — seal, väljal, kraavikaldal, poris, lüües kevadeporis, ojade vulinal, loikude sädelemisel, merdes, kui Tiksi siristas —, ja ta arvab, et ta enam nonda ei raägiks.

El, ei, Tiksi pole sugugi väga, nagu tema uskus, ta pole ka püha, nagu neiu ise ütles, aga ometi oleks ta nagu see ja teine.

Ikka valjemini surub noormees neidu vastu rin kuni ta viimaks ütleb:

«Tead, Tiksi, me oleme mõlemad veel küllalt rumalad, et üheskoos õnnelikuks saada.»

Nüüd saab nutt uut hoogu.

Mitte valu pärast ei nuta enam Tiksi, mitte ka rõõmu pärast, vaid midagi muud on, mis oleks nagu kurbuse ja rõõmu ühine valang. Võib-olla on see ehk õnn, mille Kulno rääkis, võib-olla on see maine õndsus, mis saavutatakse suure kahetsusega ja pattude pihtimisega, kelle tunnistus leiab õige kuulaja, õige pihhiisa.

Tiksi ei tea, mis see oli või kuidas see tuli, aga kogu kui ta üle Kulno korteri lave astus, valdas teda imeline ennemaitsmata tundmus. Ta oleks tahtnud esimesel silmapilgul läbi akna aeda hüpata ja aiast niisama tuppa tagasi; ta oleks tahtnud laulda ja siristada, nagu seal väljal, paiksepaistel; ta oleks tahtnud imestada iseene ja teiste üle, kõige üle. Põrandale oleks tahtnud ta pikali heita, piherdada ja veereda oleks tahtnud ta nagu lapsed seda murul teevad, roosad säärekehed helendavad aga; ta oleks tahtnud pärast lamamist jääda — kauaks, kauaks, vahtides sinisesse taeva, ootades seda värvikirges pilverünka, mis tõuseb mõne tagant.

Oo, tema'p see ongi, kellest Meriheini rääkis, kui ta kae pani Tiksi ümber piha, tema'p see ongi, kes tuleb sinetavast metsast! Kui võiks seni lamada, kuni ta siia jõuab, kui võiks liikumatuks jääda, kuni ta on ligi, see oodatu, unistatu, ihaldatu!

Ja kui siis Kulno rääkima hakkas, tundis Tiksi, et see, kes sinetavast metsast pidi tulema, on juba tulnud, selgub tema ees, aru nõudes, kuidas teda oodatud, igatsetud.

Aah! Õnn on nii ligi, ainult usk peab olema tema tabamiseks, õnn on nii kättesaadav, ainult julgus peab olema temast kinnihakkamiseks. Aga Tiksi saab korraga araks ja usuvaeseks, unistatud õnn teeb ta ebausklikuks ja patuseks.

Ta tunneb, nagu oleks tal täna esimene suur kaotus ja esimene suur kahetsus, ta tunneb seda selleparast, et suur õnn on nii ligi ja et ta võib mööda minna kas või alatiseks.

Ta tunneb enese väeti ja rumalana, ta tunneb, et olekski ta Meriheinaks, ometi ei oskaks ta mingisugust

et ootamatult kirjutada, ka kõige rumalamatki mitte, sest ta on ikka teistsugune, kui tema arvab, hoopis teistsugune.

Ta tunneb ainult, et suur õnn on ligi ja et õnne eel tuleb suur kaotus, suur kahetsus. Mis peaks ta siis tegema kui nutma, mis jääb siis muud üle kui rööpelda.

Las teised ütlevad, missugune on elu, las teised kirjutavad eluraamatuid, Tiksi ihkab ainult oma suurt õnne, muud ei midagi, mitte midagi.

Selleparast nutabki ta.

Kulno püüab teda trööstida, rääkides:

Ara nuta, see on möödas. Nüüd teeme teisiti, teeme hoopis kord ja kohus, see on ju nii tühine asi, meie elu ja meil on rohkem väärt, kui kõik need inimeste tembutused ja mis, tead mis? Siis lähme pulmameisile, jumalale, lahme. Seks ajaks on kõige ilusamad lilled ja siis lahme. Jatkub raha, sõidame, ei jatku, lähme jala. Võtame pambud selga ja lähme »

Lihtsalt nutt muutub ägedamaks.

Ma näitan sulle, kus kasvasin, näitan sulle seda jõge, millest viimati rääkisin. Seal on hõbedased särjed, verevad allinad aga kirkavad aina, ahvenad vöödilised kui tühjad ja haugid kui ubadega ülevisatud hallid täkud, loomad hõlmuvad ja kaabivad, norskavad ja trallivad, pole muud kui istu peale ja sõida, kihuta, mäest üles, mäest alla, kolm tuul käib südame alt läbi.»

Tal nutab.

Ma viin su jõe sõiama, lokaavasse luhta viin su, lahme aga, kui astud. Lähme paljajalu, mööda pehmet sammalt lähme, solistame leiges vees, pind kõigub käies, meil on, teine taga, meie orus, sootuks väiksed mäed, meil on, meil on org, ja meie lähme, pambud seljas, meil on, sina siristad, mina naeran »

Tal nutab ikka.

Ühäd, ma näitan sulle ka seda metsa, kus me varempegi käisime otsimas, näitan neid nõtked kaska, mille latva ronisime ja siis viudi alla lasksime, judinad oma jooksid üle keha, õudne oli, siiski ütlemata hea. Ühäd on need kased juba suured ja jämedad, meie lähme nende alt läbi, pambud seljas, kepid käes, lähme ümber ilma. Kui väsime, siis istume, hingastame ja lähme jälle.»

Tal ei jäta ikkagi veel nuttu.

«Ma tean, kus on kodumaa ilusamad paigad, mägijärgid ja orglised, metsade, järvede, soode ja rabadega, lilled, kirevate ojakaarudega, nurmedega. Seal kõnnib kuhu seal hilib nukrus ja laulab, laulab. Seal kasvavad kodumaa ilusamad lilled, sinna viin su, sinna panen su istuma, lõhnavate lillede sekka istume ja istudes toon sulle pajupilli, mis ajab metsa rökkama. Kui me edasi lahme lillede keskel, puhud sa pilli ja siristad ja nõnda lahme hommikupuhtel, õhtuehal, lahme mõnikord keskpäevalgi, kui varjab päikest sinivalvakas viruline pilv, lahme südaööl, kui laksutab uneta lind lühke ilma lahme nõnda ja meil on pillid suus, pambud selja kepid käes.»

Tiksi nutab ja nutab, sest unistatu ja ihaldatu on nii ligi. Nüüd on tal kõik muu ükspuhas. Rahulikult võiks ta veel kord Meriheina kärbsel pea otsast väänata, või ta võiks ükskõik kellel pea otsast väänata, kas või Meriheinal enesel, kui aga kätte saaks oma suure õnne.

Kulno räägib veelgi:

«Kui ilm on läbi käidud, kui ei viitsi enam puhuda pilli, kui pambud saavad raskeks, siis pöördume sinu tagasi. Siin pole küll midagi, olen ainult mina, oled ainult sina ise, on aknad ja aed, on raamatud riiulitel, aga siristada võid sa kui linnuke ja naerda kas või eluotsani, siristada ja naerda.»

Tiksi nutab edasi.

Kulno saab nukraks. Ja nagu oleks ta mõtted kuskil kaugel, õõtsutab ta neidu rinnal ja sonib:

«Nuta, nuta, nuta, nuta, nukku!»

Nuutsu, nuutsu, nuutsu, nuutsu, nukku!»

Siis vaikib ta, sest ta ei leia trööstisõnu, ei leia õiged sõnu. Rumalana tunneb ta enese, et tal on nii palju raamatuid, mis kubisevad sõnust, aga et ta ometi ei leia õiged sõnu, nii rumalana tunneb ta enese, et ta oskab veel ainult neiu pead silitada ja häälitseada:

«Noo, Tiksi! Noo, Tiksi!»

Aga ka need pole õiged sõnad, õiged sõnad pole niisugused, mitte sugugi! Need pole ka niisugused, nagu Tiksi nuuksumine, mis pikkamisi muutub nukraks tihkumiseks, ei sugugi!

Õiged sõnad on teistsugused, hoopis teistsugused, Kulno ja Tiksi ei tea täna, missugused on õiged sõnad

Lutveil oli nagu uuestisündimine, võib olla ainult juttu, aga ta oli siiski. Ta isegi imestas, kust talle küll see uus elu sugune tegevuse tahtmine, ei, otse tegevuse soov oli tulnud. Kergemeelsest tuulepeast oleks ta nagu kalne noormees saanud. Logamispäevad, mille ta elu aegadeks ta nii mõnigi kord pead murdnud, oleksid ta nagu üldöö muutunud tüütavaks, piinavaks. Juba ta hakkas uskuma, et ehk on neil, kes arvasid, Tiksi oleks ta üldöö süüdi, ometi õigus, kui küll mitte täiesti, siis vähemalt pisinatukenegi, ja nõnda mõtles ta Tiksi kohta, nagu oleks see mõni kurjuskott või patu-
mõnikord

Kulno usaldas ta midagi selletaolist Kulnolegi avaldada, aga see oli nähtavasti teises arvamises, sest ta ütles mueralades:

«Pange tähele, sinust saab lõpuks veel hingedarjane.»

«Kas ma siis nii pastorlikult räägin?»

«Hullemini räägid, räägid mõnikord kui köster.»

«Johoo saatan!» hüüdis Lutvei valjult, nõnda püüdes ta jätta, et Kulno sõnad teda puutunud.

«Ära karda, mu poeg,» trööstis see, «sinu kõne- ja mõtteviis on tõulikult või rahvuslikult õigustatud: meis kõigis on ikka veel suur osa pastorist ja köstrist.»

Hiljem ei avaldanud Lutvei oma kaineid elumõtteid Kulnolegi, sest Kulnost kuulis ta kõrvalt imelikke asju ja hiljem polnud ta nii lähedane, omane. Pealegi hakkasid talle tunduma mõtted ja piinavad tundmused palju jõudsamalt kaduma, kui ta teada sai, et Kulno ja Tiksi juba maha kuulutatud. Tiksigi muutus noormehe silmis selle vana uudise tõttu: nii väga halb ei võinud ta ometi mitte olla, kui Kulno ta omale võtab. Või on ka sellel lontkõrvad kasvama lõõnud nagu mõnikord varemalt?

Inimesed on kentsakamad, palju kentsakamad, kui Lutvei tänini arvanud, arvata osanud. Tema isegi on imelik. Niipea kui ta Kulno ja Tiksi asjast kuulis, läks ta üldiselt äkki kergemaks, meel rõõmsamaks. Oli küll valus, et teda kellegi teise vastu vahetatud, et kedagi teist temast paremaks peetud, aga see valu ei ajanud viltu, tegi ainult kurvaks, ei ärritanud jälki lontkõrvade tundmust, mis teda pohmeluse ahastuses ajas ütlema: «Inimene on kui raisk,» ajas sülitama, kõigest üldisest mahlakalt sülitama. Et Kulno Meriheina või

mõne teise asemele on ilmunud, see tegi Lutvei seisust korra iseenesest veel raskemaks, sest kartma pidi, et nüüd kaotab peale Tiksi ka oma parema seltsimehe, võib olla sõbra, aga ometi oli nõnda parem, palju parem.

Lutvei hoidus Kulnost eemale, sest tal oli häbi, ta ei teadnud isegi miks, aga oli siiski. Ta mõtles, missugu tal silmad küll Kulno teeb esimesel kokkupuutumisel, mis ta ütleb, mis ta küsib, ja ta kartis piinlikku seisukohta. Aga ta eksis, sest kui ta linnast lahkumise eel Kulnot vaatama läks, oli see päris endine, kui ta päris:

«Mis on piipudega?»

«Viisin ära.»

«Võeti vastu?»

«Tänuga.»

«Kaaskirja tegid?»

«Tegin, aga kardan, kaaskirjas on valet ja piipude seas võltsituid.»

«Issand, kui lapsemeelne sa alles oled. Mis peaksid teadlased peale hakkama, kui poleks enam valeteadet, ja mis amet on uurijatel, kui mitte võltsimiste paljastamine? Mina olen kandidaaditööd kirjutades tähele pannud, et just võltsimistest tõsine teadus ja uurimine algabki. Sellepärast muretsetavatki viisakate muuseumidesse nii palju võltsituid asju. Üks sinu võltsitud piip võib tulevikus mõne mehe surematul teha.»

«Nüüd tuln sulle head päeva ütlema.»

«Sõidad ära?»

«Veel täna.»

«Kuhu? Isakoju?»

«Ei, mujale.»

«Aga kuhu siis? Või on see saladus?»

«Arva.»

Kulno ei teadnud midagi arvata

«Vanavara korjama,» ütles Lutvei.

«Ohoo!» tegi Kulno lookaval häälel ja vilistas. «See on võltsitud piipude esimene tagajarg?»

«Just nii! Ja tead: nüüd on mul lootus, et tulevaks aastaks olen rahahadast valjas.»

«Mõistan, mõistan, allkirjad. Sinust saab asja.»

«Tõepoolest, minust võib lõpuks midagi saada, hakkab isegi uskuma.»

«Tingimata saab. Ära unusta vanu tuttavaid, kui kõrgel oled.»

«Mõtled vaikisid. Lutvei ei mõistnud hästi, kas Kulno ei võinud raakis ta tõsiselt.

«Kulno?» küsis Kulno.

«Tõesti on ka, muuseas Kõva P oma Sätsiga.»

«Miks võtku! Taavet ka! See on hea, see on ilus! Ma tean oma üleskirjutusi kui evangeeliumi, kui tõmbatulu. Nõnda maksab lugeda. Aga tead, ma olen teinud peale kade, tõepoolest, ilma naljata.»

«Kulno!»

«Pole võimalik, isiklikud asjad.»

«Ah ja, õige,» ütles Lutvei ja tegi näo, nagu tuleks tallo alles nüüd peasi meelde, mis südamel kipitas.

«Tahab ehk sulle õnne soovida?» lisas ta juurde.

«Ja muidugi, iseenesestki mõista. Ära sellepärast unustada maha jätta, eemale põgene, see on tühine asi. Meritõel pole viimasel ajal enam näha, nagu oleks must kass meile vahelt läbi jooksnud.»

Lutvei sai südant.

«Kulno, ütle, va vennas, kuidas see ometi tuli?» küsis

«Ma nõuad mult rohkem, kui ma tean.»

«Vaata ette, et sa mõnda Vale-Tiksit ei saa, panid ikka töö ja ehtsuse peale nii suurt rõhku.»

«Ma kuulsid juba, et ma valede ja tõdede kohta oma arvamist olen muutnud. Ja mitte ainult sinu piipude koostamises. Teiste asjadega on niisama. Mis jääks bibliotekile järel, kui heidaksime kõrvale kõik raamatud, kus leidub valet? Tõepoolest on aga meie armsamad raamatud just need kõige valevorstlikumad. Samuti on lugu ka inimestega. Kas võiks seltsimeest või sõpra olla, kui poleks valet? Või pole sa märganud, mis suure värskus on valetajais? Valed ja tõed ei lahenda ju muud midagi, kui et meie oma seisukohta muutlemisel muudame. Pealegi, mis sa arvad, kas pole huvitav valede küllussarve vaadelda, kuni sealt üks tõde tõlge järel välja lipsab? See on enam kui huvitav, see on otse elurõõmuline üllatus.»

Lutvei oli teises arvamises, aga ta ei vastanud, imestades ainult, kui muutlikud on inimesed ja kui vähe võib teada meeste arvamiste ja põhimõtete peale, kui nad üksteisega kokku puutuvad.

Kõik on läinud, ainult Merihein on jäänud, tema üks on jäänud oma kolmesopilisse tuppa, kus laulavad kevadetuuled.

Sõnakehvaks on ta muutunud ja tema pisut vimmapiht on veel vimmakamaks saanud. Emand Koorik otustas temaga ajuti juttu, aga ei leia ega leia, nagu oleks Merihein juba kõik jutud räägitud.

Merihein mõtleb: käib ja mõtleb, istub ja mõtleb, töötab ja mõtleb, kuni mõtted saavad unistusteks, millest tõusevad uued mõtted. Isegi öösiti ei saa Merihein mõtetest lahti, sest rahunult viskleb ta asemel ja sõnab arutuid sõnu, milles oleks nagu juttu kord Tiksiga, sest samast kärbsest. Aga keegi pole teda kuulama, keegi ei tule hommikul küsima, miks ta öösiti sõnab nagu oleks ta kurjas palavikus.

Jah, kõik on läinud, kõik, Tiksiga on läind.

Merihein oli teisiti mõelnud, Merihein oli mõelnud, et Tiksi jääb. Merihein oli mõelnud, et algab mingisugune uus, tundmata elu, algab ehk unistuste unistus, millest ta varemalt kirjutanud raamatuid. Aga ei alga midagi, sest Tiksi on läind ja varsti muutub ta unistuseks, nagu Meriheinal neid nii mõnigi on juba varemalt.

Merihein teab nüüd, kui õieti ta tol korral oli aimanud, kõndides ükski mööda tuba ja kahetsedes, et viimaseid palveid polnud sosistanud; Merihein teab veel kord, et ta elus ikka õieti aimanud ja võõriti talitanud, sellepärast ehk ongi talle jäänud kindlamaks varake ainult unistused.

Võib olla, nõnda on kõige parem. Nõnda elab ta kui munk ja sureb ükskord kui koer: ei ole nutjaid, ei ulujaid, ei pisarsilmi ega nutuvõru tõmblevail huulil.

Nõnda on parem...

Aga see parem tuleb ehk pärast. Nüüd tundub, nagu oleks linn sedavõrd tühi, et kivistel tänavatel võidakse pidada klaperjahti jäneste peale; nüüd tundub, kodu on saanud nii õudseks, et Merihein õhtuti töölt tulles unustab susiseva priimuse, unustab ergutavalt lõhnava tee ja kõnnib einet võtmata linnast välja.

Ainuüksi kõnnib ta ja tema samn on harilikust raskem.

Merihein kõnnib seda maanteed mööda, mis viib lääne poole. Siit läksid nad, lausub ta endamisi, siit

läksid nad loode poole, läksid hommiku vara, kui teevad lühikest kaste ja tolm hoidus maa ligi. Ümberilma läksid nad, nagu Kulno naljatas, läksid rõõmsa meele, läksid, võib olla, lauldes, naerdes. Merihein ei tea, et Tiksi võib ka siristada kui linnuke lehestikus, et seda ei tea Merihein mitte. Ka Lutvei ei tea seda, et ta teab ainult Kulno, kes läks Tiksiga siit loode poole.

Aga tema, Merihein, on alles siin; ta tuleb iga õhtu loode poole, isegi vihmaga tuleb ta, aga ta ei poõrdub ta ikka linna tagasi, nagu pelgaks ta midagi. Kui ta küllalt kõndinud, istub ta kivile jalgu puhkama, istub tee äärde, kust mööda käib palju rõõmsaid ja nukraid inimesi, kust lähevad ükskõiksedki, istub ta mõni rändav laulik, kes hakkab kannelt seadma laulu.

Aga ei, Meriheinal pole kannelt käes, temal pole lusti laulda. Ta vaatab ainult veerjaid nurmi, vaatab, kuidas ader on vao vao kõrvale ladunud, peites lehkavat vabalt mullapõue; vaatab, kuidas mahe muld imeb soojust, kuidas kokku saavad himutseja põrm ja elutsev valgusvaim.

Emake-maal on jooksupäev, emake-maa otsib seltsi, emake-maa silmne hirv, emake-maa põleb himude-kiirguse noor põder, emake-maa ihkab karjivate laste järele.

Emake-maa saab raskejalgseks, emake-maa saab karmim peale, põrmule puhub sigitav valgus elavat õhku otse.

Vaata, kuidas värskelt pööratud muld mustab, kuidas ta hiilgab, peaaegu lööb kauguses sinetama, nagu unustuste mets siinpool laukaraba, mis aina kasvab ja kasvab, aina tungib peale.

Unustuse veidi, las hakkab loojenev päike verevalt hiilgama, küllap siis näed, kuidas mustav maa saab tõmmaka, ei, violetiks, ei, roosaks; Merihein ei tea, ei tea öelda, Merihein tunneb ainult, missuguseks saab see mustav maa, kui loojenev päike lööb verevalt hiilgama.

Maa hakkab kumama, nagu kaugel tulekahi sügisööl, maa hakkab tumedalt helendama, nagu lõõtsutaks kullatööd aasi.

Maa hakkab sädemeid pilduma, maa lööb loitma, maa hakkab leegitsema, maa paneb silmad virvendama, maa

saab pimestavalt hiilgavaks, nagu oleks tal osa pädest.

Virguge, magajad, ärgake, uinujad, heitke pöördraamatud käest, kes te palvetate, ja tulge kummardada põrmu ette, sest põrm on ihkel ja tema himud käivad sigitava valguse järel.

Kas te ei näe, et maa on raskejalgseks jäänud, et maa on käima peale saanud elavaga, mis on antud valgusvalgust?

Maa kannatab, maa oigab, maa ägab, maa on sunnimas valus, maa on sunnitusvaevas.

Maa hõõgab õnnest, valude ja kannatuste õnnest hõõgab maa, nagu oleks ta kurjas palavikus.

Loojeneva päikse kullakirges maantee ääres kivil istudes tunneb Merihein, kuidas hõõgab maa, kuidas lõõmab põrm.

Ka temasse, istujasse, tekib midagi palavikutaolist, tekib iga õhtu, kui ta siin puhkab jalgu.

Ka tema hakkab loitma, ka tema hakkab lõõmama, nagu oleks ta osa sellest oigavast, ägavast põrmust, mida puutunud sigitav valgus.

Oi seda piinavat meeltemängu, oi seda valude õnne, mis Merihein tunneb kivil istudes, kui loojenev päike on kullakirges ja emake-maa lõõmab sünnitusvaevade palavikus!

Veel pole kõik möödas, veel pole elu otsas, kui võib istuda tee ääres, nagu seataks kannelt häälede.

Veel pole kõik mängud mängitud, veel pole kõik lauldud lauldud, veel pole kõiki hingekeeli puudutatud, kui ikka veel võib kannatada, kui võib uneta öid unistustega kulutada ja asemel viseldes sonida mõtteta sõnu, nagu piinaks sind kuri palavik.

Oo, andke aega, andke päivi, andke ilusaid kullakirges õhtuid, andke ööhämarikus unelevaid nurmi, andke kauguses sinetavaid metsi, andke lõhnavaid lillesid, andke kõike, mis tekitab aja, selle suure lepitaja!

Oodake!

Merihein saab valudest võitu, Meriheinas sumbub vaevade palavik, Merihein hakkab jällegi naeratama ja siis istub ta tee äärde kivi otsa jalgu puhkama, istub, nagu seaks ta tõepoolest juba kannelt häälede.

Istub loojeneva päikese kullakirges, kui loidavad lokkavad orased, kui lõõmavad, võib olla, juba rasked pead, istub ja hoiab kannelt käes, oma valude kannelt.

Istub ja ootab, kuni kannatused hakkavad rinnas naama, kuni valud saavad sitkeks ja pehmeks, nagu kütud savi, mida võib muljuda ja vormida.

Istub, kuni valud saavad ägavaks põrmuks, mis teeb valgustava vaimu sigitust; istub, kuni valud hakkavad lõõmama kui poisike, kuni nad hakkavad hüppama nagu kähara villaga talled aasal; kuni nad heidavad murule maha või istuvad Meriheina kivile istuma, nina unistama; kuni nad hakkavad häälitsema, helise, hõiskama; kuni nad hakkavad siristama kui tunde, nooru lagistama nagu lapse suu; kuni nad lõõmavad ja lõõmama nagu emake-maa, kui ta on sünnitama le õndsuses; kuni nad hakkavad virvendama ja lõõmama nagu virmaliste vehklev valgus.

Istub, kuni valud saavad eluks ja hingeaks, kuni nad saavad tema suureks õnneks, tema õndsuseks, tema maiseks lunastuseks.

Siis võtab Merihein oma valud ja teeb neist kõmava laulu ja kandliga istub ta tee äärde, kust käivad ääres lõõmsad ja kurvad inimesed, kust lähevad üksikud.

Merihein teeb valudest uue pilli, sootuks uue pilli teeb Merihein, ja see laulab kui noor neiu, kes ihkab tunda, huikab kui putkest luik, heliseb kui suur haavataha vene vile, ainult sõrmilised peale, ainult sõrmilised, palju sõrmilisi...

1914—1921
NOVELLID

Rahu

«Jumal tänatud!» ütlen ma, kui kirikulised ära sõidavad. «Saab pisutki rahu.»

Ja ma heidan asemele, et videvikku pidades suikuda. Aga vaevalt hakkab oma liikmetes mõnusat uima tundma, kui mind mingisugune kröbin erutab; painajalikult kordub ta, kuni ma kärsitult hüüan:

«Paula!»

«Noh?»

«Mis siin kröbistab?»

«Hei...»

«...sa löksu üles ei pane?»

«Täna siis...»

«Mis siis täna on?»

«Paula ei vasta.»

«Paneme löksu üles, muidu ei saa ma rahu,» ütlen ühtlasi.

Ja Paula toob löksu ning seab ta üles.

«On kivi küllalt suur?» küsin ma.

«Terve telliskivi.»

«Ja löks õrnalt üleval?»

«Ei tohi kõvasti köhidagi.»

«Mis söodaks sai?»

«Tukk leiba.»

«Oleks võinud ju midagi suupärasemat panna...
põhale aeg.»

Ja jällegi hakkab videvikku pidades tumeneva akna poole vahtima, kuni suikele langen.

Ja mulle on antud meelevald maa peal ning täht-
vahelises lõpmatuses.

Ma otsin rahu, mägesid läbi uuristades ja liue-
pilvetagustel hõredatel väljadel.

Ma võin aastatuhanded tagasi rännata inimese
olnud radadel ja võin unistades sammuda tuleviku
del.

Ma võin surnud põrmu elavaks teha ja elu leida
kus aimati ainult olemist.

Ma võin elu hävitada ning oma vendi tappa
ühelgi pole meelevalda mind käskida või keelata.

Ma võin kõik, mis ma aga tahan, tahta oskan, tal-
söandan, ja ei ole teist minu sarnast maa peal.

Ja ma lähen ilusatesse metsadesse ning aasadele, lo-
tes seal rahu suikuda, kuid — liblikad lendavad, me-
lased sumisevad, sipelgad vilavad üle jalgade, linnud
rõkkavad laulda ja lilled annavad ärritavat lõhna.

Ma lähen lõpmatule lumelagendikule, aga siin ve-
levad virmalised ja nende valgusel näen lumes suu-
murdja jälgi.

Ma astun sinna, kus on aset ainult kollane liiv, aga
siin segavad mind kaamelite voorid ja fatamorgaannad
ning tõusev tuul sunnib silmi sulguma.

Ma istun kõrgetele mägedele, sinnapoole pilvi ja sad-
meid; aga päike paneb lumehelvetel, vähematelgi kübe-
mekestel, värvivarjundid mängima, nagu ma seda üheski
lilleaias pole näinud, ja läbi kristalse õhu arvan kuul-
vat helinat, rahuhelinat, ja just see helin rikub mu
rahu.

Ma lähen alla merepõhja, kuhu ei ulata ükski päikes-
kiir ja kuhu ei puutu ükski lainetus, aga sealt leian
hävitatud elu udemeid ja murdjaid peletisi, kes käivad
laternatega saaki otsimas.

Ma tõusen kõrgele täheriiki, kuhu ei pääse ükski sure-
lik, aga siin pilluvad jumalad ilmakehadega palli ja
naeratavad muhedalt, kui palavad kerad kokku põrga-
tes pihuks ja põrmuks langevad.

Ma poen katakombidesse, kuid seal pakub vaga munk
raha eest uimastavaid jookke ja puhkajad ütlevad: «Me
ootame pasunahaalt.»

Ma hiilin püramiididesse, aga seal istuvad muumiad
ja krõbistavad misuteri ning väljast kostab hääli: «Sol-

... nelikümmend aastasada vaatavad meie peale
allal.

Ma lähen Babüloni ja Ninive varemetele, kuid
seal istuvad mehed ja murravad pead kiilkirjade kallal.

Ma tõusen Olümposele, aga seal näen Juno armu-
... Zeusi liig heldeid pilkusi ilusale poi-
... karikaid, ja Veenuse liig veetlevaid
... .

Ma mõjatan pehmetele vaipadele, mis asetatud pal-
... olipuude varju, aga kui näen vahutavat viina,
... pole lõppu, ja nõtked tüdrukuid, kel pak-
... ning kuumendavad huuled, siis saan rahu-
... .

Ma lähen sinna, kus mehed küpsetavad vardal iga-
... istudes praksuva tule ümber, kuid varsti
... lahkuma, sest ma näen neid sõjariistu terita-
... ja haljastamas.

Ma jään jõuan väravateni, kus seisab kirjutatud: «Siit
... astudes jäta kõik lootused.»

Min arub nende väravate taga?» küsin ma.

Kannatus,» on lühike vastus.

Ma ma pööran ümber ning sammun edasi, kuni mu ees
... sõnad:

Rahu olgu teiega.»

Ma kui siit uksest sisse astun, näen Inimesepoja risti-
... suremas ja sõjamehi tema kuue pärast liisku heit-
... .

«Kus on siis küll rahu?» küsin iseeneselt ja hakkan
... tundes suure jõe poole sammuma. Aga jõe vesi ei
... juua, sest temas ujuvad tuhanded surnukehad.
Maoda kallast edasi astudes jõuan väikese koopa suule.

«Kus on siin koopa?» küsin ma.

... vastatakse mulle.

Ma ma loen sõna: «Nirvaana.»

Ma tahaksin rahu leida,» ütlen ma.

«Koopas pole enam tahtmisi ja soovisid. Seal pole
... otsimist ega leidmist, seal on ainult olemine.»

Aga kuidas leitakse ilma otsimata?» vastan mina ja
... .

Võimaks istun lootuseta maha, pöörates vastu jahu-
... tuult. Ja tuul kannab mu kõrva sõjakära ning
... kõlina. Uuesti ajan enese jalule ja astun sõja-
... poole. Ning ma näen lugemata hulga vendi vaenu-
... , kes ihkavad vihaselt verd. Nende veretiiras kirg

hakkab ka minusse ja ma haaran sõjariistad kätte, ja tappa.

«Tunnete seda kunsti?» küsitakse minult.

Ja kui ma kohe ei vasta, võetakse mul sõjariist kätte ja öeldakse:

«Vaata nõnda!»

Nende sõnadega pistetakse mind läbi ja ma langeb maha, ilma et teaksin, kas mind vaenlase või sõbra kätte tabas.

«Veel maksab ilmas elada, kui nii palju viha leidub, sest viha on eluarmastus. Lõvi tuntakse küüntest, koerast tiibadest.»

Nõnda sonin lõpuks iseeneses, ja rahulikult pööran teise külje, et uinuda.

Prauh! ja ma ärkan üles.

«Mis oli?» küsin virgudes.

«Löks läks maha.»

«Vaata, kas on all.»

«Kus ta pääseb.»

«Hall?»

«Ei, raudjas, küüt, pika sabaga.»

«Pane uuesti üles... midagi paremat sinna alla...»

Paula seab lõksu uuesti üles ja mina vahin natuke aega pilusilmil turnenenud akna poole; siis suigun uuesti.

Ema ja lapsed

«Mum!»

«Hoh?»

«Ta ütlesid, et isa jõuluks koju tuleb.»

«Ütleb... Mis siis?»

«Tuleb ta jõulumehhe kaasa?»

«Muidugi.»

«Ja palju asju?»

«Kuidas siis.»

«Aga ta ei tule ju.»

«Oota, küll ta tuleb.»

«Mum, kui pime on?»

«Nojah, ikka siis. Ega jõulumees valges käi.»

«Ta mõtleb. Ta sai juba suvel viieaastaseks ja tal on juba kõikide mõtteid. Ta on tark poiss ja ema hüüab teda peremeheks, oma ainukeseks toeks. Ehk küll Juku mõeldi aru ei saa, mis nende sõnadega tahetakse öelda, kuid ta ometi, et nad midagi väga tähtsat tähendavad. Ja nõnda hakkab ta ennast veel suuremaks ja targemaks pidama, kui ta juba tööpoolest on.

«Lah pole ikka veel kirjutanud?» küsib kaheteistkümneaastane Anni, kes paari päeva eest koolist koju tuli.

«Ei, veel mitte,» vastab ema.

«Mum, ta ei kirjuta? Varemalt kirjutas ta.»

«Ei, ta ei kirjuta? Varemalt kirjutas ta.»

«Ei, ta ei kirjuta? Varemalt kirjutas ta.»

«Ei, ta ei kirjuta? Varemalt kirjutas ta.»

valepõiklemaid silmi naeb ja ema kogelevaid sõnu kuulab, siis on tal korraga loomusunniline, nagu õhust imbuva tundmus, et ema midagi varjab: ema peidaks nagu tema eest mingisugust hella kohta, mida ükski puutuda ei tohi. Tema õhukesed huuled oleksid nagu iseäralikult kokku pitsitatud ja tema sõrmed kipuvad teadvusest midagi näppima. Nõnda pudeneb Annile uus, enneamata tundmus rinda. On see kurbus? Kes teab! Kuid ta saab sellest aru! Isa äraminekul oli ta kurb, aga ta nuttis ta, nuuksus. Nüüd jääb ta ainult niisamuti vaikselt nagu emagi, nagu terve kodu. Koolis pole nõnda. Seal on kisa ja kära, kilkamist ja laulmist. Seal ei tule meeldegi, et isa ära on või et ema muutunud vaikselt.

«Miks jõulumees valges ei tule?» küsib Juku.

«Pikk tee, ei jõua enne,» vastab ema.

«Kudas ta pimedas näeb?»

«Tal on head silmad.»

«Nagu kiisul?»

Ema ei vasta, ta huuled tõmbuvad ainult naeruvinele.

«Kas meil tänavu ka jõulupuud on?» küsib Anni.

«Ei tea,» vastab ema.

«Veel ei ole?»

«Ei ole.»

«Aga mullu oli juba paar päeva enne jõulu kuusk valmis.»

«Siis oli isa kodus.»

Ah ja, mullu oli isa kodus, Anni mäletab seda väga hästi.

«Aga eks me tänavu või ise tuua,» ütleb Anni.

«Oota, las läheb pimedaks,» vastab ema.

«Nojah, las tuleb pime,» seletab Juku õele, «ega siis jõulumees enne kuusega tule.»

«Valges ei tohi?» küsib Anni emalt.

«Muidugi ei tohi, sa tead ju.»

«Aga pimedas toome?»

«Pimedas toome.»

«Suure, nagu mullu?»

«Ei, väikese.»

«Mispärast väikese?»

«Meil pole ju suure jaoks küünlaid ja asju.»

«Miks sa ei toonud?»

«Sa pole sugugi targem kui Juku. Kas sa siis sellest aru ei saa, et mul ei ole, millega tuua? Enne teenis isa ja teenisin mina, aga nüüd olen mina üksinda.»

Ei, ei, Anni saab sellest väga hästi aru, aga ta unustab sellel iga silmapilk. Ta teab ju väga hästi, et mineval aastal koolist koju tulles terve tuba hõõvlilaaste ja tarbepuud tühis oli ja et isa päevad kui ka pooled ööd koputas ja kangis. Tänavu on aga kõik vaikne ja tuba on tühi. Annilt partel seisavad mingisugused puunotid, mis isa eelmise aasta jooksul pannud.

«Kas väikese toome ikka?» küsib Anni natukese aja pärast emalt. «Pisitillukese, mis lauale võib panna?»

«Puu te muidu rahule ei jää.»

Lina talitab, rahmitseb. Kamber nõuab puhastamist, õli ja vili jahiimist, aluskotti tahab ta uued põhud panna, kühvli ja kühvli tuleb kütta, leib sõtkuda, kohv kõrvetada. Lapsed püüavad igal pool abiks olla, sest muidu on neil raske. Ja ikka küsivad nad ning nende küsimistel ei ole lõppu.

Kul te ometi natukene aegagi vait seisaksite,» ütleb ema, «ära tüütate. Ja igal pool olete tüliks.»

Ma olen ju peremees,» vastab Juku.

Ja sellepärast pead tüliks olema?»

«Nojah, ma aitan sind.»

Aga kui lapsed isekeskis toimetama hakkavad, tarbepuude nägudega kõiksugu asjade üle aru pidades ja Anni vaimule koolist imelugusid seletab, siis ei läbe ema ise kuigi kaua vagane seista, vaid pillab ühe või teise sõna nende jutu sekka. Nõnda läheb aeg hoogsamini edasi, nõnda ei märka ta seda tühjust, mis mõnikord kipub endale tunduma.

Juba hakkab pimedaks kiskuma,» ütleb Juku aknast välja vaadates. «Varsti on jõulumees siin.»

Kas me päris pimedas kuuske läheme tooma?» küsib Anni.

Küll sina aga selle kuusega kibeled,» vastab talle ema.

Aga kust me jõulupuule jala saame?» küsib Anni.

Meil on ju mineva-aastane jalg järel,» vastab ema.

Kus ta on?»

Ei tea kus, aga eks ta kuskil ikka ole — partel, pingi all või pingi kastis kolude sees.»

«Ma otsin ta üles.»

«Ma tulen sulle appi,» ütleb Juku õele.

Ja nüüd hakkavad nad kahekesi otsima. Aga juba natukese aja pärast on neil himu otsas ja Anni ütleb:

«Ei ole ju, ma ei leia.»

«Mitte kuskil ei ole teda, me otsisime kõik kohad läbi,» tõendab ka Juku asjalikult.

«Oh teid vaevavareseid! Otsige, küllap te leiate.»

Lapsed otsivad jällegi, aga ometi ei leia nad. Nad tõovad oma käed ja riided tolmuseks ja määrdinud nägudega virisevad nad lõpuks ema järel, et see jõulupuu jala üles aitaks otsida. Ema tõrjub neid kui tüütuid kärkseid eemale, kes talvel laeprao vahel üles ärganud ja uimasel peal nüüd lambi ja silmade ümber virru löövad. Aga lapsed ei anna enne rahu, kui ema neile otustud riistapuu välja võtab.

«On sul jõulukuusk valmis vaadatud?» küsib Anni.

«Ei ole,» vastab ema.

«Aga isa vaatas juba aegsasti valmis.»

«Jõulukuuse otsimine on peremehe asi,» vastab ema tõsisel näol. «Nüüd on Juku peremees, tema peab ka kuuse otsima.»

«Ma panen säärtega saapad jalga ja lähen,» ütleb Juku, keda korraga nagu kõrvust oleks tõstetud, sest temal pole ju suuremat lõbu kui katsuma minna, kui kõrgele lumi õige ulatab.

«Nojah, kudas siis muidu, ega meil kedagi teist ei ole, kes niisuguseid asju toimetab,» seletab ema.

Varsti on poisil saapad jalas ja isa läkiläkit pähe vajutades kobab ta uksest välja.

«Kuhu tema küll oma aruga läheb,» ütleb Anni vanainimeselises tarkuses emale. «Eksib viimaks metsa ära.»

«Las ta nüüd läheb; küll ta tuleb enne tagasi, kui ta ara eksida saab,» vastab ema.

«Kas võtan kelgu ka?» tuleb Juku uuesti küsimisega, uksele.

«Kuhu sa siis ilma kelguta saad,» vastab ema.

Poisi rõõm on seda suurem. Nüüd on vast pidu. Anni jookseb aknale vaatama, kudas Juku metsa läheb. Ta tirib kelgu õueväravast välja ja tambib otsekohe üle tee noorde kuusikusse. Aga vaevalt on ta mõne sammu edasi saanud, kui lumi nii sügavaks läheb, et poiss peatama jääb, kelgu järele vedada ei jaksa. Ta peab aru, ronib siis kelgu otsale põlvili ja katsub jalaga tagant

kelk vajub veel sügavamale lumme, ja kui poiss ometi vedada katsub, ei liiguta ta omugi. Juku tõmbub maha, kisub ohelikust siia ja sinna, langeb viimaks tuhajas lumes pikali, tõuseb valge lumepallina üles, puhub käsi, katsub saapasääri, kisub uuesti kelgu taga, vinn-vinn kodu poole ronima, kuna ta kelgu äärde jätab. Nuttes tuleb ta uksest sisse. Annil naerub naer peale.

«Mis vaatasid kuuse juba valmis? Sa olid isegi saagib ema, nagu ei paneks ta Juku nutmist muudki tähele.»

Juku vaikib.

«Ei sa vasta midagi,» räägib ema edasi.

«Ei saanudki metsa,» kaebab nüüd poiss.

«Ei saanud siis? Sul olid ju säärtega saapad.»

«Jah, sääred läksid ju lund täis.»

«Sul oli ju kelk, eks roninud selle peale.»

«Jäi ju lumme kinni.»

«Kas sa lahti ei tõmmanud?»

«Ei, trisin küll, aga ei tule teine; kukkusin maha, sain kogu aeg, käed hakkasid külmetama.»

«Kas sul siis kindaid käes ei olnud?»

«Ei olnud.»

«Vaata mul meest! Läheb jõulukuuske otsima ja ei pane kindaidki kätte.»

«Mul ei tulnud ju meelde.»

«Haha küll, teinekord pane kindad kätte, küllap sa siis ules leiad.»

«Vaata isa suured labakud,» räägib Juku juba naerul. «Hakkab saapaid, mille sääred lund täis lainud, jalast tõkuma, kuna ta hiljutise äparduse juba näib unustada. Küll küll silmaripsmetel alles pisarad paistavad.»

«Aga kuhu sa kelgu jätsid?» küsib Anni.

«Kelk jäi sinna kuusiku äärde,» vastab Juku ja suu tõmbub tal uuesti mossi.

«Tegid südame täis?» naerab õde.

«Ainult talle oheliku otsaga, küll ta siis teab.»

«Oli, oi mul meest,» ütleb ema, «ei saa kelgustki jagu, aga me oled peremees ja meie ainuke tugi.»

Viimaks ometi on ilm nii pimedaks läinud, et lastel peaks põlema panema.

«Kas nüüd?» küsib Anni jõulukuuske mõeldes. «Ma tahaks emaga kaasa minna, aga see jätab lapsed koju ja läheb üksinda. Terariistaks võtab ta kruupingi sahtli pussnoa, sest kirves paistaks igale vastutulijale silma».

Lapsed jäävad suures põnevuses ootama: aga napp, kui ema üle tee metsa on kadunud, unustavad lapsed ta peagi, ja kui ema natukese aja pärast kuusega tagasi tuleb, arutavad nad hoopis teistsuguseid asju. Anni mõeldab Jukule päikesest ja kuust, müristamisest ja väljast ning lõpuks imestab ta isegi, kui palju ta sarnastest kogetest asjadest Jukule võib rääkida.

«Kas kuu peal ka jõulud on?» küsib Juku.

Aga Anni seda ei tea — just seda mitte, mis Jukule huvitab.

«On seal sõda?» küsib Juku uuesti.

Ka seda ei tea Anni. Ja kui ema tuppa astub, paneb ta needsamad küsimised temale ette.

«Kudas muidu, ega kuugi ilma jõuluta läbi saa,» vastab ema.

«Aga sõda?» pärib Juku.

Selle kohta ei tea ka ema midagi öelda ja nõnda peab Juku otsusele tulema, et Anni ja ema mõlemad kuld palju ei tea. Aga see ei tee talle suurt peavalu, sest kui ta ema käes kuuske näeb, unustab ta kuu ja päikese ja tõttab jõulupuud katsuma.

«Kui väike!» hüüab Anni. «Aga sa oleksid võinud veel väiksema tuua, pisi-pisitillukese.»

«Ja kui teravad okkad, katsu!» ütleb Juku.

Ema hakkab jõulupuule jalga alla panema. Kuid juba auk on tänavuse jõulupuul tarvis liig suur, peab paksud kiilid tegema ja need sisse taguma. Selle juures näeb ta jõulupuul jalas naelu ja talle tuleb meelde, kudas vana mees mineval aastal teda sepišes, niisamuti hilja jõulu õhtul, ja ise pahas meeles vandus, kui puuklomp auku läbi lastes lõhki läks.

«Mis inimene kallil õhtul niisuguseid sõnu peaks rääkima,» oli ta vanamehele siis öelnud, «lapsed seisavad juures ja kuulevad.»

«Eks neilgi lahe kord neid tarvis,» oli vanamees vastanud. «Kes meie päevil ilma vandumiseta läbi saab.»

Nõnda ütles ta ja vandus mõnusal meelel edasi, kuni ta jõulupuul jalasse naelu tagus. Ahjus aga särisesid

kuulid ja toobris kobrutas kääriv õlu — pehme ja napp nagu lehmanisast tõmmatud soe piim, mis lüpsitakse vahutab. Tänavu pole vanameest vandumas, aga ka vanaõid puuduvad ja õlletoober on turrutamata.

Nagu nimaks Anni ema mõtteid, küsib ta:

«Aga sõjaväljal? Kas ka seal jõulusid peetakse?»

«Ei, kal! Ka sõjal on jõulud.»

«Ja jõulupuul?» küsib Anni edasi.

«Ei, oled alles niisamasugune titt kui Jukugi,» vastab ema. «Aga poiss ei pane oma nime tähelegi, ta heidab oma mõttelõnga:»

«Ja jõulumees tuleb tätsa, tätsa oma kotiga.»

«Ning kukub karprauhti suurtüki otsa pikali,» räägib Anni venna toonil edasi.

«See on vesi poisi rattale: ta pistab laginal naerma.»

«Ei, taab õige nalja,» arvab Juku.

«Jah, siis on vast sõjaväljal lõbu,» on ka ema nõus.

«Jõulumees siruli,» tähendab Anni.

«Lõul suust kõlab kõige muretum naer.»

Juba on jõulupuul jala sisse kinni kiilutud, nüüd minnakse kambri teda ehtima: ema toob mõne küünla, mis läinud jõuludest üle jäänud, ja leiab nendele lisaks mõne kardlindikese ja helme, mis oma särava värvi kaotanud. Aga ka selle pisku üle on lapsed rõõmsad, toetavad Juku.

«Kas paneme kohe põlema?» küsib Anni emalt.

«Ei, pärast,» vastab see.

«Ootame jõulumeest?» ütleb Juku.

«Nojah, jõulumeest ootame,» kiidab ema.

«Ja tahaks jõulupuul nurka tõsta, aga Anni ei ole sellega rahul.»

«Paneme ta lauale, ta on ju nii väike,» räägib ta häälel, mis hellust, kaastundmust väikese jõulupuul kohta loob aimata.

Suure nurumisega on ema viimaks nõus ja jõulupuul viiakse lauale.

Vaata, kui naljakas ta on!» hüüab Anni. «Suur jalga ja väike puu.»

Ka ema ja Juku leiavad, et jõulupuul on väga naljakas.

«Nagu Juku isa kalossidega,» ütleb Anni.

Ema ja poiss hakkavad paerma. Tõepoolest on jõulupuul Juku moodi, kui see isa suured kalossid jalga paneb ja nendega lööserdab.

Kella seitsme paiku ollakse viimaks nii kaugel, et jõulupuu võib põlema paana. Ka põledes jäetakse laste tahtmisel lauale: lapsed leiavad, et nõnda on nii jakam ja ilusam. Juku nihutab enese laua ääres kühk pöisel sedavõrd jõulupuu lähedale, et teravad okkad tema kasi ja nägu torgivad, ta tahaks nagu jõulupuu lõhnagi enesesse imeda. Üksisilmi vahib ta väkalt põlevate küünalde poole.

«Kas laseme küünlad lõpuni põleda?» küsib Anni.

«Ei, me tahame ju homme ka jõulupuu ümber istuda,» vastab ema.

«Mina puhun küünlad ära, eks, ema?» hüüab Juku. Ja kui ema ei vasta, jookseb poiss tema juurde, kiskub teda käest, ronib viimaks süle, hakkab emal kaela kinni ja karjub otse suu sisse varemalt korratud sõnu:

«Mina puhun küünlad ära, eks, ema?» hüüab ta. «Anni ei tohi, mina üksi.»

«Hea küll, hea küll, sina üksi,» vastab lõpul ema. «Aga kas sa mind ka ei luba puhuda? Ühtainu keelki?»

«Ei, ei! Juku üksi!» karjub poiss, ägedusega unustades, et ta sellest ajajärgust juba välja on saamas, kus ta ennast ainult Jukuks oskas nimetada.

Aga enne kui küünlaid saab kustutama hakata, haugatab Muri paar korda sõbralikult, nagu teretaks ta mõnda vana tuttavat tulekul, ja varsti on ukse taga kobinat kuulda.

«Keegi tuleb,» ütleb Anni.

«Kes see täna õhtul võiks olla,» sõnab ema.

«Jõulumees,» arvab Juku kaheldes.

Ja sisse astus Kuusiku Mai.

«Näe, meil jõulupuu!» hüüab Juku talle vastu, sest oodatud jõulumehe on ta juba unustanud.

Ema ja lapsed asuvad külalise ümber, kellega sagedat kokkusaamist isegi talvised tuisud ei takista, sest verstepikkune metsast läbiviiv jalgte pole kunagi umbne.

«Mis hea asi sind veel täna õhtul välja ajas?» küsib saunanoorik perenaiselt.

«Näeh, teised läksid kiriku, ei jõudnud veel tagasi, mõtlesin, et jooksen kord vaatama, mis sina oma muhi

aga teed. Anni koolis juba suureks tüdrukuks kasvanud. Tõin Jukule mõne pähkli ja õuna, kõik oma maa pealt.»

Ja perenaine hakkas taskust otsima, kus peale õunte ja pähkli ka mõned kompvekid leidsid.

«Eks ole hull väljas,» räägib ema imestanult Jukule, ja kui ta vastu võtab. «Kas annad Annile ka mõne? Ja ju muur hulk neid.»

«Jah, mõtleb pisut ja hakkab siis kinki õega jagama.

«Paneme jõulupuu külge,» ütleb Anni; «oota, ma toon sulle.»

«Olete poes käinud,» ütleb saunaema kompvekkide kohta lahendades.

«Eks Karla tuli ju täna koju, tema tõi.»

«Karla kodus?»

«Jah, päris teadmata kohe tuli teine uksest sisse. Tõenäoliselt pikisilmi kirja, täna korraga ise.»

«Nooorik vaikib. Tal oleks nagu korraga mingi meele tule aimdus, mille kohta Kuusiku perenaine küsida võiks anda, kui ta aga küsiks, küsida julgeks, kas tema mees oli ju Karlaga ühes roodus, nad võitlevad külg külje ääres. Aga noorik ei küsi, ta ootab oma lootust, mis ilma küsimata, isegi vastu paludes läheneb.

«Lapsed nii rõõmsad aga...» sõnab perenaine tasahilsi.

«Noh, mis neil siis on, jõulupuu põleb ju,» vastab noorik ja tunneb, et tal sees kõik värisema, lõdisema lööb. Läheneks nagu midagi hirmsat, koledat, mille eest sa võid unenäos põgeneda katsud, kuid jalad on kammitatud ja liikmed loiud; seisa parem paigal, nõnda läheb kõik rütemini mööda.

«Me Karla on parandusele lastud,» ütleb perenaine.

«Huuvatud?» sõnab noorik tumedalt. Ta ei julge rääkida, sest ta kardab, et tal huultelt midagi libiseb, rinnad prahvatab, mida enam tagasi võtta ei saa ja mis kõik korraga hävitab. Ta tahaks pisutki veel loota, silmapilgukski kahevahel olla, paratamata kuristiku serva rippuda, hurmust värisevate sõrmedega habrastest kaljutaimedest kõigest jõust kinni hoides. Ta tahaks teada, kui vähemgi pide on rebenenud ja kui ta juba allapoole vuhiseb, pehmetel lootuseudemekestel viilida. Oo, ta ei oska enesele öelda, et tal iga järgnev lootusesilmapilk tervet elu, kogu olemist tahendab, aga ta tunneb seda ometi nii selgesti!

«Suurt asja tast ei saa, mitmest kohast teine...»
 gib perenaine värisevalt tõmblevail huulil.

Noorik ei lausu enam sõnagi, ta ootab ainult hoo kinni pidades.

«Ega kirja pole tulnud?» küsib perenaine.

Noorik raputab ainult pead.

«Karla ei toonud ka... nad olid ju viimase ajani ühteineteise kõrval...»

Noorik ei ütle ikka veel midagi, ta surub ainult hoo bad kokku ja vahib üksisilmi perenaise suu peale.

«Pärast olnud Karla üksi...» ütleb perenaine.

Naised vaatavad vaikides teineteisele silma: nad mõtlevad, et nad räägitud sõnadest mõlemad ühteväisi saavad, ja silmadesse valguvad mõlemal pisarad.

«Karla matnud teise metsa suure kivi äärde,» räägib perenaine natukese aja pärast.

«Lapsed kuulevad,» saab noorik viimaks räägitud, ja nüüd tõusevad nad üles ja lähevad tuppa, lapsi jõulupuu juurde jättes. Aga Anni on perenaise sõnu tähele pannud ning ema silmas pisaraid näinud, ta tahab tuppa järele minna. Viimaks ometi jääb ta kambri Jukule seltsiks.

Naised räägivad ja nutavad, nutavad ja räägivad. Kõik on ju nii lihtne ja selge: läks, võitles ja langes, aga ometi tahaks nii palju küsida, tahaks viimase peensuse seni kõik teada, ehk küll teadmine ainult valu tekitab. Kogu keha oleks nagu mõnesuguseks hellaks, haiglaseks kasvajaks saanud, mille puutumine haiget teeb, aga ometi ei tihka, ei malda temast eemal püsida, ikka kiib teda katsuma ja omale valu tegema, nagu imbuka valust kurdunud hinge iseäralikku joovastust.

*

Saab Kuusiku eit ära läinud, siis tormab Anni lõpmata küsimistega ema kallale. Ise vahib ta niisugusel otsekohesel ja avalikul pilgul ema punaseks nutetud silmadesse, et see ennast lõpuks pidada ei suuda ja temale kõik ütleb.

«Siis ei tule ta enam kunagi tagasi?» küsib Anni, nagu kahtleks ta selles, kas ta ema sõnu õieti on mõistnud.

«Ei kunagi,» vastab ema ja silmadesse valguvad tal uuesti pisarad.

Anni jookseb ema juurde ja nutab; ta poeb talle ligi, nagu oleks ta millegi eest varju või nagu paluks ta härbell minna. Juku vahib pärani silmil ja ei mõista, mis on toimunud, aga ta tunneb, et kui juba Anni ja ema mõlemit nutavad, siis ka tema peab nutma, ja nõnda ronib ta polvedele ja hakkab nutma, poeb emale peaga vastu alla ja nuuksub.

«Tunne laps,» häälitseb ema nukralt, «saad sina ka tulla?»

«Ei tule enam tagasi,» püüab Anni vennale läbi sõrmed seletada. Aga Juku ei kuula teda; mistarvis seletada, kui ema ja Anni juba nutavad.

Mu kanapojuke,» häälitseb ema edasi: «Mis pere- mul nõnda oled. Vaata, ema silmad on juba punased. Anni, jäta sina ka järele. Näe, jõulupuu kustub välja. Juku, sa tahtsid ju küünlaid puhuda, aga nüüd põlevad küünlad enne ära.»

Juku toibub peagi ja alles veel nutust tuksatavatel huultel hakkab ta küünlaid puhuma, kuna ta ema süles põlvili seisab. Ka Annil läheb nutuhoog üle.

Väljas haugatab Muri paar korda ja hakkab siis hõõtsama, poolkähiseval häälel ulguma. Ema ja tütar vaatavad teineteisele silma: koera ulgumine kõlab vaikisel õudsenägu ja tundub paljutähendava teatena. «Muri ootab süüa,» ütleb ema, et mõtteid teisale viia. «Ka põrsas rõhkis esiti ja Tõmmik inises, ootavad teineteist suurst.»

Nad lähevad kolmekesi loomadele jõulusid viima. Tõmmik ronib aia peale, kui ema põrsale toitu moldi kallale, ja lambale tahab ta oma käega leivatüki suhu pista. Anni söödab Tõmmikut. Selles tegevuses unustavad nad kodumaa isa ja hiljutised pisarad.

«Näe, utu nilpab keelt, tahab teine veel!» hüüab Juku emale ja see ulatab talle veel paar suutäit leiba.

«Mispärast loomadele jõulus leiba antakse?» küsib Anni emalt.

«Ei mina seda tea,» vastab ema.

«Aga mina tean,» seletab Anni: «Sellepärast, et Jee- mu loomalaudas sündis; koolis räägiti.»

«Noh, näed, sa tead ju ise rohkem kui mina, mis sa ütlesid minult pärid.»

Anni vaikib; ta näib millegi üle järele mõtlevat, kuna ta lehma laseb oma kätt lakkuda.

«Kui kare keel Tõmmikul!» hüüab ta korraga.

«Las ma katsun ka,» ütleb Juku.

«Hoia, hammustab,» hirmutab Anni. Aga juba on poiss oma käe lehmale nii ligi ulatanud, et see ta sõrme otsad oma paksude mokaade vahele pitsitab.

«Ai, ai, ai!» karjub Juku nagu võllas.

«Jumal hoidku!» hüüab ema, toibudes oma hingedest tarretusest. «Pistsid käe lehma suhu? Näita seda. Ja ta võtab Juku käe, vaatab seda tule valgusel, puhub peale ja ütleb:

«Soo, küll ta nüüd saab terveks, ema puhus peale.»

«Valutab!» hädaldab Juku.

Ema puhub veel kord.

«Noh, nüüd on valu läinud, eks ole?» ütleb ta.

«Säh, anna talle leiba, ega ta siis hammusta; leiva annab ta meile piima.»

«Kas jumal igal pool on?» küsib Anni, sest see, et ema jumalat oli nimetanud, tuletas talle tema endise mõtte meelde, mis ta Tõmmiku kareda keele pärast unustanud.

«Igal pool,» vastab ema.

«Ka sõjaväljal?»

«Seda ma ei tea,» vastab ema põigeldes.

«Aga kooliõpetaja ütles, et jumal on ka sõjaväljal.»

«Kust tema seda teab? Kas on ta sõjas käinud?»

Isa oleks ehk võinud teada, aga tema...

Ema ei lõpeta ja lisab üürikese vaikimise järel juurde:

«Aga ehk tuleb onu tagasi, küllap tema teab.»

Nüüd on kõik loomad oma osa saanud. Ka Muri on oma leivatüki ära ja limpsis laket peale: praegu pikutab ta väljas hangel ja maitseb magusat rooga: närib kont. Pere ise istub lauas, võttes õhtueinet ühel otsal, kuna teisel otsal naljakas jõulupuu seisab. Ema ja tütar vaikivad, ainult Juku ajab juttu ja nõuab emalt mitme suguste tähtsate küsimiste vastamist. Kui ema lapsel peale sööki magama hakkab ajama, ütleb Juku:

«Aga jõulumees pole ju veel ikka tulnud.»

«Küll mina võtan asjad vastu, kui ta tuleb, hommi kul saad nad kätte,» seletab ema.

«Aga mina tahan ise teda näha.»

«Jõulumees käib ikka salaja, lastele ta ennast ei näita.»

«Tuled sa ise ka magama?» küsib Anni emalt niisuguse

häälel, nagu oleks neil kahekesi mingisugune ühine edus, mis neid silmapilgukski lahkuda ei luba.

«Ma pesen veel riistad ära, küll ma siis tulen,» vastab ema.

«Mina ilma sinuta ei lähe,» ütleb Anni.

See silmapilgul hakkab Muri akna all haukuma ja haukumine muutub nagu varemaltki kähisevaks ulgumiseks.

Juku naeratab.

«Jõulumees tuleb,» ütles ta.

Ema poeb emale lähemale ja hakkab nutma.

«Ära nuta,» manitseb ema, tütre pead silitades, «nõnda hakkab ka Juku uuesti ja siis ei saa ta öösel magada,»

«Ja,» arkab karjudes üles, sa tead ju. Minge ilusasti

«...» homseks läheb üle...

Ja lapsed poevad asemele.

«Ei tuled varsti?» küsib Anni vaiba alt.

«Varsti, varsti,» vastab ema.

«Ma kardan,» ütleb Anni.

«Ära räägi nõnda, sa oled ju suurem; lamp põleb ja muud olen siinsamas.»

Vilnuks ometi uinuvad lapsed magama ja ema võib kuulda nürvid lõdvale lasta ning meelte nõrkusele maad

... Aga õues akna all ulub aeg-ajalt vana tark Muri, kes talle oma suud asjata pole avanud. Ta tõstab oma kaela, halliks läinud nina ülespoole, nii et lõdvad kõrvad talle langevad, ja ta ulub vaikselt, ettevaatlikult, et kardaks ta kedagi eksitada, kellelegi midagi valu meelde tuletada. Iseeneses, omaette ulub ta, nagu oleks ta et nõnda ükski ei kuule ega tähele pane

«Kas jõulumees tuli?» on Juku esimene küsimine hommikul ärkates.

«Ei tulnud,» vastab ema, «sa ei laulnud ju eila jõulupööd, sellepärast vist jäigi jõulumees tulemata.»

Juku mõtleb, mis ta küll ema sõnadest peab arvama, ja küsib siis:

«Kas ta ei ole?»

«Ta ole.»

«Aga sa ju ütlesid, et ta jõuluks tuleb.»

«Ütlesin küll.»

«Kus ta siis nüüd on?»

Ema ei vasta enam, ta haarab ainult poja sülle, surub ta vastu rinda ja räägib:

«Oh sa rumal, rumal laps. Ei isa muidu tule, kui poeg ise talle järele minema.»

«Kelguga?» küsib Juku.

«Kudas siis muidu, ikka kelguga.»

Ja tütar ning ema vaatavad teineteisele silma nuku naeratusel.

Villu sõda

Villu oli kõige targem karjapoiste seas terves külas. Lapsed ei saanud tema vastu arukuses. Mitte et ta ei saanud kõige rohkem linnupesi oleks leidnud või et ta kõige kenamad korvid oleks pununud, topsakamad luud teinud, ei, Villu oli halb korvipunuja ja luu-
võid ei tahtnud kuidagi peal seista.

Villu oli tark ilmaasjades, Villu oli tark seletama, ja tema. Ja kui sõda lahti pääsis, siis võis temalt ikka kõige taevalikumaid teateid saada, kandis ta ju vana ajalehte kaasas, lugedes, veerides teda mättal või kuusepuudel. Villu võis ainult neid lehti lugeda, mis peremees juba kõrvale heitnud, aga siiski teadis karjapoiss sõja-
asju paremini kui peremees.

Peremees oli hooletu, pealiskaudne, luges lehte, nagu kihutaks ta tuhatnelja. Mõne sõnume või kirjatüki jäta ta täiesti läbi vaatamata. Aga Villu luges kõik, luges mõttega, luges parajate peatustega, luges lehte kui luulet, kui kavalat väljamõtlust, mida uue mõttega, uue luulega võib ja peabki rikastama, elustama. Ja kui ta veerides sõnu ja asju aimas, millest vähemgi arusaadav puudus, siis talitas ta nendega kui mõistatusega või kui muinasjutuga, kus ainupäästjaks kujutusvõim.

Ta heitis pehmele samblale selili, vahtis pärani silmil pilvi, saaski ja suuri hobusekiile ning huuled liikusid lihtsuseti sosinal. Ta unistas kaua ja põhjalikult, unistas seni, kui loomade kellad enam ei kostnud ja ta nalle järele pidi tõttama. Ta unistas suurtükest ja pommit, ta unistas tikuvõitlustest ja «sepaliinidest», aga unust, tapmisest ei unistanud ta mitte.

Ja, seda mitte!

Sõda oli tema kujutusvõimes ikka midagi naljakas, list, naeruväärset, kentsakat, mängukannilist täiskasvanutele. Hiilgavas riides ja särisevate kannustega mehed kihutasid norskavate täkkudega või nohisevate ja positsivate autodega suurele legendikule ja siin pääsis pillukaar lahti. Ehitati suured ja kõrged, üle pikemate puude küündivad kindlused kivist, rauast ja savist; kaevati pikad, vingerikud kraavid ja kavalad maa-alused künkad ning urgastikud; pandi teravad orgid maa alla püsti, tõmmati teravad okastraadid ette ja lasti pakendada suitsu silma, ninasse, nii et inimesed ja hobused magama uinuvad, puud kolletavad, linnud lennult lahkuvad.

Ah! see oli nii tore, uhke, suurepärane, see oli tulla kasvanute mäng, täiskasvanute lõbu! Mis on nende karjapoiste mängud selle kõrval! Nad võtavad teibad selga, vehklevad nendega ja sihivad ning suuga katsuvad nad põmmu jäljendada. Nad panevad lepaorgid püsti ja pilluvad lepakaigastega, aga see on ainult noku sõda. Nad püüavad varesepoja kinni, seovad talle tolumava murumuna — ämmatussi, nagu nad ise ütlevad — jalgu ja lasevad ta siis lendu ning see on nende «sepaliin», mis läheb haisupommiga, tulipommiga. Ja nad kisendavad ning karjuvad, nad teevad näo, nagu kardaksid nad oma «sepaliini» ja tema tolumavat murumuna, nad poevad põõsaste alla varju ja hoiatavad hävitava plahvatuse eest.

Aga kui neil lapsemängudest himu täis saab, heidavad nad teibad või lepakaikad käest, ronivad põõsaste alt välja, koguvad päikesepaistel Villu ümber ja munguvad: «Jutusta sõjast!» Ja Villu jutustab, nagu tema sõjast aru saab, nagu tema teda ilmsi ja unes näeb.

Ta räägib tulipommidest, mis südaööl välगतades üle pimedada taeva vihisenud; ta räägib raskete rataste müristavast ragisevast kiviteel; ta tõendab, et «sepaliin» tulnud suure kiilina, veel suuremana kui teise pere tige härg, isegi suuremana kui pikk viljaaun. Ta tulnud kui kabel, kui kirik, ainult torn puudunud, torni asemel olnud saba nagu linavästriku või harakal. Ja saba vehkinud, võtnud tuult, sõudnud suure mõlana, veskitiivana ning teinud kohinat kui vana siil kerasse tõmbudes. Tema, Villu, jäänud suu ammuli vahtima ja näinud — «sepaliin» laseb madalamale, paneb tiivad seisma, nagu kanakull, nagu ilmatu suur kookas, ja tuleb, tuleb, ikka lähemale, ikka

lähemale. Villu hakkab kartma, tema süda lööb värilõhna, juldinad jooksevad üle keha ja ta laseb mätaste «sepaliin» «sepa» ja sinikavarte vahele pikali, ise piilub. Ta vahtides Aga varsti on «sepaliin» nii ligi, et ta ei saa vaadata ei julge; ta pigistab silmad kinni, et mitte näha kõrvaaukudesse, sest ta kardab plahvatada, näeb ilmikarakat, missugust ta veel kunagi pole kuulnud. Nõnda lamab ta värisedes mätaste «sepaliini» vuhinat enam ei kuule; siis teeb ta lahti ja kergitab pisut pead, piilub sinikavarte pead. Näeb — «sepaliin» maha lasknud, seal lageda kõrval, saba tema poole ja nõnda ligi, et katsu või näha. Aga Villu ei sõanda puutuda; kepiga ehk oleks võinud, kuid ta oli ilma kepita. Ja kui ta nõnda vahib, näeb «sepaliinilt» kolm meest, kiivrid peas ja suured mustad silmad, kannavad ähkides rasket asja ja peidavad selle laia männi alla samblasse.

Nad olid salakuulajad, nad panid meie rabasse tulipommi. Räägib Villu. «Hirmuga lasen uuesti pea sinikavartesse. Jälle hakkab vihin ja vuhin, ja kui silmi avastan, näen «sepaliini» lendu tõusvat, saba jookseb teibad veel lohinal mööda kanarbikku; pärast puutub ainult mündide latvu. Ma jooksen järele, aga kus kurja veel koma saad. Kadus kui lind, püües kui herilane või loomakul, ikka ss, ss, ss! Viimaks paistis nagu sääsk; aga see tuli pilv, paks must pilv, ja pärast ei näinud enam midagi.»

«Aga pomm, mis nad männi alla panid?» küsivad teised poisid.

«Ma ei julenud vaatama minna,» vastab Villu.

«Ta on ikka alles seal?»

«Ei ole,» seletab Villu edasi. «Mõne päeva pärast läin Hektorile nende jäljed kätte ja tema läks nuusutama männi poole; kuid korraga turi püsti ja haukuma, ta ei paljad, kraabib ja haugub, nagu tahaks ta teha murda, paneb nina vahel pisut lähemale, aga ei näe. Ta tõmbab teise jällegi eemale. Mina katsun põõsa lähemale ronida, et näha, mis seal on, ja näen suurt musta ussi, nii must, et aina hiilgab teine, nad kustuvad vahtides ära. Ise sabaotsal püsti, jäme sõda. Mina tõmban paraja hea madjaka kätte ja poole; nüü kui ma esimese vungli talle sihmasin, paugatas ta lõhki nagu lepaleht või vana ämmatuss, tolmu aga tuja.»

«Ja pommi ei olnudki?» pärivad teised poisid.

«Ei olnud, ainult suure ja sügava augu leidsin, ja see oli pomm alla raba põhja vajunud; ta oli ju nii raske, et kolm suurt meest teda vaevalt suutsid kanda.»

Niisuguseid ja palju muid sarnaseid sõjalugusid teadis Villu teistele poistele jutustada ja need kuulasid kikkis kõrvul, sest Villu luges ju lehte, luges iga päev lugusid hoolega, luges, kuni magama uinus.

Aga siis juhtus, et peremehe vend sõjast koju tuli, ja sellelt lootis Villu need kõige õigemad teated saada. Ta ei läbenud öhtuni metsagi jääda ja ajas loomad liig vara koju, nii väga ihkas ta õigeid sõjasõnumeid. Kuid Villu lootused ei läinud täide. Sõjamees istus küll kesk pörandat ja terve pere oli tema ümber, aga ta ei lausunud sõnagi, ei, ta ei avanud ainukesekski hääleks oma suud. Ta vahtis ainult tuimalt oma ette ja tal oli nägu, nagu poleks ta sugugi siit maja peremehe vend ja nagu poleks need tema omaksed, kes teda ümbritsevad. Ka ei tulnud ta sööma, kui teda kutsuti; ta istus ainult ja vahtis tuimalt enese ette.

Peremees hüüdis venda nimepidi, aga vend oli sõjast oma nime unustanud. Peremees käskis perenaist oma vennale süüa anda, aga perenaine kattis põllega silmad ja põgenes nuutsudes tahakambri. Sulastel ja tüdrukutel ei maitsnud toitu ja nad ruttasid õue. Ainult nemad kolm — peremees, vend ja Villu — jäid kambri. Vend istus kesk pörandat, peremees seisis norus peaga tema ees ja Villu vahtis hirmunud, küsivail silmil pimedast nurgast.

Miks ei räägi sõjamees? Miks ei tule ta sööma? On sõda niisugune? Miks katab perenaine põllega nutvad silmad?

Aga ei olnud vastust, sest sõjamees istus ainult ja vahtis vend seisis ikka veel norus peal, kui Villu, õudsed judinad kehal, lakka ronis, seal põhku puged, võimalikult sügavale põhku puged, nagu otsiks ta millegi kohutava eest varju.

Ehk avab sõjamees homme oma suu, ehk tõstab ta homme silmad ja vastab küsivatele pilkudele?

Ei, ka homme ja ülehomme ei lausunud ta sõnagi ning Villu kandis õudseid tundmusi rinnas. Ajuti löid küll sõjamehe huuled liikuma, aga mitte sõnadeks, vaid ime-likuks kujutä muigeks. Ja Villu kippus aimama, nagu

olles sõda tuim vaikimine, vaevalt märgatav muie, ja tõsine nägu ja perenaise nutetud silmad.

Siis ei lugenud enam lehte, ja kui teised karjased sõjalugusid mangusid, läks ta kõrvale ja vaikis. Kõnnastas ükski olla, mätaste vahel sinikavartes ei mõeldud ja arutada, mäletades peremehe venda, kes tuimalt kodus istub.

Mõtleb ja arutab ka tema? Millest? Kui ta seda ometi Villule ütleks, paari sõnagagi aimata laseks! Kui ta ütleks, miks ta oma nime ja laulud unustanud ja ei taha lahe ta kunagi külakiigele, kus rökkavad tüdrukud! Miks ei istu ta teistega ühes lauda sööma ja ei mõtle seltsis põllule tööle, kus ootamas pudisevad? Kas ta ei näe, et perenaise silmad teda söötes ikka kiskuvad ja et ta huultes tõmblevad valusad jooned?

Kõigi ei vastanud Villu küsimistele ja sellepärast armastas ta mätaste vahel sinikavartes lamada ning mõelda, arutada. Nõnda saab ta teiste poiste naeruks, mõtete märgilauaks, ta saab narrikeseks omasuguste jaoks, aga ikka ei jäta tuikavad mõtted Villu pead ei millegi hommikul, ei päeval ega südaöölgi unistades.

Kaks surma

Nägin teda minemisel: ta oli alles nooruke, pisut lüüvade liikmetega, kahvatu naoga ja argliku, kohmetu sammuga. Õde nuttis ja ema haletses, sest Hans oli hõlmus pehme ja tossike, kui et temast sõjameest oleks võinud saada. Aga isa tegi meheliku näo ja rääkis kurbust vahtjates:

«Mine, mine, ehk saab sinust ometi seal midagi.»

Ja Hans läks, läks ühes paljude teistega, laks kaudu kutsel, millel nagu nõidlik salavõim, läks, ilma et isegi teadis, kuhu või milleks. Ta nägi uusi nägusid, nägi uusi linnu ja maid, kuulis uusi keeli, kuigi teda ümbritses ikka seesama värvita, üksluine hall hulk, milles ta juba alguses liikuma hakanud. Sel hulgal oli oma elu, oma viisid ja huvid, sel hulgal olid oma kurbused ja rõõmudki. Siin tekkisid tutvused, töötati sõprust, vannuti abi raskeil silmapilkudel, lubati kodumaale teatada, kui mõni ei peaks enam roodu ilmuma, peaks kadunuks jääma.

Nad läksid ja taganesid, võitsid ja neid võideti, ning ikka teatas Hans omastele: «täna oli meil palav päev» või «mitu päeva olime üht joont tules» ja lisas juurde: «aga ikka pääsin terve nahaga» või «ikka on jumal mind hoidnud». Aga vaevalt teadis ta, mis tähendas siin pääsmine või hoidmine. Oli see tõepoolest pääsmine, et ta ikka ja jälle uuesti pidi tulle minema, et ta pidi seltsimeeste võitlust ja surma nägema, pidi ise elama ja teistele surma jagama, nagu sirutataks selleks tema poole ootavad käed?

Aga lõpuks tuli kord ka tema enese kätte: rood tuli ilma temata lahinguplatsilt, teda loeti kadunute hulka,

kuulun oodati Hansult teateid, aga Hans ei kirjutanud, ei võinudki kirjutada, sest ta lamas võõral väljal tallatud vilja sasis, lamas hingetult ja arutult. Ainult silmad, nagu keegi võõras nägu tema üle kummardas, loodas ta laud, aga siis kadus jällegi meelemärkus — unustas. Hans ei teadnud isegi, miks või kus ta langenud või mis tal tõepoolest viga oli. Kui ta oleks võinud ennast tervena elusse ärgata ja kui ema oleks kuivanud hantli näppides temalt küsinud: «Kas oli ka valus?», siis oleks Hans kahtlemata vastanud: «Ei, ema, valus ei olnud mitte.» Teda ei leinanud keegi ja kellegi ripsmetel ei nõrgunud pisarad, sest selleks polnud kellelgi muhli. Järelejäänud seltsimehed elasid ja talitasid, toogu poleks Hanssu kunagi olnud ja nagu poleks ta kunagi silmalauge surres avanud tuttava näo otsimiseks. Endiselt mindi edasi ja taganeti, külyati ja oodati surma, kannatati ja jagati kannatust. Tundus, nagu oleks see hall hulk üksikutelt taevatähtedelt kokku tulnud, üks ei tunne ühte, teine teist. Aga kõigil on ilma lootuses pisitilluke paigake, kus neid oodatakse, meeles kaitakse, kuni mälestus kustub või kuni silmad kinni vajuvad.

Nõnda mõistsin Hansu lugu, kui ema haletses ja õde kinnis tõmblevail suunurgil. Aga ma kardan — selle loo minetan õige pea, segan ta teiste selletaolistega, sest hõlmus sarnaseid kuulen nii palju; ei oska enam ühte lugu teha eraldada. Ja ikka näen ma nutetud silmi ning kurbuse joonistatud huuli.

Aga selsamal ajal, kui Hansu ema pisarsilmil jutustas, lõi ta kärbseseeni taldrikul katki, valas neile vett peale ja lisas suhkrut juurde, et roog saaks sümpilane. Mina ise olin seened metsast toonud, sest ma tahtsin kärbestele selgeks teha, et lubamata on mind tootada, kui ma asemel laman, lubamata on ka minu loodul silada, lubamata isegi eluvõtmine piimaklaasis, supiknaasis või tindipotis uppudes. Ma ei salli ka, et nad mu raamatutel ja paberitel ümber jooksevad, märkides muu radu mustade punktidega. Neile võib see lõbu valmistada, aga mina saan vihaseks ja külvan nende sekka muu.

Näe, juba ulatab esimene kärbes oma imemisega pruunikasse vedelikku ja joob, kaanib. Soo, nüüd on ta oma jao saanud ja jääb taldriku servale seisatama, nagu mõtleks ta ilma asjade üle järele. Tagumiste jalgadega triigib või silitab ta oma kõhtu, mis kord-korralt enam täis paisub ja valendama, helendama lööb. Esmaste jalgega kratsib ta kaapkübaralist pead ja kaalab peenikest, painduvat kaela. Tiibu liigutades annavad need päikesepaistel mitmesuguseid värvivarjundeid helkivalt, sätendavalt, surtsatavalt.

Mu armas kärbes, miks ehid sa end nii hoolega? On oodatav teekond nii pikk? Miks ei jookse sa siinsama Vaata, valge paberileht on üsna sinu ligi ja mustad punktid paistavad sinna tipitult imehästi silma!

Aga kärbes seisab ikka veel, lömitab taldriku servale nagu tahaks ta end kellegi eest varjata, läheneb alla uuesti mahlakale vedelikule ja imeb. Nüüd kaob kaapkübaralisest, karvasest peast viimane arunatuke, kärbes langeb selili, liigutab roidunud jalgu ja näitab helendavat kõhtu. Paar seltsimeest astuvad kordamööda tema ligi, vaatlevad ja katsuvad teda.

Avab ehk lamaja veel kord oma oimetud laud, tuleb ta veel kord meelemärkusele, et tuttavaid võiks tunda?

Kes teab! Vast ümbritsevad teda võõrad näod.

Tema ise tuli musta härja seljas metsast karjalauda, kust ta kõõgilõhna meelitusel eluhoonetesse pääsis. Tegutsed, võib olla, sõitsid kirju lehmaga või küüdu kabuga ning nõnda pole nad üksteist kunagi varemalt näinud ja ükski ei tea, kes on lamaja, kust või miks ta tulnud. Elik kui kärbes uuesti oma arunatukese tagasi saaks, oskaks ta siis isegi seltsimeestele midagi seletada? Ta teaks ainult, et ta musta härjaga sõitis ja et iga mõistlik ja südi kärbes musta härjaga peab sõitma, sest selle karv on nii soe ja tema nahk lõhnab nii meelikihutavalt. Vaevalt võiks ta aga öelda, kust ta tuli või kuhu ta tahtis minna. Aga elusilmapiilk oli täius ise, igas pirservas lendamises oli paratamata ka otstarve peidetud. Aga sest ei saa seegi kärbes aru, kes helendava kõhuga surnukeha paigast paika liigutab, nagu otsiks ta temale parajat matusepaika.

Armas seltsimees! Jäta surnud surnute matta ja hoolitse elavate eest! Hoolitse iseenda eest, sest vaata — taldrikul on mahlakat vedelikku veel küllalt. Ära muretse ja ära murra ilma asjade üle tühja pead, tule-

siis ja uued kärbsed ja nad sõidavad jällegi musta härjaga kang küüdu kabuga, kui lihunik neil enne nahka ehitamist maha ei kisu. Kasvavad ka uued kärbseseened ja need oma lõikab nad taldrikul katki, mäletades oma elu, järeleandlikku poega, kellelt ta tänapäevani matuseid saanud, kus või kuidas ta suri või kes matustas ta maha.

Või ehk on sul raske surra, mu kärbes, kui sa ei tea oma otstarvet?

Loostuks nimetaksin sind Hansu või iseenda vennaks, kui see sind õnnelikumaks teeks, nimetaksin sind Hansu ema pojaks, kui see sulle vähematki rõõmu valmistaks, kui ehk pole sellest muud tulu, kui et Hansu ema veel elusalt nutma hakkab. Sellepärast, mu kärbes, jää tangelaseks ja sure kärbsena, sure ja võta ainult teadmine kaasa: tulevad uued kärbsed ja need sõidavad jällegi sõidilt musta härjaga või küüdu kabuga.

Kuiv nurk

Ei neiuna ega naisena polnud proua Hildegard kunagi ströhm kunagi intensiivsemalt tundnud oma koha toa seltskonna vastu kui praegusel silmapilgul.

Ämmaemand oli korranud, et peale mahasaamist peaks tingimata üheksaks päevaks voodi jääma, aga Hildegard ajas enda juba kuuenda päeva õhtupoolt jalgele, sest seitsmendal oli puhapäev ja siis pidi ta ühes mehega lauakiriku minema.

Muidugi oleksid võinud nad laualkäimise ka edasi lükata, kas või järgmiseks pühapäevaks, aga siis oleks pidanud ta oma esimese visiidi pärast mahasaamist ilma jumalaarmuta tegema, mis polnud sünnis ei mehe ega omaksete, ammugi ka mitte Hildegardi enda sugulaste arvates. Kogu nende ühine ringkond luges nagu laulu raamatust: kui tuleval nädalal tahetakse hakata ühisel visiite tegema, siis peab pühapäeval enne seda tingimata lauakiriku minema, sest nõnda on kõlblikum ja kottalikum. Lõpuks tundus ka Hildegardile endalegi, et praegusel silmapilgul laualkäimine puhastaks ihu ja hinge seest- ja valjaspoolt, teeks endise roojuse olematuks, nii et ta peaaegu neitsina võib ilmuda uuesti seltskondlasele näitelavale oma abikaasa käe kõrval.

Kui nooremad ses küsimuses rõhutasid peaaesjalikult maapealseid vahekordi, siis toonitasid vanemad, et pole hea pärast mahasaamist enne vaatama minna inimesi, kui kõigevägevamat, kõigearmulisemat, kes kõik mu ilusasti laskis sündida: laskis ilmale tulla priske tulle (olgugi et isa ja ema ootasid poega), küll suure valu ja ahastusega, aga ometi laskis tulla, ilma et vaja oleks olnud liiga teha emale või lapsele.

Laualkäimine õnnestas hästi, avaldas peaaegu ergutava

tooni, ainult ära vasitas, hirmsasti väsitas ära, nii Hildegard veel praegugi sellest väsimusest pole toinud looruna, käed lõdvalt kõrval, lamab ta magadise sohval ja ei tahaks oimugi liigutada. Toakinges on ta sedavõrd siruli, et nad peaaegu meelde tuleta- taksid tema omi. Nägu katab kahvatu roid ja suletud sil- mad näitavad, kui Hildegard nad lapse liigutamisel oime- tavad, valkjas kilav varjund.

Abi, kui laps ometi rahulikum oleks ja kui ta nii sage- taks ei liigutaks, kõgisema ei hakkaks, karjumagi ei teeks! Aga selle kohta on juba teist, kolmat päeva kor- ranud, sest piim, mis teenija toob, on halb, ja keetes ei ole ta veel halvemaks — hakkab põhja, kõrbe ära. Abi, kuidas pole sugugi ime, kui laps saab rahutuks ja hakkab väsinuna lamavat ema aeg-ajalt oma roidunud rinnale kergitama.

Siis toas valitseb mingisugune perekondlik soodum ja harmoonia, kus puuduks nagu igasugune korraldav käsi, eesotsas silm. Mööda voodisirmi ja toolitugesid, isegi akna all ja sohvaval kirjutuslaual vedelevad perekonnaliikmete ja laste päevapiltide keskel mingisugused rohekate toonidega rätikud ja hilbud ja sünnitavad mööblite, vai- kuse ja nahkadega koormatud toa sisseseadega imeliku talle toia.

Iluspi vedelevad rätikud ja hilbud ei hakka ka umbes kolme kumneaastase majaherra välimusega kokku, sest need on puhtaks aetud nagu, lakksaapad ja nagu nõe- lusest tulnud pruun ülikond näib nõudvat koduseks talle aluks piinlikku korda ja puhtust.

Siis sõjameheliikult laheneb majaherra sohval lama- val prouale ja suudleb rüütellikult selle kätt, ise kandu- muna luues, nagu peaksid seal kannuksed klirisema. Siis õhust aupaklikku viisakust oli herra Hartvig See- mon juba varemaltki üks või teine kord tarvitanud, ja nüüd on omaseks muutus see talle alles sõjaväes tee- tud, kust ta tema eraellu tagasi astudes kindla pärana- me kaasa tõi, sest kogemuste najal oli ta kindlale- lusele jõudnud, et ilus kummardus ja alandlik käe- poole sagedasti rohkem suudavad kui ükskõik missu- pöördvõrrelikud teenused: nad avavad naiste südamed ja on paljudki suured ja kõrged ukSED.

Siis polegi veel valmis, ütleb majaherra peale käe- poole ja tema hääletoonis ning kogu olemuses aval- duv kottaga midagi seletamatut, mis ei hakka hästi

kokku ei tema kummarduse, lakksaabaste ega nõude mast tulnud ülikonnaga, vaid koguni selle soodumise komorraga, mis nii perekondlikult valitseb magadistupis.

«Kallis Hartvig,» vastab Hildegard edasi lamades «usu, ma ei suutnud.»

«Ei suutnud,» kordab mees nagu mõnitades ja hõljuv juurde: «Minu naine peab suutma.»

Väsinult mõtleb ta lähemale toolile istuda.

«Kallis Hartvig, ära istu sinna!» hüüab Hildegard kaitseks, «sa määrid ennast ära, lapserätik on seal. Istu teise tooli peale.»

Mees vaatab ümber ja vastab siis ärritatult:

«Ka seal on ju rätik, kõik kohad on neid täis.»

«Sest pole ühti, see seal on juba tahe, ei määri enam.»

Naise seletus mõjub, sest mees lükkab rätiku pinnalt kõrvale ja istub toolile.

«Mis sa siis veel nüüd ootad, nõnda jääme hiljaks ütleb ta naisele.

«Tahtsin omaele enne puhta pesu selga panna, aga ei saanud kummutisahtlit lahti, see käib nii hirmus strambimilt, mul pole niipalju jõudu.»

«Eks sa kutsunud siis teenija.»

«Esteks polnud teist kodus, läks lapsele piima otsima.»

«Esteks... Aga pärast?»

«Pärast hüüdsin, aga Marii ei kuule ju, seda sa tead.»

«Ah neid naisterahvaid küll! Üks ei jaksa, teine ei kuule,» siunas mees ja läks kööki teenijat otsima. Natuke aja pärast tuli ta temaga tagasi. Magadistupis jõudes küsis teenija, umbes viiekümneaastane kõva kuulmisega naisterahvas:

«Mis saksad soovivad?»

«Tõmmake kummutisahtlid lahti,» möirgas Hartvig talle vastu.

«Kõik?» küsis Mari, keda siinsed saksad Mariik hüüdsid.

«Ainult kaks keskmist,» vastas Hildegard nii tasa, et see teenija kõrvu ei kostnud ja sellepärast kordas maja herra neidsamu sõnu endisel müriseval häälel, nii et laps liigutama ja häälitsema hakkas.

«Karjusid lapse ülesse,» ütles Hildegard etteheitvalt.

«Mis mina sinna võin parata, kui ainult need kuulevad, kel tarvis pole kuulda,» vastas Hartvig.

Teenija tõmbas kummutisahtlid lahti ja tahtis ära minna, kui Hildegard mehele lausus:

«Ole talle, et laps karjub, las ta kohendab teda.»

Nagu vastukaja helisesid öeldud sõnad mitmekordse õnne teenija kõrvu, kes siis kohe voodi ette tõttas, kus ta korratul linal ja vaipade virnal mähkmes siples ja ronis, sest voodi oli alles selles seisukorras, nagu ta mõnikul jäänud.

«Ma on enda vaesekene ju märjaks teinud, tuleks uus rätik panna,» rääkis teenija lapse juures kohmitsedes ja tõlvalt ringi vaadates.

«Puhast rätikut ei ole vist enam,» rääkis Hildegard, «ole talle, et ta kuiva nurga talle allä paneb.»

«Laks kummardas teenija kõrva äärde ja kordas sõnad. Valjust häälest ehmunult hakkas laps uue laulu karjuma.

«Hilj pole ju enam kuiva nurka ega kedagi, kõik on talu,» seletas teenija. «Herrad annavad ehk seal mõne tüdruku, mis ära tahenenud, ega ta muidu ikka rahule ei ole.»

«Võta sealt tooli pealt, kus sa istusid,» käskis proua ja ta teatas käsku. Nõnda leidis rahulduse laps kui ka teenija.

«Kallis Hartvig, otsi sa mu pesu kummutist välja,» ütles Hildegard paluvalt. «Särgid on pealmises suhvlis, muud asjad alumises.»

«Mis muud?» küsis mees.

«Nagu sa nüüd ei teaks,» vastas naine.

«Kust mina naiste asju tean.»

«Ach Gott! Meine Beinkleider!» ütles naine, kes kuidagi süüdsaks ei pidanud sõna «püksid» suhu võtta isegi magadistoas ja valitsevas ümbruses.

«Otsi ise, ei mina tea, kus nad on,» seletas mees.

«Ole nüüd hea, kallis Hartvig,» mangus Hildegard, «kel ei tea miks iseäralikuks eralõbuks, peaaegu haiglaslike kireks oli, et mees talle ihupesu otsiks, selle kallim mõrmitseks.»

«Ei,» vastas mees kalgilt, nagu aimaks ta, miks naine ei tahtab kummutist oma pesu otsima. «Ennem võid minnaga tulla, mis seljas.»

«Ei, sellesamaga siis,» vastas Hildegard.

«Tule tõesti, tule sellesamaga, saad rutem valmis ja peanunnamale on vähem maksta.»

«Ma olen sellega kolm ööd maganud.»

«Aga see on ju peenike laualkäimise pesu.»

«Seda küll, aga ma olen öösiti higistanud; ei olegi...
aga higistan, mina kohe ei tea, mis see on.»

«Keha on raskuse ajast paha ollust täis, higi ajab...
välja. Higistamine on alati hea, higistamine on terve...
Higistamist peab lihtsate inimeste juurest õppima, need...
dele on ta ikka kõige paremaks rohuks. Meid on...
hellitatud, verhätschelt. Näituseks minu isaisa — tema...
olnud ainukeseks rohuks külm vesi ja saunaleil,» seletas
Hartvig asjatundlikult, sealjuures näidates, kui kaugel
tema on juba esivanemate lihtsusest.

Sellekohaste seletuste peale kippus naine ikka...
gama, sest ta teadis, et mehe vanemad on ainult vana...
kaupmehed, kes saksa keeltki ei mõista, kuna ta...
peenest «hantvergi» perekonnast on võrsunud, ta...
koduseks keeleks praegugi veel saksa keel; isa on...
tisler.

«Ei tea, on see terviseks või mis, aga hommikuti olen...
ma hirmus väsinud, luud-kondid nagu läbi tambitud...
hakkas naine kärmesti rääkima, et nõnda mehe seletust...
katkestada. «Mõtlesin kord, et kui me õige täna...
lähediski Kautlenbachide poole, ootaks natukene aega...
mul tuleb ehk jõudu juurde.»

«Ega sa puid lõhkuma või vett vedama lähe,» ütles...
mees, kes enda puudutatuna tundis naise reageerimist...
oma seletuse peale, «et sa niipalju jõudu tahad. Is...
enesestki mõista — me sõidame.»

«Aga Kautlenbachid elavad ju kolmanda korra peal...
ma kardan nii kõrgele ronida, võib õnnetus juhtuda...
mõtles ometi, et mahasaamisest ainult kümme päeva...
mööda on ja niikuinii tuln liig vara voodist välja!»

«Kui nõnda, siis ei saa ma aru, milleks sa pühapäev...
val lauale läksid: ometi ju selleks, et täna õhtul Kaut...
lenbachide poole minna, sest meil on ainult üks päev...
nädalas... Küll võid sa oma pirinaga ära tüüdata,»
jatkas mees, kui naine kohe ei vastanud. «Niisama...
laualeminemisega aja enne terve suguseltsi kokku...
muidu naist toast välja ei saa. Ein für alle Mal, saa...
ometi aru: tänane visiit võib minu, sinu, terve meie sugu...
õnnelikuks teha.»

«Sellest ei saa ma mitte aru,» vastas naine hoogsalt,
sest tal tõusis tuju mehega vaidlema hakata, mis talle...
mõnikord suurt löbu valmistas. Vaieldes võis Hilde...
gard kõige metsikumaid väiteid kaitsta, võis pro ja...
contra vahetada ja ikka rahulikult edasi rääkida, nagu

...ta mõni jumalanna, tõepamp seljas. Naise vastu...
vaidlemine ajas Hartvig Seeströhmi harilikult ikka äre...
...ja siis tuli tal mõtetest kui ka sõnadest puudu.

...korral hakkas ta oma arvamist toetama teiste...
...isikute ütlusega. Äris sellina (tema ise ütles...
...teenides oli selleks tähtsaks isikuks peremees,
...lipnik olles seisis tõepatent kapteni käes ja...
...kus ta iseseisvalt äri ajas, oli talle Kautlenbachi...
...mõne muu tüseda pungamehe sõna viimaseks ilmu...
...tuks. Aga ei see ega teine suur nimi suutnud proua...
...Hildegard Seeströhmi peale mõju avaldada, kui ta vaid...
...lustuusse sattus. Ka täna mõtles ta Kautlenbachide...
...hüda head ja paremat kuulda lasta, kui mees nende...
...vaidlusse peaks kiskuma; mõtles öelda, et Kaut...
...bach ise pole muud kui sõja ja revolutsiooni ajal...
...lainud hobuseparisnik ja kõrtsimees, tema naine...
...lähne lapsetüdruk, kes nüüd siidi, sammetit, kulda...
...lühskive kannab, vaevalt osates nuga ja kahvlit või...
...matikut õieti tarvitada. Proua Seeströhm pole aga...
...lapsetüdruks olnud, tema teenis omal ajal...
...honnena Piiteris häis majades, kus valitsesid peened...
...hõbedad, suursugused eluviisid. Selle ja paljugi muu...
...ütlemiseks võttis Hildegard hoogu, aga ometi jäi kõik...
...ütlemata: paari sõnaga tegi mees ta keeletuks või pani...
...hoopis teisi asju rääkima.

Muidugi ei saa sa aru,» vastas mees naise viimasele...
...üttele, «sest sina arvad ikka veel, et meie lähme ainult...
...selleks Kautlenbachide poole, et frou Kautlenbachi oma...
...lapse vaderiks kutsuda.»

«Milleks siis?» küsis naine huvitatult.

«Siis kuula: Kautlenbachid tahavad suurt pidu toime...
...panna, lähemal ajal veel, ja nüüd peab kõik tegema, mis...
...omalik, et ka meid sinna kutsutakse. Kutsuda aga...
...kutsutakse ministrid, kindralid, isegi väljamaa asemikud,
...meie suurärimehed, pangaherrad, ühesõnaga — meie...
...parem seltskond.»

«And jumal!» hüüdis Hildegard vaimustuses, milles...
...tundus pisut hirmugi — nii suur oli vaimustus. Väsimust...
...unustades kargas ta püsti ja astus mõne sammu mehele...
...lähemale, kes endisel toolil istus, kust rätik ära oli vöe...
...tud ja lapsele alla pandud. «Siis peame täna tingimata...
...Kautlenbachide poole minema. Nemat peavad meid kut...
...sutama, peavad, sie müssen, unbedingt Ministrid, kindra...
...lid, väljamaa asemikud, heldene taevast! Jajah, Kautlen-

bachid oskavad, nemad teavad, kust masinat peab n... rima.»

Hildegard ohkas südamepõhjast.

«Nemad jaksavad määrada, see on peaasi,» laus... mees asjatundlikult. «Ja tead, mis mina arvan.»

«Mis?» küsis naine nii ärevalt, et laps jälle rahutu... sai. Aga ei isa ega ema pannud seda tähele.

«Mina arvan,» hakkas mees mõõdukalt ja oma vaad... tust tundes, «et kui me täna lähme ja frou Kautlenbach... oma lapse vaderiks kutsume — sa tead juba, kuidas... seda peab tegema —, siis tema tingimata meid pidu... kutsub.»

«Aga mis sa arvad, kas ta vaderiks tuleb?» küsis Hildegard uudishimulikult.

«Ma arvan, ei. Aga see pole ju nii väga tähtjas.»

«Mul oleks heameel, kui ta ei tule,» ütles Hildegard. «Mis hirmus asi, kui mu laps temasse läheks! Ja lapsed lähvad ikka vaderitesse, kõik kinnitavad seda, kuulad ka köster ütles frou Kuuse lapse ristimisel. Niisugune äss ja minu ilus pisi tütreke temasse!»

«Sa unustad rääkimisega ära, et me minema peame pane ennast riidesse,» käskis mees.

«Ei saa ju, sa näed, jälle juba karjub teine,» vastas naine last tähendades, kes abi nõudes kõigest jõust karjuma hakkas. «Kutsu Marii!»

Mees tõttas kööki ja karjus selle kõrva sisse, et ta tuleks last aitama, kuid see punnis vastu, ei tahtnud tulla. Nende vali mõttevahetus kostis läbi avatud ukse magadistuppa.

«Ma ei saa tulla, lapse piim on tuel, kõrbeb põhja, ajab üle,» rääkis Mari.

«Las kõrveda, aga laps karjub,» rääkis Hartvig.

«Herrad, seda ei või, lapse kõht on muidugi korratu, näe, rätikud kõik on rohelised.»

«Tõstke piim tulelt seniks ära,» rääkis herra.

«Ei seda või, muidugi teine hall, nagu elus hall vest, mis siis veel, kui ta soojalt muidu seisab,» seletas teenija. Ja kui herra vastuseks ainult lootuseta käsi tõstis, jätkas teenija: «Kas herrad tahavad oma hinge peale võtta, kui piim hapuks läheb ja lapse kõhu peale hakkab.»

«Tehke mis tahes,» karjus Hartvig, «aga last ei või ometi karjuda lasta — proual aega ei ole.»

Kõike seda oli Hildegard magadistoas pesu selga aja-

da peenlt kuulanud. Ta astus uksele ja karjus vaidle-... tulele vahele:

«Hartvig! Jää ometi sina piima segama ja valvama.»

Nõnda saadi keerulisest küsimusest üle ja herra Hartvig läks tröhm pidi tahes või tahtmata alanduma tege-... milleni ta isegi oma naist ei tahtnud alandada. Aga esimest korda köögitüdruku kohuseid täitis, see ei osanud ta keema tõusnud piimaga midagi peale laskuda, mis valusa tule tõttu südilt üle kastruli ääre tõusis. Sellepärast kostis just sel silmapilgul, kus Hildegard oma sukakandmeid korraldas, köögist äkki mehe häälekisa. Nagu püssist lastult tormas proua ihupesu... looki ja leidis õnnetu abikaasa asjata võitlevat... südika piima vastu, mis otsaga juba palaval... sätel sätises.

«Hull loom, eks sa tõsta ta tulelt ära!» karjus Hildegard ja purskas ise mehe õnnetut nägu nähes heledalt... oma.

Kahe peale kokku päästsid nad keeva piima.

Lõpl saali magadistoa poole tagasi tulles — Hildegard... Hartvig järele — imestas mees, kui saledaks... keha oli muutunud. Pihal, käsivartel ja teisel jalal, ... sukapaal rutuga kinni panemata jäänud, oli nahk... mingisuguse sinaka läbipaistvuse, mis andis... kehale alabastri õrnuse, kui ta kõrvu asus hele-... valge pitsiga.

Aga mis sa arvad, mein Hart v. Vig» (nõnda nimetas Hildegard ikka oma meest, kui ta teda iseäranis meeli-... tahtis), «kas ma ei peaks Kautlenbachide piduks... oma omaale uut kleiti teha, endised on juba kõik mitu... korda seljas olnud,» rääkis naine, kes hiljutise lapse... karjumise ja piimajandi oli juba unustanud.

«Meil on praegu rahaga pisut kitsas,» vastas mees, «peaks mõnda paremat šnitti ära ootama.»

Armas Hart v. Vig, raha peab muretsema, kui teda... sest ega me ometi teiste hulka või närutama... Mis ütleks seltskond! Ka kübar on mul moodist... valjas.»

«Mina arvan, kübar lase ümber vormida ja pidule... oma omaale must siidikleit selga, selles meeldid sa vana Kautlenbachile väga,» julges Hartvig vastata, ehk ta... teadis, kui väga õieti naine tähelepanu oli juhti-... nud seltskonna arvamisele.

«Sa tahad meid ilmaaeruks teha,» vastas naine põlg-

likult, peaaegu nutuvõru huulil. «Meeldin vana Kautlenbachile... Ega ma tema pärast sinna pidule lähe. Ja toonil, mis kahte arvamist olla ei lase, jatkas ta. «Mu kallis Hart v. Vig: ma saan uue kleidi ja uue kübara või ma ei pista ninaotsagi toast välja ei täna homme»

Ja nagu tahaks ta oma sõnadele suuremat mõju anda, istus ta mehe vastu seinäärsele toolile lapseratiku peale ega võtnud vaevaks mahalangenud sukasääre üles tõmmata.

Hartvig ei vastanud, ta mõtles. Ei olnud vähemalt kahtlust, naisel oli õigus: ta pidi uue kleidi ja uue kübara saama, seda nõudis viisakus seltskonna vastu. Ka oli kindel, et kui ta seda mitte ei saa, siis seltskond ainukese järelduse teeb: herra Hartvig Seeströhm asjad on halvad, tema naine närutab. Naise riided ja ehted mehe endagi omad, on liikuv reklaam seltskonnas — see oli algtõde, milles ometi ükski parema seltskonna liige ei võinud kahelda.

«Sa oled arukas inimene,» hakkas Hildegard, ehk ta küll oma mehest peaaegu vastupidisel arvamisel oli. «aga mina ei mõista, kus see aru sul mõnikord jääb. Mustas siidikleidis! Aga ma näen selles ju kui surma välja!»

«Seda huvitavam oled, usu,» vastas mees, ehk ta küll juba mõttes oli otsustanud, et naine uue kleidi ja kübara saab; kindad pani ta oma poolt lisaks.

«Jäta seda!» karjus naine kärsitult. «Sa teed mu närviliseks.»

«Ära karju nii kõvasti, Marii kuuleb,» vaigistas mees.

«See ei kuule midagi, lase või suurestükiga,» vastas naine.

Ja tõepoolest polnud sel herraste sõnavahetusest vahematki aimu; ta kohmitses lapse kallal, otsis sellele kuiva nurka ja läks siis kööki tagasi.

«Ise pead sa seda pidu nii tähtsaks,» hakkas Hildegard jällegi, «kust sa siis korraga selle hullu mõtte peale tuled, et ma mõnes vanas kleidis pean minema. Pealegi oleks see minu esimene pidu pärast mahasaamist, kas see siis sulle midagi ei tähenda. Ma olin ju päris tubli, ganz brav war ich.»

Hildegard tõusis püsti ja astus mehele lähemale, nii lähedale, et see teda kätega oleks ulatanud puutuma. Nukralt mossitades lausus ta:

«Nohitavasti oled ka sina nagu kõik mehed, nüpea kui enne emaks on saanud, siis on korraga kõik armastus

• kuule läind, olgu või naine veel ilusam kui enne,»

«Ma oled ilus, Hilde,» lausus mees vaikselt ja vaatas mehele otsa, nagu paluks ta midagi andeks.

«Tahendab, sa oled nõus, mein Hart v. Vig,» ütles mees rõõmsalt. «Ma arvasin kohe, et sina pole niisugune kui teised.»

Ja kühku tõmbas ta oma mahalangenud sukasääre üles ning kinnitas ta kandme külge. Liikumised omanud ei olnud ikki imelise painduvuse, nii et mees päris naudingut oma naist vaatles, kes ihupesus, mustis siidisukis

• oma naist vaatles, kes ihupesus, mustis siidisukis

• ta mehest õige lähedalt mööda minema ja see

• mungisuguse instinktiivse ebamaärase liigutuse.

«Ära puutu, sa tead,» hoiatas Hildegard ja lisas

• «Üks, kaks, kolm olen ma valmis.»

«Arvan, ka kindad on sul juba kulunud,» ütles mees

• «Õige, mu kallis, neid ei tulnud mul meeldegi. Aga

• oma peaksid sa küll tingimata uued saapad ja... ja —

• muretsema.» Hildegard mõtles pisut, aga tuli

• le, et siin võib sõna «püksid» tarvitada, sest siin

• on paljad mehe omad.

• ta küll,» oli mees naisega nõus ja küsis siis: «Mis

• oma omale selga paned?»

• Eks ma siis pane musta siidikleidi, mis mu nagu sur-

• miks teeb, kui ma nõnda vana Kautlenbachile, sellele

• tuletajäagrile, nii hirmus meeldin. Las ta, vaeseke,

• vabib õige ja nelpab keelt.»

• Jah, eks ole, seda on täna tarvis,» ütles mees rahul-

• lult.

• Hildegard oleks tõepoolest varsti riidesse saanud, kui

• mitte laps ennast jälle poleks liigutama hakanud ja

• nõnda ema rahu rikkunud, mis keelas süvenemast tua-

• leti peensustesse.

• «Hukka aga sina jällegi,» ütles Hildegard last tähen-

• dades, ja kui väike vähkreja viimaks lausa karjumisega

• lõpetas, lausus isa pahaselt:

• «Leidis paraja aja.»

• Kunagi varem polnud osanud Hartvig Seeströhm

• ettekuul, et laps niipalju tüli võiks teha. Küll oli ta ette-

• vaatuseabinõuna Hildegardil ära keelanud oma rinnaga

• teda toita, aga ikkagi ei saanud temast silmapilkugi

rahu. Tema jaoks hoidja majja võtta — see lõbu lüüdi liig palju maksma, ise aga tema karjas seista pole õõ ega päeva magu, oled nagu käsist ja jalust rüüatud.

Hildegard tahtis oma ehtimise jätta ja lapsele ajada töötata.

«Ta pole täitsa terve, sellepärast on ta nii rahutu» ütles ta enda kui ka lapse vabanduseks.

«Ära hakka nüüd sina temaga jändama, katsu riidesse saad,» rääkis mees kärsitult.

«Siis mine kutsu teenija,» vastas naine, «haiget last ei või ometi karjuda lasta.»

Mees läks Mari kutsuma, kuid sel olid parajasti kaelad küünarnukkideni üles kääritud ja käed seebised, ta pesi lapsele rätikuid.

«Laps karjub, tulge aidake teda,» ütles Hartvig.

«Herrad näevad ju isegi, et ma otseti pesupallis olen kust ma siis oma märja kätega saan tulla.»

«Jätke oma pesemine, seda võite pärast teha, kuivatage käed ära ja tulge.»

«Millal ma neid rätikuid ikka pesen, kibedasti lähevad teised tarvis, kõik on mustad, pole lapsele enam midagi alla panna, sellepärast ta karjubki, otsi ja otsi, aga enam kuiva nurka ei leia.»

«See pole teie asi,» kärgatas Hartvig, «kas on kuiva rätikuid või pole, kui mina käsin, siis peate tulema.»

«Mis ma sinna tulen, kui mul talle midagi kuiva pole alla panna,» ajas teenija vastu.

«Ma ütlen veel kord: tulge silmapilk või...» karju majaherra ähvardavalt.

«Mina ei saa ju niikuinii lapsega midagi peale hakata, ma ei kuule tema karjumist,» rääkis teenija. «Ja mina ei jõua kõike tööd ära teha, turul käia, köögis toimetada, last hoida ja veel tema pesu pesta. Herrad peaksid oma le lapsehoidja võtma, kes kuuleb.»

«Kui te mitte silmapilk ei tule, siis võite oma le tänäpäev uut peremeest otsida,» karjus Hartvig, kel kannatus katkes.

«Mina ei jaksa ju kõike,» hakkas teenija nutusel hädal.

«Ma panen teile kakskümmend viis marka juurde,» karjus majaherra ikka veel vihaselt.

See mõjus. Mari jättis rätikute pesemise, loputas käed, kuivatatas ja paistis neid pliidiraual, võttis suu

hõõgult mingisuguse puhta rätiku ja tõttas magadistuppa last aitama.

«Hildegard tegin tummaks kahekümne viie margaga,» ütles Hartvig teenija järele magadistuppa astudes, «aga kui mõni ometi teaks, millega seda teist võiks ära osta, et ta koju minna jätaks.»

«Küll selle eest muretseb Mari, tema käes on lutu ja kuiv nurk,» vastas Hildegard pool naljatades, vähe pärast aga tõsisemalt juurde lisades:

«Peaks õige korraks tohtri tooma, näe, kõht ei pea teie armu sugugi kinni.»

«Hildegard, see tohter siin aitab,» vastas Hartvig. «Ütleb kergepealt: ärge andke lapsele kõrbend piima. Aga selles ei taha ma tõepoolest mõndakümmend marka välja viia. Pea meeles, me peame kokku hoidma.»

«Paljude nüüd tema väetike on kulutanud, võiks korra talle tohtri tuua, ehk on midagi tõsisemat.»

«Tõsisemat... Kust ta seda tõsisemat võttis! Ei, asjata ei taha ma raha pillata, mahasaamine läks muidugi palju maksma.»

«Aga oleks kliinikusse läinud või kui tohter oleks tulnud, siis oleks veel rohkem maksnud.»

Muidugi oleks maksnud, tohter maksab ikka rohkem, sellepärast peabki katsuma ilma temata läbi ajada. Küll kõht saab isegi terveks, mis tal siis ikka on, me mõlemad terved inimesed. Varrud seisavad muidugi abimees, ja kui frou Kautlenbach peaks vaderiks tulema, siis ei või me ometi närutama hakata. Täna rehkendasin kontoris järele, me peaksime vähemalt viis-kümmend inimest kutsuma, mõtle, mis see maksma tuleb.»

«Kui katsuksime vähemaga läbi ajada, ärme kutsume me palju.»

«See ei lähe, usu, armas Hilde, see ei lähe tõesti mitte. Oma lapsele peame tingimata seisusekohased varrused tegema, olgu muuga kuidas tahes. Ma mõtlesin oma endise olemuse, kapten Soomägi kutsuda.»

«Kas ta tuleb?» küsis Hildegard kahtlevalt.

«Nüüd hull! Muidugi tuleb, tuleb heameelega, vaene mehe teine nagu ennagi...»

Hartvig mõtles oma endisest ülemusest pikemalt selgitada, kuid naine rääkis vahele:

«Mis sa sellest arvad, kui ma mässiksin lapse riiete vahetamise ja läheksin tohtri juurde koju, nõnda oleks hal-

Herrased läksid Aga kas edvistam. se või tõsise tunde muse ajel, mõni seda teab, ometi lippas proua veest sest magadistuppa tagasi, kummardas teenija kätt ja ütles:

«Ärge teda kööki viige, seal tuleb uksest kulma ja kui ta liigutama hakkab, pange talle siis ikka kuiv nend alla.»

Hildegard ütles ja kadus, nagu ta tulnud.

Niipea kui teenija tundis, et õhk puhas, laks ta tap sega jalamaid kööki, andis lapsele hiljuti keedetud piima ja asetas ta siis oma padjale magama. Ise hakkas ta kärmesti rätikuid palis välja väänama ja pliidi kohal nööridele kuivama laotama. Tegi praeahju uksegi lahti kust kuiva palavust viskas, nii et rätikud nööridel auku hilpnesisid. Vahetevahel heitis ta pilgu lapse poole, kas see vahest liigutama ei hakka, ja kui ta midagi kahtlasi märkas, läks ta lähemalt vaatama, aset kohendam endamisi pomisedes:

«Maga aga maga. Kui sa suureks saad, küll sa lähed siis ka võõruselle, lähed ühes mehega, pikaga, ilusaga. Nüüd aga maga, ma panen su rätikud kuivama, õsele on siis võtta.»

Jõulupuu

Kõik teadsid, et see nõnda oli, kogu küla teadis, aga keegi ei tahtnud seda tunnustada.

Algas seega, et Loigu Villu võttis omale noore naise ning asus temaga tahakambri elama, kuna vanad eestlased pidid leppima, nagu oleksid nad poja ja tema nooriku teenijad. Aga seda ei olnud, koguni mitte polnud, enne, kui vanade ja noorte vahekord otse ümberpöördult: vana Jüri oli endiselt peremees ja Ann pere- pead: ning selles mõttes oleksid pidanud nemad taga- elama. Kui aga ometi teisiti oli, siis ainult selle- tõttu, et vanad ühel nõul otsusele jõudsid: Villu noorik ei olnud peenike inimene, et ega tema ikka eestoaga elada ei taha leppida, hea kui ta tagakambrigagi rahul- oleks. Nõnda paigutasidki vanad oma kahepoolega nagi- tuseks Villu uue tahakambri. Villu viis oma uue tahakambri- kaudu, see uus ei nagisenud mitte. Sel silmapilgul ei aim- atud keegi, missugused imelikud tagajärjed voodite pai- gutamine võib kaasa tuua, vaevalt aimatakse seda täna- päevgi, aga ometi tõi ta, tõi nagu kõigi kiuste.

Loigu Villu võttis naise paar kuud enne jõuluid, esi- mäne lüüsi paiku, mis aina meelitas ja meelitas kihu- tuma, nii et tuli paiguti sarises saanitaldade all. Mõned vanemad inimesed, nende seas ka Villu ema, arvasid, et pöördumise tark sügisel inimest majja sööma tuua, palju parem kevadel, kui algab töomurdmine. Aga Villu oli noor mees ja inimene ja temal oli ükskõik, millal naine võttu, veel enam: tema mõtles vahel, et tema ei võtakski naiseks, et teda tööle panna, vaid muidu niisama, nagu pärast. Niisugune uuema aja inimene oli Loigu Villu ja sellepärast ei võtnud ka kosja sõites sugugi

arvesse naise ületalve söötmist. Pealegi, alguses ei ole naised õnnest ja armastusest, söögist suurt ei hooli. See tuleb alles pärastpoole, aga siis leidub ka tööd küllalt.

Nõnda elas Loigu Villu oma Minniga päris vaikset tagakambris kuni jõuluni ja ükski ei pannud midagi tähtsaks. Äralikku tähele, ka Loigu vanad mitte, kes elasid ka toas. Algas kõik otse jõulu eeli, kui Villu ja Minni teavad, et algas siis, sest ta nägi, kuidas Minni Villule midagi saladuslikult kõrva sosistas. Saladuslikkus kehtis kuni jõululaupäeva õhtuni, kus vanad mõtlesid kogu aeg ette panna ja kiriku sörkida, aga siis hakkas minni äkki jällegi valjusti ja saladuseta rääkima ja ütles:

«Isa ja ema, mis te täna tühja kiriku sõidate, jääte parem jõulupuule.»

Jah, nõnda lausa ja saladuseta oli Minni öelnud, aga vanad ei saanud midagi aru, ei saanud üleüldse aru, et nendega räägitakse lausa ja saladuseta. Minnil ei jäänud viimaks muud nõu üle, kui võttis vanal Annel kätt kinni ning tõmbas ta tagakambri ukse juurde, mille ta äkki laiali lükkas.

«Eesus Kristus!» karjatas Ann ja nõutult lõi ta kahte kätt kokku. «Vanamees! Vanamees!» häälitsetes ta hädal davalt ja tõmbas Jürit.

Tuli ka see ja vaatas: jõulupuud mis jõulupuud, kuu mis kuusk, ning põlevad küünlad küljes.

«Eks ole hull väljas!» imestas Ann.

«Kae kurja,» lausus Jüri, nagu naljataks ta, ja mõlemad märkasid liig hilja, kui sündmata sõnu nad olid tarvitanud kallil jõululaupäeva õhtul.

«Astuge sisse, isa ja ema,» rääkis Minni ning tõmbas Anne kättpidi, kes imestanult puud ja küünlaid vahtis, näpuga puutuski, nagu ei usaldaks ta oma vanu silmi. Ka Jüri astus üle uksepaku sisse ja istus sinna peale langedes sügavasse mõttesse. Muidugi oli ta varem kuulnud, võib-olla näinudki jõulupuud, aga see oli ikkagi kusagil mujal, mõisa häärberis, valitseja, aidamehe, kupja või mõne hantvärgiohtu inimese majas, mitte aga tema, Loigu Jüri tagakambris. Seda polnud ta varem kunagi näinud, polnud sellest ka kunagi kuulnud, polnud ise selle peale mõelnud ega uskunud, et keegi teine oleks võinud niisuguste arutute mõtete peale tulla. Tema maja seisab ju mõisa metsa sopis, mis piirab kogu

ilma peaaegu hobuserauana ja seal on rohkem kuuski, kui lugeda oskab, ning seal on nii pikki ja jämedaid, et need kukkussegi ei mahu. Suvel võid nende all kõndida ja magada, võid mõne vähema kirvega äraagi napsata laevitaks või rehavarreks, aga mõnda talvel tuppa tuua ja toomale küünlaid külge panna ning siis seal all istuda, see ei mahtunud kuidagi Jürile pähe, nii et tal mõttesse ei tulnud otsustama hakata, on see hea või halb, kas või patutegu, kui jumala puid seks otstarbeks oma koju või mõisa laanest koju tuuakse. Ainult üks mõte talle pisut hirmu peale: mis oleks, kui kõik hakkaks jõulupuud tegema, kõik — meie, teisepere omad, naabrid ja nõnda edasi kuni küla lõpuni, teised külad, kogu vald, kihelkond, ka teised vallad ja kihelkonnad, terve maa, kõik maad, ka Venemaa, kus tuhandeid verstade peale mõnes kohas ainustki kuuske ei kasvavat, niisugune on see maa, ja kui selle maa inimesed hakkaksid ka jõulupuud saada ja läheksid sealt tooma, siis on, ja hakkaksid seal raiuma, igaüks oma jõulupuud saadaks, kõik paneksid sinna külge küünlad, hulk küünlaid ja muutaksid need põlema... Jüri silmis lõi virvendamine, pea läks pisut segi ja päris parajal ajal leidis Ann hõnase sõna, kui ta ütles:

«Oleks nüüd lapsi!»

Jüri tundis, et sõna kukkus nagu tema enda suust ja aidameest: lapsi oleks vaja. Ja tuli meelde, kuidas nemad lapsepõlves jõuluks põhud tuppa toonud — öled, sest nendel ei passi lüüa ja kingsepal silma peast välja pista. Hea oleksid küll jõulus kohasemad olnud, kuid mis sõltus nendega või nende peal teha? Mitte midagi või ainult mustlast võidelda. Aga põhku meelde tuletades ei mõelnud Jüri mitte, mis siis oleks sündinud, kui kõik oleks tahtnud omale põhud sisse tuua, kõik — nemad, teisepere omad, terve küla, kogu vald, kihelkond, teised külad ja kihelkonnad, saksad maal ja linnas, parunid ja vürstid, kuningad ja keisrid — kõik oleksid toonud jõuluks sisse, oleksid löönud passi ja oleksid pistanud kingsepal silma peast välja ning oleks võidelnud mustlast, kõik — poisid ja tüdrukud, herrad ja prouad, noorherratad ja preilid. Ei, midagi selletaolist ei mõelnud ka Loigu Jüri, kui ta istus tagakambri uksepakul põlvega jõulupuud valgusel, istus ilma tööta ja ametita, jättes ilma piibutagi, sest õhtu oli kallid. Vana Loigu oma ei võinud midagi selletaolist mõelda, sest tema oli kin-

del, et ega põhust ometi puudu ei tule, temast jättes etteandmiseks ja ka allapanemiseks. Aga kunagi temast raipest tuleb puudus kätte, tahad elumaja, tahad karjalauta, tahad aiateivast, tahad aialatti, muidugi aiavitsa ja rehavart ning ongi puudus käes: varastad aga pole varsti enam varastadagi.

Loigu noorik oli selles asjas laiema vaatega: tema oli mõisa aedniku toas üles kasvanud ja mõne aasta lühikeseks saksu teeninud, tema teadis, et jõulukuused ei loo kunagi otsa, ostetagu neid linnas nii palju kui tahab ostetagu neid kas või koormate kaupa, sest ikka tulevad uued koormad asemele ning lõpuks, kui kõigil jõulukuused kodus, on neid turul ikka veel küll, võta kas muidu, maksetakse veel kõrvailegi, ole hea mees, võta arisust ära. Ning kõik ostavad omale jõulupuud, te muidu polegi jõuluid, kõik teavad, et muidu ei ole koolides tehakse jõulupuu, seltsimajades tehakse, vangid ja linnasandidki ei saa ilma jõulupuuta läbi ja kunagi tule neist puudus kätte.

Niisugused mõtted olid kolmel Loigu tagakambris jõulupuu all, aga Villul ei olnud mitte niisugused mõtted, tema ei mõelnud üleüldse mitte, vaid tema istus muidu niisama, nagu mõtleks ta. Tema istus ja tal rahu südames ning oma naisest ja iseendast heameel olnud tema mälestuses veel keegi kodukülas naist võinud, kes oleks teinud jõulupuu, kus on küünlad küljes ja kõik, tema üksi võttis niisuguse naise ja tema Minni on ainuke niisugune naine kodukülas. Igaüks, kes näeb külas jõulupuu teeb, teeb seda Loigu noorikule järele, tema üksi on nüüd külas, kellele kõik hakkavad järele tegema ning tema on Loigu Villu naine. Juba tänavu pühade ajal saavad kõik teada, saavad tingimata, et Loigul on tagakambris jõulupuu, küünlad küljes, valged punased ja sinised küünlad, ning et need küünlad põlevad jõulupuu küljes nagu sakste toas ja et see sakste tuba on Loigu tagakambris, kus elab Villu oma noore naise Minniga, kes tegi selle jõulupuu; tema, Villu, töö ainult kuuse ja lõi talle vanade salaja jala alla.

Nõnda istus Villu, kui ta millegi peale ei mõelnud ja kui tal oli heameel iseendast ja oma noorest naisest, ning tema istus kõige paremini, sest kõik läks nõnda, nagu tema istus, ja mitte teisiti. Muidugi oli Loigu tänavu külas ainuke, kes põletas jõulupuud, seda teadsid kõik, aimasid juba siis peaaegu, kui nägid, et Loigult

tänapäeva õhtul keegi kiriku ei sõitnud, ehk küll tema oma eidega tingimata oli lubanud sõita. Kõik teadid, et olid täis imestust ning ep olnud ainustki, kes teadnud, mis niisugusel korral teha. Aga kui tulid jõulud, siis oli külas juba kolm jõulupuud — üks Voosikul ja Mäel, aga ei põlenud ükski jõulupuu oma vastu, mis põles tagakambris ja oli isaks teinud jõulupuudele, mis põlesid külas. Ning oli veel parem meel kui mineval aastal, kus põlesid korda jõulupuu Loigu tagakambris, ning oli ka mõnus vana Anne süda, sest tänavu oli jõulupuu üks neist pisikestest, keda ta mineval aastal põletanud, ja ei olnud külas ainustki jõulupuud, kus ei põlenuks maganud niisugune pisukene, kui magas Loigu tagakambris põleva jõulupuu all. Vana Jüri istus tänavu looduselt soojas lõõrinurgas, selg vastu hõõgavat kütet ja ei mõelnudki kirikusõidu peale, vaid mõtles kolmel oma mineva-aastasi mõtteid: mis oleks, kui hakkaksid jõulupuid tegema, kõik — meie, teised, nendel naabrid ja nõnda edasi kuni küla teised külad, terve vald, kihelkond, teised vallad, kihelkonnad, terve maa, kõik maad, ka oma, ja kui kõik hakkaksid raiuma, igaüks oma jõulupuud ning kõik paneksid sinna külge küünlad... ja tänavu ei löönud Jüri silmad enam virvendama, meeled ei läinud segi, ei, tänavu mitte enam. Tänavu teadma selle-eest Minni nõnda põleva jõulupuu all, nagu kippusid tema meeled lausa segi. Tema tundis, et ta ühe aasta on juba Loigu tagakambris ära elanud, et ta on elanud ja on vanemaks läinud ühe lapse jagu ning et ta pole elatud aasta jooksul muud uut teinud, kui on kannud talle lapse, kes teeb ta vanemaks. Jõulupuu, mis on tänavu Loigu tagakambris, pole enam uudis, sest ta Voosikul ja Mäel põlevad tänavu jõulupuud ja mõne aasta pärast põlevad nad, võib olla, igas majas kogu aeg, ning kusagil ei taheta meelde tuletada, et nende kütet oli see, mis põles mineval jõululaupäeva õhtul Loigu tagakambris, kus elas kärneri Minni oma Villuga. Võib aeg tulla, kus seda enam ei teatagi, selle tähtis vihematki huvi ei tunta, niisugune aeg võib tulla, mil tunneb Loigu Minni. Küll tahtis ta ka tänavu vanade uuendusega jõuluid vastu võtta, nii et ta tunneks, et ta elab ja tegutseb ning ei lähe mitte veel vanemaks, aga tänavune uuendus äpardas: ta tahtis ainult

peeneid vorste teha ja tahtis jämedad tegemata jätta, kuid siin ei annud vanad miski hinna eest järele, sest et Loigu rahvas istub küll jõulupuu all, laulab jõululaule nagu mõned linnasaksad, aga sööb hõõmuistegi ahjus või kerisel küpsetatud seapekki ja jamaid verivorste, sest need on nende suus magusamad kui peened. See teeb Minni meele nii nukraks, et ta unustab kõik, mis ta ümber sünnib, unustab pisukesegi, ta puhkab jõulupuu all, ja mõtleb ainult selle jõulupuu peale, mis põles mineval jõululaupäeva õhtul Loigu tagakambris.

Järelsõna

«Tegutud teoste» kolmandasse köitesse on koondatud A. H. Tammsaare ilukirjanduslik looming ajavahemikust 1909—1921, seega üldjoontes kahe revolutsiooni vahelisest perioodist, Esimese maailma- ja kodusõja ajast. Eelnimetatud ajavahemikul ei olnud A. H. Tammsaare eriti viljakas. Loomingulist tööd pidurdasid ajastu eelkõige heitlused, eelkõige Esimene maailmasõda, mis tõrjuti Eesti kultuurielule mõjus halvavalt, aga ka kirjaniku tabanud haigused ja loometegevuseks ebasoodsad tingimused. Nii on vaadeldav ajavahemikul A. H. Tammsaare loominguloos eelkõige otsingute ja katsetuste hargnevate katsetuste periood, mis eelkõige hõlmab loomingu kõrgajale kahel järgneval aastal. Sellal kirjutas Tammsaare valdava osa oma romaanide, novellide ja kunstmuinasjutude, ent avaldas ka mõningaid kaasaja märke kandvaid realistlikke novelle, mis annavad pikemat jutustust — «Varjundid» ja «Kärnküü» — märgivad kirjaniku laiemate eepiliste huvide suunda.

Esimesele maailmasõjale eelnenud aastaid iseloomustab Eesti kirjanduses intensiivne diferentseerumisprotsess, mis avaldas omapoolset mõju ka A. H. Tammsaare loomingule. Järjest aktiivsemalt hakkas tegutsema «Noor-Eesti» rühmitus, kelle esindajad seadsid kirjanike kontaktide avardamise oma esmaseks ülesandeks. Laiane-Euroopa ja Skandinaavia poole suunatud orientatsioon nähtus eelkõige «Noor-Eesti» III ja IV ajakirjandusest, mis ilmusid aastail 1909 ja 1912. Uusromantiline üldsuund, mida nooreestlased järgisid, tõi kirjanikkonda mõndagi uudset — eelkõige nõudlikuma suhtu-

mise tegelaste psüühikasse ja kirjaniku stiilis. Samal ajal oli «Noor-Eesti» arengus märgatav eemaldumine sotsiaalselt aktuaalsest temaatikast ja ainevallast.

«Noor-Eesti» esteetilised ideaalid ja nooreestlaste t

ming ei leidnud tunnustust kõigi tollaste kirjandus-

kultuuriringkondade poolt. «Noor-Eestile» vastandi

mitmed grupeeringud, eelkõige «Postimehe» tlm

koondunud literaadid. Vastuolusid tekkis «Noor-Eest

ka proletaarsest ideoloogiast lähtuvate töölikirjanike

ja lõpuks kriitiliste realistidega. Kriitilise reall

areng ei katkenud 1905.—1907. aasta revolutsioon

järgnenud reaktsiooniperioodil, kuigi ajajärgu üld

atmosfäär ei võimaldanud kriitilisele realism

nii sügavat ja laiahaardelist ühiskondliku aine

käsitlemist kui enne revolutsiooni. Esimese maailma

sõja eel tugevnes taas proosa ühiskonnakritil

suund.

Ülikooliaastail 1907—1911 lähenes A. H. Tammsaare «Noor-Eesti» rühmitusele, jälgis huviga selle tegevust ja võttis ajakirjanduses sõna «Noor-Eesti» kaitses. Tema enese kirjanduslike vaadete arengus, mis ülikooliaastail oli eriti intensiivne, on märgatav teatav paralleelsus «Noor-Eesti» esteetiliste vaadetega. Tammsaare tegi tutvus neil aastail Lääne-Euroopa ja vene kirjanduse moodsate vooludega ja realismi uute arengusuundadega. Tema huvi inimpsüühika varjatud pooli vastu avaldus ülikoolipäevil kirjutatud jutustustes ja kandus järgnevasse kümnenditesse, andes kirjandusliku meisterlikkuse arenedes järjest omapärasemaid ja sügavamalt nähtud karaktereid. «Noor-Eesti» uuromantilisel üldorientatsioonil on oma osa selles, et A. H. Tammsaare andis oma kunstmuinasjuttudele romantilise häälestuse. Tema realistlik põhihoiak elunahtuste kunstilisel üldistamisel jäi loomulikult püsima ja on selgelt märgatav Esimese maailmasõja ajal kirjutatud jutustustes ja novellides. Isegi miniatuuride ja kunstmuinasjuttude kogus «Poiss ja liblik» ei puudu realistlikud palad.

Selles eluperioodis tabas A. H. Tammsaaret kopsu-
tuberkuloos, mis katkestas tema õigusteaduse-õpingud
Tartu ülikoolis. Riigieksamid jäidki sooritamata ja 1911
aasta kevadel lahkus kirjanik üldse Tartust, asudes ter-
vist parandama oma venna Jüri Hanseni metsavahitalus
Koitjärvel. Samal eesmärgil võttis ta ette ravireisi Kau-

... mis kestis 1912. aasta märtsi algusest 1913. a. Osa loomingut sündiski Kaukaasia eestlaste asun-
... Punasel Lagedal, kus kirjanik viibis pikemat
... Parast Kaukaasia-aastat siirdus Tammsaare taas
... ja elas sealses metsakülas 1919. aastani, mil-
... pärast abiellumist Käthe-Amalie Veltmaniga asus
... Tallinna. Tallinnast lahkus kirjanik vaid ajuti,
... üks põgusaks suvepuhkuseks. 1920. aasta suve vee-
... abikaasaga Saaremaal. Ei sel perioodil ega hil-
... pole Tammsaare biograafias ühtki välismaareisi.
... algas «Juuditi» ilmumisega kirjaniku loomingu-
... kõrgaeg.

...tuberkuloosile järgnes maooperatsioon — varju-
...aega Esimese maailmasõja sündmused. Need
...loobuma paljudest illusioonidest, rebestasid
...ja süvendasid kirjanikule loomuomast skeptilist
...tust.

...kirjanik koondas oma raamatusse «Sõjamõtted» (1919). Pidevalt teravnes kriitiline suhtumine Euroopa kultuuri ja tsivilisatsiooni, ikka enam hakkas kirjanik mõtisklema inimelu põhiväärtuste üle, nähes humanistlikke ideaale tuhmumas maailmasõja imperialistlik-humanistlikus hävituskires. Kirjanik tundis kaasa kannatavale inimesele ja otsekui püüdis lahendada oma mõtteid *homo sapiens*'i mõistatust, kelles arukusega käib kurjus ja meeletus.

1905. aasta kurjus ja meeleatus. Veebruarirevolutsiooni ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmustele ei saanud kirjanik nii tõsiselt kaasa elada nagu 1905.—1907. aasta revolutsioonide Tallinnas Koitjärve metsakulla jõudsid revolutsioonisündmuste teated eelkõige ajalehtede vahendusel. Ja naib, et Koitjärve-aastail süvenes kirjanikus juba juba loomulikult omane hoiak jälgida tähelepanelikult ühiskondlikku võitlust, kuid sellesse ise mitte sekkuva. Tsaarivõimu kukutamist tõlgendas ta kui ajaloo- ja arengu seaduspärasust.

A H. Tammsaare ilukirjanduslikus loomingus selle

aastatosina piirides asub oluline rõhk lühiproosal, (11) pisižanritel. Miniatuur kui suurt kontsentratsiooni nõu dev žanr huvitas kirjanikke juba üliõpilaspõlves, mil ta hakkas viljelema muinasjutu stiilelementidega lühiproosat. Mõne sündmuse, meeleolu või igapäevase inliku tegevuse kaudu väljendas kirjanik sügavaid tundeid, eksistentsi sageli traagilist vastuolulisust. Üks te esimesi muinasjutupäraseid miniatuure «Süütu armastus» ilmus juba 1909. aastal «Noor-Eesti» III albumi varieerides Fr. R. Faehlmanni müütilise muistendi «Kuu ja Hämarik» keskset motiivi. Tammsaare miniatuurid ei jää noormehe ja neiu igatsevad kohtumised allik lõpuni unelmaks. Kirjanik esitab inimlikuma lahenduse väljendades inimese igatsuse ja selle tegeliku täitumise vahelist dialektikat. Miniatuuride ja kunstmuinasjutude harrastuseks sai A. H. Tammsaare ilmselt tõup kontaktist nooreestlastega. Kõige stiilipuhtamad kunst muinasjutud, nagu «Kuningas ja ööbik», «Ööbik ja lilled», «Armastus» ja «Laulik», ilmusid 1910. aastal aja kirjas «Noor-Eesti».

Eesti kirjanduses hoogustus kunstmuinasjuttude ja muinasjutupäraste allegooriliste miniatuuride viljelemine eriti pärast 1905.—1907. aasta revolutsiooni mahasurumist, millal mõtteid inimese põhiväärtustest sai väljendada vaid peidetuna mõistukõnes. Muinasjuttu «Kuningas ja ööbik» kannab vabaduse ja armastuse ülistus. Kuningas-türrann ehitab oma võimu kindlustamiseks vangla. Juba esimesel kevadel tuleb selle akna alla laulma ööbik vabadusest ja armastusest. Kuningas laseb ööbiku hävitada, aga igal uuel kevadel tuleb laulma uus ööbik: vabadus ja armastus on surematud. See äratundmine jõuab lõpuks ka kuninga südameni, kui ta ise temast vägevamate poolt on heidetud pimedana vanglasse. «Kuningas ja ööbik» oli aktuaalse kõlavusega teos nii 1905.—1907. aasta revolutsiooni järgse demokraatlike vabaduste piiramises kui ka Esimese maailmasõja ahistustes.

Inimsüdametele omast tungi ilu järele poetiseerivad «Laulik» ja «Kandlemängija». Sügav elufilosoofiline sisu on näiliselt väga lihtsas miniatuuris «Poiss ja liblik». Liblikat püüdes tallab poiss ära lilled, mida ta armastab. Kauget püüdes ei näe inimene sageli temale lähedast. Looma-miniatuurid vihjavad looduse karmidele käskudele: ainult selle poja viib emakaaren üle jõe.

...tänuks lubab hoolitseda omaenese laste eest (vanemad ja pojad).

A II. Tammsaare miniatuure ja kunstmuinasjutte iseloomustab filosoofilise elutarkuse ja poeesia sünteetilisus. Nad on lähedased Novalise kuulsale valemile: mida vähem tead, seda tõelähem. Tammsaare kontseptsiooni poeetilisem, seda tõelähem. Tammsaare kontseptsiooni poeetilisem, seda tõelähem. Kunstmuinasjutud ja miniatuurid sädelevad nagu kristallid kirjaniku loomingus ja seostuvad eelkõige mõttesügavuse tõttu tema suure eepikaga. Neisse on surutud mõtteid ja motiive, mille juurde kirjanik pöördub tagasi hilisemates romaanideski. Miniatuurid ja kunstmuinasjutud koos mõne varasema novelliga koondas kirjanik 1915. aastal raamatusse «Poiss ja liblik», mis saavutas suure populaarsuse.

Sajandi esimestel kümnenditel viljelesid miniatuuri ja lühiproosa vorme mitmed teised eesti kirjanduse esiklassid, eeskätt Fr. Tuglas, lüürilise miniatuuri suur meister. Ilmselt oli nende žanrite harrastus meil ühenduses kirjanditevahetusel paljude maade kirjanduses esinenud tendentsiga, millele omapoolset tõeset andsid O. Wilde'i müstiliseeritud kunstmuinasjutud. Neid tõlkis ka A. H. Tammsaare. Suure populaarsuse omandasid ka meil A. Tšehhovi realistliku koega novellid, samuti J. Aho laastud. E. Leino lühiproosakogu «Ühepäevaliblikad» ilmus eesti keeles 1908. a. Tammsaare lugemusavardus üliõpilaspõlves mitmes suunas. Ohutust miniatuuride kirjutamiseks sai ta ilmselt maailmakirjandusest, ilma et siin otsese loomingulise mõjuga tegemist oleks, vaatamata mõnede motiivide sarnasusele. A. H. Tammsaare miniatuure-muinasjutte kannab omapärane, asjalik-lakooniline, kohati lüüriliste helkidega stiil, millest jääb kaugele O. Wilde'i kujutuslaadi orientaalne pitoresksus, aga ka E. Leino sageli tumemeelne, kohati müstilise varjundiga interpretatsioon.

Kunstmuinasjuttude kõrval viljeles A. H. Tammsaare ka realistliku põhikoega lühiproosat, millega ta oli algust teinud juba oma esimesel loominguetapil. Esimese maailmasõja ahistustes tuli kirjaniku loomingusse mõtsiaalkriitiliste toonidega lühijutt («Ema ja lapsed», «Villu sõda», «Rahu» jt.). Kirjanik koondas need koos oma sõjaaegse publitsistikaga raamatusse «Sõjamõtted» (1919). Neis väljendub kirjaniku valu ja nõrdimus kannatuste pärast, mida sõda tõi inimeste ellu. «Sõjamõtete»

publitsistika ja lühiproosa vahel on otsene seos. Keskmotiivina figureerib sõda, mida kirjanik taunib kui kapitalistliku maailma meeletust. Sõja koletut olemust näitab kirjanik mõnikord lapse silmade läbi otsekult suurendusklaasi all («Villu sõda») ja kordab seda paarikümmend aastat hiljem uue sõja algpäevil («Elavad nukud»). Nii lühiproosas kui publitsistlikes sõnavõttudes on markame nihkeid Tammsaare inimesekontseptsioonis. Kirjanik näeb inimese vigu, puudusi, eksimusi, kuid ei rahuldu selle pelga kujutusega, vaid otsib rängast sõjaajastki homse ideaale, täiuslikumat inimest. Nende tähiste all on sündinud suurem osa kirjaniku lühiproosast, kus tuikab mure inimese saatuse pärast.

A. H. Tammsaare kaks pikemat jutustust «Varjundid» ja «Kärbes» ilmusid murrangulisel 1917. aastal. Teotudes ainetikuliselt mälestuselamustele, mõjusid nad sisuliselt kaasajakaugematena kui kirjaniku mõnedki lühiproosapalad. Tegelikult olidki nad kavandatud märksa varem. Päevikukujulises jutustuses «Varjundid» pöördus kirjanik oma Kaukaasia-elamuste juurde ja teose esimene variant valmis juba 1914. aastal. Meespeategelase Thomanderi päeviku kaudu elustub traagiline armastuslugu ühes Kaukaasia sanatooriumis lõunamaise looduse taustal. Kahe inimese vastastikune kiindumus kiirendab tiisikushaige neiu surma. Sellele järgnevad mehe hingepiinad, mälestustes vaevlemine, süütunne ja enesetapukatse, lõpuks aga selle madalseisu ületamine ja elu poole tagasipöördumine. Jutustust kannab nii hääbumise kui elujanu poeesia.

«Varjundid» on Tammsaare loomingus kujutamislaidilt erandlik ja mõneti eksperimenteeriv teos. Sõna «varjund» isegi oli selleaegses keeletarvituses uudne. Kirjanik jätkab siin impressionistlikus stiililaadis, millega ta algust oli teinud juba üliõpilasnoveellides. Ta arendab selle stiili siin äärmuseni tegelaste hingevarjundite fikseerimisel. Haigete ülihellad närvid põhjustavad reageeringuid, kus iga pisiasi saab tavalisest sügavama tähenduse. Armastuse ja surma sümbioos («surmav Eeros») oli sagedane motiiv uutes kirjandusvooludes, mida A. H. Tammsaare üliõpilaspõlves tundma õppis.

Kuid kirjanik on «Varjundites» katsetanud ka stiili-elementidega, mis tema loomuomase stiilitundega täielikult ei harmoneerinud. Erakordses värvidetantsus

antud looduskirjelduste dekoratiivne funktsioon, mis loomulikuna mõjub Tuglase proosas, on Tammsaare kunstilises mõtlemises ebaorgaaniline, tema stiilihingele võõras. Tammsaare stiilisüsteemis ilmub loodus läbi inimese elamuse ja on dekoratiivse ülesandeta. Antud juhul jääb lõunamaise looduse kirjeldus inimesest eraldi.

«Varjundites» on impressionistlik stiiliühtsus pidevam kui üliõpilasnoveellides, kuid jutustus jätab traagilisest situatsioonist hoolimata hajuvil mulje. Esiplaanile on tõstetud kavakindlas külluses meelelisi aistinguid, mis pidurdab Tammsaare individuaalstiilile omast mõtetu-filosoofilist süvitsiminekut. Jutustusele lisab karbes huumor ja isegi kerge iroonia, mis kohati valgatab perekonna kirjelduses «Varjunditega» lõpeb Tammsaare impressionismist mõjustatud loomingujärk.

Karbses» pöördus A. H. Tammsaare taas üliõpilaselu juurde ja lõpetas sellega oma linnaaineliste jutustuste sarja. Aine stiilikindlam käsitluslaad ja naistegeelase kujutamine uuest aspektist eraldab «Kärbest» ajasematest linnajutustustest. Kui viimastes oli tegelemist sotsiaalsele iseseisvumisele pürgivate sõnakate ühusega, siis «Kärbes» keskne kuju Tiksi tahab ennekõike naine olla oma looduse poolt seatud ülesannetes. Üliõpilaste seltskonnas ei huvita teda nende intellektuaalsed arupidamised, oma vaistliku ettenägelikkusega valib ta nende hulgast endale elukaaslast. Eneseohverdust ja mehe teenimist ei pea Tiksi endale alandavaks ühega vaheseks. Ta unistab tugevast perekonnast, lastest ja juhib asjad oma tunnete tarkusega selle eesmärgi poole. Tiksi on helge, päikesepaisteline, terviklik natuur, teda ei näri kahtlemise vaim. Tiksiga tõuseb Tammsaare inimesekujutuses esile teema, naiselikkus naises. See viib välja «Tõe ja õiguse» Kröödani, kelle naiselikkus on võimeline taltsutama naabrimehe õelust ja kes jääb helgana vargamäelaste mälestusse. Ja lõpuks Tiinani, kelle naiselik terviklikkus saab toeks lõhestatud hingega Indrekule. Tiksi rikkumata naiselik headus on kvaliteet, mida Tammsaare hiljem ikka enam rõhutama hakkab, selles nagu ustavat pidepunkti näeb, millele võib toetuda inimelu vankuvuses.

Boheemitsevate üliõpilaste-ühapäevaliblikate kõrval, kes keerlevad Tiksi ümber, esineb jutustuses vananev kirjanik Andres Merihein, kes on ilma jäänud elu päi-

kesepoolt ja elab üksi oma kolmesopilises katuskambris, seltsiks tema viinaklaasil tipsutamas käiv talvekärbes. Oma mõju avaldab Tiksi naiselik headus Andres Meriheinalegi, kes suudab läbi näha näilisest ja olemuslikust inimeste suhtumises. Meriheina kaudu arendab Tammsaare juba siin satiiri kodanliku seltskonna pihta, kelle silmakirjalikkus on eriti pealetükkiv ülespuhutud juubelikõnedes: «Õlitatud nägudega, salv sõnad keelele, tulevad need, kelle osavõtmine saab pilnaks, austamine mõnituseks, kiitus pilkamiseks, meelitussõnad nukraks ironiaks ja kelle kruvitud õnnesoovidele pead vastuseks otsima piinava häbitundega seipitsetud tühje sõnu, kui ei taha talitada viisakuseta.» Meriheina juubelisünnipäeva tähistamist ettevalmistavas koosolekus ja tähtpäeva-hommiku enda kirjelduses on satiiri juba sellisel määral, mis lubab seda nägemisviisi pidada Tammsaare kirjanikunatuuri üheks oluliseks tahuks. Samal arvamisel kui Meriheina oli kodanlike seltskonnategelaste poolt korraldatud juubelitseremooniast Tammsaare ise, kes neid järjekindlalt vältis.

Aga Andres Meriheinaga on seotud üks olulisemgi rõhuasetus. Meriheina väljendab mõtte, mis on kogu Tammsaare loomingu üheks teljeks: «Töö on elu saladus. Armastuski ei tähenda muud kui tööd. Mis väärtus oleks kõige ülevamalgi tundmusel, kui ta ei aja tööle, kui ta ei aja looma.» Meriheina traagika on, et ta ise enam selle õpetuse järgi toimida ei jõua, kuigi veel loodab ja unistab. Seoses loova töö poetiseerimisega on jutustusest välja loetud kärbes-inimese allegooriat (G. Suits). Kaugemate sihtideta, ühepäevainimestena iseloomustab kirjanik Meriheina kaudu oma üliõpilasi. Nad on nagu kärbsed viinaklaasi ümber, tegudeta, sihtideta. Kärbes-inimese tüüp väljendub kõige selgemini üliõpilase Lutvei isikus, kes tõemeeli loodab oma elu ära elada lobiseva parasiidina.

Jutustuse «Kärbes» dramatiseeris ja lavastas K. Süvalep «Vanemuise» teatris 1969. aastal, H. Kulvere on teinud jutustusest kuuldemängu.

«Varjundite» ja «Kärbsega» lõppes Tammsaare üks loominguline etapp, kust kirjanik mõndagi kaasa võttis järgnevaks, eeskätt kogemusi inimese siseelu kujutamise osas. «Kärbes» ongi juba tärkvel Tammsaare realismi uued jooned, eelkõige eepiliselt avaram elukujutus ja

stilisvarjundite mitmekesisus. Pöördunud järgneval aastakümnel taas maaelu kujutuse juurde, andis kirjanik teha psühholoogiliselt süvendatud elutõlgitsusi, mida ta nimetada süvarealismiks.

Ajalõigus 1909–1921 oli A. H. Tammsaare ilukirjanduslik produktioon kvantiteedilt vähene, kuid ka lühikesa Koitjärve-aastat polnud mahavisatud aeg. Füüsilistest hädadest hoolimata oli see loomingulise energia tunnuleerimise aeg, mis lubas järgnevas kõrgperioodis luua juba meistriteoseid. Haigusaastatel, elu ja surma olukorras ja ühiskondlikes murrangutes kujunevat välja need elukäsituse põhialused, millel rajaneb kirjaniku järgnev looming. Erilises selguses ja hindamatu väärtusena hakkas paranevale kirjanikule paistma loov tegu, mida ta pidas kõikide rahvuskultuuride põhialuseks. Viljakus kui olemise põhialus on väärtus, mille peale ei hakka skepsise rooste. See sai keskseks pidepunktiks, millele toetus kirjanik, talutades inimest läbi väheste õnneviivude ja rohkete hädade, õnnetuste ning eksimuste.

E. Siirak

Redigeerimismärkusi

Käesolevas köites avaldatud teoste alustekstid pärinevad suures enamuses 1920-ndate aastate esimesest poolest, ainult «Sõjamõtted» ilmus 1919. Nii miniatuurikogu «Poiss ja liblik» kui ka jutustuste «Varjundid» ja «Kärbes» 2. väljaanne, mida kirjanik on ise redigeerinud, on tänapäevasele keelele tunduvalt lähemal, kui olid sajandi esimesest ja teisest kümnendist pärinevad alustekstid. Seetõttu on keelelisi redigeeringuid käesoleva köite tekstides tehtud tunduvalt vähem kui «Kogutud teoste» I ja II köites.

Jutustuses «Varjundid» on 1. ja 2. väljaandes erinevusi tegelaste nimede kirjutamises. Esimeses trükis (1917) on venepärastes nimedes *Piratova*, *Lanin*, *Anton Petrovitš*, *Anna Ivanovna* ja *Sonja* rõhuline vokaal kirjutatud ühe tähega, alusteksti õigustes olevas teises trükis (1923) aga kahe tähega, seega siis *Piraatova*, *Lanin*, *Anton Petroovitš*, *Anna Ivaanovna* ja *Soonja*. Viimane märkimisviis ei pärine aga Tammsaarelt, vaid kirjastuse «Varrak» korrektorilt, seepärast on mainitud nimede kirjutamisel taastatud esimeses trükis kasutatud kirjutamisviis, mis kajastab kirjaniku tahet ja vastab ka tänapäevasele uususele.

Kahes varasemas köites on A. H. Tammsaare novellid ja jutustused esitatud kronoloogilises järjekorras. Käesolevas köites on miniatuuride ja kunstmuinasjuttude puhul respektseeritud seda järjekorda, milles A. H. Tammsaare ise on need teosed kogusse «Poiss ja liblik» paigutanud. Miniatuuride ja kunstmuinasjuttude tsükkel moodustab omaette terviku, milles on oluline ka teoste järgnevus. Nende kronoloogilise järjestuse saab hõlpsasti kindlaks teha «Bibliograafiliste andmete» abil.

Bibliograafilisi andmeid

Ühele noorele neiu

1. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.
2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.
3. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
4. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Kärbes, prussakas ja ämblik

1. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.
2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.
3. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.
4. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, Ilukirjandus ja Kunst, 1949.
5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Kaaren ja pojad

1. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Päevaleht» 1910, 13. veebr., nr. 36.
2. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Koit» 1910, 16. veebr., nr. 13.
3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

4. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Tartu Päevaleht» 1915, 14. märts, nr. 60.

5. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Sukula» 1915, 16. märts, nr. 31.

6. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Olevik» 1915, 17. märts, nr. 32.

7. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Meie Aasta sada» 1915, 17. märts, nr. 32.

8. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Tallinna Teataja» 1915, 18. märts, nr. 63.

9. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Pealinn Teataja» Lihavõtte lisa, 1915, 22. märts.

10. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

11. A. H. Tammsaare. Kaaren ja pojad. — «Kevadik» 1927/28, nr. 4.

12. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

13. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.

14. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

15. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

16. Anton Hansen-Tammsaare. Neli miniatuuri. Tallinn, «Eesti Raamat», 1972.

17. A. H. Tammsaare. Miniature, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

18. A. H. Tammsaare. Miniature. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

19. A. H. Tammsaare. Pähklipüha. Jutte ja romaanikatkendeid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1978.

Tõde

1. A. H. T. Tõde. — «Päevaleht» 1910, 12. juuni, nr. 130.

2. A. H. T. Tõde. — «Koit» 1910, 15. apr., nr. 45.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

4. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

5. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

6. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

8. A. H. Tammsaare. Miniature, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Süütu armastus

1. A. H. Tammsaare. Süüta armastus. (Mulnasjutt). — «Noor-Eesti» III. Tartu, «Noor-Eesti», 1909.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

5. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.

6. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

8. A. H. Tammsaare. Miniature, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

9. A. H. Tammsaare. Süütu armastus. Tallinn, Eesti NSV Raamatuühing, 1978.

10. A. H. Tammsaare. Pähklipüha. Jutte ja romaanikatkendeid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1978.

Kuningas ja õõbik

1. A. H. Tammsaare. Kuningas ja õõbik. — «Noor-Eesti» 1910, nr. 2.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. Anton Hansen-Tammsaare. Neli miniatuuri. Tallinn, «Eesti Raamat», 1976.

8. A. H. Tammsaare. Jutustusi ja novelle. Tallinn, «Eesti Raamat», 1976.

9. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

10. A. H. Tammsaare. Miniatuurid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Õobik ja lilled

1. A. H. Tammsaare. Õobik ja lilled. — «Noor-Eesti» 1910, nr. 2.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

5. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.

6. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

8. Anton Hansen-Tammsaare. Neli miniatuuri. Tallinn, «Eesti Raamat», 1972.

9. A. H. Tammsaare. Õobik ja lilled. — «Kommunisti-ehitaja» 1973, 1. veebr., nr. 13.

10. A. H. Tammsaare. Miniatuurid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

11. A. H. Tammsaare. Pähklipüha. Jutte ja romaanikatkendeid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1978.

Armastus

1. A. H. Tammsaare. Armastus. — «Noor-Eesti» 1910, nr. 2.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Tähtis päev ja Tõsi jah. Tallinn, «Tookool», [1925].

5. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

6. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, Ilukirjandus ja Kunst, 1949.

7. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

8. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

9. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Laulik

1. A. H. Tammsaare. Laulik. — «Noor-Eesti» 1910, nr. 2.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. A. H. Tammsaare. Jutustusi ja novelle. Tallinn, «Eesti Raamat», 1976.

8. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Kandlemängija

1. A. H. Tammsaare. Kandlemängija. — «Vaba Sõna» 1914, nr. 5.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.

3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

4. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

7. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Poiss ja liblik

1. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. — «Vaba Sõna» 1914, nr. 11/12.
2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Jurjev, «Noor-Eesti», 1915.
3. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.
4. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. — «Ameerika Eestlane» 1925, 24. mai.
5. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.
6. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.
7. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
8. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
9. Anton Hansen-Tammsaare. Neli miniatuuri. Tallinn, «Eesti Raamat», 1972.
10. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. — «Kommunismiehitaja» 1973, 1. veebr., nr. 13.
11. A. H. Tammsaare. Jutustusi ja novelle. Tallinn, «Eesti Raamat», 1976.
12. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblikas. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.
13. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.
14. A. H. Tammsaare. Miniatuure. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Kuulus karsklane

1. A. H. Tammsaare. Kuulus karsklane. Rmt.: Raamat neile, kes oma lapsi armastavad. Tallinn, Tallinnamaa Kooliõpetajate Vastastikuse Abiandmise Selts, 1911.
2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.
3. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.
4. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.
5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Näkk

1. A. H. T. Näkk. — «Tallinna Kaja» 1915, nr. 37.
2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.
3. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.
4. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.
5. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
6. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
7. A. H. Tammsaare. Pähklipüha. Jutte ja romaanikakendeid. Tallinn, «Eesti Raamat», 1978.

Varjundid

1. A. H. Tammsaare. Varjundid. Novell. Tartu, «Noor-Eesti», 1917.
2. A. H. Tammsaare. Varjundid. Novell. Tallinn, «Varrak», 1923 [tegelikult ilmus 1924. a. aprillis].
3. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.
4. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused II. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.
5. Anton Tammsaare. Jutustused II. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.
6. A. H. Tammsaare. Jutustusi ja novelle. Tallinn, «Eesti Raamat», 1976.
7. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat» 1977.

Kärbes

1. A. H. Tammsaare. Kärbes. Tallinn, «Maa», 1917.
2. A. H. Tammsaare. Kärbes. Tallinn, «Varrak», 1924.
3. Anton Tammsaare. Valitud jutustused. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1949.

4. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused II. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.

5. Anton Tammsaare. Jutustused II. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.

6. A. H. Tammsaare. Miniatuure, novelle, jutustusi. Tallinn, «Eesti Raamat», 1977.

Rahu

1. A. H. T. Rahu. — «Tallinna Kaja» 1914, nr. 18/19.

2. A. H. Tammsaare. Sõjamõtted. Tartu, «Noor-Eesti», 1919.

«Ema ja lapsed

1. A. H. T. Ema ja lapsed. — «Perekonnaleht» 1914, nr. 43.

2. A. H. Tammsaare. Sõjamõtted. Tartu, «Noor-Eesti», 1919.

3. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

4. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Villu sõda

1. A. H. Tammsaare. Sõjamõtted. Tartu, «Noor-Eesti», 1919.

2. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

3. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Kaks surma

1. A. H. Tammsaare. Sõjamõtted. Tartu, «Noor-Eesti», 1919.

Kuiv nurk

1. A. H. Tammsaare. Kuiv nurk. — «Murrang» 1921, nr. 2.

2. A. H. Tammsaare. Elavad nukud. Novelle. Tallinn, Ajakirjade-Ajalehtede Kirjastus, 1958.

3. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

4. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Jõulupuu

1. A. H. Tammsaare. Jõulupuu. — «Päevaleht» 1921, 24. det. nr. 345.

2. A. H. Tammsaare. Poiss ja liblik. Tallinn, Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisus, 1922.

3. A. H. Tammsaare. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn, «Ilukirjandus ja Kunst», 1945.

4. Anton Tammsaare. Teosed: Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

5. Anton Tammsaare. Jutustused III. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.

Sisukord

1915. Miniatuurid kogust „Poiss ja liblik“

Ühele noorele neile	7
Kärbes, prussakas ja ämblik	8
Kaaren ja pojad	12
Tõde	14
Süütu armastus	16
Kuningas ja ööbik	19
Ööbik ja lilled	23
Armastus	24
Laulik	26
Kandlemängija	28
Poiss ja liblik	30
Kuulus karsklane	32
Näkk	34

1917. Jutustused

Varjundid	45
Kärbes	123

1914–1921. Novellid

Rahu	257
Ema ja lapsed	261
Villu sõda	275
Kaks surma	280
Kuiv nurk	284
Jõulupuu	299
Järelsõna	305
Redigeerimismärkusi	314
Bibliograafilisi andmeid	315

A. X. Таммсааре.
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ III.
МИНИАТЮРЫ, РАССКАЗЫ, НОВЕЛЛЫ
(1909—1921).

На эстонском языке.

Художник-оформитель Р. Палгсепп.

Таллин, изд-во «Ээсти раамат».

Toimetaja H. Nigola.

Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld.

Tehniline toimetaja V. Kann.

Korrektorid R. Rohtla ja T. Randviir.

ИБ № 1542.

Laduda antud 3. 08. 78. Trükkida antud 19. 01. 79.
MB-01416. Formaats 84X108/32.

Trükipaber nr. 1. Kiri: žurnalnaja. Kõrgtrükk.
Trükipoognaid 10,25+0,53 (kleebised).

Tingtrükipoognaid 18,11.

Arvestuspoognaid 17,78. Trükiarv 50 000.

Tellimus nr. 1474. Hind rbl. 1.60, kilega rbl. 2.—

«Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10.
Trükikoda «Ühiselu», 200001 Tallinn, Pikk 40/42.